MATERNITATEA ÎN SPAŢIUL ROMÂNESC

Mecanisme şi reprezentări socio-culturale

Adriana Teodorescu

ANTROPOLOGIE ACADEMICA

INSTITUTUL EUROPEAN

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Coordonatorul seriei *Antropologie* este Nicu Gavriluță

Adriana TEODORESCU cercetător, doctor în Literatură Comparată (2008-2011), este în prezent doctorand în domeniul Sociologie, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca. În martie 2016 a organizat un seminar la Universitatea Harvard, SUA, ca parte a întâlnirii anuale a Asociației Americane de Literatură Comparată. Din 2010, coorganizator al conferinței anuale internaționale *Dying and Death in 18th-21st Century Europe*. Coordonator al volumului *Death Representations in Literature. Forms and Theories* (2015) și coeditor al volumelor *Dying and Death in 18th-21st Century Europe* (2011, 2014). Ultima publicație: „The Women-Nature Connection as a Key Element in the Social Construction of Western Contemporary Motherhood", în *Women and Nature? Beyond Dualism in Gender, Body, and Environment* (eds. D. Vakoch & S. Mickey, Routledge, 2017). Domenii de interes: studii de gen, sociologia bătrâneții, *death studies*, literatură comparată.

Adriana Teodorescu, *Maternitatea în spațiul românesc. Mecanisme și reprezentări socio-culturale*
© 2017 Institutul European Iași pentru prezenta ediție
© Ilustrații Adriana Teodorescu

INSTITUTUL EUROPEAN
Iași, str. Grigore Ghica Vodă nr. 13, O. P. 1, C.P. 161
euroedit@hotmail.com.; www.euroinst.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
TEODORESCU, ADRIANA
Maternitatea în spațiul românesc: mecanisme și reprezentări socio-culturale / Adriana Teodorescu ; pref.: Dan Chiribucă. - Iași: Institutul European, 2017
Conține bibliografie. - Index
ISBN 978-606-24-0161-0
I. Chiribucă, Dan (pref.)
396(498)
3-055.26

Reproducerea (parțială sau totală) a prezentei cărți, fără acordul Editurii, constituie infracțiune și se pedepsește în conformitate cu Legea nr. 8/ 1996.

Printed in ROMANIA

ADRIANA TEODORESCU

MATERNITATEA ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC

Mecanisme şi reprezentări socio-culturale

Prefață de Dan Chiribucă

Scanned with OKEN Scanner

Mamei mele, care m-a ajutat mereu să fac diferența între adăposturi și colivii. Și care înțelege.

Scanned with OKEN Scanner

Cuprins

Cuvânt înainte / 11
1. O istorie şi mai multe teorii ale maternităţii / 17

MATERNITATEA INTERNAUTICĂ. DIVERSITATE, STEREOTIPIZARE, RUPTURĂ / 33

1. Reprezentările maternităţii: mediul online şi mediul offline / 35
2. Reprezentări imagistice ale maternităţii pe Facebook / 38
2.1. *Captain Mama*. Multi-funcţionalizarea femeii / 41
2.2. Corpul împlinit. Estetizarea graviditătii şi a maternităţii / 46
2.3. *Happy Mama*. Maternitatea poate fi *fun* / 50
2.4. Copilul idealizat / 52
2.5. *Bad Mama*. Lecţii pentru mame rele / 59
2.6. Tatăl depăşit şi absent. Scurte crime simbolice / 60
3. Texte emblematice ale maternităţii pe Facebook / 64
3.1. Caracteristici morfologice / 66
3.2. Caracteristici sintactic-discursive / 69
3.3. Maternitatea ca sens suprem al vieţii personale / 71
3.4. Maternitatea ca datorie socială / 78
3.5. Femeia relaţională. Varianta extremă: să te uiţi pe tine însăţi / 80
3.6. Maternitatea despre care nu se poate vorbi din afară / 82
3.7. Să nu fii mamă / 84
3.8. Paternitate relaxată / 85
3.9. Tentative de ieşire din stereotipii / 87
4. Revoluţii mai mult sau mai puţin glorioase. Reprezentări ale eşecului maternităţii / 88
4.1. „Lumea nu înţelege ce sectă persecutată sunt părinţii" / 89
4.2. „De ce nu mi-aţi spus cât de greu e?" / 99

Scanned with OKEN Scanner

5. *SmartWoman*. Între *cine nu are copii nu ştie ce-nseamnă şi ce bine e să nu ai copii şi nici să nu îţi doreşti* / 104
5.1. Elogiul maternităţii / 106
5.2. Avantajele non-maternităţii pe înţelesul tuturor / 108

NAŞTEREA ŞI MATERNITATEA DIN PERSPECTIVA MAMELOR / 115

6. Metodologie şi puncte de plecare / 117
7. Comportamente şi atitudini în etapa de pre-intervievare / 123
7.1. Curiozitatea / 123
7.2. Teama şi incertitudinea / 125
7.3. Atacul asupra cercetătorului / 128
8. Tipare de comunicare în intervievare / 131
8.1. Supralicitarea discursivă a unor realităţi slab reprezentate / 131
8.2. Tendinţa crescătoare de naturalizare a răspunsului / 133
8.3. Tendinţa ascendentă de (auto-) persuadare / 134
8.4. Puterea exemplului şi teoria de pahar / 136
9. Naşterea, experienţă feminină biologică şi culturală / 139
9.1. Personalizarea naşterii şi a graviditătii / 140
9.2. (Hiper-) Naturalizarea naşterii / 146
9.3. Interludiu: naturalul controlat sau contradicţia medicalizare-naturalizare / 154
9.4. Alăptarea. Necesitate şi revoltă / 162
9.5. De-feminizarea naşterii / 167
10. Maternitatea între imperativ şi facultativ / 174
10.1. Reprezentarea maternităţii în context istoric / 175
10.2. Maternitatea, o decizie limitată / 178
10.3. Maternitatea ca sens suprem al femeii / 194
11. Maternitatea şi munca – o relaţie conflictuală / 201
11.1. Resorturi social-imaginare / 205
11.2. Resorturi socio-politice / 220
12. Limite de cercetare şi direcţii viitoare / 229

Scanned with OKEN Scanner

REPREZENTĂRI ALE MATERNITĂȚII ÎN CADRUL NORMATIV ROMÂNESC. REMINISCENȚE COMUNISTE ŞI POSTMODERNITATE / 233

13. Propunere de lectură cultural-semiotică a reprezentării realității prin lege / 235

14. Consilierea psihologică în criza de sarcină / 240

14.1. Psihologizarea maternității. Libertatea întrebărilor şi obligativitatea răspunsului unic / 242

14.2. Trupul sublimat. Copilul da, embrionul ba / 246

14.3. „In the Name of the Father". O altă comodificare a femeii / 248

15. Reproducerea umană asistată medical / 254

15.1. *Nemesis* medical. Către o post-medicalizare a maternității? / 257

15.2. Trupul extrem-funcționalizat. Ovul, embrion, copil / 265

16. Reîntoarcerea la muncă a tinerelor mame / 269

16.1. „We can do it!" Munca între maternitatea deconstruită şi super-maternitate / 273

16.2. Dezvrăjirea muncii. A educa şi a îngriji ca piloni etici / 279

16.3. Starificarea maternității. Deschideri şi limitări / 282

CONCLUZII GENERALE / 287

17. Câteva văluri smulse / 289

18. Câteva sugestii / 293

Anexa 1. Texte emblematice / 297

Anexa 2. Ghid de interviu: „Naşterea. Experiență personală şi determinare socială" / 309

Referințe bibliografice / 313

Index / 329

Abstract / 335

Résumé / 339

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Cuvânt înainte

Printre primele lucruri pe care le transmit studenților la cursurile de la masterat și doctorat este să nu se gândească la temele pe care le au de realizat în cadrul semestrului ca la niște obligații necesar a fi acoperite pentru promovarea examenelor sau obținerea unei note bune. Să își aleagă subiectele și să le trateze, nu ca exerciții impuse de dezideratul obținerii mult doritei diplome, nu în raport cu ce își imaginează despre așteptările profesorului, nu în varianta comodă și, deci, confortabilă a minimizării efortului și maximizării beneficiului (ce pot face pentru a obține cea mai bună notă cu cel mai mic efort), ci ca și cum ar fi experți în domeniul pe care și l-au ales, cercetători care au de analizat și rezolvat probleme adevărate, nu ficționale, pentru beneficiari reali. Cum aceste cursuri sunt în domeniul științelor sociale, mai exact sociologie, publicabilitatea rezultatelor, sub forma unui articol academic într-o revistă de specialitate sau a unei cărți este, firesc, unul dintre cele mai frecvente și realiste repere propuse studenților pentru autoevaluarea proiectelor realizate de ei. La fel de firesc, situațiile în care eu și colegii mei primim spre evaluare texte (referate, proiecte de semestru, lucrări de absolvire) ce îndeplinesc cerințele minime pentru a fi publicate constituie mai degrabă excepții și sunt mult mai rare decât ne-ar plăcea și ne-am dori.

Cartea Adrianei Teodorescu, *Maternitatea în spațiul românesc: Mecanisme și reprezentări socio-culturale*, are ca punct de start un proiect de cercetare inițiat și realizat de

autoare în calitate de masterandă a programului „Comunicare, Societate, Mass-Media", de la Facultatea de Sociologie şi Asistenţă Socială, Universitatea Babeş-Bolyai şi reprezintă o extraordinară excepție. Recunosc că am ezitat să menționez că această carte reprezintă finalizarea unui proiect realizat în perioada studiilor de masterat. Până la urmă, este o informație puțin relevantă, dar un detaliu care poate schimba semnificativ modul în care cititorii interacționează cu conținutul cărții. Este, fără îndoială, un indicator şi o dovadă de apreciere şi recunoaştere a excepționalității, dar, în egală măsură, şi o nedreptate făcută cărții şi autoarei. De aceea, cred că este important de spus că autoarea nu este o debutantă aflată în căutarea validării date de prima publicație, iar cartea este mult mai mult decât o disertație suficient de bună pentru a ieşi din culoarul arhivării şi a vedea culoarea verde la semaforul din intersecția ce permite intrarea în spațiul dezbaterii publice. Este o certitudine şi un fapt uşor verificabil că Adriana Teodorescu este o cercetătoare cu un curriculum vitae şi o listă de publicații ce o fac eligibilă pentru o poziție didactică sau de cercetare la orice universitate din lume. Iar în ceea ce priveşte cartea, o minimă trecere în revistă, oricât de rapidă şi superficială, este suficientă oricui pentru a observa că aceasta depăşeşte condiția în mod obişnuit aşteptată şi asignată disertațiilor publicate.

Maternitatea este un subiect dificil, provocator şi în egală măsură important, atât ca miză de cunoaştere, cât şi în planul consecințelor acționale, indiferent dacă acestea din urmă sunt obiectivate sau nu în acțiuni sau/şi politici publice. Dificultatea şi caracterul provocator sunt date în egală măsură de ambiguități conceptuale, derivate din multitudinea planurilor intersectate de subiect – biologic, social, economic, cultural –, şi de varietatea circumscrierilor posibile. Un exemplu simplu, dar relevant, îl reprezintă continuumul ce are la o extremitate

Scanned with OKEN Scanner

maternitatea ca rezultat al unei alegeri libere, iar la cealaltă, maternitatea ca datorie, rezultat imperativ al unei obligații sociale a cărei neîmplinire este sancționată și sancționabilă, cu toate consecințele ce derivă din această ancorare. Importanța este dată nu de faptul că este un subiect puțin cercetat – din câte cunosc, aceasta este prima carte în literatura sociologică românească despre maternitate –, și nici de semnificația și rolul central al maternității în construirea identității feminine, cât mai ales de modul în care reprezentările sociale și comportamentele asociate maternității sunt influențate de, și influențează, la rândul lor, caracteristici esențiale pentru structurarea și funcționarea societății: dinamicile demografice, economice, culturale, politice, sunt exemple de planuri ale realității sociale ce influențează și sunt influențate de reprezentările sociale ale maternității. Simplu spus, reprezentările sociale ale maternității interferează direct cu rolurile și locurile asignate femeii în societate și, drept consecință, cu modul în care este structurată și funcționează societatea. Adriana Teodorescu este conștientă de toate aceste mize și ne propune prin cartea sa o prezentare-dezbatere deosebit de incitantă despre locul și rolul – sau poate, mai corect, locurile și rolurile – maternității într-un cadru societal caracterizat de puternice transformări structurale și reconfigurări cultural-axiologice. Deși prin titlul cărții autoarea, corect și precaut, circumscrie spațial analiza realizată – maternitatea în România –, prin reperele teoretice propuse, conținut tematic, abordare metodologică, analize și rezultate, cartea transcende limita și riscul semnificației locale, asociat frecvent studiilor de caz, și are relevanță universală. Ilustrativă în acest sens este relația dintre postmodernitate și erodarea datoriei și a responsabilității individuale în fața constrângerilor impuse de imperative normative și afilieri comunitare mai mult sau mai puțin tradiționale. Noile configurații axiologice plasează cel mai

Scanned with OKEN Scanner

adesea în nucleul lor central împlinirea individuală, fericirea personală, ce este, nu-i aşa?, prin excelenţă, egoistă. În egală măsură cauză şi consecinţă a postmodernităţii, hedonismul este structural în conflict şi opoziţie, cel puţin, dacă nu total incompatibil, cu întregul set de comportamente şi valori ce definesc, constituie, şi fac posibilă maternitatea. Cum este (re)definită maternitatea, cum se (re)configurează aceasta ca roluri, comportamente, aşteptări sociale şi reprezentări identitare într-un context social caracterizat de fluiditate şi schimbare sunt doar câteva din întrebările la care Adriana Teodorescu răspunde printr-un demers complex, exhaustiv şi nuanţat, ce urmăreşte simultan, într-o perspectivă bifocală, ceea ce este foarte individual, specific, local şi, în acelaşi timp, universal. Foarte interesantă şi fecundă ideatic este punerea în discuţie a modului în care maternitatea este utilizată ca instrument şi modalitate de echilibrare, cel puţin simbolică, a unei relaţii între sexe ce, istoric, este puternic dezechilibrată. Când este ancorată, intenţionat sau nu, într-o reprezentare naturalistă, maternitatea devine o resursă ce permite transformarea inferiorităţii în superioritate, un tip special de capital ce asigură forţă şi dominanţă, generate paradoxal, de asumarea până la exhibare a fragilităţii feminine.

Un element important de originalitate ce aduce un plus de valoare demersului investigativ al autoarei este analiza reprezentărilor maternităţii în spaţiul virtual. Mediul online este mult mai mult decât un spaţiu de înregistrare-arhivare a unor comportamente sociale din offline, este spaţiul în care apar şi se dezvoltă comportamente, valori şi norme noi, ce contribuie activ şi influenţează interacţiunile sociale din offline. Pentru analiză au fost selectate texte emblematice, demers în egală măsură riscant şi fecund. Riscul metodologic al unei autoconfirmări distorsionante este în întregime compensat în acest caz de valorificarea reuşită a unui material extrem de bogat ca

Scanned with OKEN Scanner

potențial descriptiv-explicativ. Selecțiile autoarei sunt, într-un fel, similare cu cele ale căutătorului de aur, care din multitudinea de roci din jurul lui alege doar pe aceea ce conține pepita. Pentru căutător este o alegere de tipul totul sau nimic, bazată mai puțin pe noroc și foarte mult pe intuiție și experiență. Pentru cititori, este o abordare ce demonstrează încă o dată cât de relativă devine noțiunea de reprezentativitate în cercetarea socială. Pentru Adriana Teodorescu este o alegere câștigătoare, ce a făcut posibilă identificarea unor modele reprezentaționale ale maternității, modele ce, dincolo de ancorări arhetipale și invarianți universali, se caracterizează prin multă fluiditate și ambivalențe, tipologiile rezultate fiind simultan ilustrative, utile analitic și relative. Relativitatea nu este un minus, un deficit de reflexivitate conceptuală, ci mai degrabă o recunoaștere și asumare a faptului că în postmodernitate, fluiditatea realității este însoțită, firesc, de erodarea consistenței ontologice a categoriilor utilizate sau generate de cercetarea socială. În acest context, pe de altă parte, este important de semnalat una dintre concluziile majore ale cărții, faptul că diversitatea și multiplicarea modelelor culturale nu au erodat în niciun fel și, foarte posibil, nici reconfigurat relația dintre gen și maternitate. Este o afirmație tare, nuanțată și nuanțabilă însă, la rândul ei, de existența concediilor paternale, ce ilustrează convingător cel puțin o instrumentalizare a maternității și intrarea acesteia în mecanismele ideologizante ale egalității de gen. Este o concluzie ce semnalizează și capcana pe care Adriana Teodorescu a reușit să o evite cu succes: abordarea subiectului maternității din perspectivă feministă. Ar fi fost traseul facil dacă ținem cont de presiunea unei ideologii foarte prezente în discursul public contemporan și, de ce să nu recunosc, chiar dacă este o recunoaștere ce mă trimite direct în boxa acuzaților pentru delict de misoginism, de apartenența de gen a autoarei. Ca sociolog, mă

Scanned with OKEN Scanner

bucur că Adriana Teodorescu a ales, manifest şi fără rezerve, o abordare simultan emică şi etică, suficient de implicată pentru a putea valorifica empatia ca resursă de explicație comprehensivă a unei teme dificile, alterată de ideologie, dar şi detaşată şi distantă pentru a-şi asigura doza de obiectivitate şi răceala analitică obligatorie pentru garantarea validității demersului investigativ. În calitate de cititor mă bucur şi mai mult că Adriana Teodorescu este autoare de poezie şi ne-a dăruit o carte excelentă, atractivă şi instructivă, pe paliere variate, un puzzle suficient de bogat pentru a ne provoca să descoperim semnificații noi la lecturi multiple.

Dan Chiribucă

Scanned with OKEN Scanner

1. O istorie şi mai multe teorii ale maternităţii

O scurtă trecere prin istoria maternităţii occidentale face vizibil faptul că maternitatea a fost asociată, încă din cele mai vechi timpuri, cu natura şi cu naturalul. Femeile deveneau mame deoarece natura le-a impus, ca *posesoare de uter*, cum s-ar spune, acest rol. În Antichitate, maternitatea era considerată o datorie faţă de continuitatea speciei. În Evul Mediu, singura cale de refuz, consfinţit social, al maternităţii era, conform modelului biblic creştin, călugăria. Perioada iluministă aduce cu sine constructul cultural al *dragostei materne*[1], dragoste care nu mai reprezintă feminitatea pur şi simplu, ci feminitatea de vârf, împlinirea ei. Secolul XX are drept principale caracteristici naţionalizarea maternităţii şi de-privatizarea ei, iar ca rezultat al acestui proces, dar şi al creşterii puterii medicale (igienizare, descoperirea principalelor vaccinuri şi a antibioticelor), se produce medicalizarea reproducerii. Cu precădere până în secolul XX – dar, în feluri uneori mai puţin explicite, alteori chiar mai agresive, căci pline de nostalgia lumii primitive pierdute, şi după acest secol – maternitatea percepută ca fapt natural a însemnat pentru femei constituirea unor reprezentări culturale ale femininului care au inclus elemente precum fecunditatea şi

---

[1] Ramona Păunescu, *Evoluţii politice ale maternităţii*, Editura Polirom, Iaşi, 2012. Philippe Ariès, *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*, Editions du Seuil, Paris, 1975.

Scanned with OKEN Scanner

fertilitatea, teluricul şi materialitatea, înnobilarea prin suferință, grija şi responsabilitatea pentru celălalt mergând până la adevărată vocație alteritară, emfaza asupra instinctualului, a biologicului (instinctul matern). De altfel, se poate observa că biologia a fost, timp de multe secole, ridicată la rang de gen feminin şi a devenit opresivă pentru femeie, obligată să aibă multiple sarcini (până la 21, spune Giddens[1]) şi copii, limitată la roluri domestice, educată în spiritul fragilității şi al corporalității ce este văzută drept constituind, pe de altă parte, marele său atu, elemente care i-au diminuat potențialul de autonomie. Cu toate acestea, în toate aceste etape istorice, indiferent de discursurile şi practicile legale ale vremii şi, oricât ar suna de abrupt, spre deosebire de animale, femeile au încercat să îşi controleze sarcinile, ca număr, ca apariție, ca semnificație[2]. Cu alte cuvinte, femeile au depus eforturi, încă dinainte de apariția pilulei contraceptive, a legalizării pe scară largă a avortului şi a mişcărilor feministe, în vederea controlării maternității şi a scoaterii ei de sub imperiul strict al naturalității.

Dacă în secolul al XIX-lea femeile găseau în maternitate argumentul forte, tocmai pentru că era considerat cel mai firesc, pentru revendicarea drepturilor politice, o dată cu explozia feminismului (pluralul ar fi mai potrivit) din anii '60-'70, a fost supusă dezbaterii şi tema maternității. Lucrările consacrate istoriei feminismului par a se pune de acord asupra faptului că au existat trei mari valuri a mişcării de emancipare a femeilor în cadrul cărora maternitatea s-a configurat în mod diferit. Primul

---

[1] Anthony Giddens, „Sexualitatea şi genul", „Familia şi relațiile intime", în *Sociologie*, traducere de Oana Gheorghiu, ediția a V-a, Editura All, Bucureşti, 2010 (2006).

[2] Massimo De Angelis, „Production and Reproduction", în *The Beginning of History. Value Struggles and Global Capital*, Pluto Press, Londra & Ann Arbor, 2007, pp. 51-64.

Scanned with OKEN Scanner

val disociază iubirea maternă de feminitate şi, după cum precizează Elisabeth Badinter, iubirea de mamă devine, cel puţin în ochii feministelor, o iubire *în plus*, o iubire suplimentară nu obligatorie, necesară sau definitorie[1]. Al doilea val, dimpotrivă, reaşază abia deplasata maternitate în plin centru feminin(ist), afirmând că femeile sunt împlinite, dacă nu într-o esenţă feminină deja problematizată, măcar în ceea ce priveşte creativitatea şi originalitatea de care pot da dovadă, prin intermediul experienţei procreării şi a maternităţii. Al treilea val feminist se reîntoarce la ruptura iniţială dintre feminitate şi maternitate şi se lansează în direcţia desacralizării maternităţii, nuanţând laturile negative ale acesteia: violenţa dată de eruperea unui *altuia* nedorit, nedecis – o creaţie întâmplătoare, biologică – ştergerea feminităţii etc. Ideea subîntinsă este că femeia poate crea şi altceva decât pur şi simplu carne. O altă idee importantă este că, dacă, totuşi, femeia optează pentru statutul de mamă, ea trebuie să se lupte pentru a-şi păstra dreptul la o sexualitate plenară, non-nihilistă, un drept pe care imaginarul creştin ce aduce în prim plan reprezentarea iconică a unei mame-fecioare îndurerate, cu vocaţie sacrificială (Fecioara Maria), îl face greu de apărat[2]. Ce trebuie avut în vedere însă este că, deşi temporal vorbind, al treilea val pare a se exprima mai pregnant, fiind produs al epocii contemporane, cel de-al doilea val continuă să îşi desemneze moştenitorii care să-i ducă mai departe ideile.

Adevărul nevralgic este că, în pofida numeroaselor transformări sociale impulsionate de mişcările feministe, maternitatea rămâne un subiect dificil de abordat, iar stadiul actual al cunoaşterii în domeniu se prezintă, la nivel general, interna-

---

[1] Elisabeth Badinter, *L'Amour en plus, histoire de l'amour maternel (XVIIème-XXème siècle)*, Livre de Poche, Paris, 2001.

[2] Michel Onfray, *Le Souci des plaisirs: Construction d'une érotique solaire*, Flammarion, Paris, 2008.

Scanned with OKEN Scanner

țional, ca având încă lacune structural-conceptuale. Aceasta din mai multe motive, dintre care două mi se par a fi mai importante. Mai întâi, faptul că maternitatea, în ciuda militantismului feminin pentru raportarea la maternitate ca alegere, ca libertate (un militantism rămas mult prea teoretic şi neuniform distribuit diverselor pături sociale), continuă să se reproducă social într-un mod tradițional – moştenirea culturală a dorinței/îndatoririi de a avea copii[1]. Aceasta şi pe fondul valorificării fără precedent a conceptului de instinct matern şi a legăturii fundamentale dintre mamă şi copil. Spre exemplu, Diane E. Eyer arată în cartea sa din 1991 că *attachment parenting*-ul – care insistă pe necesitatea abnegației mamei pentru copil în primul an de viață mai ales, în vederea stabilirii legăturii mamă-copil considerate obligatorii pentru a-l pregăti corespunzător pe acesta pentru viață – e o ideologie tot mai puternică, edificată pe mituri şi ficțiuni, nu pe realități ştiințifice, al cărei succes se datorează unor agende politice care doresc menținerea femeilor în poziții inferioare, domestice[2].

Apoi, paradoxal, prin faptul că femeile şi-au câştigat drepturi fundamentale – la muncă, la vot, la opinie etc. – care determină, la nivelul larg al percepției sociale, o situare în anacronism a feminismului şi a revendicărilor feminine/feministe. În plus, există o serie de discriminări pozitive practicate în mediul public (număr fix minim pentru deputați, miniştri-femei etc.) şi în mediul privat (obligativitatea de a avea un anumit număr de femei în companie etc.), discriminări ce contribuie la creşterea sentimentului general că situația femeilor este clarificată, dacă nu chiar întoarsă în favoarea lor. Suplimentar la cele

---

[1] Nancy Chodorow, *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*, University of California Press, 1999.

[2] Diane E. Eyer, *Mother-Infant Bonding: A Scientific Fiction*, Yale University Press, 1991.

Scanned with OKEN Scanner

spuse, un fapt care decurge din reproducerea tradiţională a dorinţei de a avea copii, trebuie observat, chiar stârnind critici din partea unor facţiuni feministe, că femeile însele contribuie la consolidarea reprezentării naturaliste a maternităţii: rol esenţial pentru femeie, rol de împlinire personală şi recunoaştere socială. Maternitatea se poate lesne converti, şi adeseori o face, în instrument de auto-afirmare a feminităţii şi de exprimare arogantă, culturală, a unei trăsături feminine altfel cu rădăcini biologice care, atunci când sunt supralicitate, reduc, injust, chipul femeii la determinări naturaliste.

Mai mult ca niciodată, maternitatea înseamnă pentru societatea occidentală contemporană o valoare în sine. Nu numai în ceea ce priveşte conştientizarea conotaţiilor sale socio-economice – asigurarea forţei de muncă, a continuităţii naţionale[1], cât şi în ceea ce priveşte percepţia culturală a femeii, respectiv a mamei. Maternitatea tinde să fie privită ca fiind o etapă necesară în viaţa femeii, care suportă amânări, dar nu poate fi o non-alegere, indiferent că rămâne o dimensiune ce completează alte dimensiuni feminine sau că joacă rolul supremei împliniri. Cultura de masă exaltă pe diverse căi – filme, articole de presă, reviste dedicate femeilor, cărţi dedicate creşterii copiilor adresate mamelor – o imagine edulcorată şi stereotipizată a maternităţii, în corelaţie cu imaginea unui copil angelizat. Apare o întreagă ideologie a *parentingului* opresiv[2], a *nebuniei* maternităţii[3], sau a *maternităţii intensive*[1], ce presupun dedicarea to-

---

[1] Zygmunt Bauman, *Mortality, Immortality, and Other Life Strategies, Polity Press*, Cambridge, 1992.

[2] Judith Warner, *Perfect Madness. Motherhood in the Age of Anxiety*, Riverhead Trade, New York, 2006.

[3] Erica Jong, „Mother Madness", în *The Wall Street Journal*, 6 noiembrie, 2010.

Scanned with OKEN Scanner

tală a mamei pentru copil. În virtutea ideii că așa este natural, se propune și se practică alăptarea prelungită și *co-sleeping*-ul[2], iar prin portretizările deformante și idealizante ale mass-media se naște *noul momism*[3]. Se vorbește, prin urmare, despre o nouă paradigmă, extrem de puternică, paradigma mamei bune:

> mama bună este cunoscută ca fiind acel formidabil construct social ce pune presiune asupra femeilor în vederea conformării lor la anumite standarde și idealuri, în funcție de care sunt judecate și se judecă ele însele. Mama bună este recunoscută ca fiind instituționalizată prin aranjamente și practici sociale și, astfel, operând mai presus de sistemul de credințe sau de alegeri personale ale femeilor. În sfârșit, mama bună este implicit corelată cu teoriile stratificării de gen. Se înțelege că mama bună este oarecum implicată în subordonarea femeilor[4].

---

[1] Sharon Hays, *The Cultural Contradiction of Motherhood*, Yale University Press, 1998.

[2] Hadley Freeman, „Attachment Parenting: The Best Way to Raise a Child – or Maternal Masochism?", în *The Guardian*, 30 Iulie 2016, https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2016/jul/30/attachment-parenting-best-way-raise-child-or-maternal-masochism, consultat ultima dată în 17.11.2016. May Friedman, „Attachment Parenting", în O'Reilly, Andrea (ed.), *Encyclopedia of Motherhood*, Sage, Thousand Oaks CA, 2010, pp. 86-87.

[3] Susan Douglas and Meredith Michaels, *The Mommy Myth: The Idealization of Motherhood and How It Has Undermined Women*, The Free Press, 2004.

[4] Susan Goodwin and Kate Huppatz, „The Good Mother in Theory and Research: An Overview", în Susan Goodwin and Kate Huppatz (eds.), *The Good Motherhood. Contemporary Motherhoods in Australia*, Sydney University Press, 2010, pp. 1-25.

Scanned with OKEN Scanner

În România, a vorbi despre maternitate comportă o şi mai mare dificultate. O dată pentru că, asemenea multor ţări din Europa de Est, România a cunoscut din plin amprenta, patriarhală şi doar pe jumătate şi primejdios eliberatoare, a comunismului. Ceea ce s-a numit *dubla zi de muncă* a fost o realitate din timpul comunismului care astăzi este bine cunoscută. Aceasta, desigur, pe lângă decretul din 1966, care interzice avortul şi, totodată, consemnează intervenţia masivă a statului în viaţa privată a femeii. Dubla zi de muncă a însemnat valorificarea femeii ca resursă de muncă şi, totodată, păstrarea şi chiar întărirea rolului ei de născătoare şi crescătoare de copii. De altfel, chiar fără referire strictă la regimurile comuniste, există cercetări care au nuanţat ideea că o emancipare a femeii prin muncă este o falsă emancipare[1], căci societăţile care fac din capital un rege, impun şi ulterior perpetuează o depreciere, o coborâre în ierarhia valorilor personal-sociale nu numai a muncii domestice, cât a familiei înseşi.

Apoi, România este o ţară tradiţionalistă, din multe puncte de vedere. Biserica Ortodoxă, mai puţin deschisă concesiilor postmoderne decât Biserica Catolică, reprezintă unul dintre cei mai semnificativi poli socio-culturali de încredere al populaţiei. În acord cu aceste valori tradiţionale, maternitatea nu se poate sustrage decât cu greu imperativului necesităţii şi obligativităţii. În plus, chestiunea nu se pune numai la nivelul imaginarului social. Prin urmare, deşi este evident că, pretutindeni, maternitatea provoacă inegalităţi de gen şi generează un risc de intrare într-un raport de dependenţă a femeii faţă de bărbat, în România, aşa cum arată o lucrare relativ recentă cum este cea a Ramonei Păunescu[2], politicile deficitare de stat (ab-

---

[1] Mariarosa Dalla Costa and Selma James, *The Power of Women and the Subversion of the Community*, Falling Wall Press, 1972.

[2] Ramona Păunescu, *Evoluţii politice ale maternităţii*.

Scanned with OKEN Scanner

senţa grădiniţelor şi a creşelor, a politicilor de implicare a partenerilor, a taţilor în creşterea copiilor) fac încă şi mai problematică situaţia maternităţii. În acest context cultural şi economic, retorica creştin-ortodoxă[1] pe această temă, precum şi bună parte dintre discursurile mass-mediatice determină o stereotipizare accentuată – în raport cu alte ţări, în care modernitatea târzie s-a instaurat mai adânc şi în care reprezentarea femeilor în structurile de putere este mai ridicată – a maternităţii: datorie, necesitate, împlinire, responsabilitate, sacrificiu, legitimare socială etc.

Acum câţiva ani, însuşi fostul preşedinte, Traian Băsescu, şi-a arătat stupoarea colorată cu dispreţ în faţa decalajului de natalitate care există între femeile de etnie română şi cele de etnie romă[2], aplicând o mai mult sau mai puţin discretă păruială româncelor care se limitează la unu sau doi copii. În opinia

---

[1] A se vedea, de pildă, marşurile anuale puse la cale de asociaţii ortodox-conservatoare, precum *Coaliţia pentru familie*: http://www.doxologia.ro/social/marsul-pentru-familie-editia-2016-sustinem-familia, 8 iunie 2016, consultat ultima dată în 18.11.2016, sau, mai recent, marşul organizat pentru susţinerea familiei tradiţionale în Oradea şi Satu Mare, ca reacţie la ceea ce a fost considerat o atitudine prea deschisă a preşedintelui în funcţie, Klaus Iohannis, şi a premierului Dacian Cioloş, faţă de relaţiile homosexuale: Alina Neagu, „Manifestaţii de susţinere a familiei tradiţionale la Oradea şi Satu Mare. Peste 8.000 de oameni au ieşit în stradă la Oradea", în *HotNews*, 22 octombrie 2016, http://www.hotnews.ro/stiri-esential-21367771-manifestatie-favoarea-familiei-traditionale-peste-1-000-participanti-oradea.htm, consultat ultima dată în 18.11.2016.

[2] http://www.mediafax.ro/social/basescu-natalitatea-misiune-pe-care-si-femeile-trebuie-sa-si-o-asume-cum-dumnezeu-femeia-roma-poate-tine-cinci-sase-copii-iar-romanca-nu-poate-10982478, 18 iunie 2013, consultat ultima dată în 24.06.2016.

Scanned with OKEN Scanner

Domniei Sale, maternitatea este o chestiune de stat pe care femeile trebuie să şi-o asume.

> Nu aş vrea să vă întreb câte dintre dumneavoastră aveţi copii. Dar mă uit cât am muncit cu fetele mele, măritate-nemăritate, „Faceţi, fetelor, un copil, că până la urmă este un act patriotic". Mă rog, cu asta mică am reuşit până la urmă, cu cea mare nu reuşesc (...) Cred că natalitatea este o misiune pe care şi femeile din România trebuie să şi-o asume.

Sau, mai clar:

> Cum Dumnezeu femeia romă poate ţine cinci-şase copii, iar românca nu poate? E adevărat, ea nu este manager, femeia romă (...) Trebuie să mergem şi în zona cealaltă. Poate maternitatea este una dintre misiunile fundamentale ale femeii, asta mi se pare mie.

Se conturează clar modelul tradiţionalist, vetust chiar, al femeii reduse la o funcţie uterină, ce are corpul nu în posesie, ci doar în custodie, şi care, în baza rolului său dublu determinat, social şi natural, are *obligaţia* să facă copii. Nu pentru ea şi familia sa, ci pentru stat.

Mai recent încă, în 2015, actualul primar al Bucureştiului, Gabriela Vrânceanu-Firea, ca purtător de cuvânt al campaniei prezidenţiale a Partidului Social Democrat (PSD) din România, l-a atacat, în calitatea sa de potenţial preşedinte, dar şi de fiinţă socială, pe candidatul de atunci al Partidului Naţional Liberal (PNL) la funcţia de preşedinte, Klaus Iohannis (în prezent preşedintele ţării), prin prisma faptului că nu are copii. Firea şi-a exprimat revolta cu privire la absenţa copiilor din viaţa familiei viitorului preşedinte. Pentru ea, lipsa *naturală* a copiilor nu reprezintă o scuză, aceasta trebuind să fie surmon-

Scanned with OKEN Scanner

tată artificial, compensată de către un act precum adopția. Toate pentru că însăşi integritatea umană, umanitatea elementară a celui care nu doreşte sau nu are copii este diminuată. Nu poți fi om complet dacă nu ai un copil.

> Din punctul meu de vedere, a fi un bun familist înseamnă nu doar a fi căsătorit, ci şi a avea copii... Nu eşti un om complet fără să creşti un copil (...) Nu toată lumea poate să aibă în mod natural copii, pentru că pot să apară probleme de sănătate, dar poți să înfiezi un copil daca vrei să ai o familie completă din toate punctele de vedere şi mai ales că, din perspectivă financiară, nu cred că se punea problema ca familia Iohannis să nu poată să îngrijească unu-doi copii (...) În toate statele civilizate cei care doresc să ajungă preşedinți provin din familii complete, sunt căsătoriți, au copii, au nepoți, au trecut prin toate etapele vieții[1].

E de observat că, în această optică, un copil e un soi de produs care trebuie procurat din altă parte dacă mijloacele proprii de producție nu îl pot asigura. Implicit, Firea neagă ideea că un copil ar putea fi o expresie a iubirii, a relației profunde dintre două persoane şi deplasează accentul de pe sentiment şi posibilitatea unor replici genetice ale cuplului înspre aspectele practice/financiare ale creşterii unui copil. Absența unui copil devine un element prin care este judecată nu doar o femeie, ci familia în sine, în substanța sa. Apoi, chiar com-

---

[1] http://www.hotnews.ro/stiri-politic-18262527-gabriela-firea-atac-sub-centura-klaus-iohanis-acuza-nu-are-copii.htm, 8 octombrie 2014, consultat ultima dată în 22.11.2016. http://www.hotnews.ro/ stiri-esential-18616996-apador-cere-demisia-senatoarei-gabriela-firea-dupa-cncd-decis-acuzatiile-care-adus-lui-klaus-iohannis-motiv-nu-are-copii-sunt-discriminatorii.htm, 20 noiembrie 2014, consultat ultima dată în 22.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

petenţa *prezidenţială* pare strâns condiţionată de copil. Se deduce cum, într-o astfel de viziune, cei care au copii sunt, din start, considerabil mai apţi pentru a deveni preşedinţi de ţară. Alăturând aceste declaraţii celor ale lui Traian Băsescu, obţinem un tablou extrem de sumbru atât pentru femeile din România, cât şi pentru bărbaţii şi copiii acestei ţări, o ţară care înţelege să-şi disciplineze actualii cetăţeni cu joarda caustică a cuvântului stereotipic şi speră să-şi procure alţii prin normarea relaţiilor de familie, a priorităţilor şi a valorilor personale în spiritul unei maternităţi apăsătoare, căci este obligatorie şi oprimantă inclusiv pentru libertatea de asociere cu alţii a individului.

Nici cercetările feministe româneşti care tratează problema maternităţii nu sunt foarte numeroase. În ansamblul ştiinţific şi cultural precumpănesc mai degrabă cărţi de psihologia maternităţii – maternitatea ca instinct[1], iar cărţile în care femei de renume şi în special cele din zona culturii şi a intelectualităţii sunt chemate să se exprime, se dovedesc conforme modelului socio-cultual al maternităţii care gratifică din plin femeia, dar căreia nici o reprezentată a sexului slab nu i se poate sustrage pe de-a-ntregul, care zace, înnăscut, în trupul său[2]. Încercările de contestare a imperativului maternităţii, la fel ca şi chestionările nuanţate şi non-stereotipice asupra acesteia vin mai curând pe filiere non-formale şi pierdute în spaţiul internautic (ca de pildă portalul smartwoman.ro, forumuri). Dacă la nivel mondial apar reţele dedicate celor care doresc, progra-

---

[1] Rodica Enache, *O perspectivă psihologică asupra maternităţii*, SPER, 2010.

[2] Mihaela Ursa (coord.), *Divanul scriitoarei*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2010. Monica Tatoiu (coord.), *Cele patru dimensiuni ale feminităţii româneşti*, Editura Neverland, 2010.

Scanned with OKEN Scanner

matic, să trăiască fără urmaşi de sânge şi carne proprii[1], în România fixația asupra universalilor feminine – sexualitate debordantă, maternitate obligatorie şi constitutiv feminină, definire relațională – este cât se poate de puternică şi coercitivă. Cu alte cuvinte, femeile care nu se supun modelului clasic, care încalcă variațiile admise – de exemplu, maternitate ce, chiar şi fără să joace rolul de sens suprem în viața femeii, este totuşi o maternitate necesară, ce vine să completeze celelalte dimensiuni ale existenței feminine – tind să fie discreditate din punct de vedere social şi etic.

În concluzie, se poate spune că maternitatea rămâne un subiect extrem de important de investigat, atât din pricina semnificațiilor sale pentru construirea identității feminine şi, prin extensie, de ce nu?, a celei masculine, cât şi datorită insuficientei literaturi de cercetare asupra subiectului. În plus, de luat în calcul este şi faptul că sunt aproape inexistente studiile care se focalizează asupra agenților, a mecanismelor de adâncime actuale prin care se ajunge la anumite reprezentări ale maternității, predominând cele care observă, de pildă, împărțirea inegală a sarcinilor de creştere a copiilor în familie (cele de îngrijire revin mamei, cele ce țin de dezvoltarea cognitivă tind să includă tatăl în procent mare). Vom vedea, în cele ce urmează, că există numeroase reprezentări ale maternității care sunt aduse în planul vizibilității sociale şi al asumării personale prin mecanisme şi logici contradictorii, în funcție de viziunile asupra lumii care le determină, viziuni aflate de multe ori în competiție şi conflictualitate, care nu fac decât să pună presiune pe acceptarea de sine a femeii, influențând negativ modurile de gestionare a diverselor sale roluri sociale.

---

[1] A se vedea http://www.childfree.net/, consultat ultima dată în 17.06.2016.

Scanned with OKEN Scanner

*
* *

Integrând, dar şi scurtcircuitând istoria, dincolo de mode şi teorii, maniera primară de a da seama de o tematică cum e cea a maternităţii, o manieră menită să scadă riscurile unei abordări esenţialiste, cel puţin ţinând cont de achiziţiile de cunoaştere pe care le avem în prezent, ar trebui să se realizeze prin plasarea subiectului sub semnul constructivismului. Fondatorii de marcă ai acestuia, Berger şi Luckmann, afirmau în cartea lor esenţială, *Construirea socială a realităţii. Tratat de sociologia cunoaşterii*, că nu există o natură umană efectivă, sediu complet al geneticii şi predefinirii, şi ghid absolut al recognoscibilităţii şi judecăţilor sociale:

> umanitatea este socio-cultural variabilă. Cu alte cuvinte, nu există natură umană în sensul de substrat biologic fixat care să determine variabilitatea formaţiunilor socio-culturale. Natura umană există doar în sensul unor constante antropologice (de exemplu, deschiderea către lume şi maleabilitatea structurii instinctuale) care delimitează şi permit constituirea formaţiunilor socio-culturale ale omului[1].

Pe aceeaşi direcţie constructivistă, Tim May şi Zygmunt Bauman vorbeau despre faptul că: „diferenţele sociale produse cultural dintre bărbaţi şi femei par la fel de naturale ca diferenţele biologice dintre organele sexuale şi funcţiile de procreare

---

[1] Peter L. Berger şi Thomas Luckmann, *Construirea socială a realităţii. Tratat de sociologia cunoaşterii*, traducere din limba engleză de Alex. Butucelea, Editura Art, Bucureşti, 2008 (1966).

Scanned with OKEN Scanner

masculine şi feminine"[1]. Oricât ar putea să pară de banal unora sau, din contră, sfidător altora, faptul că există o falie considerabilă între biologic şi social, între sex şi gen, fie că e vorba de bărbați, fie de femei – o falie asupra căreia se exercită forțele socio-culturale ce doresc menținerea ordinii şi livrarea unui sens al lumii ce deseori implică cele mai mari costuri la nivelul individual – ar trebui să intre, ca axă vertebrantă, atât în metodologia de cercetare a celor interesați de subiectul maternității şi al feminității (lucru ce se întâmplă, de ani buni, mai ales în cercetarea din străinătate), cât şi în gestionarea cunoaşterii de sine şi a celorlalți a oricărei ființei umane.

Tema acestei cărți este maternitatea şi reflectarea ei în mass-media (noile media, mai exact) şi în societatea românească. Pornind de la premisa de tip constructivist[2], potrivit căreia realitatea nu este naturală, pre-dată, ci edificată social, obiectivul general al lucrării este identificarea şi examinarea anumitor mecanisme socio-culturale proeminente prin care se construieşte maternitatea în spațiul românesc, mai precis în mediul online, apoi în cadrul unui grup de şaisprezece persoane de gen feminin, care au consimțit să participe la un interviu exploratoriu, semistructurat, dedicat naşterii şi maternității şi, nu în ultimul rând, în spațiul legal, normativ, al României. Implicit, subiectul atinge şi tematica mai extinsă a femeii şi feminității, maternitatea fiind nu doar o coordonată importantă a feminității, ci şi una nevralgică, în sensul că a fost, de-a lungul timpului, investită cu o serie de semnificații, majoritatea problematice, ce au determinat plasarea femeii într-un raport de inegalitate cu bărbatul. Astfel, studiind

---

[1] Zygmunt Bauman şi Tim May, *Gândirea sociologică*, traducere din engleză de Mihai C. Udma, Editura Editura Humanitas, Bucureşti, 2008 (1990), p. 188.

[2] Peter L. Berger şi Thomas Luckmann, *op. cit.*

Scanned with OKEN Scanner

reprezentări pregnante ale maternităţii în mass-media şi în societatea românească vom fi capabili să înţelegem mai bine în ce fel ele se repercutează asupra reprezentărilor, mai generale, ale femeii şi feminităţii, şi să evaluăm impactul lor asupra construcţiei identitare feminine, într-un climat cultural transnaţional în care se discută programatic, obsesiv, dar nu totdeauna eficient despre egalitatea de şanse.

Demersul de cercetare este unul eminamente calitativ. Nu îmi propun să evaluez procentual aderarea femeilor sau a societăţii, în variile sale ocurenţe, la diferite modele de maternitate (modelul [neo]-tradiţionalist sau cel postmodern, al „mamei bune"), ci să analizez, mai degrabă, mecanismele socio-culturale de adâncime compuse din fantasme ale imaginarului social, precum şi logica privilegierii şi perpetuării unor discursuri şi practici ale maternităţii şi feminităţii, mecanisme şi logică care fac posibile propensiunile, frecvent conflictuale, indecise, către un model sau altul în spaţiul românesc. Un spaţiu care se dovedeşte ca fiind un loc în care modelele occidentale ale maternităţii sunt filtrate de remi-niscenţele tradiţionaliste şi comuniste. În afară de acest capitol, care este unul introductiv, de prezentare a istoriei conceptuale a maternităţii şi a principalelor, celor mai influente paradigme ce îşi dispută astăzi explicarea maternităţii, generând, în ansamblul socio-cultural occidental, contradicţii de comprehensiune şi de reprezentare a realităţii, şi de partea finală, unde se înfăţişează concluziile generale şi câteva sugestii în abordarea personală şi socio-culturală a maternităţii, cartea este formată din trei mari părţi, la rândul lor divizate în mai multe capitole.

Astfel, prima parte a lucrării studiază modurile de reprezentare ale maternităţii în spaţiul internautic. Întrebarea generală de cercetare căreia el încearcă să-i răspundă este cum se configurează maternitatea în spaţiul internautic românesc. Ei i se subordonează alte întrebări precum: care este diferenţa între reprezentarea internautică a maternităţii şi reprezentarea mater-

Scanned with OKEN Scanner

nității din mediul offline? În ce măsură reprezentările maternității din mediul online sunt relevante pentru realizarea unui tablou general al percepției și reprezentării maternității în spațiul cultural românesc? Care sunt reprezentările maternității care se pot degaja din analiza unui număr semnificativ de texte emblematice, respectiv imagini emblematice puse în circulație în comunități dedicate mamelor? Cum este reprezentată maternitatea pe câteva dintre blogurile personale ale unor mame, în ce măsură ele diferă și se aseamănă cu reprezentările spațiilor colective, comunitare?

A doua parte analizează răspunsurile a șaisprezece mame și mame în devenire la un interviu semi-structurat, consacrat problematicii nașterii și maternității. Întrebarea de cercetare principală a fost care sunt tendințele de reprezentare ale maternității la aceste femei, cât conservă din modelul tradiționalist și din cel neo-tradiționalist, și cât tind să le depășească, cu ce sensuri personale este investită maternitatea. Printre întrebările de cercetare desprinse din cea principală s-au aflat și: care sunt structurile semantice ale maternității, cum se configurează ele (decizia de a avea copii, experiența nașterii etc.) și cum variază, dacă variază, în funcție de elemente cum sunt educația mamei sau vârsta copilului, respectiv care sunt modelele de comunicare utilizate de respondente în relația cu cercetătorul și ce informații aduc cu privire la poziționarea față de narațiuni ale maternității proprii în relație cu Celălalt.

A treia parte este consacrată diferitelor configurații ale maternității în spațiul normativ românesc și al logicilor socio-culturale prin care acestea se (re)produc. Întrebarea generală de cercetare a fost aici care sunt tendințele de disciplinare socială a maternității în România, observabile în reprezentările maternității cuprinse în textele de lege sau alte texte cu caracter normativ, iar, apoi, care sunt valorile individuale feminine, familiale și sociale pe care legile le stabilesc și cum doresc/înțeleg să le perpetueze.

Scanned with OKEN Scanner

Maternitatea internautică. Diversitate, stereotipizare, ruptură

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

1. Reprezentările maternității: mediul online şi mediul offline

Reprezentările maternității în spațiul internautic nu se află într-un unghi de refracție atât de mare în raport cu ceea ce se poate numi realitate, în înțelesul ei constructivist, precum cel pe care aceasta îl alcătuieşte cu reprezentările ficționale ale realității sociale, ele fiind, mai degrabă, *forme* ale acestei realități. Se poate spune, prin urmare, că discursul maternității din universul internautic *oglindeşte* într-o proporție însemnată maternitatea: o denotă, mai mult decât conotează, dincolo de simbolizarea cuprinsă în orice act social, o arată mai mult decât încearcă să o regleze în conformitate cu un ideal compensator şi extrinsec realității[1], mai exact, cu discursul maternității din universul offline, având funcții de indicare a raporturilor acestui discurs cu percepția şi practicile socio-culturale aferente.

Dificultățile pe care reprezentările maternității în spațiul internetului le ridică cercetării nu sunt atât legate de natura conținutului reprezentat – deşi nici acesta nu trebuie cu totul confundat cu un conținut perfect superpozabil peste cel al reprezentărilor din spațiul offline, adeseori existând specificități marcate ale mediului online în raport cu cel offline, ca de pildă o structurare în acord cu o adresabilitate către un public din start având un anumit nivel de bunăstare, din moment ce îşi permite

---

[1] Extrinsec, pentru că, altfel, realitatea are întotdeauna propriile sale idealuri în acord cu care încearcă să îşi construiască reliefurile.

accesul la internet. Este, mai curând, vorba despre dificultăți ce se referă la formarea și manevrarea conținutului reprezentării, ținând cont că tipic mediului internautic este să participe activ la generarea conținutului informațional și, poate încă și mai important, la răspândirea lui în spațiul online. Acesta presupune o altă logică de distribuire a informației decât cel offline[1]. Informația poate fi cu ușurință preluată de pe un site pe altul, ajustată după voie (mai puțin tranșant, până și comentariile permise de o mare parte dintre site-urile web sunt, în fapt, variante de ajustare, prin slăbirea informației principale, prin relativizarea ei) și transmisă mai departe cu o rapiditate mult mai mare[2] decât cea obișnuită în realitatea non-virtuală. În funcție și de tipul de conținut al reprezentării – textual, imagistic –, dar și de caracteristicile platformei internautice unde apare – pagini de discuții (forumuri), site-uri ce permit sau nu comentarii, etichete textuale prin care se descriu imagini etc., se poate sesiza că uneori este privilegiată participarea la constituirea conținuturilor reprezentării, iar alteori doar partajarea/diseminarea conținutului informației.

Următoarele două capitole ale cărții înfățișează imagini, respectiv texte emblematice ale maternității în care intervenția

---

[1] A se vedea, de pildă, Andrea B. Hollingshead, „Communication Technologies, The Internet, and Group Research", în Hogg, M. A. and Tindale, R.S., *Blackwell Handbook of Social Psychology: Group Processes*, Wiley-Blackwell, 2003, pp. 557-574.

[2] Se poate compara, în acest sens, viteza cu care se citește (ca număr de cititori) un capitol dintr-o carte sau un articol dintr-o revistă, cu viteza cu care se lecturează un posibil același capitol sau același articol prin distribuirea pe bloguri – (să ne gândim numai la faptul că există numeroase metode de evidențiere a conținutului nou postat, de notificări) și mai ales pe rețelele de socializare (facebook, twitter, google plus), care au opțiunea de distribuire (*share*).

Scanned with OKEN Scanner

publicului-autor, deşi nu exclusă, este diminuată ca posibilitate de manifestare şi ca vizibilitate, aceeaşi imagine şi acelaşi text parcurgând o serie de site-uri web, aproape neschimbate. Puterea lor derivă din agilitatea cu care se lasă împrăştiate în spaţiul virtual – adică din acele trăsături care le fac atât de atractive şi dezirabile pentru a fi împărtăşite celorlalţi şi este, în esenţă, o forţă ce se alimentează din ea însăşi, repetitivă şi care dă naştere unor reprezentări stereotipice ale maternităţii. De cele mai multe ori, dar nu chiar tot timpul, stereotipizarea comportă un proces de idealizare a maternităţii.

Pe de altă parte, în alte capitole (patru şi cinci) vom vedea că libertatea de care se bucură locuitorii spaţiului virtual poate conduce la descarcerări ale impulsului de reprezentare a maternităţii din cutumele de reprezentare ale acesteia. Astfel, efectul aproape inerent de persuasiune datorită repetiţiei, cu privire la conţinutul reprezentat şi la norma ideologică subiacentă, se estompează în situaţia textelor contestare ale imaginii idealizate a maternităţii, dar şi a celei pur şi simplu tipicizate (de exemplu, mama de-feminizată), de data aceasta graţie unei alte puteri, anume cea de mărturisire a unor experienţe profund personale şi/sau a dezamăgirii resimţite de către cele care le împărtăşesc, din pricina neconcordanţei acestor experienţe cu norma maternităţii fericite.

Ca metodologie de lucru, trebuie afirmat, reiterând ce spuneam la început, cum că reprezentările internautice ale maternităţii *oglindesc* realitatea socială a maternităţii din România, faptul că îmi asum din plin imposibilitatea de a aprecia cu exactitate ponderea a ceea ce este oglindit, în ansamblul realităţilor socio-culturale ale maternităţii româneşti. Cu alte cuvinte, sunt conştientă că, dincolo de limitarea investigaţiei la câteva sub-spaţii internautice, analiza pe care o realizez, a textelor şi imaginilor ilustrând ipostaze ale maternităţii, nu se

Scanned with OKEN Scanner

corelează cu reprezentarea socială generală a maternității în raport de unu la unu, că nu se poate pune semnul egalității între mulțimea reprezentărilor internautice ale maternității și mulțimea reprezentărilor sale socio-culturale din mediul offline, ci doar semnul de incluziune a primei mulțimi în cea de-a doua. Totuși, nu mă feresc să susțin că, pe lângă extensiunea unor elemente, importantă este intensiunea aceloraşi şi a altor elemente. Prin urmare, s-ar putea ca ceea ce aflăm despre maternitate prin reprezentările din mediul internautic să nu fie extrem de generalizat şi uniform răspândit în mediul offline, dar să aibă un potențial demn de luat în seamă, de generare, în anumite pături sociale, a anumitor tipuri de reprezentări. Mediul internautic este, cum spuneam, inseparabil de viața socială şi nu ar trebui tratat nici ca o periferie săracă în semnificații, nici ca o excrescență prea nouă şi prea exotică pentru a fi luată în considerare, ci, mai curând, ca o eprubetă în care nu numai că se sintetizează reprezentări şi informații deja existente, ci se re-pun în circulație cu şi mai multă forță.

2. Reprezentări imagistice ale maternității pe Facebook

În acest capitol voi aduce în discuție modul în care maternitatea este ilustrată de către imaginile puse în circulație de diverse comunități care au pagină pe rețeaua de socializare Facebook, comunități ce se adresează mamelor în scop educativ (revistă, ONG), pentru promovarea anumitor produse şi servicii (ex.: Pampers, Kinder; emisiuni TV), ori pentru crearea de grupuri de discuție şi suport pentru mame sau pentru femeile pe cale să devină mame) sau, indirect, copiilor. Am ales această rețea întrucât am ținut cont de faptul că numărul ei extrem de

Scanned with OKEN Scanner

mare de utilizatori[1] poate fi un indicator al gradului mare de circulație a reprezentărilor maternității, numărul mare de *like*-uri primite de anumite imagini fiind relevant în acest sens, și apoi, pentru că opțiunea pentru Facebook nu a reprezentat în niciun fel o limitare, deoarece majoritatea grupurilor și comunităților din care am extras și analizat imaginile și textele emblematice există și în afara acestei rețele, independent, în general, de o rețea sau alta. Mai mult, nu sunt puține comunitățile care se formează în jurul unei reviste (*Mami*, de exemplu) sau al unei companii (*Pampers*, de pildă) ce se regăsesc și în mediul offline.

Ceea ce este specific imaginilor analizate este frecventa lor însoțire de către un text care le orientează semantic, impunând grila de lectură dorită. E vorba despre un text inclus în imagine, parte componentă, așadar, a acesteia. Sunt cazuri în care, fără un astfel de text, imaginea ar fi destul de vagă în a sugera un sens clar determinat și în nici un caz nu ar conține linia pedagogică pe care o aduc textele escortă imediate, așa cum sunt și cazuri în care textul apare în opoziție cu imaginea efectivă, contrazicându-l, echilibrându-l în direcția pedagogică dorită. Există însă și imagini pe care din start le putem numi textuale, grafice. Adică reprezintă texte emblematice nuanțate prin diverse mijloace (sublinierea anumitor cuvinte sau particule lexicale, aranjarea pentru a scoate în prin plan anumite grupuri de cuvinte etc.). Mult mai rare, deocamdată, însă extrem de interesante ca prezență sunt și imaginile contestare a ilustră-

---

[1] 1.04 bilioane utilizatori activi zilnic. „Facebook Reports Fourth Quarter and Full Year 2015 Results", https://s21.q4cdn.com/399680738/files/doc_news/2016/Facebook_Reports_Fourth_Quarter_and_Full_Year_2015_Results.pdf, consultat ultima dată în 26.10. 2016.

Scanned with OKEN Scanner

rii clasice a maternității, cu care suntem încă departe de amploarea prin care unele texte, despre care vom discuta în secțiunile ce urmează, dez-vrăjesc maternitatea.

În continuare voi prezenta trăsăturile celor mai relevante categorii (tematice) de imagini pentru tema maternității (atât legate de mamă, cât și de copil ca produs și scop al maternității), așa cum apar ele în comunitățile pentru mame pe care le-am examinat, precum *edukid*, *mama și copilul*, *totul despre mame*. În urma cercetării făcute, am alcătuit un corpus de 180 de fotografii (de fapt, atât fotografii, cât și reprezentări grafice). Am încercat să includ în corpus în mod prioritar imaginile care nu s-au limitat la o singură apariție într-o comunitate, având cel puțin două prezențe diferite, dar, de obicei, e vorba de mai mult de două, multe fiind un soi de imagini virale, care contaminează comunitățile dedicate mamelor. Apoi, am inclus în corpus toate imaginile care aveau informație nouă în raport cu aceste imagini ale maternității de largă circulație, pe care le-am considerat apte de a putea contribui la identificarea nuanțelor înțelegerii și captării în reprezentare a dimensiunii socio-culturale a maternității, fie în sensul afirmării laturii pozitive și pozitivizante a maternității, fie, din contră, invers, în direcția observării aspectelor negative și ascunse ale acestei idealizări a maternității. Evident, corpusul nu este exhaustiv, fiind nevoie de o operație de limitare a redundanței informaționale, cercetarea mea fiind una eminamente calitativă. Trebuie să precizez că nu mă opresc prea mult, în adâncime, în cadrul acestui capitol, asupra elementelor textuale (asupra structurilor morfo-sintactice și pragmatice), căci multe dintre aceste texte, părți componente ale imaginii, se regăsesc și ca texte emblematice în comunitățile examinate în corpusul de texte emblematice pe care l-am alcătuit.

Scanned with OKEN Scanner

2.1. *Captain Mama.* Multi-funcționalizarea femeii

O categorie importantă de imagini s-ar putea încadra, metaforic şi simbolic, sub denumirea de *Captain Mama.* Sigur, este o sintagmă pe care am ales-o, intenționat, din registrul ficțiunii, mai precis a ficțiunii din filmul de animație pentru copii, *Captain Planet.* Acolo, cinci tineri, din cinci regiuni diferite ale globului terestru, îşi unesc puterile pentru a da naştere unui personaj supra-natural, capabil să le completeze şi să le desăvârşească acțiunile de salvare a pământului, precum şi să îi scape din tot soiul de probleme în care se văd prinşi. În acelaşi fel, femeia devenită mamă cumulează forțe noi, pe care, este sugestia imaginilor investigate, o femeie obişnuită, care nu este mamă, nu le deține, ajungând, paradoxal, un produs al propriului copil, aşa cum Captain Planet este produs de către tinerii ce luptă pentru prezervarea planetei. *Captain Mama* este motivată, pusă în acțiune de către nevoile copilului său, în vederea mulțumirii acestuia. Se vorbeşte astăzi, în raport cu maternitatea femeii contemporane, dar şi în raport cu modul ei general de implicare în societate şi familie, de *multitasking*. Totuşi, nu este suficient să afirmăm că mama-căpitan ar fi totuna cu această femeie multifuncționalizată. *Multitasking*-ul implică diversificarea pe orizontală, o capacitate de cuprindere a lucrurilor sensibil egale ca pondere şi semnificație socio-culturală, variind doar în acord cu contextul (muncă, gătit, plimbat, socializare etc.). Dar, *multitasking*-ul matern de tip *Captain Planet* înseamnă, în plus, şi o potențare a orizontalei în sens ascendent, o ieşire de pe axa naturalului către cea a supranaturalului (a se vedea femeia care zboară deasupra, imagine ce calchiază imaginea şablon a culturii de masă, de tip *Superman*, sau femeia, mai domolită, dar parcă încoronată, de pe *sfatul mămicilor* (vezi Figura 1), ce ilustrează clar ideea de *multitasking*).

Scanned with OKEN Scanner

La nivel de compoziție simbolică a ilustrărilor unei mame atotputernice şi, se va vedea, şi la nivel de discurs textual, se combină următoarele două elemente, aparent mai puțin compatibile: pe de-o parte, puterea de tip Superman/Captain Planet şi, pe de altă parte, puterea de tip creştin, venită nu dintr-o preamărire a sinelui, fie ea generată de către un altul (în acest caz, copilul), ci dintr-un spirit sacrificial, aşadar dintr-o capacitate de renunțare la sine. Pare însă mai accentuată, cel puțin în figurarea imagistică ca atare, puterea non-sacrificială, puterea dobândită efectiv prin copil. O imagine de pe comunitatea edukid, înfățişând o mamă şi un copil strângându-se în brațe şi având drept text următoarele cuvinte: „o mamă este cea care poate lua locul oricui, dar al cărei loc nu-l poate lua nimeni" reprezintă sinteza celor două direcții. Avem atât o mamă unică, de neînlocuit de către altcineva, cât şi o mamă capabilă să ia orice formă, orice chip, se înțelege, în raport cu şi pentru copilul său, deci o mamă proteică, ce nu este lezată identitar de către trecerea printr-o serie potențial infinită de roluri, care îşi sacrifică stabilitatea, întrucât echilibrul nu mai este unul determinat intern, ci extern, prin copil. Mai mult, sunt imagini al căror text propun reprezentarea mamei ca substitut al lui Dumnezeu. E o idee destul de des întâlnită în imaginarul popular, de aceea se spune că dragostea mamei este sigurul tip de iubire care nu se demonetizează. Există imagini cu mame şi copii peste care stă scris proverbul evreiesc: „Dumnezeu nu poate fi pretutindeni,aşa că a creat mamele".

Dacă forăm în spatele unor astfel de imagini şi le proiectăm în realitatea contemporană a maternității şi feminității, realizăm că, dincolo de ele, se ascund realități mai puțin fericite, spectaculoase numai la modul trist, precum suprasolicitarea femeilor ce trebuie să împace rolul de gospodină cu cel de soție – în sens tradițional, de parteneră cu funcție de susținere a bărbatului şi în sens contemporan, de parteneră egală, imersată în

Scanned with OKEN Scanner

chestiunile socio-culturale, tovarăş de discuţie pentru soţ şi, nu în ultimul rând, eternă întărâtătoare erotică a simţurilor acestora (după cum revistele de femei de pretutindeni se străduiesc să le înveţe pe femei să fie) şi cu cel de mamă.

O imagine a cărei sursă nu am reuşit să o identific şi care a circulat pe internet foarte activ, mai cu seamă în primele luni ale anului 2013, arată o femeie cu tricoul ridicat, cu doi gemeni pe care îi alăptează la câte un sân în timp ce curăţă nişte cartofi[1]. Nu mai avem aici imaginea *glossy* a mamei fericite, însă, cu toate acestea, în absenţa unui text co-prezent, fotografia (e vorba de o fotografie a unei persoane, cel mai probabil o româncă, nu de o reprezentare grafică) a fost interpretată în două feluri: ca un elogiu al maternităţii *multitasking* – pe extrem de multe conturi de Facebook, şi critic – pe conturile aferente unor comunităţi feministe româneşti şi internaţionale – ca portretizare a supraîncărcării femeii cu variate munci domestice. *Captain Mama* apare în această fotografie într-o lumină accentuat sacrificială şi mizeră, deşi condiţia socială a femeii nu pare să fie una inferioară, ci medie (a se vedea mobila din jur).

Există şi imagini care prezintă cuplul copil-mamă în ipostaze tandre – de cele mai multe ori, mare sau mic, copilul e la mamă în braţe, care îşi pleacă faţă spre el fericită, liniştită – şi care au un text ce contrazic, la o primă impresie, imaginea. Spre exemplu, tot de pe *edukid*, aflăm dintr-o imagine care sunt activităţile de lux pentru mamă: *duşurile, alte haine decât pijamale,*

---

[1] Imaginea se poate vedea accesând următorul link, fiind însoţită de un comentariu nu foarte favorabil maternităţii de tip *multitasking*: Stacie Lewis, *Is This What We Want Motherhood To Look Like*?, 7 februarie 2013, http://www.babycentre.co.uk/blog/mum_stories/02072013-is-this-what-we-want-motherhood-to-look-like/, consultat ultima dată în 23.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

cerceii lungi, tocurile, statul jos, mestecatul mâncării. Este clar că avem de-a face cu un *Captain Mama* ceva mai obosit, care își restrânge propriile nevoi în vederea îndeplinirii nevoii celui mic, un *Captain Mama* reprezentat, de data aceasta, mai mult în nuanțele sale sacrificiale. Contradicția text-imagine e aparentă; primează, la nivelul receptării vizuale, imaginea. Adică, ceea ce se deduce e că deși femeia accede mai greu la niște activități atât de comune, de supraviețuire, s-ar spune, precum mâncatul și odihna, tot acest efort merită, e un prinos adus pe altarul maternității. Ca și în alte locuri, imagistice ori textuale, se remarcă absența stridentă a tatălui, a partenerului de viață al femeii.

Problema cu astfel de imagini, atât cu cele de tip *Captain Mama*, cât și cu celelalte de care mă voi ocupa imediat, este că sunt puternic afirmative și apreciative. Ele nu doar descriu realități, ci le re-propun, le (re-)codează socio-simbolic. Femeile care se confruntă cu aceste imagini sunt îndrumate să se re-înscrie – mental, ca imagine de sine –, în statutul lor de mamă care poate, care trebuie să poată *tot*. Normalitatea socială a femeii având funcția de căpitan al unei echipe sau armate reduse, de unu, doi, trei copii se construiește și prin aceste imagini care împânzesc internetul. Spre deosebire de căpitanii masculini, tereștri și gestionând trupe extinse, femeia este înregimentată într-un război mic, domestic. *Captain Mama* nu este (încă!) o normalitate coborâtă înspre banal, ci, deoarece se învecinează cu extraordinarul (femeia super-puternică), conține, în subsidiar, un filon ideologic: femeia este cât este, dar mai ales trebuie să *ajungă* să fie pe deplin un veritabil *Captain Mama*. Un căpitan care (a se vedea, cerc vicios) tocmai datorită puterilor lui nu are nevoie de sub-căpitani, de partenerul de gen masculin (în cazul cuplurilor heterosexuale), care să le ajute.

Scanned with OKEN Scanner

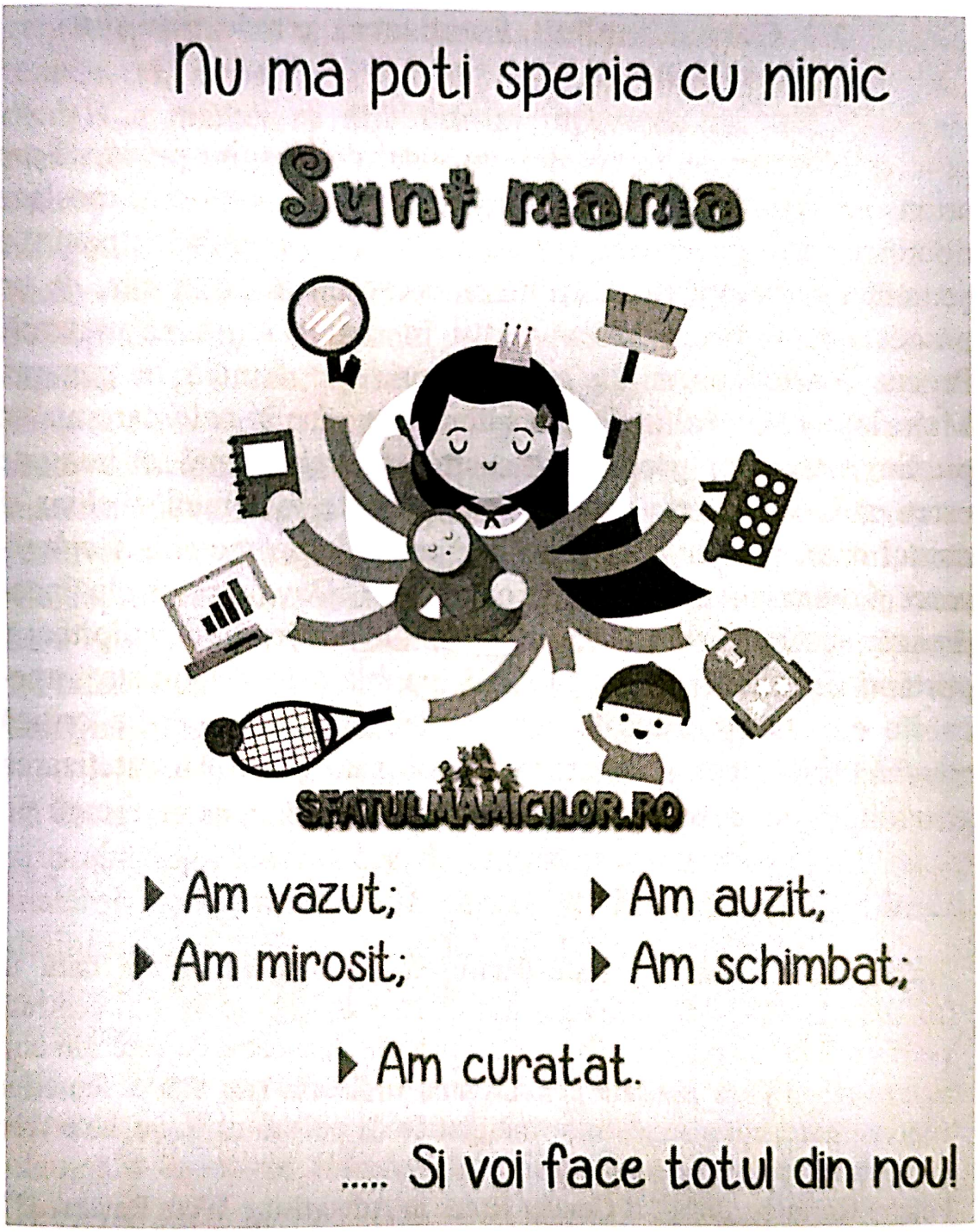

Figura 1 *(imagine reprodusă cu permisiunea Sfatul Mămicilor)*

Scanned with OKEN Scanner

2.2. Corpul împlinit. Estetizarea gravidității și a maternității

Numeroase femei din corpusul de imagini pe care l-am strâns nu sunt femei pur și simplu, surprinse ad-hoc în ipostaze domestice sau maternale, ci femei aranjate, pregătite ca pentru o ședință foto, ca pentru o filmare. Vorbim, în acest caz, de un proces de estetizare a feminității în dimensiunea sa maternă. Proces foarte comun în ceea ce privește femeia în general. Majoritatea revistelor dedicate femeilor, dar și cele care au un public masculin, propun și susțin cu vehemență o imagine estetizată, în direcția erotizării accentuate, a femeii – chiar și atunci când se discută despre campanii de promovare a *adevăratei frumuseți*, ca în cazul campaniei *Dove*[1], revistele încadrează aceste discuții cu imagini ale unor dive sclipitoare, purtând decolteuri adânci, având machiaje profesioniste impecabile etc. Despre aceste aspecte există o bibliografie critică considerabilă venind din zona studiilor de gen[2]. Dar estetizarea gravidității și a maternității sunt diferite de cea a femeii în

---

[1] http://doveclub.ro/surprinde-frumusetea, consultat ultima dată în 26.10.2016. Totuși, campania din 2016 este deja mult mai centrată pe diversitatea chipurilor româncelor, spre deosebire de cele din anii anteriori, în care prevala sexualitatea indirectă (nu atât a femeilor reprezentate, cât a sugestiilor imagistice de pe site-ul Dove, cele care încadrau aceste reprezentări).

[2] Pete(r) Karinen, „What if Gender Roles in Advertising Were Reversed?", în *GOOD*, 2 noiembrie 2016, https://www.good.is/ articles/intermission-what-if-gender-roles-in-advertising-were-reversed, consultat ultima dată în 17.11.2016. Shahidha Bari, „Female Nudity Is Powerful – But Not Necessarily Empowering", în *Aeon*, 12 sept. 2016, consultat ultima dată în 26.10.2016.

Scanned with OKEN Scanner

genere, pentru că nu este simultană cu cea a femeii non-maternale, ci, după cum am subliniat anterior, imaginea occidentală a mamei se află într-un raport de ruptură (există o pierdere de unitate, de unde irupe absența de semnificație, între conceptul de mamă şi cel de femeie) şi de contradicție – semnificațiile fiecărui concept în parte, tendințele de distribuire socio-culturală a acestora conduc la antagonism: femeia nu stă pe aceeaşi treaptă cu mama, sunt decalate. Parte din logica unor imagini – şi a unor texte – de tip *Captain Mama* sau, şi mai simplu, a unor reprezentări de tip femeie *multitasking* doresc să rezolve tocmai acest conflict mamă-femeie, prin incorporarea maternității ca funcție dependentă de feminitate. Riscul de a rata rezolvarea conflictului, dar uneori şi numai atenuarea lui, vine din faptul că se inversează raportul de incluziune: feminitatea care îşi asumă maternitatea devine maternitatea care îşi suportă, îşi bifează feminitatea prin asumarea unor task-uri: grijă de soț, îngrijire personală, carieră etc.

Revenind la estetizarea maternității, trebuie să sesizăm că aceasta este posterioară estetizării feminității şi poate să aibă şi o altă logică decât cea de simplă împăcare între o ipostază maternă cu cea a femeii în genere, ca ființă sexuală, atractivă, definibilă ca *sex frumos*. Astfel, unul dintre mecanismele psiho-socio-culturale declanşatoare ale reprezentării maternității estetizate ar putea fi legat de oferirea sentimentului de eliberare față de o normă opresivă, de luare în mâini a destinului propriu. Până şi astăzi, dacă o parte dintre feministele de pretutindeni clamează încetarea folosirii femeii pe post de obiect sexual şi

Scanned with OKEN Scanner

indică capcanele interiorizării acestei sexualizări[1], o alta consideră că pornografia nu constituie un atac împotriva femeii şi nu e, prin natura ei, anti-feministă[2], sau că imposibilitatea multor femei musulmane de a poza goale este ultragiantă pentru identitatea lor[3], aşa cum numeroase activiste feministe se dezbracă pentru a milita pentru un scop sau altul[4]. Deci, erotizarea a constituit, o dată cu mişcările de emancipare a femeilor şi un semn de forță feminină, un act simbolic de eliberare. Maternitatea care se estetizează, uneori soft, alteori accentuat erotic, cel mai adesea undeva între cele două extreme, ar putea semnifica dorința de eliberare din normele clasice ale maternității. Pentru moment nu ştim cât la sută din această eliberare este într-adevăr ceea ce doreşte să fie şi cât la sută o altă cursă, crearea unui confort în locul devenit inconfortabil, aşa cum s-a dovedit şi erotizarea feminină – o colivie cu păsări frumoase, ce cântă tare şi zboară scurt.

Din corpus reiese că imaginile mamei estetizate conțin două mari grupe: imagini cu graviditatea, respectiv cu postgraviditatea, toate estetizate. În primul caz, copilul este reprezentat uneori în burta mamei, armonizat cu aceasta precum un

---

[1] Mindy J. Erchull and Miriam Liss, „Feminists Who Flaunt It: Exploring The Enjoyment of Sexualization Among Young Feminist Women", în *Journal of Applied Social Psychology*, 43, 2013, pp. 2341–2349.

[2] Barbara DeGenevieve, „The Emergence of Non-Standard Bodies and Sexualities", în *Porn Studies*, 2014, Vol. 1, 1-2, pp. 193-196.

[3] http://www.economica.net/o-actrita-din-iran-nu-mai-are-voie-sa-intre-in-tara-sa-dupa-ce-a-pozat-goala-intr-o-revista-foto_11345.html, consultat ultima dată în 29.05.2013.

[4] Activistele de la Femen sunt un exemplu de cum se poate atrage atenția asupra diverselor aspecte socio-politice problematice prin protestul impregnat de nuditate şi limitat, de altfel, la aceasta.

Scanned with OKEN Scanner

soi de alt organ al ei, bine conturat, curățat de impurități intrauterine, expus privirii, iar alteori caricatural, însă îmbinat efectiv cu figura mamei (există, tot pe *edukid*, o imagine în care mama şi copilul par a fi uniți prin cap, par a împărți acelaşi creier). Sunt şi situații în care ni se prezintă doar o gravidă – unele dintre ele extrem de erotizate, cu picioarele, burta şi mâinile dezgolite, dar cu o atitudine de totală absorbire în fața propriului pântec. În cel de-al doilea caz, mama este înfățişată alături de copil, în haine frumoase (rochii lungi, unele cu aer romantic), prăbuşită pe o canapea, cufundată în somn, este suplă, machiată, veselă, odihnită. Uşor rupt de logica acestor două tipuri de estetizare este corpul feminin care se pregăteşte să nască, supus durerii. Cu toate că textul din mai multe imagini ne spune cât de mult depăşeşte durerea naşterii orice durere din lume, trupurile de femei înfățişate sunt frumoase, prea puțin tensionate şi nu par a fi amprentate de durerea despre care se vorbeşte.

Un caz frecvent: împlinirea spiritual-erotică prin copil

Chiar şi atunci când nu există reprezentări ale corpului femeii, sunt imagini care trimit la o corporalitate plenară a femeii, desăvârşită prin venirea pe lume a copilului. O corporalitate îmbogățită cu o ipostază suplimentară şi care generează un corp spiritual ce, la rândul său, produce o satisfacție de tip erotic. În imagini este reflectat acest aspect prin prezența unor sugari frumoşi. Peste aceste imagini vin texte ca acesta „vei fi primul lui sărut, prima lui iubire, primul lui prieten. Tu eşti mama lui, iar el băiețelul tău, lumea ta adorată" (edukid). O altă imagine ne arată o femeie îmbrăcată într-un neglijeu galben, scurt şi lucios, aplecată, într-un pat, asupra copilului său, gol, din nou un băiat. Cadrul fotografiei este roşu, iar femeia, cu zâmbetul pe buze, îi sărută copilului mâna. Această imagine puternic erotizată este

Scanned with OKEN Scanner

compensată de textul care e un soi de odă, cu un limbaj uşor infantil, adusă mamei, ființa care alină orice durere etc. O a treia fotografie – pare mai curând un tablou – are în prim plan o femeie brunetă, cu breteaua spumoasei sale cămăşi de noapte căzută de pe umăr, ce îmbrățişează pe la spate un copil, un băiețel sugar. Ambii dorm, iar textul este *love knows no age*, sugerând o îndrăgostire mamă-fiu. A se vedea aici, oricât de dificil moral ar putea să pară, că relația copil-mamă este suprapusă peste relația bărbat-femeie şi constrânsă să funcționeze în acest fel aproape incestuos: femeie-copil, mamă-bărbat.

2.3. *Happy Mama*. Maternitatea poate fi *fun*

Nu atât maternitatea în genere este prezentată ca fiind distractivă, ci parentalitatea (*parenthood*). Sunt relativ puține imagini de acest tip în corpusul alcătuit. Una dintre ele, cu doi părinți de sex opus, îmbrăcați sport, aflați într-un cadru natural – a se observa că sunt mult mai multe reprezentări ale unor cadre interioare decât exterioare – părinți care îşi aruncă copilul unul altuia, a circulat în mod aproape viral pe conturile de Facebook. Altfel însă, este mai reprezentativă numeric paternitatea de tip *fun* – de pildă, imaginea care arată un tată îmbrăcat balerină, asemeni fetei lui de câțiva ani, într-o postură caraghioasă. Acest lucru s-ar putea explica prin aceea că rolul tatălui în viața de zi cu zi a copilului este mai redus decât al femeii, prezența lui fiind mai frecventă în aspectele ludice decât în cele de îngrijire şi educație. Formă a maternității *fun* este şi desenarea şi pictarea burții femeii gravide. Există astfel de imagini atât în corpusul de imagini ales, cât şi ca obicei de dată recentă la tinerele femei din România. Tot *fun*, însă într-un mod ceva mai voalat, sunt şi acele imagini care prezintă mame ce se joacă – fie în parcuri, fie acasă – cu copiii lor.

Scanned with OKEN Scanner

Re-copilărirea mamelor este un proces despre care voi mai discuta şi atunci când voi analiza interviurile pe tema maternităţii şi care cunoaşte o oarecare anvergură în epoca contemporană, derivat fiind al infantilizării sociale generalizate adusă în discuţie de cercetători, precum Gilles Lipovetsky[1], Giovanni Sartori[2], Régis Debray[3] sau, mai recent, Michael Foley[4] şi Susan Neiman[5]. Orişicum, e vorba despre un proces prin care se poate reconsidera maternitatea într-o grilă hedonistă. Copilul devine, în reprezentările maternităţii *fun*, oricât de puţine, partener de joacă, constituind şansa unui nou început şi o reîntinerire (deşi e mai puternică copilărirea ca atare, nu în sensul de reîncepere a adolescenţei ce anunţă deja vârsta matură). Iluzia unei astfel de promisiuni este neîndoielnică, măcar parţial. Căci mama nu poate fi partenerul copilului ei decât temporar – funcţia de îngrijire se activează des, datorită fragilităţii copilului, mai ales a celui foarte mic –, iar apoi, din punct de vedere al dezvoltării psihice, există un decalaj între

---

[1] Gilles Lipovetsky, *Amurgul datoriei. Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice*, traducere şi prefaţă de Victor-Dinu Vlădulescu, Editura Babel, Bucureşti, 1996 (1992). Gilles Lipovetsky, *Fericirea paradoxală. Eseu asupra societăţii de hiperconsum*, traducere de Mihai Ungurean, Editura Polirom, Iaşi, 2007.

[2] Giovanni Sartori, *Homo videns. Imbecilizarea prin televiziune şi post-gândirea*, traducere din italiană de Mihai Elin, Editura Humanitas, Bucureşti, 2005 (1997).

[3] Régis Debray, *Vie et mort de l'image. Une histoire du regard en Occident*, Gallimard, Paris, 2008, p. 436.

[4] Michael Foley, *The Age of Absurdity: Why Modern Life Makes It Hard to Be Happy*, Simon & Schuster, Londra, 2011.

[5] Susan Neiman, *Why Grow Up? Subversive Thoughts for an Infantile Age*, Penguin Books, 2016.

Scanned with OKEN Scanner

mamă şi copil, care poate crea obstacole în ceea ce se doreşte a fi *joacă împreună*. Totuşi, în această optică s-ar putea interpreta acele imagini cu copii mici – până în 2-3 ani, de obicei de câteva luni – care sunt îmbrăcaţi ca adevărate doamne sau domni, în note alternând de la elegant la erotic, ca fiind nimic altceva decât o joacă de-a adultul, pusă în scenă de către părintele, de către mama adultă, copilărită. Revenind la obstacole, o altă categorie de imagini sunt cele reprezentând copilul cu nestăvilită poftă de joacă (caz particular al nevoii de atenție maternă a copilului) care îşi caută mama peste tot şi de care ea nu poate scăpa nici măcar în baie (pe această temă va fi şi unul dintre textele pe care le voi analiza mai încolo).

2.4. Copilul idealizat

Nu putem înțelege cu adevărat excesiva valorizare pozitivă a maternității în cultura de masă fără să observăm felul în care copilul este reprezentat în imaginarul socio-cultural contemporan. Pe scurt, deşi a avea copii devine, în spațiul occidental, un act conştient şi asumat[1], sau poate tocmai de aceea, ideea tinde să fie mai mult ca niciodată îmbibată de semnificaţii, toate, fără excepție, pozitive, deoarece copilul cunoaşte,

---

[1] Fără să intrăm în detalii, trebuie amintit, totuşi, că însăşi iubirea părintelui pentru copil este, în forma pe care o cunoaştem acum, o construcție culturală relativ recentă. Ataşamentul pentru copil a existat, cel mai probabil, dintotdeauna, dar nu în sensul unui imperativ socio-cultural absolut, cum se întâmplă începând din perioada modernă şi culminând cu perioada actuală, când a fi părinte reprezintă o adevărată artă şi când, pe de altă parte, copilul este supravalorizat. Cf. Philippe Ariès, *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*.

Scanned with OKEN Scanner

în ciuda descoperirilor, oricât de ficțional-culturale, ale psihanalizei freudiene, o epocă care proiectează perspective evoluționiste pe un fundal naturalist nostalgic, de eliminare a oricăror elemente poluante, indezirabile, din ceea ce trebuie să fie omul perfect: copilul.

Încercând să își explice fascinația actuală pentru copil, mai exact pentru copilul propriu, cercetătorul Paul van Tongeren[1] consideră necesitatea de a avea copii, construirea ei socială, drept un fundamental vector anti-tanatic. Cu alte cuvinte, copilul este înzestrat în cultura noastră cu o funcție de compensare a finitudinii umane. A avea copii reprezintă o prelungire a sinelui, viața care merge mai departe, cu un minim de păstrare a individualității celui care a produs-o. În această direcționare socio-imaginară idealizantă a reprezentărilor copilului trebuie identificat miezul care determină idealizarea copilului în mediul online. Sigur, şi în alte timpuri copilul era văzut, în calitatea sa de urmaş, de moştenitor, ca o şansă de transmitere a unor valori şi bunuri sociale şi personale, însă, caracteristic vremurilor contemporane este o exacerbare a acestei viziuni prin creşterea gradului de individualism (copilul în general contează, dar şi mai valoros este copilul personal), dar şi prin sporirea fricii de moarte despre care se discută în tanatologie[2]. Astfel, să considerăm, în acest preambul, idealizarea copilului drept o formă de idealizare psiho-socială, rezultată (şi) ca dorință, mai mult sau mai puțin conştientă, de contracarare a fricii de moarte.

---

[1] Paul van Tongeren, „The Paradox of Our Desire for Children", în *Ethical Perspectives* 2, 1995, pp. 55-62.

[2] Cf.: Zygmunt Bauman, *Mortality, Immortality, and Other Life Strategies, Polity Press*.

Scanned with OKEN Scanner

Copilul transcendent. Angelizare şi sporire de sens

Prima categorie de imagini a copilului idealizat, care are şi corespondență la nivelul textelor din corpusul de texte emblematice alcătuit, este copilul transcendent. În primul rând, copilul este văzut ca fiind o *transcendență imanentă*, folosind sintagma lui Paul van Tongeren, adică o depăşire a sinelui părinților înspre un nivel superior – de cantitate de viață (care e mai multă, merge dincolo de limita vieții lor) şi de semnificații: a avea copii înseamnă, pentru părinte, o propulsare pe alt nivel semantic şi ontologic. Apoi, în al doilea rând, se efectuează o translatare a transcendenței imanente care e copilul, înspre o transcendență socio-culturală. În nenumărate imagini şi în textele care le alcătuiesc, ni se spune atât că o mamă (iată, iarăşi, de prea puține ori se vorbeşte de tată sau de părinți) este cu adevărat femeie, şi-a trăit cu adevărat viața numai în momentul în care a adus pe lume un copil, raportarea fiind aici la mamă, cât şi că acea mamă şi-a făcut datoria față de lume, raportarea făcându-se aici nu atât la mamă, cât la lumea reprezentată ca având nevoie de acel copil (acel slogan al datoriei oricărui om: să ridici o casă, să plantezi un pom, să faci un copil).

Semn al amprentei profund creştine asupra culturii occidentale, copilul este deseori angelizat – „mâini cu care atingem cerul", spune textul unei imagini înfățişând un copil cu un aer uşor matur, cu fața nefiresc de liniştită, în brațele mamei sale. Adică socotit un înger venit fie de la divinitate, fie de la o transcendență goală (un cer generic, să spunem), dar oricum funcțională ca amplasament, căci creează un raport de non-identitate cu lumea actuală şi sentimentul că există un *dincolo* de altă natură decât cea pur omenească. Ca unui trimis divin, îngerului i se datorează ascultare şi venerare. Înțelegem altfel sacrificiul pentru un astfel de copil, sacrificiu despre care discutam şi în cazul imaginilor de tip *Captain Mama*. Pentru că

Scanned with OKEN Scanner

fiecare copil e un potențial mic Isus, simultan fragil și puternic, fiecare femeie trebuie să fie o maică a Domnului care să îndure suferința pe care copilul propriu i-o provoacă, încercând, în tot acest timp, să-l facă fericit. Nu contează, prin urmare, podelele lipicioase și vasele nespălate, după cum ni se arată într-o imagine și ni se spune în mai multe, căci ceea ce are importanță e asigurarea fericirii copilului. Mai cu seamă că, așa cum demonstrează numeroase texte emblematice și reprezentări contemporane ale relației mamă-copil, există un permanent simț al provizoratului acestei fericiri. În plus, suferința mamei se *vindecă cu un pupic*, după cum aflăm dintr-o altă imagine.

Există imagini care înfățișează un copil sau doi și al căror text atrage atenția cum că lipsa copiilor înseamnă lipsa sensului în viață. Din nou este sesizabilă în această situație conferirea unui sens transcendent copilului. Întocmai cum, pentru creștinism, viața umană nu are sens decât dacă e trăită *întru Christos*, la fel, viața contemporanilor noștri, așa pare a se sugera, nu are sens dacă nu este trăită pentru copil. Prezența copilului determină o sporire a sensului lumii, după cum absența lui provoacă o împuținare, dacă nu chiar absența sa totală. Iar, într-un asemenea context, avortul pare și el imposibil, dacă nu profund lipsit de etică, crud, așa cum înfățișează imaginea de pe *sfatulmămicilor* cu copilul de 12 săptămâni, perfect format și forțat să fie expresiv (arătând teamă, sfială), ce stă în palma mamei.

Copilul pur și frumos

În strânsă legătură cu prima categorie de imagini, avem o altă categorie. Cea a copilului pur, care, evident, nu poate fi decât frumos (în cel mai rău caz doar drăguț, aceasta dacă ținem cont că există grile de evaluare subiective ale frumuseții). Copiii sunt înfățișați adeseori dezbrăcați, ca ființe fragile, frumoase, inocente, care cer ajutorul mamei și, care, implicit, tocmai prin

Scanned with OKEN Scanner

aceste calități, o responsabilizează, căci, încă de la începutul vieții, ei au un potențial de perfecțiune. Suntem în plină viziune nostalgic-naturalizantă. În consecință, sugestia de adâncime a unor astfel de imagini este că culpa pentru ceea ce devin copiii este a celor care îi îngrijesc și, în primul rând, a mamelor (adresarea textelor din imagini vizează îndeobște mamele, nu părinții în general). Or, culpa nu are cum să întârzie să apară, deoarece știm, empiric și teoretic, că nu există ființă umană perfectă. Dar aceasta este deja o anticipare a efectului pe termen ne-imediat al imaginilor asupra publicului feminin, un efect mai curând cultural, ce ar ține de memoria vizual-culturală a femeilor. Multe dintre imaginile înfățișând astfel de copii-îngeri au ca efect imediat, cel mai probabil, rescrierea realității raportului mamă-copil în cheie idealizată și liniștirea mamei cu privire la eventuale neconcordanțe ale sentimentelor proprii cu norma afectivă a maternității fericite. Deocamdată totul este bine. Atât de bine încât niciuna dintre imaginile culese pentru corpus nu ilustrează un copil plângând, deși, se știe, bebelușii plâng foarte mult. Tot pentru că se inserează o stare acută, dacă se poate spune astfel, de bine temporar, copilul este reprezentat uneori sub formă de cadou (a se vedea imaginea cu copilul legat cu fundiță mov, pe care se află biletul cu următoarele cuvinte: *from God*) și poate tot pentru a transmite aceleași semnificații ale funcției sale transcendente și ale frumuseții sale există obiceiul de ultim moment de a așeza, cel puțin fetițelor de câteva luni sau numai zile, fundițe pe cap. Sau, pe pagina *Sfatul mămicilor*, imaginea unui *pui de om*, care doarme, gol, pe un leagăn care pare a veni direct din cer (ori, cel puțin, cam un astfel de aspect se sugerează), însoțit de un text ce proiectează maternitatea pe un fundal religios, căci copilul este trimis de Dumnezeu, iar maternitatea este o chemare care absoarbe tot timpul femeii (vezi Figura 2), conferindu-i, în schimb, Sens.

Scanned with OKEN Scanner

Figura 2 *(imagine reprodusă cu permisiunea Sfatul Mămicilor)*

Scanned with OKEN Scanner

Adultul miniaturizat. Joacă și sexualizare

O categorie aparte de imagini este cea a maturizării forțate a copiilor, vizibilă mai cu seamă în cazul fetelor. Parțial, această categorie se suprapune peste cea a maternității *fun*, însă merită să o tratăm distinct în raport cu supra-categoria copiilor idealizați, focalizându-ne acum asupra copiilor. Idealizarea merge mână în mână cu această miniaturizare a vârstei mature, în sensul că ea permite jocul de-a adultul, permite oricărui copil să ocupe simbolic un loc pe care încă nu îl are, la care încă nu a ajuns. Perfecțiunea fetițelor ca tinere doamne, ca balerine sau dansatoare de cabaret este incontestabilă, pentru că provine din anticiparea unei norme, și nu din punerea în reprezentare a imperativelor ei. Sintetizând, se poate spune că imaginile adultului miniaturizat oscilează între joacă și sexualizare, împletindu-le în reprezentare pe ambele, dar privilegiind mai degrabă pe cel de-al doilea și având drept pion de reprezentare mai mult fetele decât băieții. Acestea sunt deseori machiate pe ochi, obraji și buze, poartă tocuri înalte și sunt lăsate să creeze impresia unor mișcări corporale lascive. Apoi, se remarcă și o precoce distribuire a rolurilor de gen: fetițele au fier de călcat în mână sau încearcă să atragă atenția partenerilor băieți, în timp ce aceștia din urmă manifestă hotărâre, sunt mici masculi, cu fața deseori încordată, ce țintesc spre obținerea unor performanțe (sportive, de pildă, cum se vede într-o imagine).

Aceste imagini ale idealizării copilului, dincolo de aceste trei sub-categorii identificate, pot face rău în auto-reprezentarea femeilor care nu se împacă prea bine cu rolul lor de mamă, căci unilateralizează semnificațiile copilului și ale copilăriei, promovând exclusiv imaginea copilului pur și inocent și pe cea a copilului ce poartă sensul unei duble transcendențe – este rod al lui Dumnezeu, dar și înălțare în afara ființei individuale a

Scanned with OKEN Scanner

mamei. În pofida acestor tendințe de figurare imagistică a maternității, o gândire critică trebuie să accepte ideea potrivit căreia copilul nu este numai împlinire, aceasta pe de o parte[1], iar pe de alta, că latura sacrificială a maternității nu ar trebui să fie supra-semnificată și exacerbată în sens pseudo-religios, căci, după cum unele cercetări arată, a fi părinte implică și numeroase probleme de sănătate pentru părinți[2].

2.5. *Bad Mama*. Lecții pentru mame rele

Mama rea există, ne-o spun imaginile din acest corpus. Nu o vedem însă niciodată în imaginea propriu-zisă, ci numai în textul pus în imagine, ca posibilitate. O posibilitate pe care textul o exorcizează, căci devine pedagogic, atenționează femeile cum să nu fie mame rele, de ce trebuie să se ferească pentru a nu-și neglija copiii. Voi relua acest aspect al pedagogiei mamei rele, dar, deocamdată, mă rezum să spun că orice deturnare a atenției femeii de la nevoile copiilor – către ea însăși, către serviciul ei, către soțul ei, către spălatul podelelor și al vaselor etc. – constituie un potențial pericol de a o converti într-o mamă rea. În schimb, tatăl este dintru-început mai curând

---

[1] Un recent eseu savuros, ce tratează moderat sarcastic supra-valorizarea copiilor: Simona Catrina, „Agenția de protecție a părinților împotriva copiilor", în *Adevărul*, 19 mai 2013.

[2] Ranae. J. Evenson and Robin W. Simon, „Clarifying the Relationship between Parenthood and Depression", în *Journal of Health and Social Behavior*, December vol. 46 nr. 4, 2005, pp. 341-358. Corinne Purtill, „Being A Good Parent Will Physiologically Destroy You, New Research Confirms", în *QUARTZ*, 26 februarie 2016, http://qz.com/625044/being-a-good-parent-will-physiologically-destroy-you-new-research-says/, consultat ultima dată în 18.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

rău decât bun, conform multor imagini dintre cele puține care îl portretizează, dar potențialul său este să devină bun. În acest sens, să ne amintim că expectanțele socio-culturale față de mame sunt întotdeauna mult mai mari decât cele față de tați. Nu doar în România, unde familia ce-şi împarte responsabilitățile este încă minoritară în raport cu modelul tradiționalist, ci, pretutindeni, implicarea bărbaților în creşterea copiilor este supra-apreciată, în vreme ce aceleaşi activități sunt considerate obligatorii pentru femeie şi niciodată suficient de bine executate de către aceasta[1].

2.6. Tatăl depăşit şi absent. Scurte crime simbolice

Tatăl este cel mai frecvent ilustrat ca fiind depăşit de noul statut de părinte şi mai ales de noua relație mamă-copil, care îl exclude sau îi reclamă suportul indirect: după cum ne spune un text, datoria tatălui este să o iubească pe mamă sau, după cum crede un altul, să îi asigure cele necesare traiului. El este cel alungat din patul conjugal, într-o familie care se re-organizează, generând ierarhii: copilul pe primul loc, mama pe locul doi, apoi diada mama-copilul, şi, în cele din urmă, tatăl. A împărți patul conjugal devine problematic, vedem imagini cu copilul care sfârşeşte prin a alunga tatăl din locul său nocturn lângă mamă (imagini care au circulat viral pe internet, prezentate de către mulți utilizatori de *facebook* într-o manieră

---

[1] Alexis Coe, „Dads Caring for Their Kids: It's Parenting, not Babysitting", în *The Atlantic*, 23 Jan. 2013, http://www.theatlantic.com/sexes/archive/2013/01/dads-caring-for-their-kids-its-parenting-not-babysitting/267443/, consultat ultima dată în 13.11.2016.

comică) şi ni se precizează că singurul bărbat capabil să țină trează toată noaptea o femeie *poartă pamperşi* (din nou semn de erotizare a copilului de gen masculin). Pentru tată, a răspunde întrebărilor (*pot ieşi afară, unde este bicicleta* etc.) şi necesităților copilului (foame, somn, sete) devine imposibil, după cum ilustrează grafic una dintre imagini, fără intervenția mamei, adevărat mediator între el şi copil. Un fapt agravant pentru tată este că, asemenea mamei rele – cea care pune altceva pe primul plan decât copilul, tatăl poate şi el deveni rău (sugerează altă serie de imagini). Pentru tată însă, răul este mai clar definit – alcoolismul, violența, coerciția excesivă. Apropo de coerciție, într-una din imagini, tatăl este ilustrat ca având o foarfecă mare cu care se îndreaptă către aripile din spatele fiului său.

Dar stângăcia tatălui, depăşirea lui de noua reconfigurare familială este privită cu îngăduință, uneori cu umor, şi nu este trecută în lista *relelor*. Sunt şi imagini care înfățişează tatăl erou, mai ales în relație cu copilul său de gen feminin şi imagini care arată un tată *fun* (mai ales pe urbankid.ro). Totuşi, precumpănesc reprezentările tatălui depăşit de noul său statut, un fel de copil mai mare care nu mai beneficiază de atenția mamei, dar suficient de imatur încât să se simtă frustrat de absența acesteia.

Dincolo de această reprezentare a tatălui depăşit, există o non-reprezentare stridentă a tatălui, o absență a lui din scene în care ar fi trebuit să fie prezent. Sunt imagini despre care am vorbit deja, cu pruncul şi mama înlănțuiți fie înainte de naştere în acel corp desăvârşit, fie după naştere, în dormitul sau joaca împreună, în hrănirea copilului prin alăptare etc. Sunt imagini prezentând narațiuni ale venirii pe lume a copilului: femeia care priveşte testul de sarcină, femeia cu burtă de gravidă, femeia care ține în brațe copilul, narațiuni din care tatăl lipseşte. Avem chiar o imagine ce ilustrează drumul femeii de la naştere până la

Scanned with OKEN Scanner

moarte, trecând prin diferite faze – copilărie, adolescență, tinerețe, graviditate, maternitate, bătrânețe, o imagine însoțită de urarea, în engleză, de *la mulți ani* de ziua femeii. Prin urmare, copilul apare ca încorporat, asociat exclusiv femeii, creat numai de aceasta, fără aportul părții masculine, în mod clar minimalizată. Așa se întâmplă și în cazul unei fotografii de pe Sfatul Mămicilor, unde, lucru mai rar, copilul este de gen feminin (vezi Figura 3) și formează o diadă perfectă cu mama, tatăl fiind absent. Între cei doi e o *dragoste la prima vedere*, după cum spune textul, aluziv la ideea unei dragoste la prima vedere de natură erotică, o iubire considerată, în sub-text, ne-adevărată.

Această absență semnifică, la limită, pe plan simbolic, un soi de ucidere a masculului după ce și-a exercitat rolul de reproducere, dacă considerăm aceste producții imagistice ca având în spate autori feminini, iar dacă facem abstracție de producătorii și distribuitorii acestor imagini, o sinucidere silențioasă a bărbatului, o ieșire discretă din postura de tată. De altfel, ambele sunt modele de a interpreta situația actuală a reprezentării și percepției maternității românești și occidentale și, cel mai probabil, utilizate împreună, complementar, ar putea furniza mai multe date despre inechitatea relațiilor tată-copil, mamă-copil.

Scanned with OKEN Scanner

Figura 3 *(imagine reprodusă cu permisiunea Sfatul Mămicilor)*

Scanned with OKEN Scanner

3. Texte emblematice ale maternității pe Facebook

În acest capitol al lucrării voi analiza, din punctul de vedere al conținutului și al formei, câteva dintre textele emblematice care apar în comunități de pe rețeaua de socializare Facebook de unde am extras și corpusul de imagini pentru capitolul anterior, dar și în altele (*mama și copilul*, *burtica mea*, *mămica de toată lauda*, *mămica mea*, *sfatul mămicilor*, *lumea mămicilor*, *urbankid.ro*, *mamicamea.ro*, *totuldespremame.ro*, *mame.ro*, *edukid* etc.[1]). De fapt, ca și pentru acestea, am alcătuit un corpus de aproximativ 70 de texte, regăsibile în anexa cu numărul unu și numerotate, pentru o mai ușoară identificare, cu T1, T2 etc. Analiza pe care o voi întreprinde se va referi strict la acest tip de text, pe care l-am numit „emblematic". Adică supus unei vizibilități mai mari decât un alt text și mai puțin cantonate într-un timp anume, fiind oricând accesibile prin răsfoirea albumului de imagini pentru care aceste texte funcționează ca escorte. Mai precis, e vorba, de obicei, de texte care însoțesc imagini sau de texte postate pe *wall*-ul contului de rețea cu opțiunea *share*, la care nu numai că au acces cei care agreează pagina, dar care le este arătată mai puternic decât alte pagini. Un soi de text-etichetă, ce funcționează el însuși asemenea unei imagini. Conținuturile acestor texte sunt, de regulă, conținuturi prescurtate, altfel spus, conținuturi care furnizează informații imediate, percutante și foarte bine conturate, lipsite de ambiguitate. Există și situații în care aceste conținuturi nu sunt neapărat și scurte – poveștile în cheie morală despre menirea mamelor, poemele dedicate mamei de către copil etc., din care

[1] Mai multe detalii, în Anexa 1.

Scanned with OKEN Scanner

sunt vizibile doar primele rânduri, pentru restul trebuind apăsat pe butonul *see more* –, dar care limitează până la unilateralizare cheile de lectură în care se cer/se lasă citite, astfel că ele rămân texte emblematice, texte-etichetă. În cele ce urmează voi face, la nevoie, apel şi la textele din cadrul imaginilor emblematice (textele *din* imagine, care compun imaginea), pentru a întări sau nuanța unele aspecte. În fapt, aceste două capitole dedicate imaginilor, respectiv textelor emblematice ale maternității internautice ar trebui considerate în complementaritatea lor.

Revistele dedicate maternității sunt mai diverse decât aceste texte, uneori atât de diverse, încât unele dintre ele ajung, frecvent, raportat la modul de abordare a chestiunilor maternității, în postura de a se contrazice reciproc. Prin urmare, nu doresc să insinuez că ceea ce vom extrage drept concluzii este aplicabil peste concluziile unei examinări a acestor reviste. Modul de tratare al maternității în reviste este mai generos în strategii şi, implicit, în interpretări ale acestora, decât cel al textelor emblematice. Rămâne însă faptul că aceste texte au o circulație accelerată pe internet, că sunt postate de pe un *wall* pe altul, că sunt *share*-uite astfel încât devin rapid cunoscute şi, în plus, din cauza formulei lor constitutiv lapidare, au o putere de impregnare mai mare în memorie decât textele din revistele pentru femei. Pe de altă parte, o asemenea echivalență, texte emblematice – reviste dedicate femeilor, nu s-ar susține nici dintr-un alt punct de vedere. E drept că în ambele cazuri discutăm despre text, dar sursa discursului este diferită. Mai exact, discursul revistelor, ca tip de discurs, este depăşit cantitativ şi tipologic de către discursul comunităților dedicate mamelor de pe Facebook, acestea utilizând un discurs de tip revistă, discurs de tip emisiune TV, discurs publicitar etc., acest amalgam discursiv impregnându-se în subteranele textelor emblematice. Nu susțin că reprezentarea maternității în textele emblematice

Scanned with OKEN Scanner

este definitorie pentru reprezentarea socio-culturală românească în general, dar consider că, după cum voi încerca să demonstrez, este o redută a (re-)stereotipizării maternității ca dimensiune naturalizantă a feminității, așa cum consider că acest tip de reprezentare se diseminează extrem de rapid, având, în fața textului de revistă maternală sau a emisiunii TV dedicate temei, avantajul pe care sloganul îl are, în anumite condiții, în fața oricăror elaborări textuale.

În continuare voi discuta principalele caracteristici lingvistice şi cele mai proeminente structuri semantice care se degajă din analiza textelor emblematice de pe rețeaua de socializare Facebook. Mai precis, ca parte a trăsăturilor lingvistice, vom vedea care sunt caracteristicile morfologice şi cele sintactic-discursive, iar în ceea ce priveşte structurile semantice, vom supune atenției şapte structuri, care sunt şi cele mai clar observabile în corpusul de texte emblematice investigate. Trebuie spus că structurile semantice ale textelor emblematice despre maternitate sunt configurații de sens uşor detectabile la o lectură atentă şi sunt înzestrate cu o mare disponibilitate de a se asocia în grupuri – 2, 3 sau mai multe astfel de structuri semantice –, precum şi de a se reproduce în variate forme, îmbrăcând expresii uşor diferite, dar care conservă acelaşi conținut. Capacitatea de reproducere a structurilor semantice e o caracteristică parțial intrinsecă lor, parțial determinată de mediul internautic de tip rețea de socializare, mediu ce permite distribuirea rapidă a informațiilor, mai ales atunci când acestea țin de un simț comun, de valori acceptate şi puternic creditate socio-cultural.

3.1. Caracteristici morfologice

Din punct de vedere morfologic, nu se pot spune extrem de multe lucruri despre textele emblematice maternale prezente

Scanned with OKEN Scanner

în comunitățile Facebook dedicate mamelor, însă unul este într-adevăr flagrant: predispoziția acută pentru diminutive. Site-uri Facebook ale comunităților se numesc *burtică*, *mămică*, *mami*, iar o bună parte din adresarea lor este către *copilaşi*, *mămici*, *tătici*, *bebeluşi*, şi se referă la elemente precum *micuți*, *lăptic*, *somnic*. Acestea din urmă, diminutivele complementelor, a obiectelor despre care se vorbeşte, se remarcă poate mai puțin în corpusul de texte, dar este un fenomen incontestabil pentru cel care poposeşte pe forumurile de discuții pentru mame. Ne-am putea întreba ce relevanță poate să aibă un asemenea aspect pentru investigația noastră, ce ne-ar putea el dezvălui despre percepția maternității în România. Chiar şi privit în singularitatea lui, fenomenul diminutivării indică nimic altceva decât aceeaşi edulcorare a reprezentărilor relației mamă-copil, aceeaşi înmuiere apriorică în fața a tot ce poate fi cuprins sub denumirea de maternitate. Orice mamă este o mămică, orice copil este copilaş, tabloul afectiv care se țese prin aceste texte, cărora li se alătură, cel mai adesea, imagini de tipul celor examinate mai sus, s-ar plasa în zona unui barochism – fluturaşii, fundițele, curbele sugarilor din imagini sunt semne clare – pândit din toate părțile de kitsch. Cum ne spune textul T38, un bebeluş este o mică bucată de rai.

Un alt element demn de semnalat este utilizarea cuvântului *pui* ca sinonim al *copilului*. Mama are cel mai frumos pui, femeia trebuie să se dedice puiului ei, orice mămică are grijă de puiul ei (vezi, ca exemplu, T28, T31, T69). E un cuvânt folosit extrem de mult – sigur, greu de cuantificat efectiv – în cultura actuală de masă, în socializarea zilnică, în discursurile femeilor despre ele însele, despre alte femei sau despre copii, şi în discursurile, de varii feluri (colocviale, publicitare, de revistă

Scanned with OKEN Scanner

etc.), adresate mamelor[1]. *Pui*-zarea lingvistică a copiilor, ca să forțăm puțin expresia, trimite la biologizarea maternității, la marele imperativ al naturalității despre care vorbea Elisabeth Badinter și despre care am amintit în capitolul introductiv. Putem completa acum imaginea raiului. Nu e vorba despre un rai postmodern, nu ca deziderat cultural cel puțin, ci despre unul cât se poate de naturalist, peste care strălucește soarele arzător al inimii (T9, T14, T21, T57). După cum preciza și scriitorul Milan Kundera, „în împărăția Kitschului domnește dictatura inimii"[2].

Un alt detaliu morfologic asupra căruia merită să ne oprim este folosirea adjectivului pronominal nehotărât *orice*: orice mamă, orice copil, orice durere (T17, T18, T28, T33, T36, T43, T49, T55 etc.). În acest sens, textele emblematice manifestă un simptom al absolutizării, prezent în majoritatea textelor despre maternitate, nu neapărat doar în cele emblematice. O simplă căutare pe internet, o simplă navigare printre zecile de site-uri consacrate mamelor poate da seama de acest fapt. În spatele acestei cutume lingvistice se află tendința de a generaliza, de a universaliza experiența maternității. La scară mică,

---

[1] http://www.mamicamea.ro/review/ingrijire-bio-pentru-puiul-tau-la-pret-convenabil.html, consultat ultima dată în 31.05.2016. http://www.stilfeminin.ro/copilul-meu/Baby-Expo-un-eveniment-pentru-puiul-tau.html, 11 decembrie 2007, consultat ultima dată în 31.05.2013. http://www.copilul.ro/pediatrie/tuse-raceala-gripa/Cum-sa-ti-ajuti-puiul-sa-respire-usor-in-sezonul-rece-a18058.html, 04 octombrie 2016, consultat ultima dată în 01.11.2016. https://www.mami.ro/bebelusul/nou-nascut/simtul-tactil-la-bebelusi/, 11 august 2016, consultat ultima dată în 01.11.2016.

[2] Milan Kundera, *Insuportabila ușurătate a ființei*, traducere din cehă de Jean Grosu, Editura Humanitas, București, 2013, p. 275.

Scanned with OKEN Scanner

se produce o re-întărire a modelului mamei bune[1] cu fiecare utilizare a acestui adjectiv. Orice mamă înseamnă toate mamele. Excepțiile sunt, în concluzie, eliminate.

3.2. Caracteristici sintactic-discursive

Construirea discursului este demnă de investigat şi poate furniza date importante cu privire la modul de interiorizare socială a rolului maternității în viața femeii. Din punct de vedere al categoriei textuale, se poate observa utilizarea, în alternanță, a patru tipuri de text, cu precizarea că un text poate aparține simultan la două sau chiar trei categorii. A textelor de tip definiție (T4, T7, T8, T9, T14, T18, T25, T37 etc.), a textelor aforistice – care sunt, până la urmă, tot forme de definiții, doar că mai puțin imediate, extinse, dar cu o rigiditate destul de sporită, ale maternității, ale mamei, ale copilăriei, ale sensului vieții (T1, T2, T13, T31, T32, T49), a textelor pedagogice – ce sunt, de cele mai multe ori, texte narative, câteodată chiar foarte ample, a căror teză este, în fond, imensul avantaj personal şi social al maternității şi care pun în joc anti-teza maternității rele (absente sau greşit asumate ori practicate) numai pentru a-şi fixa mai bine duşmanul ce trebuie distrus (T39). Sunt situații în care textul pedagogic apelează la o tonalitate filosofică, încercând să genereze o senzație de profunzime (T6, T17, T20, T36). Al patrulea tip de text este cel pseudo-poetic – se remarcă prin emfază, prin întrebări retorice ce produc un soi de efect

---

[1] Sharon Hays, *The Cultural Contradiction of Motherhood*. Anna Gotlib, „Bad Mothers", O'Reilly, Andrea(ed.), *Encyclopedia of Motherhood*, Sage, Thousand Oaks CA, 2010, pp. 101-103. Hadley Freeman, *Attachment parenting: the best way to raise a child – or maternal masochism?*.

Scanned with OKEN Scanner

poetic, o *poetizare* ce riscă să funcționeze în gol, căci codarea poetică se realizează pe terenurile stereotipului (T16). Destul de frecvent, textele pseudo-poetice sunt texte pe care copilul le adresează mamei sale (T3, T5, T20, T22), dar şi texte pe care mama le adresează copilului, unele puse, din start, sub o formă pretins lirică (T11). Există foarte puține texte care nu se pot încadra minim într-una din cele patru categorii, texte care încearcă să atragă atenția cu privire la un fenomen căruia nu i s-a aflat o soluție clară, sau pe care textele nu au pretenția de a o deține, ca de pildă mortalitatea la naştere (T42), ori texte făcând trimitere la diverse concursuri.

Cu privire la actorii discursului, trebuie remarcată practica paradoxală de a adresa discursul nu numai mamei – cazul cel mai frecvent, în care cineva, nu ştim cine, o instanță superioară, impersonală, care cunoaşte şi enunță fără echivoc ce şi cum stau lucrurile cu maternitatea, datoriile, bucuriile şi menirile femeii în general –, ci şi copilului, de către un enunțător de acelaşi tip, adică omniscient, supra-categorial, ori de către mama însăşi, când adresarea se face către propriul copil. Iar acest ultim aspect nu pare să aibă altă acoperire logică – din moment ce avem în vedere site-uri dedicate mamelor, nu copiilor – decât un soi de contemplare narcisică a femeii pe baza calității sale de mamă. A plasa un copil în postura de receptor al discursului, aşadar a fragiliza dialogul, din punctul de vedere al unei potențiale reacțiuni, al unui posibil feedback, poate cauza o creştere a sentimentului de putere la nivelul emițătorului de mesaj, şi are, în mod cert, funcția de a întări conținutul mesajului în direcția semiotică dorită de cel care îl pune în mişcare. În plus, să nu uităm, e vorba de un receptor copil ornamental, întrucât nimeni nu poate umple acest loc, fiindcă nu copiii sunt cei care citesc aceste texte. O altă formulă discursivă este dată de binomul enunțător-copil – receptor-matern. De data aceasta,

Scanned with OKEN Scanner

copilul este cel care îi trasează mamei reacțiile pe care trebuie să le aibă în raport cu maternitatea – să dorească copilul (T68), să fie fericită că şi-a asumat rolul cel mai frumos de pe pământ (T3) etc. Se întâlnesc şi auto-adresări ambigue ale mamei, în sensul că nu se ştie exact dacă mama vorbeşte cu ea însăşi, despre statutul ei matern, despre importanța acestuia, sau dacă are în vedere un receptor diferit de ea însăşi – care este lectorul ce intră pe site, în fapt, receptorul ultim al oricărei formule de comunicare a mesajului textelor emblematice laudativ materne – şi pe care îl face martor la asumarea, din nou, tandru infatuată, a maternității sale (T1, T2, T67). Orişicum, relația femeii cu ea însăşi nu pare, în astfel de cazuri, să poată fi poluată de nimic. Nu se aşteaptă de la celălalt, de la receptor, nici un fel de feed-back, altul în afara celui – inactivat ca putere de destabilizare a conținutului mesajului – al admirației.

3.3. Maternitatea ca sens suprem al vieții personale

Maternitatea ca sens suprem al vieții femeii este printre cele mai puternice structuri semantice prezente în textele emblematice, şi, de fapt, nu numai, ci în tot discursul socio-cultural românesc care atinge, într-un fel sau altul, problematica maternității. La această structură se face foarte des apel în întemeierea discursivă a aproape tuturor celorlalte structuri semantice, astfel că s-ar putea avansa ideea funcționării acesteia ca un tip de supra-categorie sau de nucleu din care derivă toate celelalte. Spre exemplu, a fi mamă este un lucru dezirabil inclusiv din punct de vedere social, tocmai pentru că maternitatea – relația copil-mamă – înseamnă o creştere a valorii personale a mamei, adică o potențare maximală a *cetățeniei* femeii. Se consideră că o creştere a sensului vieții personale a femeii devine o plenitudine incomunicabilă: maternitatea, ca dimensiune a ființei

Scanned with OKEN Scanner

omenești, nu poate fi înțeleasă decât de femeile care au copii, sau, eventual, concesie, mai mult decât regulă, și de către tați. Pe aceeași linie, a nu fi mamă coincide cu o diminuare a sensului vieții personale a femeii. Cu toate acestea, consider că această punere în discurs a celorlalte structuri semantice prin justificare față de structura maternității ca sens al vieții personale nu este echivalentă cu o dominație reală a acestei structuri asupra celorlalte, nu este generată strict de către aceasta, alte mecanisme culturale – conexe, este adevărat – producându-le. În plus, dacă ne gândim că, în istoria occidentului, maternitatea nu a suferit decât relativ recent infuzarea masivă cu sensuri transcendente, altele decât cele de mult prezente cultural, legate de eliminarea, prin suferința nașterii, a păcatului originar, precum și de cele aflate în strânsă dependență de idealul, ceva mai recent, înrădăcinat puternic în secolul al XIX-lea, al continuității familiale, comunitare și naționale,[1] se poate spune că această categorie este posterioară celorlalte, este mai târzie în evoluția percepției sociale a necesității maternității.

Că sensurile maternității de astăzi sunt transcendente nu e un lucru sută la sută inedit, dar diferența față de epocile trecute este că se tinde să se situeze saltul transcenderii în beneficiul femeii care este sau devine mamă. Maternitatea, adică a avea și a crește copii proprii – copiii adoptați, ca o categorie distinctă față de copiii proprii, sunt destul de puțin reprezentați în discursul internautic, iar atunci când sunt totuși aduși în prim plan, sunt imediat asimilați celorlalți, ca specificitate și mod de raportare – este astăzi înțeleasă ca o împlinire a femeii, ca o maximizare, dar, mai degrabă, ca o depășire a feminității de către femeia devenită mamă, nu doar de către copilul care provine din mamă și se înfățișează ca o continuare a ei. A fi

---

[1] Zygmunt Bauman, *op. cit.*

Scanned with OKEN Scanner

mamă, vom vedea şi în analiza interviurilor, presupune, măcar într-o anumită proporţie, a nu mai fi femeie. Există o ruptură între femeie şi maternitate, nu numai ca paradigmă socio-culturală, cum am arătat în capitolul introductiv, ci şi în modul de auto-percepţie al femeii-mame. Ruptura nu este însă totală, căci, într-o manieră absolut paradoxală, a fi mamă îmbogăţeşte statutul de femeie, chiar dacă, pe alocuri şi în certe accepţiuni, îl exclude sau îl deformează. Sigur este că maternitatea nu se suprapune perfect peste feminitate, dar o condiţionează retroactiv: o femeie adevărată este mamă. Dar o mamă nu mai este numai o femeie, este mai mult decât femeie.

Consecinţele infuzării cu *sens* – rost, necesitate, menire, direcţionare către non-gratuitate – a maternităţii sunt supra-semnificarea actorilor maternităţii: a mamei, a copilului şi a relaţiei care se ţese între ei şi, implicit, o înlăturare a tot ceea ce ar putea să nu fie în acord cu viziunea stereotipică pozitivizantă asupra maternităţii. Supra-semnificarea înseamnă, în acest context, o eliberare de variabilitatea socio-culturală a oricărei realităţi în funcţie de un context sau altul şi aşezarea în tipare de semnificaţii sau predefinirea idealistă a acestora. O să vedem imediat mai exact ce rezultă din acest proces.

Maternitatea fericită

Psihosociologul american Roy F. Baumeister identifică un raport disjunctiv între sentimentul de *sens* pe care îl au persoanele care au şi cresc copii şi sentimentul de fericire personală[1]. Studiile arată că, statistic, a fi părinte nu coincide cu a fi mai fericit, din contră. Responsabilităţile ce decurg din

---

[1] Roy F. Baumeister, *Sensuri ale vieţii*, traducere din engleză de Kallay Eva, Editura ASCR, Cluj-Napoca, 2011 (1991).

Scanned with OKEN Scanner

creşterea unuia sau mai multor copii pot altera viața de cuplu şi face mai puțin prezentă fericirea la cei care au copii decât la cei care nu au, după cum pot determina instaurarea sentimentului, tranzitoriu sau persistent, de regret[1]. Textele emblematice sar grațios peste toate aceste date ştiințifice şi contribuie la vitaminizarea imaginarului social al maternității fericite. Ideea sensului maternității trebuie să includă şi fericirea, pentru a-şi asigura unul dintre pilonii de marcă ai postmodernității în nenumărate rânduri acuzate, sau măcar suspectate, pentru hedonismul său, altfel spus, pentru a beneficia de avantajul unei legitimări culturale adaptate prezentului şi pentru a-şi spori şansele de perpetuare. Cu cât sensul maternității este mai adaptat prezentului, cu atât el se poate menține şi propaga mai bine.

Pe de altă parte, trebuie să fim conştienți de faptul că textele emblematice, dar nu numai ele, nu îndepărtează complet din fericirea maternă filonul sacrificial feminin, însă îl îmbracă într-un soi de euforie a martiriului post-creştin: recompensa nu va fi pe tărâmul celălalt, în viața de apoi, ci tocmai copilul pentru care se realizează sacrificiul – al muncii, al distracției, al sinelui etc. – va întoarce mamei fericirea pierdută, cu o uşoară întârziere, în cel mai rău caz, însă înmulțită. Sacrificiul mamei există numai dacă îl înțelegem ca sacrificiu acceptat şi operat de către femeie în folosul mamei. Altfel, mama în sine nu se

---

[1] Jennifer Senior, „All Joy and No Fun", *New York Magazine*, 4 July 2010, http://nymag.com/news/features/67024/, consultat ultima dată în 21.11.2016. Jedidajah Otte, „Love and Regret: Mothers Who Wish They'd Never Had Children", în *The Guardian*, 9 Mai 2016, https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2016/may/09/love-regret-mothers-wish-never-had-children-motherhood, consultat ultima dată în 17.11.2016. Corinne Purtill, *Being A Good Parent Will Physiologically Destroy You, New Research Confirms.*

Scanned with OKEN Scanner

sacrifică pentru că ea se află pe o culme a sensului vieții, este împlinită, dincolo de feminitatea ei, prin copilul pe care îl are, sensul vieții sale şi bucuria ei devenind total dependente de starea de bine a copilului (T24, T25). Fericirea este, drept urmare, în linii mari, salvată. Singura ipostază de ratare a fericirii ar rămâne numai atunci când copilul este bolnav, ceea ce nu anulează totuşi sensul.

Copilul înfrumusețat

Din cauza faptului că maternitatea *are sens*, copilul nu poate fi decât acelaşi copil înfățişat de imaginile emblematice pe care le discutam mai sus: frumos, bun, perfect, plasându-se în siajul contemporan al procesului de situare a copilului sub semnul transcendenței imanente[1]. Un copil ideal, un copil-demonstrație a teoriei că maternitatea este întotdeauna plină de sens (aşadar, într-o accepție uşor metaforizantă, întotdeauna demonstrabilă). Ne putem lesne imagina că, dacă am lăsa copilul să nu fie frumos, bun, nevinovat, pur, înseamnă că ne-am asuma riscul ca el să invalideze ipoteza de la care se pleacă şi care trebuie bifată pentru a nu clătina teoria maternității ce are sens. Cel mai corect ar fi, deci, să afirmăm că nu despre un copil frumos vorbim, ci despre unul înfrumusețat, nu despre unul ideal, cum îl numeam în capitolul anterior, ci despre unul idealizat (T8. „COPIII sunt comorile cele mai de preț pe care le putem avea în această viață!", T7, T11).

Interesant este să ne gândim cât timp exact se menține această angelizare a copiilor şi cum s-ar putea explica, din punctul de vedere al imaginarului socio-cultural, degradarea naturii pure a copiilor în procesul lor de maturizare. Atât

---

[1] Paul van Tongeren, *The Paradox of Our Desire for Children.*

Scanned with OKEN Scanner

imaginile şi textele emblematice analizate, cât şi alte formule textuale şi imagistice ale culturii de masă aşază sub zodia inocenței şi frumuseții copiii mici şi foarte mici, până în câțiva ani. Adolescența este pragul cel mai clar vizibil când revistele dedicate mamelor se dispensează de astfel de etichete în numirea copiilor, începând să opereze cu concepte de psihologie comportamentală, însă deja de la trecerea de la *bebeluş/pui* la *copil*, limbajul se îmbogățeşte cu nuanțe, se înăspreşte uneori[1] şi norişorii roz în care sunt înveliți copiii încep să sufere un proces de destrămare.

Un rol foarte important al copilului în textele emblematice, dar el se menține foarte bine marcat în general, în reprezentarea socio-culturală actuală a maternității, este cel de reîntinerire a mamei. Faptul că el se află la început de viață (T15) pare a se repercuta şi asupra vieții mamei, care dobândeşte un soi de supliment de vitalitate (T4).

A fi mamă ca valoare per se

Maternitatea concepută ca sens suprem în viața unei femei presupune nu numai înnobilarea pruncului care vine pe lume, ci şi a noului statut pe care, prin maternitate, femeia îl dobândeşte, acela de mamă. A fi mamă înseamnă o calitate, este o valoare *per se*, aşa cum este, de pildă, să ai o funcție prestigioasă, pe care ajungi să o deții în urma unor evaluări – să fii

---

[1] A se vedea, de pildă, în revista *mami.ro*, cum imaginile ce însoțesc articolele din secțiunea *bebeluşul*, toate prezentând sugari zâmbitori şi liniştiți, se transformă în imagini reprezentând copii mai puțin destinşi, uneori bosumflați, cu zâmbete răutăcioase în colțul gurii, în secțiunea *copilul*. http://www.mami.ro/, consultat ultima dată în 02.06.2013.

Scanned with OKEN Scanner

profesor universitar, căpitan de navă, *doctor honoris causa* sau să ai competențe cuantificabile, precum inteligență socială, abilitate de a vorbi mai multe limbi străine etc. A fi mamă este întotdeauna mai bine decât a nu fi, e primul aport semantic al reprezentării maternității în spațiul internautic de tip Facebook şi al culturii de masă actuale. S-ar putea reproşa că, dată fiind structura relațională a maternității, în cadrul căreia o mamă trebuie apreciată (şi) în funcție de copilul pe care îl are, există o lipsă de consistență logică. Dar nu trebuie să uităm că mama e aproape inevitabil *bună*, atât timp cât şi copilul, am văzut, este angelizat, spălat oarecum de umanitatea ce, prin definiție, este ambivalentă. Mama suferă o contaminare valorică de la copilul asupra căruia s-a operat o de-biologizare parțială şi ulterior o ontologizare de tip creştin-parțială pentru că, altfel, se insistă mult asupra rolului de continuator familial şi social al copilului, lucru mai puțin evident, poate, în textele emblematice, dar loc comun al percepției culturii de masă asupra maternității – suportând, la rândul său o operație de socio-biologizare – a fi mamă ține de natură, este natural, dar implică o formă mai evoluată de plasare în natură şi din cauza unei semnificații sociale adiacente.

Iarăşi, un lucru de luat în seamă este că această contaminare de la copil la mamă nu se regăseşte decât foarte rar şi în sens invers, de la mamă la copil. La limită, singura excepție aproximativă pe care am identificat-o este aceea dintr-o imagine emblematică în care tatăl este pedepsit, la bătrânețe, pentru indiferența pe care a arătat-o copilului, prin plata cu aceeaşi monedă. Dar aici avem de-a face mai curând cu imaginea negativă a tatălui, ce nu merge pe aceleaşi făgaşe de reprezentare ca cele ale mamei. Copilul nu este bun pentru că mama este bună, nici frumos pentru că mama este frumoasă, ci, erupție a sacrului, dincolo de religios, el este cel care influențează tră-

Scanned with OKEN Scanner

săturile mamei (T21). Iar această mamă devine, pe model christic, o persoană aleasă, ce sfidează hazardul biologic indirect, căci copilul ce inspectează imaginar o ipotetică revenire în lume, ar *alege-o* tot pe ea (T3, T23), semn că şi prima dată a fost vorba tot despre o alegere, mama care devine *totul pentru cineva* (T1), pentru copilul ei. Chiar şi când avem un copil care creşte şi poate deveni rău (T16), mama va păstra în amintire imaginea copilului angelic, astfel că va oferi iubire necondiționată de comportamentul copilului care se maturizează, trecând prin furtunile adolescenței. Apoi, mama este cea care învață pe copil iubirea pură şi imediată (T5), ce se menține, ca un soi de lecție a posibilității iubirii de a fi infinită şi în afara reciprocității copil-părinte (T4, T14, T19), femeia care oferă darul vieții (T6).

Într-o asemenea optică, modelul mamei rele s-ar explica numai printr-un tip aparte de de-naturalizare, în sens de renunțare la ceea ce este natural ca natură, ca biologie, dar şi în sens de firesc, de normalitate. O mamă rea, conform modelului pe care l-am surprins în capitolul introductiv, şi pe care vom mai avea ocazia să îl observăm, este o mamă ce trece hotarele normalității intrând în patologic. Altfel, cu o maternitate concepută din start ca aducătoare de fericire şi cu un copil perfect, ce femeie în deplinătatea facultăților mentale ar putea să eşueze?

3.4. Maternitatea ca datorie socială

Maternitatea apare însă reprezentată şi ca datorie socială, iar aceasta din urmă se prezintă ca o misiune universalizată a femeii, componentă-scop a feminității, conținând unele accente ontologizante (T9. „Singurul lucru universal cunoscut este menirea ei – aceea de a fi mamă"). Fericirea maternității nu este reprezentată întotdeauna exclusiv ca o trăire susceptibilă a fi

Scanned with OKEN Scanner

considerată egoistă a femeii, respectiv ca o diadă privată mamă – copil, acestea deschizându-se înspre o fericire uşor mai socio-pragmatică, respectiv înspre o zonă publică şi politică (T18. „Orice subiect legat de copii trebuie să fie interesant pentru că copiii sunt viitorul nostru"). Ştim însă, din studiile de gen realizate de-a lungul timpului, că nu suficient de politică. Dacă naşterea a devenit o chestiune de interes public, determinând implicarea statului şi realizarea unor politici cu privire la protejarea mamei şi a copilului, cea mai însemnată fiind instituționalizarea, medicalizarea – cu limitele de rigoare – a graviditătii şi a naşterii, ca proces ultim al acesteia, alte studii demonstrează că maternitatea, în ciuda preluării unor responsabilități de educație a copiilor prin instituția şcolii, de pildă, rămâne puternic ancorată în zona privată, numeroase responsabilități de îngrijire şi educare a copiilor fiind atribuite, de către percepția comună, femeilor, responsabilități considerate incontestabil ca fiind de datoria lor inclusiv de către femeile însele[1]. Mai mult, ne întrebăm dacă astăzi, cel puțin în România, prin diminuarea numărului de unități de îngrijire a copiilor mici şi prin presiunea, de la nivelul opiniei publice, tot mai mare asupra mamei ce trebuie să facă totul pentru copil, să stea cât de mult posibil în concediul de maternitate, nu asistăm cumva la un fenomen de re-privatizare a maternității, de revenire la stadiul său timpuriu. Să recunoaştem că este destul de ciudată mixtura de maternitate ca datorie socială şi de absență a implicării

---

[1] Ramona Păunescu, *op. cit.* Lizzie Sharp, „The Mother of All Worries: Why Do Women Fret About Their Children More Than Men Do?", în *The Guardian*, 6 august 2016, https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2016/aug/06/the-mother-of-all-worries-why-do-women-fret-about-their-children-more-than-men-do, consultat ultima dată în 02.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

politicii sociale în creşterea copiilor, mai ales a celor foarte mici. În unele texte, dar şi în discuţiile dintre mame ori dintre o mamă şi o non-mamă, rostite pe un ton jumătate comic, jumătate teribil de serios, apare frecvent ideea maternităţii ca *job full time:* „Să fii mamă cu normă întreagă e unul dintre cele mai bine plătite posturi... având în vedere că plata e dragoste pură" (T31). Din nou se vede conectarea cu structura semantică anterioară: maternitatea ca sens suprem al vieţii personale. Puterea de manipulare şi, de ce nu, de auto-manipulare, a unui astfel de discurs este imensă tocmai pentru că utilizează resurse afective de reprezentare şi înţelegere a realităţii maternităţii, resurse care, în raport cu ansamblul complex de factori care determină şi compun configuraţiile socio-culturale ale maternităţii, sunt deformatoare, supravalorizate.

3.5. Femeia relaţională. Varianta extremă: să te uiţi pe tine însăţi

Din îmbinarea dintre maternitatea ca sens personal suprem şi maternitatea ca datorie socială, ca reprezentări internautice, dar şi dincolo de ele, ca realităţi de auto-reprezentare a femeilor, rezultă creşterea probabilităţii de îndeplinire şi asumare a unei auto-reprezentări de tipul *multitasking*-ului. Plecând de la ideea că a avea copii este cea mai mare împlinire în viaţa unei femei (T67) şi traversând-o pe cea conform căreia nimeni nu poate educa mai bine decât mama (T23), se ajunge, oarecum firesc – un firesc, vedem însă, construit – la asumarea sarcinilor multiple legate de creşterea şi educarea copilului (T49. „Nu-i uşor să fii mamă! În fiecare zi discutăm despre problemele şi neliniştile mămicilor, oferim cele mai bune sfaturi ajutate de experţi psihologi, nutriţionişti şi medici pediatri. Să nu uităm însă că orice mămică este în primul rând femeie, aşa că vrem să

Scanned with OKEN Scanner

dăm încredere tuturor că poţi fi în acelaşi timp şi mamă, şi soţie, şi prietenă!").

Grija de celălalt, de copil, însoţeşte permanent gândurile mamei şi creează şi ea premise pentru un *multitasking* inerent al femeii-mame: „O pereche de ochi care să vadă prin uşa închisă atunci când ea întreabă: *Ce faceţi acolo, copii?* O altă pereche de ochi care văd întotdeauna adevărul din ochii copilului şi o pereche de ochi cu care îşi priveşte copilul atunci când acesta greşeşte şi care exprimă *Te înţeleg şi te iubesc*" (T36). Iată o reprezentare a unui *multitasking* primar, aproape clasicizată pe site-urile Facebook investigate: „Când eşti mamă, niciodată nu eşti singură cu gândurile tale. O mamă mereu se gândeşte de două ori – o dată pentru ea şi o dată pentru copiii ei" (T27, T31). Cuvintele, se pare, i-ar aparţine actriţei Sophia Loren, dar acest aspect are prea puţină importanţă, alta decât că alcătuieşte o demonstraţie miniaturală a puterii de impregnare a discursului starurilor în memoria pe termen scurt şi poate şi mediu a culturii de masă. Fraza conţine o ilustrare perfectă şi simplă, esenţialistă, am spune, a percepţiei culturale a maternităţii ca relaţionare. Percepţie care se grefează, în fapt, peste percepţia feminităţii ca fiind relaţională, despre care am mai discutat în primul capitol al acestei cărţi. Realizând un mic excurs, să ne amintim că feminitatea relaţională presupune acel model de valorizare şi reprezentare a feminităţii în relaţie cu altul – cu familia, cu părinţii, cu partenerul de viaţă, cu comunitatea etc. În cadrul acestui model, femeia este mai aptă să gestioneze relaţii decât bărbatul, relaţiile fiindu-i de-a dreptul necesare. Ideea de relaţie este viciată, cuprinzând dezechilibrul în defavoarea femeii. Adică, nu numai că femeia are o nevoie înscrisă de relaţionare, ci este o nevoie la care se adaugă necesitatea satisfacerii afective sau pragmatice a celuilalt. Relaţionalul feminin este orientat spre îndeplinirea nevoilor şi dorinţelor celuilalt – a ajuta, a susţine, a anticipa. Dependenţa de

Scanned with OKEN Scanner

relațional a femeii, o dependență, am mai spus-o, constitutivă, şi co-dependența celorlalți (partener de viață, copii – în cel mai înalt grad) de femeie este o povară socio-culturală ce apasă pe umerii oricărei încercări actuale de redefinire a maternității. Privind în corpusul nostru de imagini emblematice, aflăm că mama este „cea care face tot ce-i stă în putință pentru fericirea familiei sale şi uneori ar vrea să poată face şi mai mult" (*edukid*) sau cea care atunci când vede că sunt numai patru porții de plăcinte şi cinci persoane, spune că nu îi place plăcinta. Se vede cum feminitatea relațională se asortează de minune cu spiritul sacrificial.

Să te uiți pe tine însăți, *să te dedici celorlalți* (o terminologie des uzitată) este varianta dusă în extrem a maternității relaționale prin exagerarea dimensiunii sacrificiale. Însă ceea ce face, în primul rând, posibilă uitarea de sine este aceeaşi înnobilare cu sens a vieții personale adusă de către copil (T37. „Ştiai că te naşti în acelaşi timp cu copilul tău? Nu trăieşti cu adevărat decât atunci când ai un copil!"). E o extremă mai puțin sesizabilă în calupul nostru de texte emblematice, dar nicidecât o raritate în alte reprezentări şi concepții asupra maternității ale culturii de masă.

3.6. Maternitatea despre care nu se poate vorbi din afară

Conceperea maternității ca realitate ininteligibilă în afara experimentării ei are multe în comun cu reprezentările occidentale cele mai comune ale morții. La fel cum, în ciuda efortului imaginativ şi anticipativ, moartea nu poate fi înțeleasă decât în relație cu sinele intrat în zodia morții sau măcar a muririi (boală, conştientizare a anxietății etc.)[1], maternitatea

[1] Vladimir Jankélévitch, *La mort*, Flammarion, Paris, 1977.

Scanned with OKEN Scanner

este reprezentată ca un tărâm închis pentru cele care nu sunt mame, a cărui cheie unică este depăşirea acestui statut şi dobândirea unui copil. Neexperimentată, maternitatea se înalţă cu superbie în faţa a ceea ce nu o validează şi iscă un proces de segregare a femeilor în mame şi respectiv non-mame. Forumurile sunt pline de expresii care converg înspre ideea că fără să fii mamă nu poţi să ai opinii cu privire la rolul mamei, creşterea copiilor, problematici sociale legate într-un fel sau altul de maternitate, iar acest lucru reflectă o credinţă înrădăcinată în cultura de masă. Textele emblematice despre maternitate, dar nu numai ele, propun o abordare a maternităţii care este tot timpul fenomenologică, exteriorul este sau exclus, sau discreditat şi sancţionat, atunci când conjunctura o permite (agresivitate la adresa non-mamelor, cum vom vedea ceva mai încolo). A fi mamă înseamnă pentru o femeie nu doar să-şi iubească la nebunie copilul propriu, ci să devină empatică faţă de celelalte mame, faţă de ceilalţi părinţi (T17. „De când am devenit mamă, viaţa mea a cunoscut un univers aparte. Lucrurile care nu mă interesau înainte acuma îmi prezintă interes deosebit. Nu înţelegeam acele discuţii interminabile cu mămici şi tătici care îşi lăudau odraslele în stânga şi dreapta"), faţă de părinţii proprii (T10. „Ca să înţelegi dragostea părinţilor tăi faţă de tine, trebuie să creşti şi tu copii la rândul tău"), înseamnă, vorba textului „să plângi în faţa televizorului când vezi un copil bolnav sau mort pentru că te pui în locul mamei şi nu îţi imaginezi suportând atâta durere" (T4). Este bătător la ochi că, într-o asemenea perspectivă, bărbaţii sunt marii învinşi ai înţelegerii maternităţii, pe care, chiar taţi fiind, tot nu ar putea-o accesa la modul ideal propus de o astfel de reprezentare.

Încă o dată se arată că maternitatea nu are în esenţă nicio ieşire. Nu se poate ieşi din maternitate, după cum, ne este dat să învăţăm, nu putem nici intra în ea, altfel decât asumând-o ca pe o condiţie proprie. Consecinţa la toate acestea este o

Scanned with OKEN Scanner

formă ceva mai puțin stridentă, de tabuizare a maternității, regăsibilă și în anumite segmente din răspunsurile la întrebările din chestionarul pe care l-am aplicat și pe care îl voi discuta în partea următoare. Nu putem neglija, cu toate acestea, că pretenția de a impune cuiva să vorbească numai despre lucrurile pe care le cunoaște *pe propria piele* este forțată și înlătură modalitatea de cunoaștere prin distanțare, prin non-implicare, care se vădește uneori (cazul cunoașterii științifice, de pildă) mai viabilă decât cea din interior.

3.7. Să nu fii mamă

În discursul pozitivizant al maternității, să nu fii mamă este o structură semantică total lipsită de atractivitate. E un fel de *drac gol* ce trebuie evitat cu orice preț. Se va vedea, în special la analiza interviurilor, că majoritatea respondentelor indică, drept soluții de evitare a unei non-maternități datorate incapacității de procreare, adopția. Non-maternitatea este cel mai perdant când este raportat la sensul vieții personale. Dacă o femeie care naște poate oricând afișa partea sa de rost în lume: „Când mă vor întreba dacă viața mea a avut sens, le voi răspunde că, aducând pe lume, o parte din mine a dat sens vieții mele" (T2), este clar că pentru cele care nu au copii există un dezavantaj de justificare a propriei existențe. Și este un mare dezavantaj, căci femeile care nu sunt mame își trădează, conform altor texte și idei, *menirea* (T9), adică ceea ce natura hotărăște pentru ele, devin non sau anti-naturale. De aici și până la patologizarea absenței copiilor nu mai este mult: „Infertilitatea este o boală, așadar poate fi tratată. Dar pentru a găsi un tratament trebuie să identificăm întâi cauzele infertilității" (T39). Indirect, alcătuit prin diferență față de ce este maternitatea, portretul non-mamei cuprinde lipsa de sens în viață sau cel

Scanned with OKEN Scanner

puțin a unui sens suprem, incapacitatea de justificare automată în fața celorlalți a rostului femeii în lume, sentimentul de incompletitudine existențială, lipsa de înțelegere față de problemele maternității şi ratarea unei bune comprehensiuni a rolului propriilor părinți (T10. „Ca să înțelegi dragostea părinților tăi față de tine, trebuie să creşti şi tu copii la rândul tău").

3.8. Paternitate relaxată

Dacă verbul mamei este *a trebui*, verbul tatălui, în general mult mai puțin reprezentat textual, este *a putea*. Imperativul implicării în viața copilului nu apasă asupra acestuia, spre deosebire de mamă, căreia nu i se scuză carența de implicare. Rolul matern nu este unul opțional în imaginarul culturii de masă, eventual doar unul care nu poate fi îndeplinit datorită bolii (infertilității) sau datorită unei voințe ne-naturale ce e de fapt rea-voință. Rolul patern este slab normat şi privit cu extremă simpatie atunci când se manifestă. Acest lucru este pe deplin valabil pentru corpusul nostru de texte emblematice şi ceva mai puțin pentru cel alcătuit din imaginile emblematice, unde apar portretizări ale tatălui rău, alcoolic şi neglijent. În general însă, societatea actuală tinde să supraaprecieze implicarea paternă în viața copilului, după cum un articol recent de presă nu se sfieşte să arate[1], observând că multele responsabilități ale mamei față de copil sunt socotite indiscutabile, în vreme ce ale tatălui sunt încă neasumate de către acesta şi

---

[1] Rachel Toalson, „A Dad is not a Babysitter or a Helper. He's a Parent", în *The Huffington Post*, 06 ianuarie 2016, http://www.huffingtonpost.com/rachel-toalson/a-dad-is-not-a-babysitter-or-a-helper_b_8911878.html, consultat ultima dată în 18.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

neprescrise clar de către cultura contemporană. În fapt, alte cercetări au pus în evidență, pe baza examinării reacțiilor la vederea unor fotografii a bărbaților cu copii, respectiv a femeilor cu copii, faptul că tații sunt considerați mai atractivi și mai demni de încredere de către ambele sexe[1]. Astfel, iar mecanismul este cât se poate de explicabil, se întâmplă ca exact din cauza rarității implicării lor, tații să fie lăudați când îndeplinesc un rol ce este socotit opțional. Problema pe care o ridică articolul este incapacitatea cuvintelor de a da seama de realități diferite. Tot cu aceleași cuvinte – implicare, responsabilitate, *parenting*, se va descrie relația tată-copil, ca și relația mamă-copil. Or, realitățile desemnate similar diferă în bună măsură. Să privim și textele noastre cât de prietenoase sunt atunci când aduc în prim plan figura paternă, la granița dintre o supra-protecție dată de forță (T51. „Nu-i așa că tații sunt câteodată cei mai buni prieteni și protectori ai celor mici? Somn ușor vegheat de cei ce vă iubesc!") și o infantilitate ghidușă, tovărășească (T46. „Tații pot fi foarte cool... și prieteni buni și tovarăși de șotii, nu-i așa?"). Chiar și în lungul text ce ne înfățișează povestea copilului avortat, *Scrisoarea unui bebeluș către mama lui*, din chiar perspectiva acestuia (T20), tatăl lipsește cu desăvârșire, unicul dialog dorit de copilul respins fiind cel cu cea care îl respinge. Ea poartă întreaga responsabilitate și deține, singură, puterea de decizie.

---

[1] Jena Pincott, „What Does Motherhood Do To Your Image?", în *Psychology Today*, 10 oct. 2011, https://www.psychologytoday.com/blog/love-sex-and-babies/201110/what-does-motherhood-do-your-image, consultat ultima dată în 04.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

3.9. Tentative de ieşire din stereotipii

Găsim, printre textele emblematice, puține încercări de ieşire din stereotipizarea maternității. Mult mai puține decât în textele mai ample de pe diverse site-uri dedicate maternității, care sunt mai atente la multiplicitatea aspectelor legate de naşterea şi creşterea copiilor, şi de gestionarea vieții personale şi de cuplu a femeii, după ce devine mamă. De pildă, site-ul *totuldespremame.ro*, aferent şi unei emisiuni TV, conține informații detaliate despre anumite chestiuni maternale, găzduieşte şi provoacă discuții, părând mai puțin dispus să accepte fără simț critic modelele unei maternități tradiționale. Câteva dintre textele emblematice păstrează această deschidere către dialog şi incertitudine, insistând asupra eliberării emoționale legitime şi benefice: „Ai simțit că şi tu ai nevoie de un plâns bun sau de o revărsare de furie din când în când? Te-ai gândit că poți să fii o mamă eroină, dar te simți ca o mamă *rea*? Nu eşti singura! Şi mamele au nevoie de câte un tantrum, din când în când" (T54), asupra identității feminine care nu coincide în totalitate cu cea maternă: „Dacă eşti mamă, nu înseamnă ca nu mai eşti femeie. După naştere trebuie să-ți îngrijeşti bebeluşul, să te îngrijeşti şi pe tine şi... să faci sex!" (T62) sau asupra unui timp personal, ne-relațional, de care orice femeie are nevoie: „Mami, nu uita să furi, măcar la cafea, zece minute doar pentru tine!" (T65). Dificultățile care apar cu aceste de-stereotipizări, şi sunt riscuri care pândesc revendicările contemporane de tip *şi mamă, şi femeie*, este că ele devin vulnerabile la alte stereotipizări. De exemplu, de-stereotipizarea abnegației totale a mamei pentru copil poate conduce la o exacerbare în cheie postmodernă a femeii relaționale, la femeia *multitasking*, care, teoretic, le poate face pe toate, dar asupra căreia apasă dubla zi de muncă, plus, eventual, o acceptare a urgenței de a fi disponibilă pentru partenerul de viață pe care trebuie să mai fie capabilă să îl vrăjească sau să răspundă nevoilor lui.

Scanned with OKEN Scanner

4. Revoluții mai mult sau mai puțin glorioase. Reprezentări ale eșecului maternității

Internetul nu este numai spațiul în care stereotipizarea maternității atinge cote nemaiîntâlnite, fie prin discursuri și imagini venind pe filiera unor comunități consacrate mamelor, care au, în subsidiar, mesaje tranșante privitor la maternitate incorporate în text, fie prin comentariile unor utilizatori, vizitatori ai site-urilor, care își exprimă păreri în moduri șablonizate. Internetul este și locul în care paradigma mamei bune este contestată, femeile aflând în maternitatea proprie lucruri care nu corespund cu normele stabilite de societate. De cele mai multe ori, sensul suprem este prima redută care își dovedește ineficiența. Se pare că, oricâtă îmbogățire spirituală ar implica, maternitatea nu este un răspuns sau o soluție pentru toate problemele mamei și, mai mult chiar, în anumite condiții, este ea însăși generatoare de diverse probleme. Drept urmare, printr-o demistificare a maternității realizată în bună parte subtil, utilizând umorul, textele internautice pe care le voi analiza aduc în discuție un eșec al maternității, fără să insiste excesiv asupra lui. Prin *eșec al maternității* înțeleg nu doar o de-stereotipizare a maternității făcută cu mijloace critice orientate înspre obiectivare, dacă nu chiar întrutotul obiective, ci și trăirea sentimentelor maternale de către femeile-narator și autori de blog care realizează această de-stereotipizare, în răspăr față de rețeta prescrisă de modelul mamei bune, într-un mod implicit negativ. Eșecul maternității presupune că, pe alocuri, maternitatea înseamnă mai puțină satisfacție, o diminuare locală a fericirii. Marele merit al acestor texte pe care le vom investiga și care pun în reprezentare un eșec al maternității este că reinfuzează cu ambivalență potențialitatea semantică a maternității, alterând tendința acesteia de a se configura în stereotipuri.

Scanned with OKEN Scanner

Diferența față de presa scrisă este că internetul găzduiește cu mai mare ușurință opinii profund personale, necenzurate în funcție de un mesaj prestabilit care se dorește a fi transmis, de ideologii. A avea un blog pe care să postezi articole ce nu trebuie să se conformeze nici unor reguli este mult mai simplu decât să publici un conținut ce trebuie să respecte standardele unei publicații, emisiuni TV etc. În plus, autorii blogurilor nu trebuie să aibă un statut aparte, să fie oameni de mass-media ori de cultură, scriitori sau experți în educația și creșterea copiilor. Există, este adevărat, riscul ca opinia personală să fie tributară unui model de reprezentare socio-cultural, un risc mai mare decât cel prezent în operele de ficțiune care captează realitatea, dar o prelucrează după rațiuni estetice, însă și atunci când ea reușește să se disocieze de modele are o valoare socială mai ridicată, fiind mai predictibilă pentru un comportament care nu este izolat, propriu unui singur individ (cazul ficțiunii).

4.1. „Lumea nu înțelege ce sectă persecutată sunt părinții"

Primul text de care mă voi ocupa se intitulează „Gloriosul sentiment al maternității", postat pe blogul Ink4thought, al cărei autor este, după cum reiese din descrieri, o femeie ce are doi copii. Articolul de blog este postat în data de 11 aprilie 2012[1] și a strâns până la data de 22.02.2016, un număr de 84 de comentarii. Pe scurt, textul prezintă mărturisirea mamei cu privire la un anumit sentiment de sufocare existențială pe care îl încearcă din pricina celor doi copii ai săi, care, dincolo de

[1] http://ink4thought.com/2012/04/11/gloriosul-sentiment-al-maternitatii-3/#comments, consultat ultima dată în 22.02.2016.

Scanned with OKEN Scanner

responsabilitățile de zi cu zi cu care o înlănțuie, o urmăresc, la modul propriu, prin casă, în chiar cele mai intime momente, cum sunt cele dedicate utilizării sălii de baie. Descrierea statutului de mamă, din perspectivă proprie, se face cu extrem de mult umor, astfel că niciodată realitățile dure divulgate nu devin de nesuportat, iar proximitatea cu o certă dimensiune tragică de auto-evaluare a existenței nu devine amenințătoare. Aceste realități sunt în speță cele ale statutului de mamă al femeii-narator, care găsește cu dificultate timp pentru ea însăși. Mai mult, avem o punere în scenă foarte interesantă a acestei carențe de timp propriu prin adresarea autoarei care dezvăluie că „Acum m-am ascuns în WC ca să vă pot scrie vouă. Am dat drumul la ventilator, în felul ăsta nu mai aud decibelii chițcăicioși ai fiică-mii, din dormitor", demonstrație a incompatibilității maternității cu gestionarea după voie a relaționării cu un terț, dar și a ingeniozității de care trebuie să dea dovadă mama pentru a menține un control relativ asupra vieții sale care nu implică maternitatea. De altfel, textul este foarte generos în relatări de tip cum să fii și altceva decât mamă atunci când ești mamă și aflăm de gradul ridicat de ingeniozitate manifestată de părinți pentru a-și trăi viața amoroasă. Ambivalența este omniprezentă în text, o ambivalență a maternității, a copilului, a vieții de după copil, doar că umorul – moderat ironic și benign – o așază mai degrabă într-un regim de comunicare descriptiv, confesiv, decât într-un registru critic sau al pedagogiei. Scopul textului este, raportat la conținutul său, reflexiv. Altfel spus, ceea ce femeia care se așază pe WC pentru a scrie dorește să transmită este tocmai această imagine a unei maternități ușor chinuite, dificile și neconforme la standardele maternității fericite propuse de către majoritatea reprezentărilor socio-culturale românești, maternitate care îi condiționează textul. Dar, fără o

Scanned with OKEN Scanner

astfel de condiționare, însuși textul nu ar mai avea sens, ar fi altul, ar vorbi despre altceva.

Copilul tiranic

Imaginea copiilor autoarei nu mai păstrează din reprezentările stereotipizate ale copilului prea multe lucruri. Rămâne spiritul copilăresc, ludic („Fiu-miu ăl mare vânează dragoni prin casă"), dar apare și o prețiozitate involuntară și comică („Cea mică nu are încă un an și e hrănită cu linguriţa în altă parte, într-un scăunel special care îi dă aerul unui monarh absolut"), capriciozitatea infantilă („«Ce carne-i asta?», întreabă strâmbând din nas vajnicul vânător de dragoni"), pentru a cărei contracarare mama trebuie să recurgă la minciună, de pildă, să îi spună că ceea ce mănâncă el e carne de vițel pentru că ar fi fost inutil, n-ar fi acceptat-o, și câteva ore de gătit, cu grija la ceea ce este *sănătos*, s-ar fi dus pe apa sâmbetei. La fel apare – și e un lucru pentru care mama ar fi stârnit, probabil, multă indignare, fără acoperirea umoristică pe care și-a creat-o – egoismul copilului ce-și urmărește inchizitorial mama, ca nu cumva aceasta să mănânce singură ceva dulce:

> Cum aude fiu-miu fojgăit de celofane, cum apare și mă interoghează: „Ce ai acolo ?" Îl văd cum îi sclipesc ochii, cum simte în nări mirosul de dulce (în caz că nu v-ați prins încă, toți copiii de cinci ani sunt sugar junkies absoluți, capabili de violențe extreme pentru orice soi de jeg zaharat gelatinos sau crocant, cu cât mai sinistru colorat cu atât mai bine.

Apoi, copilul tiranic pare a avea un al șaselea simț pentru a detecta strategiile de fofilare a mamei de la îndatorirea ei de bază, aceea de a fi tot timpul la dispoziția copilului și îi dejucă acesteia planurile:

Scanned with OKEN Scanner

> Nenorocita de mine, cad în capcană. Ies. Inocentă, micuța făptură masculină se așază pe tron, se bălăbăne vreo două zecimi de secundă, după care decretează că nu, de fapt nu-i vine caca, a avut doar o picătură de pișsi. Ei, aș, crezi că nu te cunosc, mișelule? Ai vrut să știi ce fac acolo înăuntru. Mi-ai mirosit ascunzătoarea, prădător mic de stepă și ți-ai zis, cum, să stea mama 5 minute liniștită fără să o pot tortura? Fără să-i procur dulcele infarct de toate zilele? Așa ceva nu se poate, ia să remediem noi situația.

Casa însăși este descrisă ca fiind stăpânită de copiii care-și lasă peste tot urmele: „oriunde te așezi, te lipești de ceva care seamănă dubios de mult a mâncare regurgitată". Aceiași copii îi provoacă autoarei furie, împingându-i răbdarea la limită atunci când ei își manifestă scârba față de mâncarea din farfurie: „Sunt zile în care îmi vine să-i îndes spanacul și pe urechi, când văd cu câtă scârbă râmează prin el, lopătându-l cu lingura dintr-o parte într-alta a farfuriei și desenând în el fortificații imaginare". Copilul tiranic, adult miniaturizat – generic denumit, altfel sunt doi copii – o determină pe mamă să inițieze o luptă cu multiple subterfugii și strategii mai puțin cinstite – nici n-ar putea fi altcumva, din moment ce e o luptă cultural inacceptabilă, inegală ca forțe, din toate punctele de vedere. Într-un anumit sens, este o luptă pentru supraviețuire, a femeii în prag de colapsare în brațele devoratoare ale maternității, a identității feminine care nu dorește să intre definitiv sub incidența legilor sacrificiale ale lui „a fi mamă", dar, dincolo de aspecte ce țin de maternitate, este o luptă pentru supraviețuire a unui om, oricât de matur, în fața altui om, oricât de mic. Mama pleacă de lângă copii, inventând motive pentru cumpărături prelungite („Mint că îmi place să merg la cumpărături, și fac aprovizionarea de trei ori pe săptămână, numai pentru șansa de a ieși din casă"), se ascunde prin casă pentru a mânca ciocolată („Am ajuns să mă

Scanned with OKEN Scanner

ascund, ca drogaţii, cum nici de maică-mea nu mă ascundeam, ca să pot lua şi eu o gură de ciocolată") sau se preface prinsă cu munca de traducere pentru a-şi lua un scurt răgaz de lectură a presei. Ceea ce mama caută este eliberarea de copilul tiran, libertatea, fie ea şi pasageră, iar pentru aceasta minciuna îşi demonstrează virtuţile. Inclusiv statul „pe budă în aburi insalubri" este uneori preferabil copilului tiran, solicitant, şi nu este un sacrificiu prea mare atunci când vine vorba de aflarea sentimentului de libertate („Stau cu izmenele în vine şi laptopul în poală şi uit de mine. Ah, cât e de bine! Mă fură visarea..."). Şi iată că această libertate nu este neapărat nevoie să fie coroborată cu activităţi intelectuale, profesionale sau nici măcar cu cele de relaxare, în înţelesul strict de odihnă, de compensare a unui deficit de tonus psihic – o relaxare pe care şi discursurile maternaliste o acceptă, ca pe un soi de nevoie situată la limita dintre mamă şi copil, căci în urma oboselii mamei se resimte şi copilul[1] –, ci pur şi simplu cu nevoia de visare şi cu dreptul la activităţi gratuite, fără scop translatabil etic în beneficiul copilului.

Mama suprasolicitată

Mama-autor se prezintă pe sine direct şi indirect ca fiind suprasolicitată. Copiii o vor numai pentru ei, îi pândesc mişcările, casa devine un tărâm de luptă, îmbibat în secreţii de copil mic, în cadrul căruia baia este ultima redută a femeii, redută ce îşi dovedeşte ineficacitatea pe termen lung, de fiecare dată. Partenerul de viaţă şi tatăl copiilor este depăşit de situaţie.

---

[1] Un sfat des întâlnit este de tipul: *relaxează-te, odihneşte-te, pentru a nu fi stresată şi a transmite stresul copilului.* Mama este de puţine ori luată în calcul pentru ea însăşi.

Scanned with OKEN Scanner

Încearcă să facă față strengăriilor copiilor, dar sfârșește prin a apela tot la mamă („Ușa se zguduie de bufnituri violente și bietul meu soț, îngenunchiat și la capătul nervilor, mă imploră să ies, că îl doare pe fiu-miu burta și vrea neapărat lipsa mare"). Autoarea povestește, într-un limbaj colocvial, despre provocările lansate de maternitate la adresa vieții de cuplu și despre efortul depus pentru a răspunde acestora, efort din care o parte este destinată eșecului:

> Să vedeți ce ingeniozitate am dezvoltat pentru a putea face dragoste. Copiii mișună peste tot. Dormitorul a devenit camera ei. Camera copiilor a devenit camera lui. Nouă ne mai rămâne numai sufrageria, care are geam la ușă și e plină ochi de jucării. Deci, dacă nu ne scrântim picioarele până acolo, din când în când mai ajungem și la pat. Sau mai bine zis, cădem pe el. Lați. De oboseală. Uneori, în serile noastre magice, în stările noastre de grație și extaz, reușim chiar să articulăm și câteva cuvinte de amor: „Ai pus biberonul la vaporizat?" „Îhîîî" „Dă telecomanda". Ulterior, se aud sforăituri.

Se numește persecutată, fără sfială, dar învăluit într-un umor ce atenuează un posibil impact negativ asupra susținătorilor unei maternități idealizate: „Vedeți, lumea nu înțelege ce sectă persecutată sunt părinții".

Hrănirea fetiței de mai puțin de un an este o activitate prezentată ca fiind iritantă pentru mama care trebuie să treacă de mai multe ori pe zi printr-un botez al mâncării împroșcate:

> Că veni vorba și de hrănitul ei, ce experiență înălțătoare! Îmi înalță de fiecare dată tensiunea. Îmi crește inima. Mușchiul cardiac mi se dilată la propriu. Cu palpitații. Ah, cum aș putea să-l descriu? Hrănitul ei e ca și cum ai încerca să hrănești un ventilator cu cap mobil care vizionează un meci de tenis, împroșcând pretutindeni cu piureul. Peretele din lateral

Scanned with OKEN Scanner

> a cunoscut deja şfichiuitura virulentă a perelor cu cereale, iar cel din spatele televizorului îmbrăţişarea fină şi pufoasă a grisului cu lapte. Arată superb cu bulinuţe, e tocmai ce-mi doream.

Se insistă, în acelaşi stil haios, *haz de necaz*, asupra manifestărilor furiei, enervării şi anxietăţii la nivel somatic: „Respir adânc şi mă rog să nu pocnească nici de data asta vena care-mi palpită furibund în creier", „Iată, mă gândesc, încă o zi în care mi-am pus nervii la pilit. Bine ar fi fost de erau din titan".

Maternitatea eliberată. Copilul face întotdeauna caca

Copilul tiran şi mama suprasolicitată sunt două structuri semantice foarte bine marcate în *Gloriosul sentiment al maternităţii*, în accepţiunile expuse mai sus, şi care ne conduc să avansăm ideea potrivit căreia avem de-a face cu o maternitate eliberată de normele paradigmei culturale a mamei bune şi a maternităţii perfecte. Maternitatea nu are cum să fie o vârstă a minunilor, cel puţin nu în exclusivitate, de vreme ce elementele de bază care compun maternitatea – mama şi copilul – nu sunt desprinse din imaginile emblematice de tipul celor analizate anterior, ci din realitate. O realitate în care copiii, oricât de drăguţi, sunt fiinţe umane, iar fiinţa umană este duplicitară, capabilă de bine şi de rău, interesată să ofere iubire şi atenţie celorlalţi, dar şi să solicite aceleaşi lucruri pentru plăcerea ei. În plus, realitatea reprezentată în text este una în care copilul, impulsiv, este chiar mai predispus la a cauza mici inconveniente – care, prin acumulare, îşi pot radicaliza efectul – tocmai pentru că nu a trecut prin procesele de socializare şi culturalizare menite să îl înscrie într-o ordine care să îl facă minimal predictibil. La aceasta se adaugă, într-un raport de tip acţiune-reacţiune sau cauză-efect, realitatea unei mame care trebuie să trăiască cu astfel de copii, cu copii reali, nu idealizaţi, angelizaţi, şi asupra căreia societatea face presiuni în vederea unei

Scanned with OKEN Scanner

asumări fericite, sclipitoare a creşterii şi educării lor. O societate ce echivalează acest fel de asumare, satisfacția pe care o femeie trebuie să o încerce în raport cu tot ce ține de maternitatea sa, cu sentimentul de iubire pentru copilul propriu.

Dacă este evident că maternitatea se eliberează în textul nostru, ar putea să fie mai puțin detectabilă eliberarea simbolică încorporată în aceste reprezentări prin imaginea rahatului. „Şi-aşa îmi petrec jumătate din viață cu mâna în rahatul altora. Or fi ei pruncii mei, dar tot urât pute", afirmă mama-autor. Scriitorul Milan Kundera descria kitsch-ul ca pe o ocultare bolnăvicioasă a rahatului:

> Momentul defecării constituie dovada de zi cu zi a caracterului inacceptabil al Creației. Una din două: ori căcatul e acceptabil (şi atunci nu ne mai încuiem cu cheia în closet!), ori procedeul prin care am fost creați este inacceptabil. Decurge din asta că acordul categoric cu ființa are ca ideal estetic o lume în care căcatul e tăgăduit şi în care oamenii se comportă ca şi când acesta n-ar exista. Acest ideal estetic se numeşte kitsch[1].

Grefată pe această concepție, utilizarea rahatului într-un portret al maternității constituie o tentativă semnificativă, care ar trebui salutată, de eliminare a kitsch-ului ce poluează o mare parte din reprezentările socio-culturale contemporane, româneşti şi nu numai, ale maternității.

Maternitatea împăcată. Un paradox

Textul salvează însă, în final, o oarecare parte din maternitatea clasic percepută ca înnobilatoare de ființă, îndreptând-

---

[1] Milan Kundera, *Insuportabila uşurătate a ființei*, pp. 272-273.

Scanned with OKEN Scanner

o însă înspre accepțiunea maternității ca dependență a mamei de copil. Astfel, se poate spune că există o sinteză între maternitatea dezvrăjită și maternitatea care se regăsește în exact vraja pe care a spulberat-o. Ceea ce rezultă este un soi de paradoxală maternitate a iubirii-chin:

> Și uite încă ceva care sfidează logica. Continui să fiu amorezată de copiii mei. 'Pain is so close to pleasure, as they say'... Să nu mă ții mai mult de trei ore departe de balamucul ăsta, că mă podidește dorul, plânsul sau panica. Apăs pe accelerație, fug cu papornițele în sus pe deal, fluturându-mi în spate fularul ce stă să cadă, sau plătesc 15 euro pe taxi numai ca să ajung mai repede acasă la chinuitoarele mele iubiri. (Deși intrând pe ușă am deja vagi regrete că nu m-am mutat în Noua Zeelandă să mă apuc de pescuit solitar...). Se mai îndoiește cineva de masochismul femeii?

Întrebarea care se iscă este dacă acest paradox este într-adevăr asumat sau se încearcă, pe ultima sută de metri de mărturisire, salvarea unor aparențe, în primul rând față de sine însăși. Din punctul de vedere al relevanței pentru demararea unor politici sociale de sprijinire a femeilor cu copii, fie prin crearea unor instituții, fie prin susținerea unei mai mari implicări din partea tatălui, textul este deconcertant, nu îndeamnă la schimbări. Pe de altă parte, nu e în menirea textelor personale, confesive să aibă în vedere soluții sociale.

Percepția cititorilor

În tabelul de mai jos am sintetizat modul în care persoanele care comentează la finalul articolului înțeleg maternitatea, în urma lecturii blogului. Am contabilizat fiecare intervenție ca fiind unică (un singur comentator intervine o singură dată), întrucât nu aveam cum să știu dacă un comentator nu se

Scanned with OKEN Scanner

ascunde sub mai multe nume sau invers, mai mulți comentatori au același nume. Din numele întrebuințate pentru a indica comentatorul, par a fi foarte puține coincidențe de nume (două numai, de aceea sunt 82 de poziții în tabel, nu 84) și înclin să cred că nu sunt mulți comentatori care să fi intervenit mai mult decât o dată, astfel că rezultatele nu sunt viciate structural.

Am urmărit tipul de reacție generală la articol, reacții pozitive, negativ, mixte (și pozitive, și negative) sau irelevante (adică nu am putut deduce, în urma unui comentariu, dacă cititorul a avut o reacție pozitivă, una negativă sau mixtă). Un alt palier de interes a fost imaginea maternității per ansamblu: frumoasă, urâtă sau neutră, dar aceasta se suprapune, în linii mari, peste reacțiile generale la articol. Cel de-al doilea element urmărit a fost decizia de a avea copii. Am încercat să văd în ce măsură comentatorii simt nevoia să își exprime concepția asupra aducerii pe lume a copiilor – a celor proprii sau în general, ca fenomen uman. Categoriile sunt aici: da, nu, în anumite condiții sau decizie neexprimată. Al treilea nivel de interes a fost cel referitor la îngrijirea nepoților. Aceasta pentru că autoarea exclamă, la un moment dat, în text: „Faptul că lumea supraviețuiește ca să se mai bucure și de nepoți, este pentru mine un miracol inexplicabil…", iar comentatorii au luat poziție față de această gândire a unei maternități diluate, de grad secund.

Un număr covârșitor de comentarii au salutat ideea de a de-conspira această imagine falsă a maternității împlinite. În plus, multe persoane s-au simțit în largul lor să aducă exemple din experiența personală, să întărească anumite idei din cele, mai puțin comode, prezentate de către autoare, de la războaiele zilnice pentru mâncare și școală, până la alăptatul pe WC. S-a insistat îndeosebi asupra caracterului contradictoriu al relației copil-părinte, fără a folosi propriu-zis acest termen, deși două

Scanned with OKEN Scanner

persoane chiar l-au întrebuințat. Iarăși, s-au subliniat greutățile creşterii unui copil, însă numai un număr de patru persoane au legat aceste greutăți descoperite prin intermediul textului de decizia de a nu mai avea un copil, mai frecvent fiind vorba de un al doilea copil. O comentatoare a afirmat chiar că se simte cucerită de portretizarea acestei drăgăstoase torturi şi îşi doreşte cu şi mai mare ardoare să aibă un copil.

Tabel 1. *Percepții ale maternității în urma lecturării articolului de blog de către public*

	pozitive	negative	mixte	N/A
Reacții generale la articol	69	7	3	3
Decizia de a avea sau nu copii	4	4	0	74
Decizia de a îngriji nepoți	6	1	2	73

4.2. „De ce nu mi-ați spus cât de greu e?"

Al doilea text pe care îl voi analiza este mai succint şi mai puțin bogat în conținut *revoluționar*, se numeşte *Viața mea după bebe* şi apare la început, tot pe un blog, de data aceasta comun, nu individual, *Stilistele. Blog de modă*[1], dedicat subiectelor de modă şi lifestyle. Până la data de 03 noiembrie 2016, articolul postat pe blog a adunat un număr de 33 de comentarii[2]. Autoarea se semnează cu numele de Ioana Bora şi

[1] http://www.stilistele.ro/category/blog/, consultat ultima dată în 05.06.2016, blog neaccesibil.

[2] Din data de 22.02.2014, blogul apare sub o denumire nouă şi pare să aparțină numai Ioanei Bora, autoarea articolului. Acesta se poate

Scanned with OKEN Scanner

este mama unei fetițe de o lună şi câteva zile. Nu avem, spre deosebire de cazul precedent, mai multe narațiuni cu pozne de copii, discursul este relativ liniar, dar conține un filon de demistificare a maternității destul de puternic. Nici tonul nu este încărcat de umor, comicul nu are de unde să se producă, iar textul are o ariditate ridicată, oscilând între, pe de o parte, admirația şi iubirea pentru propriul copil, sentimente de care autoarea vrea să fie sigură că ajung la public şi, de cealaltă parte, o retorică a revoltei („de ce nu mi-ați spus?") împotriva celor care au ocultat partea întunecată a aisbergului maternității. Există două mari structuri semantice prin care maternitatea este deconstruită în acest text, *mama exasperată* şi *maternitatea chemată în instanță.*

Mama exasperată

Nu avem de-a face aici numai cu mama suprasolicitată din textul precedent, deşi acest palier de semnificații este şi el prezent („Am constatat de o lună şi câteva zile de când o am pe ea că am o dexteritate şi nişte puteri nebănuite. Niciodată nu poți, până nu-i nevoie"), dar şi cu mama mai puțin detaşată de ceea ce i se întâmplă, care se întreabă şi întreabă pe ceilalți, cere socoteală referitor la noul ei statut de mamă în care se simte prinsă ca într-o cursă. Nu pentru că nu ar fi dorit să fie mamă („N-aş fi renunțat nicicum la experiența asta"), ci fiindcă nu s-a pregătit pentru ce înseamnă acest lucru („măcar ştiam la ce să mă aştept"). Încercând să identificăm cauza reală, observăm că exasperarea provine nu atât din multele nevoi ale copilului pe care îl ține în brațe, după spusele autoarei, în momentul scrierii textului, ci din sentimentul de nedreptate a comunității, a priete-

---

consulta la: http://ioanabora.com/blog/viata-mea-dupa-bebe/, consultat ultima dată în 03.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

nelor apropiate care sunt şi mame, care i-au escamotat adevărurile mai puţin fericite ale maternităţii, precum şi din senzaţia că învăluirea maternităţii în haine prea blânde continuă, femeile nerecunoscându-şi nici măcar lor însele dificultăţile prin care trec. Pe lângă cauze însă, exasperarea este ilustrată frecvent în text ca o combinaţie dintre suprasolicitare şi revoltă direcţionată împotriva comunităţii, de mame şi în general. Autoarea se chinuie să îşi ţină fetiţa în braţe şi să tasteze la calculator – iarăşi, ca şi în cazul anterior, un chin pentru a scrie tocmai despre acest chin al greutăţii de a scrie un rând, dar, prin extindere, şi un chin al restrângerii libertăţii individuale. Soţul sau partenerul nu este prezent în text, nu apare în nici un fel în activitatea de hrănire a copilului – din trei în trei ore – activitate marcată prin plânsetele copilului. Plânsul copilului este deseori însoţit îndeaproape de plânsul mamei, copleşită de această dependenţă solicitantă a copilului: „De fiecare dată când plânge o privesc cu drag şi uneori plâng şi eu, de cele mai multe ori atunci când nu ştiu să îi alin suferinţa şi când simt că bateriile mi s-au golit". Confesiunea irupe cu violenţă şi dezvăluie senzaţia de neputinţă, de extenuare şi dorinţa de a ieşi, măcar temporar, din acest joc:

> Pentru că da, ca orice homo sapiens, uneori simt că nu mai pot, chiar dacă e vorba de copilul meu şi chiar dacă îl iubesc mai mult decât pe mine însămi. Nu sunt şi nu voi fi niciodată mamă „heroină" cum îi place uneia dintre prietenele mele să le numească pe acele mame perfecte, care nu şi-ar recunoaşte vreo greşeală nici dac-ar fi torturate. Nu sunt o mamă desăvârşită, am lacunele mele, fac greşeli şi sunt… umană.

Acest umanism este sinonim, în viziunea autoarei, cu recunoaşterea limitelor şi cu sinceritatea, inclusiv a limitelor fericirii şi împlinirii maternale:

Scanned with OKEN Scanner

> Dacă există ceva de care nu pot fi acuzată, acela ar fi teatrul ieftin pentru salvarea aparențelor. Cât ați văzut din mine până acum pe blog, atâta sunt. Sunt reală, autentică, uneori rea, alteori bună, nu-s vreo divă de carton. Și nici n-aș vrea să par altceva decât sunt. Iar azi recunosc că mi-e greu.

Dar autoarea nu rămâne la a indica, vag, o neadecvare a modelelor maternității la realitate, ci descrie, din experiența sa proaspătă, un chip personal al maternității, în note sumbre:

> Nu-i nimic fancy în creşterea unui copil, din ce mi-a fost dat să vad până acum. Nu-i nimic frumos în pierderea nopților una după alta, în lipsa timpului pentru igiena personală sau în lipsa timpului pentru prieteni Acum mănâncă lacom. Știu că după mâncare va trebui să dea aerul afară și, de cele mai multe ori, va regurgita, fapt pentru care azi nu port neglije-ul cu care mi-am cinstit așternuturile vreme de ani buni, ci o pijama mai ponosită, care va mirosi curând a lapte. Zilele-n care baia de seară era felul meu de relaxare și răsfăț au apus. Totuși, aseară am apucat să fac duș. Deși înainte dușul era o rutină, acum îmi pare că e un lux. La fel și spălatul vaselor. La fel și spălatul hainelor sau curățenia de sâmbăta. Timpul petrecut cu ea îmi ocupă 99% din zi. 24 de ore par, subit, prea puține.

Dezvrăjirea maternității este mai brutală decât în textul precedent, unde un accent însemnat al deconstrucției maternității era pus pe copilul care devenea agasant, cu intenții mai mult sau mai puțin conștiente de satisfacere egoistă a dorințelor proprii, dar în rest, umorul voala, oarecum, gravitatea lucrurilor date la iveală. Aici întâlnim efectiv femeia în pragul nu doar al de-feminizării, ci în pragul depresiei cauzate de refuzul unor nevoi primare – somnul, igiena etc.

Scanned with OKEN Scanner

Chemarea în instanță

Această femeie adusă în pragul disperării este cea care cheamă în instanță comunitatea de femei şi, cum spuneam, prin extindere, societatea întreagă, sub acuzație de ocultare intenționată a unor aspecte mai puțin plăcute ale maternității:

> Prima întrebare pe care le-am adresat-o prietenelor mele mame a fost: de ce nu mi-ați spus cât de greu e? Niciodată n-am auzit vreo mamă lamentându-se cu privire la greutățile creşterii unui copil şi-acum mă întreb de ce nu se vorbeşte despre asta. De ce nu scrie undeva negru pe alb la ce să te aştepți? De ce toate femeile pe care le întreb îmi spun că e atât de frumos să ai copii? De ce nu-mi spune cineva şi cât de greu este?

Mamele astfel înfățişate par total lipsite de solidaritate, însă chiar acuzatorul lor găseşte un posibil factor atenuant, justificator al atitudinii lor necomunicative şi aduce în prim plan modelul cultural corelativ celui de mamă bună, şi anume mama rea: „De ce femeilor li se pare că, dacă recunosc o dificultate, vor fi judecate şi li se va aşterne pe frunte acea *scarlet letter* de *mamă denaturată?*".

Ca şi la celălalt text, finalul aduce o aplanare a oricărui conflict inter şi intra personal şi se concentrează asupra iubirii pentru copil şi, mai mult, contribuie la întărirea percepției culturale actuale conform căreia nu poți vorbi despre maternitate decât fiind mamă:

> Înainte de-a o avea nu ştiam care-i treaba cu iubirea de mamă şi dacă nu cumva toată treaba asta e supraapreciată. Am aflat că da, iubeşti cum n-ai iubit niciodată, că pruncul tău e cel mai frumos, că tinzi să vorbeşti doar despre el şi că, dacă interlocutorii tăi nu au trecut prin experiența asta, le va fi greu să înțeleagă de ce te comporți ca o smintită care nu mai

Scanned with OKEN Scanner

ştie să vorbească despre nimic altceva. Toate astea par reacţii normale acum.

5. *SmartWoman.* Între *cine nu are copii nu ştie ce-nseamnă şi ce bine e să nu ai copii şi nici să nu îți dorești*

Spre deosebire de alte forum-uri de discuţii sau faţă de alte platforme destinate problemelor sociale cu abordare dinspre actorii vieţii de zi cu zi, platforma *SmartWoman*, găzduită de site-ul de ştiri interne şi internaţionale, *HotNews*[1], se remarcă printr-o mai bună şi mai frecventă instrumentare a argumentării – un soi de slogan acoperind viziunea internautic editorială este *smart*, inteligenţa adică – ca principală metodă de susţinere a unui discurs dintr-o perspectivă personală asupra unor chestiuni diverse, de la relaţii între bărbaţi şi femei, trecând prin raportarea la muncă şi timp liber şi până la creşterea copiilor, confruntarea personală şi socială cu infertilitatea etc. Argumentarea ca modalitate de expunere a unor idei, dorinţa de persuadare a publicului cititor şi demonstraţia, uneori mai teoretizantă, dar de cele mai multe ori realizată prin exemple, ca macro formulă narativă, sunt întâlnite şi atunci când sunt relatate poveşti de viaţă strict personale, ce utilizează, ca formă de expunere, stilul confesiv. Evident că nu ne aflăm într-o veritabilă metodă ştiinţifică şi nici pretenţiile nu sunt de tip pseudo-ştiinţific, dar este importantă această caracteristică, căci ea arată o îndepărtare de stereotipii, ca reflex imediat de reprezentare şi comprehensiune a realităţii, o mai mare deschidere către gândirea

[1] http://www.hotnews.ro/, consultat ultima dată în 20.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

critică. Pe scurt, textele fac mai mult apel la raționalitate decât la dimensiunea afectiv-emoțională oarbă. Iarăşi, comentariile utilizatorilor sunt mai elaborate decât ale altor site-uri, discută mai mult decât confirmă sau infirmă anumite puncte de vedere exprimate în textul principal, iar câteodată ajung ele însele să se constituie, ca amploare discursivă şi consistență conținutistică în texte de tip articol, pe care cei care gestionează platforma *SmartWoman* le propun ulterior ca articol. Feedback-ul utilizatorilor este imediat – în minute şi ore de la postarea articolului şi se încing adevărate polemici între doi sau mai mulți comentatori. Cititorului care nu se implică în comentarea articolului i se o oferă un tablou mult mai complex al chestiunii abordate de către articolul-matcă, de către textul care generează intervenții din partea utilizatorilor de internet. În fapt, inclusiv al doilea text pe care îl voi analiza este un răspuns la primul text, intitulat *Cine nu are copii nu ştie ce-nseamnă.*

În continuare voi discuta două texte de pe platforma *SmartWoman*, care se întrec în a dovedi pe de o parte, beneficiile sociale şi personale ale faptului de a fi părinte şi, pe de altă parte, beneficiile non-parentalității, ambele cu accente mai pregnante asupra maternității decât a paternității. Voi urmări atât identificarea structurilor semantice care se degajă din lecturarea textelor – cu raportare şi la tipurile de configurații semantice deja discutate –, cât şi elementele referitoare la stilul discursului, precum şi modalitatea în care cele două articole comunică între ele.

Scanned with OKEN Scanner

5.1. Elogiul maternității

Primul articol se numeşte *Cine nu are copii nu ştie ce-nseamnă*[1] şi este redactat de către o persoană de gen feminin, Adriana Iomer, care este, după cum reiese din datele dezvăluite în text, mamă. Comentariile aferente textului, la data de 03 noiembrie 2016, erau în număr de 196, textul fiind publicat la data de 9 octombrie 2012. Stereotipizarea maternității nu mai este nici directă, nici stridentă, precum s-a întâmplat în cazul textelor emblematice investigate, ci abordează calea exemplificării prin imagini. De exemplu, maternitatea ca sens suprem al femeii nu mai este o idee clar formulată, ci lecția servită prin intermediul imaginii copilului care, deşi imperfect, „Face însă ceva ce nu poate fi înlocuit pe lumea asta... îți spune *MAMĂ*". Chiar şi tendințele socio-culturale de dezvrăjire a maternității mitizate de postmodernitate, cu toate că se află prezente şi în acest articol, sunt observabile tot într-o relativă diluare de tip imagistic în raport cu o cvasi-teorie sau o viziune clar formulată: „Să apuci să citeşti doar în metrou, în drum spre şi dinspre muncă şi să descoperi astfel că transportul în comun poate fi şi plăcut".

Filonul pedagogic este foarte pregnant, după cum putem deja constata, dar lui i se asociază, ca atitudine a agentului de învățare, şi un uşor dispreț pentru publicul învățării. Este, în esență, o pseudo-învățare, pentru că nu există cale prin care învățătura poate pătrunde la cel care nu o deține, dar căruia i se adresează, anume persoana care nu are copii. Aceasta ar putea fi capabilă de comprehensiune – *a şti ce înseamnă* – numai atunci când devine părinte. În rest, învață, cât învață, prin non-parti-

---

[1] http://smartwoman.hotnews.ro/Cine-nu-are-copii-nu-stie-ce-nseamna, consultat ultima dată în 03.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

cipare la experiența parentalității, că adevărata lecție îi este, cel puțin deocamdată, inaccesibilă. De asemenea, este o pseudo-învățare și deoarece alți beneficiari ai lecției ar putea fi cei care au copii și care nu învață efectiv nimic nou, ci doar își reîntăresc postura de putere la care au ajuns printr-o învățare anterioară, printr-o experiență demarată înaintea mesajului pedagogic.

Astfel, înlăturând această carcasă pedagogică și argumentativă, se vădește cum conținutul lecției este relativ simplu și, din punct de vedere compozițional, reductibil la două axe clasice de configurare a maternității: valorizarea copilului ca sens superior al vieții și feminitatea relațională. Copilul este portretizat ca fiind inocent, dotat cu bunătate naturală, capabil să recompenseze eforturile mamei, fie ele doar culinare („Să te chinui să faci o prăjitură care știi că nu a ieșit așa cum trebuia, dar să primești pentru ea aprecierea sinceră a unui suflet curat, cel al copilului tău") și, mai cu seamă, apt pentru a-și iubi mama („Face însă ceva ce nu poate fi înlocuit pe lumea asta... îți spune *MAMĂ*..."). Mama, pe de altă parte, este înfățișată în diada părinte-copil fără sprijinul partenerului de viață sau al tatălui copilului. Ea găsește forța de a depăși dificultățile creșterii unui copil în bucuria pe care el i-o dăruiește („Să te trezești noaptea, împinsă de o dorință necontrolată de a-l auzi cum respiră și să adormi la loc mai liniștită ca niciodată") și utilizează aceste dificultăți în beneficiul propriu („Să alergi după el în parc și să te mențiii astfel într-o formă nemaipomenită", „Să faci plajă la verticală pentru că alergi după el pe lungul mării și să te alegi totuși cu un bronz perfect", „Să încerci să-ți înfrânezi niște porniri și vorbe care nu ar crea un mediu educațional plăcut pentru el și să devii tu, astfel, un om mai bun"). În plus, și mama, asemenea copilului, are o capacitate neselectivă de a iubi. Ea nu iubește într-un mod re-compensator, și nici nu are în vedere vreo grilă meritocratică de evaluare a copilului. Acestuia i se oferă totul

Scanned with OKEN Scanner

exclusiv în baza legăturii biologice de sânge: „Să iubeşti necondiționat... chiar dacă nu duce gunoiul, îşi lasă hainele aruncate prin casă sau nu te ajută niciodată la spălatul vaselor". Spiritul sacrificial matern este şi el cuprins în lecțiile parentalității, dar, mai puțin emfatic, el se arată într-o scenă precum cea a păstrării dulciurilor în vederea unei viitoare posibile pofte a copilului: „Să ai frigiderul plin de dulciuri, dar să nu te atingi de nimic pentru că, cine ştie, poate va cere exact ce nu a mai rămas". Registrul semantic este aici mai degrabă diminutival şi sentimental – nu realități prea complicate, ci frigiderul cu dulciuri. Există, în total, 11 asemenea scurte lecții care alcătuiesc lecția majoră a articolului, o lecție a segregației dintre părinți şi non-părinți, ce reactivează aceeaşi dimensiune socio-fantasmatică a maternității ca experiență limită, despre care nu se poate vorbi decât din interiorul ei.

5.2. Avantajele non-maternității pe înțelesul tuturor

Cel de-al doilea articol este, după cum am precizat, un răspuns la cel dintâi:

> La începutul săptămânii a fost postat un articol intitulat: Cine nu are copii nu ştie ce-nseamnă... în care autoarea exprima o serie de întâmplări obişnuite din viața unei mămici împlinite. Aceste lucruri simple, momente fericite alături de copilul ei, înseamnă pentru ea expresia fericirii.

Articolul este publicat în data de 11 octombrie 2012, de către o persoană care se semnează *ady* şi a strâns un număr extrem de mare de comentarii, 694 la data de 03 noiembrie 2016, site-ul *SmartWoman* indicând 39644 de citiri ale articolului la aceeaşi dată. Articolul care l-a provocat are însă un număr de

Scanned with OKEN Scanner

lecturi inferior, de doar 9941. Textul se numeşte *Ce bine e să nu ai copii şi nici să nu îţi doreşti*[1] şi reprezintă o deconstrucţie a pseudo-pedagogiei maternităţii puse în scenă de articolul dintâi. El începe prin a se poziţiona în raport cu articolul generator, ca replică a acestuia şi, subtil, prin referire la comentatorii primului articol, ca o rediscutare de pe alte poziţii, mai clare, a conflictului dintre cei care îşi exprimă *militant* fericirea oferită de copii şi cei care au curajul să îi critice pe aceştia, atrăgându-şi, din partea lor, oprobiul.

Atitudinea autorului faţă de cei care au copii, din perspectiva celor care nu au copii ar putea părea mai flagrant agresivă decât era în articolul anterior atitudinea autorului faţă de cei care nu au copii, o agresivitate neviolentă, ce se întemeiază ca atare din pricina stilului direct al expunerii:

> În primul rând vreau să spun că sunt de acord cu cei care se opun părinţilor care simt nevoia să le spună tuturor celor care nu au copii cât de minunat este statutul de părinte. Nu mă interesează dacă este vorba de mame sau de taţi, deşi în general cred că mamele fac acest lucru mai des, pentru că există un precedent social în sensul acesta.

Iată semnalată, ca *precedent social*, dimensiunea de construcţie socială a maternităţii, în contrast faţă de naturalizarea prezentă, în filigran, în aproape toate mini-lecţiile articolului prim. Observarea naturii sociale a maternităţii este cea care permite autorului să se despartă de imperativul categoric al parentalităţii şi să afirme că: „Cert este că există un grup de oameni care chiar nu îşi doresc copii – cel puţin într-un

---

[1] http://smartwoman.hotnews.ro/Ce-bine-e-sa-nu-ai-copii-si-sa-nici-nu-iti-doresti, 11 octombrie 2012, consultat ultima dată în 03.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

anumit moment al vieții lor. Şi nu, nu are nicio importanță dacă ei se vor răzgândi sau nu în această privință pe parcursul vieții lor". Prin apărarea dreptului de a alege să nu fii părinte se deschide anti-pedagogia maternității, aşa cum o înțelege autorul. El insistă, înainte de toate, asupra percepției sociale a celor care nu îşi doresc copii – o percepție eminamente negativă, şi observă potențialul de ratare personală pe care o astfel de percepție îl activează pentru cei ce nu se supun normelor maternității/non-parentalității, asumându-şi identificarea acestei consecințe drept unul dintre motivatorii exprimării în scris pe această temă:

> Motivul pentru care am ales să nu evit acel articol, şi mai mult, să scriu şi un răspuns la el, este următorul: prin astfel de mesaje, societatea acceptă o singură viziune asupra împlinirii umane, şi anume cea de a fi părinte. Prin urmare, cei care nu îşi doresc acest lucru sunt mereu bombardați cu nişte valori pe care ei nu şi le însuşesc, căpătând astfel un statut social inferior celor care au copii. Iar dacă cei fără angajamente îndrăznesc să deschidă gura şi să spună că, de fapt, ei sunt fericiți aşa, sunt întâmpinați mereu cu ostilitate sau cel puțin cu neîncredere.

Se realizează un portret succint al non-maternității/ parentalității, din unghiul integrării şi acceptării sociale, ce va fi completat, prin aducerea în prim plan a unor avantaje a non-maternității, de un portret cu mai multe nuanțe, din perspectiva unor variabile precum timpul liber, mai puțină presiune în luarea deciziilor etc. Se obține atât un portret, superficial la nivelul puterii de persuasiune asupra lectorului, al carențelor vieții fără copii, prin ochiul celor care condamnă non-maternitatea, cât şi un portret inversat, în care sensul suprem al vieții nu mai este

Scanned with OKEN Scanner

ocupat de copil, ci, fără să cunoască vreo culme, banalizându-se în intensitate, devine mai curând individual decât relațional.

Într-adevăr, deconstrucția maternității fericite se realizează în principal pe această axă configuratoare a feminității relaționale. Femeia fără copii își utilizează după voie proprie timpul liber și nu mai trebuie să se împartă între necesitățile ei și necesitățile copilului, să le subordoneze pe cele dintâi la cel de-al doilea tip („Pot dispune de timpul meu așa cum vreau – după serviciu nu trebuie să fug acasă pentru a mă ocupa de nevoile nimănui") sau să se gândească la urmările acțiunilor ei asupra copilului („Pot lua orice decizie în legătură cu viața mea, inclusiv unele alegeri care ar crea instabilitate, fără a fi nevoie de a lua în calcul situația unei persoane complet dependente de mine, și fără a fi nevoie să-i asigur un venit constant și o locuință permanentă și adecvată") sau să se preocupe de viitorul altei ființe decât ea însăși („Nu trebuie să plătesc pentru nimic în legătură cu un copil sau să-mi bat capul cu probleme de genul: grădiniță, școală, bone etc."). Cum relaționalul ca funcție înnăscută feminină de asumare a celuilalt este diluat, la fel se întâmplă și cu sacrificialul. A nu avea copii înseamnă, prin urmare, a nu renunța la frumusețea corpului feminin („Pentru femei, nu trebuie să nască, să alăpteze, să se îngrașe, să țină diete, sau orice altceva în această categorie (...) astea sunt avantaje despre care se vorbește foarte rar, sau deloc, pentru că nu este acceptabil social"), dar și a nu sacrifica liniștea casei („Mă pot bucura de casa mea în liniște"), a somnului („Pot dormi noaptea și dimineața fără să mă deranjeze nimeni"), a relației („Pot avea intimitate cu partenerul/partenera oricând doresc", „Mă pot bucura mereu de spontaneitate într-o relație, fiind liberi să mergem oriunde, oricând, inclusiv în toate acele locuri în care copiii nu au ce căuta"), ori a profesiei („Nu trebuie ca eu sau partenerul/partenera să își întrerupă activitatea

Scanned with OKEN Scanner

lucrativă pentru a sta acasă mai mulți ani, timp în care se distanțează de alte ființe umane adulte, și ajunge să nu mai aibă practic o viață socială proprie, eventual să bârfească vecinii sau să discute numai despre telenovele și *ce a mai făcut copilul* pentru a avea totuși un subiect de conversație"). Autorul pune în evidență alienarea prin lipsa muncii și sugerează pericolul infantilizării mamei din pricina retragerii ei din societate. O infantilizare, altfel, am văzut, valorizată. Autorul, *ady*, se dovedește, din unele comentarii în care își marchează gramatical genul, a fi femeie, iar nu bărbat, după cum ar putea induce în eroare numele și adresarea la masculin a majorității comentatorilor.

Lecția de dezvrăjire a maternității, cu argumente de cele mai multe ori extrem de pragmatice, este binevenită în contextul unui discurs social ce idealizează maternitatea și o impune ca normă de acceptare deplină a femeii în societate, dar este, la rândul său și ea pândită de exagerări și este fasonată de un indubitabil impuls demonstrativ. Ambele texte, per ansamblu, își exhibă dorința de a impune o anumită fațetă a realității maternității, una excesiv de pozitivă și naturalizantă, în primul caz, iar alta negativă și pragmatistă. Tot ambele sunt traversate, dincolo de parada adevărului propriu susținut, de o atitudine resentimentară: pentru cei care nu au copii, respectiv pentru cei ce au copii.

*

* *

Precum s-a putut observa din acest capitol, realitatea maternității internautice este una contrastivă. Pe de o parte, sunt textele și imaginile emblematice care întăresc, uneori amplificând până la refuz, reprezentările stereotipice asupra femeii – maternitatea luminoasă, actul de a avea copii ca o datorie socială, fericirea incontestabilă oferită de maternitate și, corelativ,

Scanned with OKEN Scanner

ale copilului – întotdeauna, prin sine însuşi, valoros –, dar şi ale partenerului de viaţă – indolent, infantilizat, slab implicat în creşterea copilului sau care propun reprezentări noi, derivate prin exagerare, prin supra-utilizarea reprezentărilor stereotipice, precum cea a copilului erotizat, ce alcătuieşte împreună cu mama unitatea perfectă. Pe de altă parte, sunt şi textele de pe bloguri sau de pe platforma *SmartWoman* care deconstruiesc aceste reprezentări, propunând altele, în care nuanţele şi chiar contradicţiile creează impresia de o mai bună asumare şi abordare a dimensiunii personale, sociale şi culturale a maternităţii. Aceste texte sunt foarte critice la adresa unor modele considerate a oculta ambivalenţa oricărei maternităţi şi pot funcţiona ca pedagogii pentru femeile care se gândesc să devină mame, ori pentru care sunt deja mame, dar se simt iremediabil prinse într-o capcană a maternităţii.

Scanned with OKEN Scanner

Naşterea şi maternitatea din perspectiva mamelor

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

6. Metodologie şi puncte de plecare

În această parte voi discuta rezultatele de cercetare obținute în urma intervievării – interviu semi-structurat – a 16 persoane de gen feminin, mame sau mame în devenire, cu vârste cuprinse între 20 şi 50 de ani. Datorită unor constrângeri de timp, care nu mi-au permis să mă extind mai mult, dar şi pentru că am considerat că o astfel de abordare se pretează în contextul studiului de față, am decis să optez pentru o cercetare exploratorie. Nu am căutat eşantioane reprezentative, nici nu mi-am propus să susțin că ceea ce voi afla din răspunsurile la întrebările interviului este valabil pentru tot ceea ce înseamnă reprezentare a maternității la femeile din România. Cu atât mai mult n-aş fi făcut asta, cu cât consider că omogenizările şi ignorarea diferențelor de concepții şi interes sunt reducționiste şi dăunătoare.

Însă, ar fi nedrept să ascund faptul că ceea ce m-a preocupat au fost mai curând asemănările dintre femei referitor la conceperea şi reprezentarea maternității decât diferențele dintre ele. În consecință, am căutat să găsesc femei cu potențial de concepere şi reprezentare a maternității cât mai promițător în diferențiere, tocmai pentru a vedea care sunt similaritățile dintre ele – *unitatea în diferență*, dacă se poate spune astfel – şi deosebirile dintre ele. Unul din punctele de plecare a cercetării, o premisă care s-a verificat parțial, a fost aceea că, oricât de diferite, femeile tind să îmbrățişeze paradigma socio-culturală a

mamei bune[1] și să privilegieze, cel puțin discursiv, semantismul extrem-pozitiv al maternității ca dimensiune feminină[2]. Am realizat că asemănările dintre concepțiile asupra maternității vor fi cu atât mai valoroase cu cât ele vor proveni de la persoane diferite prin mai multe variabile. Sunt conștientă de diversitatea femeilor de astăzi[3], o diversitate pe care post-feminismul actual s-a străduit din răsputeri să o facă vizibilă și normativă, dar, pe de altă parte, la fel de conștientă sunt că, în Occident, dar mai ales în România, există încă un discurs socio-cultural dominant al maternității, care tinde să niveleze, în acest punct esențial și esențializat al feminității care e maternitatea, deosebirile[4]. Un discurs șablonizat, de a cărui forță ne-am convins în partea anterioară, când am examinat reprezentările mass-mediatice internautice ale maternității, dar și blogurile personale ale unor mame care se opuneau stereotipiilor de reprezentare. Între ceea ce feminismul actual, înțeles la modul plural, multicultural, își propune și ceea ce realitatea socială înțelege să permită ca reprezentare multiplă în chestiunile de interes pentru femei, există o distanță ce nu se poate trece cu vederea. Toleranța socială a diversității percepției și configurării personale a maternității este, am mai spus-o în multe feluri, foarte slabă.

---

[1] Sharon Hays, *op. cit.*, Judith Warner, *Perfect Madness. Motherhood in the Age of Anxiety*.

[2] Elisabeth Badinter, *Mamă sau femeie? O polemică despre maternitate ca o nouă formă de sclavie*, traducere de Vasile Savin, Editura Litera, București, 2012 (2010).

[3] Mihaela Miroiu, *Drumul către autonomie. Teorii politice feministe*, Editura Polirom, Iași, 2004.

[4] Oana Băluță, Alina Dragolea și Alice Iancu, *Gen și interese politice*, Polirom, Iași, 2007, pp 13-70. Susan Goodwin and Kate Huppatz, *The Good Mother in Theory and Research: An Overview*.

Scanned with OKEN Scanner

Având în minte cerința diversității, am ales respondentele în funcție de ceea ce știam despre ele: că sunt mame, prima verificare, că au născut într-un fel sau altul (natural sau prin cezariană), fiind atentă să evit persoanele pe care le cunoşteam foarte bine, cu care aveam relații de prietenie sau de rudenie, care ar fi putut avea indirect un impact negativ asupra cercetării, adică un impact de distorsionare a datelor obținute. Altă grijă a fost să mă feresc să nu dau curs prea des sugestiilor din partea respondentelor de a intervieva prietene sau apropiate ale lor, pentru a nu cădea în capcana „bulgărelui de zăpadă", întrucât e evident că a recomanda pe cineva presupune o afinitate cu persoana respectivă şi, ca rezultat, creşte şansa de a obține intervenții asemănătoare. Am ales rar să accept trimiterea către o persoană din anturajul unei respondente,şi numai atunci când am constatat că ar fi în beneficiul cercetării: naştere mixtă la cei doi copii, revoltă împotriva alăptării etc. Chiar şi în acest fel, am supus, trebuie să recunosc, cercetarea unui oarecare risc de omogenizare a răspunsurilor prin selectarea persoanelor de intervievat din acelaşi mediu. În fapt, am constat că într-una din situațiile în care am consimțit la sugestia respondentei, contribuția acesteia şi respectiv a persoanei recomandate au avut foarte multe puncte comune, fără însă să fie perfect echivalabile. Cu toate acestea, dacă ar fi să stabilesc perechi de contribuții în funcție de gradul de asemănare în abordarea problemelor maternității, nu aş cupla cele două intervenții, ele stabilind legături mai strânse de similaritate cu alte intervenții, ale unor persoane îndepărtate, ca relație de prietenie, de interacțiune socială. Dacă ar fi să denumesc modul în care am încercat să selectez respondentele, aş alege sintagma de aleatoriu uşor controlat.

Ca mod de preselecție a respondentele, am procedat la stabilirea unor variabile în funcție de care să urmăresc, ulterior intervievării, anumite oscilații, variații. Aceste variabile au fost

Scanned with OKEN Scanner

educația, profesia, numărul de copii, tipul de naștere și vârsta copilului/copiilor în momentul luării interviului, și vârsta mamei. Prin diferența dintre ultimele două variabile am obținut o altă variabilă, anume cea a vârstei la care femeile au avut primul și, după caz, al doilea sau al treilea copil. Am încercat ca fiecare variabilă să fie cât mai bine satisfăcută – să aibă cât mai multe valori, după cum se observă din tabelele 2 și 3. O variabilă pe care am ignorat-o este mediul de rezidență (rural, urban). Toate respondentele fac parte din mediul urban. Mediul rural mi s-a părut din start o cauză pierdută, prea puțin ofertantă ca deviere de la normele tradiționale ale maternității românești,. ce se suprapun, în parte, peste paradigma maternității fericite, a mamei bune. Iarăși, am selectat atât femei căsătorite – majoritatea, pentru că procentual sunt mai multe mame căsătorite decât necăsătorite, cât și femei divorțate, care, de la un anumit moment și-au crescut singure copiii, și femei necăsătorite (*single mothers*). Pe viitor, interviul s-ar putea extinde la un număr mai mare de persoane și ar putea avea în vedere și reprezentativitatea, dar, deocamdată, el rămâne la acest stadiu.

General vorbind, scopul interviului a fost să capteze modalitățile de reprezentare a maternității în rândul femeilor care au deja copii sau care sunt însărcinate (în momentul intervievării), cu focalizare mai mare asupra nașterii ca element important al maternității, și asupra perioadelor care o însoțesc îndeaproape – graviditate, respectiv perioada imediat următoare nașterii, postnatală. M-a interesat în mod special să înțeleg ce pondere semantică oferă femeile nașterii ca punct principal de declanșare esențială a maternității, să văd în ce măsură simt nevoia să se refere la naștere atunci când discută despre maternitate în general și care sunt culorile în care descriu experiența nașterii.

Scanned with OKEN Scanner

Recunosc că a fost şi o strategie la mijloc. Dincolo de a descoperi modurile de percepere a naşterii şi relevanţa acestora pentru reprezentarea generală a maternităţii, articulaţiile cu care se integrează în aceasta, contradicţiile pe care le suscită între modelul maternităţii de tip ideal şi cel al feminităţii erotizate, am dorit să ajung la a cunoaşte aspectele fundamentale legate de maternitate – decizia de a avea copii, gradul de împlinire prin maternitate, disjuncţia sau conjuncţia femeie-mamă, toleranţa/ intoleranţa faţă de cele care nu au şi/sau nu îşi doresc copii – fără să pun presiuni prea mari asupra respondentelor. În acest sens, anunţând ca temă principală *naşterea şi maternitatea*, am particularizat tema maternităţii şi am coborât-o în concretul existenţial al fiecărei respondente. Este mai uşor să discuţi cu o femeie despre procesele de naştere prin care a trecut, decât să îi ceri să-şi justifice direct opţiunea pentru un copil sau doi, cum îşi vede viaţa fără copii sau să o întrebi dacă crede că asupra femeii-mame mai apasă încă, în cheie nouă, dezideratul cultural al sacrificării de sine etc. Am mizat că, anunţate fiind de faptul că focusul major al interviului va fi asupra naşterii ca experienţă personală, voi obţine o relaxare din partea respondentelor şi nu se vor intimida de perspectiva de a da răspunsuri complicate la chestiuni complicate. Prin urmare, ţinând cont de aceste detalii, se poate afirma că tema naşterii a constituit un soi de facilitator, de catalizator al exprimării concepţiei despre maternitate.

Tabel 2. *Date despre persoanele participante la interviu*

pers	**vârstă**	**educaţie**	**profesie**
M1	33	facultate	jurist
M2	41	facultate	biolog
M3	32	doctorat	traducător
M4	43	liceu	casnică
M5	29	facultate	medic

Scanned with OKEN Scanner

pers	vârstă	educație	profesie
M6	32	doctorat	profesor
M7	32	masterat	voluntar
M8	20	profesională	ospătar
M9	32	masterat	agent asigurări
M10	35	doctorat	cadru univ.
M11	52	liceu	bonă
M12	34	facultate	profesoară
M13	29	facultate	economist
M14	30	masterat	profesoară
M15	39	master	profesoară
M16	33	profesională	muncitor

Tabel 3. *Date referitoare la copii şi naştere*

pers	copii	naştere	Vârstă copii
M1	1	cezariană	3 ani
M2	2	cezariană*2	10, 6 ani
M3	2	natural*2	5, 3 ani
M4	1	natural	16 ani
M5	2	natural*2	3, 1 an
M6	2	cezariană*2	5, 3 ani
M7	2	natural, cezariană	5, 3 ani
M8	1	natural	7 luni
M9	2	natural	7 ani, 4.5 ani
M10	-	natural	gravidă, 9 luni
M11	3	natural	31, 29, 27 ani
M12	2	natural	12, 9 ani
M13	1	natural	10 luni
M14	-	natural	gravidă, 5 luni
M15	1	natural	17 ani
M16	1	natural	2 luni

Scanned with OKEN Scanner

7. Comportamente şi atitudini în etapa de pre-intervievare

Un interviu nu este niciodată inocent, oricât de multă tăcere s-ar aşterne peste această inconvenabilă realitate de cercetare. Iar prin inocenţă mă refer la relaţiile care se stabilesc între cel care ia interviul şi cel care răspunde la el, relaţii ce nu pot fi reduse la simple posturi de emitere, respectiv de receptare a unor mesaje. Aceste relaţii nu pot fi dezlipite de cadrul social de expectanţe referitoare la ceea ce urmează să se întâmple, lucru ce antrenează, din partea viitorului intervievat, inclusiv proiecţiile sale imaginare, cu tendinţa de a le verifica în plan real, asupra celui care îi va adresa întrebările. Mai ales când întrebările vizează chestiuni comune, de interes general, intens simbolizate socio-cultural, precum maternitatea.

7.1. Curiozitatea

În cazul nostru, prima verificare pe care respondentele au încercat să o facă a fost aceea dacă eu, în calitate de propunător şi operator de interviu, sunt sau nu mamă. Preocuparea imediat subsecventă a fost dacă, nefiind mamă, vreau sau nu să am copii. Persoanele care cunoşteau situaţia mea din acest punct de vedere nu au mai intrat în primul nod de verificare, ci au trecut direct la cel de-al doilea. Din totalul intervievatelor, numai un număr de patru persoane nu şi-au manifestat în nici un fel dorinţa de a afla dacă sunt sau nu mamă, ori dacă plănuiesc sau nu să devin pe viitor. Însă, trebuie spus că, dintre aceste patru, trei sunt persoanele cărora le-am luat interviul prin intermediul internetului, aşadar fără o comunicare directă, de tip faţă în faţă, care a avut, cel mai probabil, rolul să atenueze personalizarea discuţiei, diluând semnele prezenţei socio-corporale

Scanned with OKEN Scanner

a intervievatorului. A fost foarte interesantă această primă intrare în contact cu respondentele, care a semănat cu un soi de marcare de teritorii operată de către acestea. Oricum, este o necesitate aproape omniprezentă (excepție fac cele patru) la respondentele acestui interviu, ceea ce poate fi un indicator al nesiguranței în exprimarea unor idei și al tendinței sau măcar al grijii de conformare la normele sociale ale maternității.

În ceea ce mă privește am făcut tot posibilul pentru a nu mulțumi decât într-un mod minimal curiozitatea viitoarelor respondente, cu alte cuvinte, să le dau informații corecte și neutre despre statutul meu actual, fără nuanțe pro sau anti-maternale, în așa fel încât ele să nu se simtă înclinate să se orienteze către o abordare a maternității prin empatie față de mine – fie în sens de *știi tu cum e, că ești mamă*, fie, din contră, de limitare *miloasă* a unor efuziuni afective față de maternitatea resimțită ca împlinire personală – sau, din contră, după caz, printr-o abordare concurențială și contrastivă – de tip tu n-ai copii, nu știi ce pierzi, *cine nu are copii nu știe ce-nseamnă*, după cum suna titlul articolului de pe portalul *SmartWoman*, despre care am discutat mai sus.

Cu toate acestea, în pofida oricăror precauții, am simțit adesea, pe parcursul interviului, că s-au stabilit niște poziții în funcție de care se derulează răspunsurile, ce au condiționat, într-o oarecare măsură, logica lor de apariție și înlănțuire. Am constatat, nici foarte frecvent, dar nici doar în mod excepțiv, că ar fi fost mai probabil să primesc un alt răspuns dacă persoana intervievată ar fi știut că sunt mamă. Chiar neutralitatea pe care m-am străduit să o afișez și în discuțiile post-interviu a fost, în anumite momente, dăunătoare. De pildă, s-a întâmplat ca abia după încheierea unui interviu și după ce am mai renunțat și eu la neutralitate referitor la raportul muncă-maternitate, să primesc, cu aproximație, următoarea remarcă: *a, n-am știut că și tu crezi*

Scanned with OKEN Scanner

la fel, ţi-aş fi spus mai multe atunci. Ne îndreptăm, în acest mod, spre cea de-a doua caracteristică a atitudinii respondentelor în etapa de pre-interviu. Aceea este teama. Înainte de a trece la aceasta, vă propun să ne gândim împreună în ce măsură genul cercetătorului influenţează[1], într-o cercetare dedicată maternităţii, răspunsurile femeilor şi să ne imaginăm, aprioric, anticipativ, căci încă nu am ajuns să discutăm conţinutul efectiv al interviurilor, cum ar fi variat această cercetare, dacă cercetătorul ar fi fost de gen masculin. Ce anxietăţi şi prejudecăţi culturale s-ar fi eliminat şi care ar fi intrat în funcţiune. Problema care se pune este oricum în termeni de câştig *şi* pierderi.

7.2. Teama şi incertitudinea

Curiozitatea faţă de genul intervievatorului ascunde, în multe cazuri, teama. Acest sentiment este provocat de incertitudinea faţă de ceea ce trebuie dezvăluit şi ce nu. Teama înseamnă că există o fisură între o stereotipie şi asumarea ei. Dacă stereotipia este confirmarea excesivă a aceleiaşi realităţi, până la punctul în care toate datele de natură construită a acesteia se pierd, se naturalizează, devine clar că discontinuitatea în repetare, faptul însuşi că discontinuitatea este posibilă, diminuează aderenţa dintre stereotipizare ca proces social şi individul implicat în acest proces, deopotrivă ca beneficiar şi ca cel care

---

[1] De pildă, din studiul lui Jean-Claude Kaufmann asupra nudităţii la plajă, aflăm că bărbaţii intervievaţi au fost mai deschişi cu femeile anchetator decât cu bărbaţii. Cf. Jean-Claude Kaufmann, *Trupuri de femei, priviri de bărbaţi. Sociologia sânilor goi*, traducere din franceză de Violeta Barna-Nathan, Editura Nemira, Bucureşti, 2008 (1995).

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

diseminează stereotipia, în primul rând față de sine însuşi, prin încredere în aceasta.

Un număr semnificativ (13/16) dintre persoanele cu care am luat legătura pentru a mă asigura de disponibilitatea lor de a participa la această anchetă consacrată problematicii maternității, cu focus sporit pe naştere şi graviditate, s-au arătat preocupate de validitatea lor ca respondenți, manifestând temeri şi fiind frământate de incertitudini. Cauzele pentru care s-au auto-suspectat de incompatibilitate au fost în principal două. Respondentele s-au temut că tipul lor de maternitate nu se pliază pe formatul interviului (5/13) – tip inadecvat de maternitate, fără să aibă nicio informație despre acest format, mai puțin, la o primă dezvăluire, despre tema foarte generală a interviului şi despre natura privată, protejată, a părerilor exprimate. Mai precis, au crezut că sunt fie prea vârstnice pentru a participa – cu copii prea mari (3/5), iar percepția a fost prezentă şi la cele cu copii de 2-3 ani şi la cele cu copii de peste 15 ani, reținere ce s-ar putea explica prin referirea la *naştere* ca subiect al anchetei, fie prea puțin experimentate (2/5)– cu un singur copil, cu copii prea mici (sub un an). Apoi, o bună parte dintre respondente (10/13) au socotit, într-o primă instanță, că nu au *knowledge*-ul maternal necesar pentru a răspunde la interviu, unele mai mult dintr-o supra-estimare şi o intelectualizare a problematicii maternității în contextul unui interviu – interviul înțeles ca reclamând o formă superioară de cunoaştere (8/10), iar altele mai curând dintr-o subestimare a sinelui coroborată adesea cu o supra-valorizare a rolului social al mamei (5/10). De remarcat că au existat participante (în număr de 3) care au manifestat ambele temeri cu privire la *knowledge*-ul maternal. La această ultimă variantă, a subestimării sinelui, am primit replici de genul – *nu sunt aptă să vorbesc pentru toată lumea despre asta; nu mai pot vorbi, că a trecut mult timp şi nu* mai

ştiu exact cum stă problema; nu mai reţin cartea care dădea sfaturile acelea bune cum să îţi creşti copilul; nu (mai) pot sfătui pe nimeni cum să îşi educe copilul etc. Este, poate, un aspect mai puţin important, dar trebuie să observăm şi aici că maternitatea se asociază, în percepţia socială actuală, cu sfera privată, căci, deşi reticente în a se angaja la a trece printr-un interviu despre maternitate, aceleaşi femei vorbesc nu de puţine ori pe parcursul interviului, când se simt în largul lor, extrem de degajat şi cu un aer, vom vedea, pedagogic, despre ceea ce trebuie să facă şi să ştie o mamă. Pe de altă parte, o astfel de reticenţă este o demonstraţie tăcută a faptului că maternitatea nu este numai naturală – dacă ar fi, ar însemna că nu opune mare rezistenţă punerii în discurs, iar, apoi, că maternitatea are mai multe straturi de semnificaţii decât lasă societatea şi cultura actuale să se vadă, semnificaţii care, iată, ies la suprafaţă în această indecizie a femeilor de a vorbi despre maternitate, în tensiunea care se stabileşte între potenţialităţile unui discurs personal asupra maternităţii, respectiv ale unui discurs standard(izat).

Un procent (2/13) aparte îl constituie cele care au manifestat o (pseudo-)reluctanţă cu privire la validitatea lor ca respondente, anticipând faptul că răspunsul lor nu va fi conform normelor – *nu ştiu dacă e ok să particip; eu am alte idei cu privire la naştere şi maternitate şi nu îţi iasă interviul ok.* Au fost de două ori false aceste asumpţii. Mai întâi că, reuşind să le conving fără prea mari probleme să participe, am aflat că ideile lor se înscriau perfect în paradigma culturală a mamei bune sau într-o abordare neo-tradiţionalistă (pe filieră românească) a maternităţii, fiind, din acest punct de vedere, mai mult decât corecte. În al doilea rând, pentru că interviul nu a avut drept scop decât să fie el însuşi, fără ajutor în vederea reuşirii unei demonstraţii cu concluzia deja pregătită. Interesant este totuşi că, în ciuda nesiguranţei, nici măcar una dintre respondente nu a

Scanned with OKEN Scanner

insistat să cunoască mai multe detalii despre interviu şi despre întrebările pe care el le conține, ba dimpotrivă, după acordul de principiu cum că *da, voi răspunde* şi stabilirea timpului şi locației de întâlnire pentru desfăşurare, s-au arătat mai degrabă uşurate, iar o parte dornice să li se ia interviul.

În această etapă de pre-interviu am pierdut, tot două, potențiale respondente, despre care aflasem că au viziuni total atipice față de maternitate, fiind, în acelaşi timp mame devotate pentru copiii lor, găsind în maternitate o fericire cuminte, complementară altor bucurii, fără superlative. Amabile când le-am anunțat că e vorba de un interviu şi categorice ulterior, după ce le-am spus despre ce este vorba, nu a fost cale să le întorc din drum nici prin garantarea anonimatului, nici prin insistența asupra importanței participării lor, a neconvenționalității atitudinii lor cu privire la maternitate pentru eliberarea femeilor de sub rigiditatea maternității ca imperativ social (a fost singura dată când am renunțat la neutralitate, jucând totul pe o carte şi pierzând, din păcate).

7.3. Atacul asupra cercetătorului

O formă ceva mai rară decât incertitudinile şi teama, observabile în etapa de pre-interviu, a fost fenomenul pe care l-am numit fenomen de atac împotriva cercetătorului (6/16). Curiozitatea unora dintre respondente s-a metamorfozat într-un tip de agresiune la adresa mea, atunci când au aflat că nu sunt mamă. Corelația pe care acestea au realizat-o a fost între statutul non-maternal şi cel de cercetător, iar rezultatul acestei operații de corelare a fost: cercetarea exclude maternitatea, dar maternitatea are propria sa răzbunare, căci devine dorită de cercetător. Am fost confruntată cu idei gata elaborate, care mi-au ridicat dificultăți în modul de a reacționa, unele direcționate

Scanned with OKEN Scanner

abrupt către mine: *îţi pare rău, nu-i aşa, că ai tot făcut şcoală şi ai amânat să faci copii* sau *o să vezi când ai copii cum e, nu-ţi vor mai trebui studii*, altele ceva mai nuanţate: *toată lumea studiază astăzi şi prea puţine fete deştepte mai fac copii.* Bineînţeles, şi în acest caz se observă tendinţa de a situa maternitatea în sfera privată – a interoga asupra maternităţii e perceput drept semn, unul maladiv, conţinând frustrarea nerealizării maternale, de deviere de la normalitatea trăirii maternităţii, o trăire eminamente intimă. Îngroşând puţin lucrurile, se poate afirma că, în subtextul unor astfel de atitudini, se află ideea, deja întâlnită şi supusă interogaţiei în acest studiu, potrivit căreia maternitatea este chestiune de trăire şi experimentare, iar nu un subiect de discutat şi că, atunci când se vorbeşte despre dimensiunea maternităţii, se trăieşte prea puţin în această dimensiune. Iarăşi, a nu fi mamă este privit cu suspiciune, maternitatea fiind înzestrată cu atributele naturalităţii. Prin urmare, a nu fi mamă poate fi rea-voinţă sau inconştienţă, palpabilă în conceptul de *amânare.* Cercetarea, în această ipostază, nu este numai deprivatizarea maternităţii, prin aducerea ei în prim plan, ci şi un element antagonic prin constituţia sa, cercetarea însemnând culturalul, ne-naturalul sau anti-naturalul. Apropo de antinatural, se va vedea în analiza interviurilor că pentru majoritatea respondentelor, munca şi şcoala sunt forme ce întârzie realizarea personală a femeii prin maternitate.

Pe parcursul interviului am constatat continuarea acestei forme de atac. Atunci când discutau, de pildă, despre împlinirea prin maternitate, despre dificultatea de a avea copii a femeilor trecute de o anumită vârstă sau a celor care *amână* momentul maternităţii pentru a beneficia de avantajele exercitării profesiei, respondentele, unele dintre ele, nu au ezitat să facă aluzii la situaţia mea non-maternală, depunând oarecare eforturi pentru a iniţia o polemică cu mine.

Scanned with OKEN Scanner

> Dacă există carieră, cuplul nu este dispus să facă copii, nu este timp pentru crescut copii. Amână. Dar când eşti realizat, ai obligaţii multe şi nu mai ai timp fizic. Cunosc şi femei care au întrerupt cariera ca să facă copii. Poate e şi cazul tău. Eu aş renunţa la carieră pentru copii. Întotdeauna aşa m-am gândit: eu vreau în primul rând să fiu mamă, cariera nu contează atât de mult. (M6)

Dar, din cele 6 persoane care au utilizat atacul asupra cercetătorului în etapa de pre-interviu, numai 4 au continuat utilizarea lui, în anumite momente, în timpul interviului. Însă, au fost şi persoane care, fără să recurgă la atacul asupra cercetătorului în etapa preliminară interviului, l-au folosit ulterior (5/16). Din nou, întrebarea care se ridică este cum s-ar fi schimbat răspunsurile la întrebările din interviu dacă statutul meu maternal ar fi fost altul. În ce măsură respondentele, majoritatea lor, ar fi renunțat la tendința de a sublinia sau chiar demonstra beneficiile maternității? Poate s-ar fi instituit alt raport de forțe, de dialog, poate, pornind de la premisa că cercetătorul *ştie* – experiențial, intim, privat – cum e să ai copii, s-ar fi focalizat asupra altor aspecte, având o grijă diminuată în a menține norma culturală a copilului care împlineşte pe plan personal. În schimb, realitatea e că pe anumite segmente de interviu, în special cele legate strâns de ideea unui sens al vieții prin maternitate, o mare parte dintre intervievate au încercat ad-hoc să fixeze dialogul în direcția demonstrării superiorității spirituale a celor care au copii, în raport cu cei care nu au. Este greu de stabilit aceste lucruri, dar cert este că, cel mai probabil, mici modificări față de ceea ce am obținut în prezent, ca informații, ar fi existat. Se vede, şi pe această cale, că orice instrument de cercetare este imperfect, că mai mult sau mai puțin vizibile, mai mult sau mai puțin asumate, există vicii de cercetare, unele inerente.

Scanned with OKEN Scanner

8. Tipare de comunicare în intervievare

În continuare, o să prezint cele mai comune tipare de comunicare pe care le-am remarcat în timpul interviurilor şi care pot constitui pârghii de comprehensiune şi interpretare a raportării femeilor la maternitate, ca realitate generală şi ca dimensiune personală.

8.1. Supralicitarea discursivă a unor realităţi slab reprezentate

Supralicitarea discursivă este un termen pe care îl utilizez pentru a desemna acea practică a intervievatelor de a masca, prin discursul din cadrul interviului, nişte realităţi neplăcute ori slabe ca intensitate din perspectiva unei maternităţi idealizate. Cazurile de supralicitare discursivă sunt, din câte îmi pot da seama, regăsibile la cinci persoane. Cum este destul de previzibil din însăşi definirea termenului, le-am identificat numai la persoane cunoscute anterior interviului, despre a căror situaţie familială şi practici de *parenting* aveam suficiente informaţii. Este de presupus însă că un astfel de fenomen este, dacă nu omniprezent, cel puţin foarte răspândit. Astfel, la două dintre ele am întâlnit, de pildă, susţinută cu tărie ideea de necesitate a ajutorului din partea soţului în ceea ce priveşte creşterea unui copil, precum şi mici naraţiuni despre cât de util a fost şi este soţul lor în această privinţă. Or, din surse sigure şi multiple ştiam că realitatea era cu totul alta, că, din contră, soţul se implica extrem de rar în ceea ce ţinea de îngrijirea copilului. Ar putea, într-adevăr, să fie vorba aici de un dublu standard aplicat de femei în evaluarea implicării bărbaţilor, respectiv a femeilor în îngrijirea şi creşterea copilului. Acest dublu standard se referă la exigenţa cu care li se prescrie femeilor această

Scanned with OKEN Scanner

implicare şi relaxarea cu care sunt priviți bărbații. Același cuvânt: responsabilitate, implicare, sau aceeași sintagmă: atașament parental, ajung să definească lucruri distincte. Avem, prin urmare, o falsă desemnare a realității. Dar, cel puțin unul dintre cazuri nu este încadrabil în acest model al dublului standard, având relatări numeroase despre nemulțumirea exprimată de participanta la interviu, în varii ocazii, privitor la slaba implicare a tatălui.

Tot la două persoane am remarcat o supralicitare discursivă a perioadei de după sarcină. Eram la curent cu starea postnatală a intervievatelor, ştiam că avuseseră dificultăți în a-şi reveni şi în a relaționa firesc cu partenerul de viață, dar, în ciuda acestora, respondentele au prezentat lunile de după venirea pe lume a copilului ca fiind frumoase, împlinitoare etc. La alte trei respondente care au răspuns, fără emfază, simplu, că au beneficiat de ajutor din partea soțului – deşi cunoşteam, inclusiv de la ele, că nu era aşa – am detectat un soi de sentiment de ruşine, provenit, cel mai probabil, din conştientizarea deziderabilității unei norme mai puțin tradiționale, cum e cea potrivit căreia responsabilitățile se împart egal între mamă şi tată. O astfel de ocultare a adevărului, de data aceasta cu bună ştiință, este semn că nu mai suntem în vechiul model, conform căruia este normal ca femeia să facă totul, dar nici nu suntem în realitatea ocrotitoare a unui model nou, în acord cu care sarcinile se împart la doi nu numai în mod ideal, ci efectiv. E interesant acest sentiment de ruşine şi ar trebui văzut de unde provine. Oare femeile se învinovățesc pe ele pentru a nu fi suficient de apte ca să fie ajutate de bărbați? Sau e ruşinea pentru celălalt, pentru bărbatul propriu, pentru soț, o ruşine pe care femeia o simte în baza modalității sale relaționale de raportare la lume şi de definire a sinelui?

Scanned with OKEN Scanner

Supralicitarea discursivă a unor realităţi slab reprezentate arată capcanele corelării în raport de 1 la 1 a răspunsului la întrebările interviului cu realităţi efective ale configurării socio-personale a maternităţii. Trebuie făcută diferenţa între ceea ce femeile prezintă ca fiind realitatea maternităţii lor şi ceea ce este ea de fapt. Femeile pot fi dornice de a înfăţişa o imagine mult mai bună decât ceea ce este maternitatea pentru ele şi, conştient sau inconştient, involuntar, pot ceda unui impuls de standardizare la normele sociale, sau unei dorinţe de idealizare, de realizare fantasmatică a unor năzuinţe – tot norme, dar, de data aceasta, personale. Nimic nu ne asigură că, dacă o femeie spune că maternitatea este totul pentru ea, acest lucru e real, că este într-adevăr o mamă perfect încadrabilă în paradigma mamei bune, care simte cu adevărat acest lucru sau care ar face orice pentru copilul său. Singura informaţie pe care o avem este legată de racordarea discursului personal la discursul social, de ansamblu, al maternităţii. Practicile sociale şi personale ale maternităţii, indicii despre implicarea propriu-zisă în îngrijirea copilului, sunt toate greu decantabile din discursul asupra maternităţii. Sigur este însă că, încă o dată, se dovedeşte, discursul pozitivizant asupra maternităţii are putere covârşitoare (discursul însuşi este o armă socială de temut) şi tinde să prolifereze haotic, să metastazeze.

8.2. Tendinţa crescătoare de naturalizare a răspunsului

De foarte multe ori am sesizat o tendinţă de destindere emoţională a respondentului, soldată cu o relaxare a discursului său, în sensul că acesta devine mai firesc, mai dezinhibat. De fapt, culmea naturaleţei şi a renunţării la artificii de prezentare, cheful de *poveste* apare undeva către finalul interviului şi

Scanned with OKEN Scanner

continuă după terminarea lui. Am fost nevoită, nu de puține ori, să cer acordul respondentelor de a reporni reportofonul şi pentru nici una această operațiune n-a reprezentat un factor de stres sau de reprimare a entuziasmului istorisirii. Naturalizarea aduce cu sine atât o tonalitate confesivă mai accentuată – se creează o atmosferă mai intimă, cercetătorul nu mai este văzut ca fiind plasat pe o altă treaptă de interes şi nici nu mai este perceput ca o autoritate (dispar incertitudinile şi temerile iscate de supra-valorizarea, supra-intelectualizarea interviului) –, cât şi o tendință combativă îndreptată nu contra intervievatorului, ci contra unor alterități fantomatice, chemate în discurs pentru a fi trase la răspundere, contestate etc. Un singur exemplu. O respondentă se revoltă, la sfârşitul interviului şi mai ales în etapa imediat următoare, împotriva doctorilor care impun pacientelor naşterea vaginală, preferând pentru fiicele sau apropiatele lor naşterea prin cezariană. În spațiul alocat interviului, aceeaşi persoană a preferat să nu amintească de acest conflict, povestind cum doctorul ei i-a recomandat primul tip de naştere. Acest aspect demonstrează că interviul, fie el şi semi-structurat este un instrument sociologic de colectare a datelor imperfect, care activează în proporții variabile, în mintea respondenților, impulsurile de conformare socială.

8.3. Tendința ascendentă de (auto-)persuadare

Tot o tendință crescătoare are şi încercarea de a persuada pe celălalt – pe intervievator sau, după caz, alte instanțe de autoritate aduse în discurs de către respondentă, sau, situație destul de frecventă, pe sine însăşi. De data aceasta vorbim şi de o tendință ce se face vizibilă în cadrul unui singur răspuns, nu exclusiv de o tendință raportată la ansamblul de întrebări ale interviului. Astfel, se observă o tendință de a convinge pe celălalt

Scanned with OKEN Scanner

sau pe sine de valabilitatea răspunsului oferit, care se intensifică de la primele cuvinte până la frazele care vin să susţină ideile cuprinse în aceste cuvinte. Filonul pedagogic devine, drept urmare, o caracteristică aproape inerentă a discursului. Această necesitate de persuadare este explicabilă şi prin năzuinţa de legitimare personală în relaţie cu o normă a maternităţii – normă efectivă, sau pur şi simplu cu ceea ce respondentul crede că ar trebui să spună (o normă sau un principiu de standardizare interiorizate), dar este şi un efect, o consecinţă a punerii în discurs ce determină tendinţa de clarificare a ideilor expuse. În consecinţă, nu numai un fenomen precum cel pe care l-am numit atac asupra cercetătorului poate să aibă loc din cauza acestei tendinţe – apărarea normei –, ci şi o desprindere de unele percepte ale maternităţii fericite. În exemplul pe care îl veţi vedea mai jos este surprinsă prima situaţie, de persuadare în direcţia acceptării normei non-avortului. Se pleacă de la ideea că avortul terapeutic ar fi necesar sau binevenit şi, trecând prin exemple şi printr-un joc de rol – respondenta se imaginează în faţa unei decizii de acest tip – se ajunge la ideea ce o contrazice, măcar parţial, pe prima, ideea cum că avortul este un mijloc de subminare a voinţei divine, un instrument de selecţie orb, ce ar putea periclita viitorul civilizaţiei umane.

> Atunci când viaţa mamei e în pericol cred că e o metodă necesară. Dacă aş fi pusă eu în situaţia asta... Am avut disgravidie în prima sarcină. Şi disgravidia cea mai cumplită e atunci când simptomele îs aşa de puternice că poţi să mori, şi dacă îndepărtezi copilul, organismul nu îşi revine. Şi dacă faci un test de sarcină după avort îţi dă pozitiv. Eu aş naşte însă şi dacă aş afla că copilul meu are sindrom Down. Am cunoscut cazuri în care toate analizele spuneau că e Down şi s-a născut perfect normal. Şi da, aş naşte şi dacă aş şti sigur că e cu sindrom Down. Am o prietenă cu un copil ce s-a

Scanned with OKEN Scanner

> născut fără picioare şi voiau să i-l omoare la naştere, doctorii. De pe masa de spital a fost în picioare să lupte pentru el, n-a putut suporta ideea să îl omoare cineva. Copilul are 15 ani. E un copil care ar putea da lecții de viață oricui. Are proteze, aleargă pe bandă. Are patru degete în loc de cinci. Dar nici eu nu l-aş fi lăsat să mi-l omoare. În final, a divorțat şi de soțul său. E un sentiment destul de puternic al maternității, de sacrificiu. Nu e o chestiune rațională, e mai presus de tine. E dincolo de iubirea de aproape, aşa de discutată, când e chestiune de voință şi decizie. Aici nu ai timp să alegi, reacționezi efectiv. (...) Cei care sunt împotriva avortului îți spun gluma cu Beethoven, cu cei 12 copii, că l-ai ucis pe Beethoven, îți spun cu zâmbetul pe buze. (M3)

Fenomenul de (auto-)persuadare este parțial firesc şi nu orice ocurență a acestuia conține sugestii care pot ajuta la înțelegerea felului în care intervievatele îşi reprezintă maternitatea sau a modului în care gestionează aceste reprezentări redevabile, în bună măsură, unor imagini socio-culturale ale maternității ce au forță sporită de diseminare. Dar, la fel de adevărat este că trebuie să fim atenți la el atunci când vrem să vedem cum funcționează raportarea la paradigma culturală a mamei bune şi tensiunile care se creează între aderarea şi non-aderarea femeilor la aceasta, între asumarea publică a acesteia, spontană sau treptată, şi, respectiv, depăşirea sau nuanțarea acesteia.

8.4. Puterea exemplului şi teoria de pahar

Am vorbit mai sus despre exemplul la care a recurs una dintre respondente. Nu este un caz izolat. Intervievatele găsesc un sprijin redutabil în exemple. Îşi susțin teoriile şi îşi hrănesc tendința de persuadare prin exemplificare. Respondentele la acest interviu au apetență pentru concret, iar abordarea lor tinde să fie fals teoretică, rămânând, de cele mai multe ori, prin

Scanned with OKEN Scanner

aglutinări de tip inductiv a exemplelor, doar generalizantă. Problema cu exemplele este că ele sunt potențial infinite, nu pot structura realitatea şi nu pot da seama de reguli şi modele ale ei, decât într-o mică măsură şi doar dacă se operează cu ele fără selecții prealabile. Scott Lilienfield[1] şi alți cercetători au arătat că multe din ceea ce lumea de astăzi consideră adevăruri sunt de fapt mituri, ficțiuni datorate psihologiei populare ce beneficiază de avantajele mass-mediatizării. Că oamenii înnebunesc mai uşor când e lună plină, că unde sunt mulți puterea creşte, că bărbații şi femeile comunică în mod total diferit şi multe altele. Printre mecanismele care contribuie la fondarea şi propagarea acestor mituri se află memorizarea selectivă a evenimentelor (corelarea iluzorie, confundarea cauzei cu efectul etc.), repetitivitatea informațiilor şi dictatura bunului simț, expunerea la eşantioane nereprezentative, exagerarea. Dar, mai grav, pericolul real este diluarea filonului teoretic sau, cu un termen ceva mai puțin pretențios, a celui de conceptualizare activă, diluare ce poate determina o mai mare disponibilitate de racordare a femeilor la conceptele deja existente şi care sunt re-valorificate prin exemple.

Iată mai jos doar câteva modalități de tranşare a unor probleme prin recurgerea la exemple: avortul care mai degrabă nu ar trebui să fie făcut decât să fie, vârsta optimă sau intervalul de vârstă potrivit pentru a avea copii, justificarea operației cezariene etc. Trebuie văzut cum, frecvent, invocarea exemplului şi, în consecință, orientarea într-o direcție sau alta a unei problematici a maternității coabitează cu postularea libertății de decizie a fiecăruia. Este evident că e vorba, în principal, despre

---

[1] Cf. Scott O. Lilienfeld, Steven Jay Lynn, John Ruscio şi Barry L. Beyerstein, *50 de mari mituri ale psihologiei populare. În căutarea concepțiilor greşite despre comportamentul uman*, traducere din engleză de Ilinca Haliachis, Editura Trei, Bucureşti, 2010.

Scanned with OKEN Scanner

o figură retorică ce oferă apărare în fața oricăror acuzații de intoleranță sau de forțare a deciziei celuilalt. Totuși, n-ar trebui subapreciată nici nuanța de nesiguranță pe care o subliniază asemenea sintagme ale manifestărilor de non-abuz și respectare a unor opinii diferite.

> Avem niște prieteni greco-catolici. Ei ne-au povestit de o femeie care avea cinci copii și i s-a mai spus că dacă va mai naște va muri. A rămas gravidă și a murit la naștere. Așa a decis, împreună cu soțul. Acum fetița îi mulțumește mamei, că îi este recunoscătoare pentru că a ales asta. Au fost însă și factori religioși. (M3)

> Eu mereu m-am gândit ce vârstă o să am eu când copilul meu va avea 20 de ani. O să fie foarte frumos, la 46 de ani o să am o fetiță de 21. Responsabilitatea ar trebui asumată în primul rând la nivel individual. Am un coleg care are 40 de ani și un copil de 6 luni și acum regretă, e trist, nu mai are cum să recupereze timpul pierdut pe carieră, strâns bani și nu mai poate face, cel mai probabil, al doilea copil. Și uite, mai am un exemplu, eu am foarte multe exemple din practică, mai am o prietenă, căsătorită, care are o situație materială foarte bună, mașini, casă, super-joburi. Are un copil și soțul nu se implică deloc, deloc în creșterea copilului. (M9)

> În Anglia s-au făcut 7 milioane de avorturi și cu motive stupide, de când s-a dat liber la avort. Mi-a povestit cineva credibil, că o persoană a făcut avort pentru că nu îi plăcea nasul partenerului ei. (M9)

> Am o prietenă cu fată cu sindrom Down și medicii i-au spus că va muri la vârsta de 16 ani și are peste 20 și trăiește. Ea și-a făcut propria ei fundație și a mers și în Spania unde a văzut copii cu sindrom Down angajați, integrați în societate și erau mai buni și mai cinstiți decât alții. Bine, soțul ei e preot. A considerat că dacă s-a întâmplat așa, a avut un sens. Și a făcut și pe al doilea copil. Numai părinții pot decide. (M7)

Scanned with OKEN Scanner

> Naşterea naturală e primejdioasă şi pentru făt, şi pentru mamă. De curând, am aflat de o colegă de serviciu a cărei fată a născut natural. Copilul a suferit la naştere o privare de oxigen, iar acum e aproape legumă. Ai un copil normal în pântec nouă luni, apoi îl scoţi tălâmb. (M2)

9. Naşterea, experienţă feminină biologică şi culturală

În acest capitol, precum şi în celelalte din această parte dedicată naşterii şi maternităţii din perspectiva mamelor, voi discuta principalele structuri semantice (conceptuale) care se degajă din interviurile obţinute. Voi analiza care sunt caracteristicile generale, cum şi în funcţie de ce variază ele. Nu voi interpreta datele obţinute la fiecare întrebare în parte, deoarece s-a întâmplat frecvent să concep mai multe întrebări în vederea unei mai bune conturări a unui singur concept, sau doar întrebări cu rol instrumentar, de verificare pentru răspunsul oferit la altele. Voi aduce în prim-plan paradigmele culturale care operează cu conceptele propuse, cu accent, desigur, pe cele mai relevante aspecte ale lor pentru cercetarea de faţă; voi face o examinare generală pentru a discuta apoi informaţiile achiziţionate prin intervievare, cât se supun ele modelelor şi în ce grad şi în ce manieră le opun rezistenţă

În continuare, voi vorbi, în mare măsură, doar despre cum se raportează femeile la naştere şi la perioadele care o însoţesc, graviditatea şi perioada imediat de după naştere, încercând să pun în evidenţă continua, chiar dacă silenţioasa dispută dintre o abordare culturală şi un biologică a acestora. Voi arata care este tendinţa dominantă de percepere a naşterii şi a graviditătii de către intervievate, dacă este una mai degrabă culturală/

Scanned with OKEN Scanner

culturalizantă sau, din contră, biologică/biologizantă, şi ce se întâmplă în afara acestei tendințe, care sunt rezistențele şi de unde vin ele. După caz, voi preciza şi locurile în care expectanțele de cercetare au fost invalidate.

9.1. Personalizarea naşterii şi a graviditățiii

Pentru absolut toate respondentele experiența naşterii este semnificativă. În sensul că nu este o parte a existenței care să fie înecată în nepăsare sau care să devină neutră, săracă din perspectiva reactivării amintirilor, indiferent de timpul care a trecut de la naşterea copilului şi până în clipa intervievării,şi indiferent de capacitatea respondentelor de a se desprinde de stereotipiile puse în circulație de paradigma culturală a mamei bune sau de modelele tradiționale româneşti, ce includ uneori şi o reprezentare foarte negativă a naşterii. Dimpotrivă, am constatat, cu surprindere, că narativele naşterii sunt solide, că respondentele sunt însetate să vorbească despre naşterea copiilor lor, rememorarea atingând uneori elemente intime, detalii nerelevante altfel decât pentru persoana în cauză, familia sa şi pentru cercetător, însă numai ca simptom al ataşamentului feminin față de acest moment. Au fost situații, nu puține, în care interviul s-ar fi putut concentra exclusiv asupra relatării momentelor naşterii: travaliul, durerea resimțită, contextul spitalicesc, problemele apărute etc., dacă nu aş fi intervenit uşor, cu discreție, în îndreptarea atenției către alte zone de discuție. Există nu doar un interes bine conservat în legătură cu naşterea şi graviditatea proprie, interes ce adeseori pare a se accentua o dată cu trecerea timpului, ci şi o plăcere a povestirii acestui eveniment, a împărtăşirii lui, plăcere mai greu captabilă prin transcrierea grafică a interviului. În plus, foarte important, plăcerea se menține şi acolo unde naşterea nu este văzută ca o

Scanned with OKEN Scanner

experienţă frumoasă, şi acolo unde spiritul sacrificial de origine creştină nu este acceptat.

Naşterea e o poartă narcisică către sine, lucru care pare să aibă prea puţin de-a face cu o feminitate relaţională clasică, cu iubirea pentru copil, cu spiritul de sacrificiu, ci, mai curând, cu un soi de auto-depăşire a sinelui, cu o experienţă excepţională a cunoaşterii de sine. S-ar putea ca, într-o anumită proporţie, să fie implicată şi supra-valorizarea culturală a naşterii – o supra-valorizare de dată recentă şi care a trecut deja prin schimbări, dar care totuşi îşi păstrează o certă unitate şi care le învaţă pe femei să fie mândre că *au dat naştere*, că *au adus pe lume copii*[1] – însă nu consider că ar fi o contribuţie substanţială, ci mai degrabă minoră, periferică, după cum voi explica. Contemplarea drăgăstoasă a naşterii (în ciuda proximităţii morţii), care nu e nicidecât echivalentă cu a situa naşterea într-un registru idealizat, e un indiciu clar al personalizării naşterii. Şi graviditatea şi post-graviditatea sunt personalizate – se vorbeşte despre răul de dimineaţă, despre senzaţiile contradictorii încercate, despre somnolenţă etc., într-un limbaj cât de cât nuanţat, neindiferent, dar cea capabilă să suscite naraţiuni ample rămâne mai curând naşterea, urmată, la mică apropiere, de graviditate.

---

[1] În ultima vreme însă, discursurile sociale şi, în mai mică măsură, chiar şi cele personale ale maternităţii nu mai sunt chiar atât de centrate pe momentul naşterii, ci se insistă asupra creşterii, educării copilului. Conceptul de *parenting* emerge şi din această necesitate culturală de a îndrepta atenţia şi asupra momentelor ulterioare naşterii, percepută, la un anumit nivel, ca fiind insuficientă în a oferi un grad de mulţumire imaginii generale a maternităţii. Totuşi, din punctul de vedere al accentului pus de femei pe un moment anume, *parenting*-ul nu poate decât să stea în umbra lui *a da naştere*, nefiind un concurent redutabil pentru aceasta, doar, eventual, tangent.

Scanned with OKEN Scanner

Clar, dacă nu faci asta nu poți să știi niciodată că e așa. Nici eu nu aș putea să explic chiar cuvânt cu cuvânt. Cezariana nu mi se pare chiar naștere, dar e foarte emoționant momentul chiar și așa. E o legătură mult mai apropiată cu nașterea naturală. Cred că în momentul nașterii se creează o legătură maximă. Este copilul tău și la tine în burtă, și îl simți 9 luni de zile, dar chinul acela împreună de a te vedea, în sfârșit, față în față cred că aduce ceva împreună. Trăiam un sentiment de regret după cezariană. Cât s-a întâmplat cezariana am plâns întruna, îmi tot curgeau lacrimile. Nu că eram necăjită, dar mi se părea că nu particip. Nu simțeam nimic, eram perfect conștientă însă. Mi-au arătat copilul, după ce l-au curățat un pic, dar era ca și cum nu am participat. (M1)

Nu știu cine zice că nașterea e frumoasă. Lumea se chinuie. La mine a fost ok, dar totuși, nici plăcut nu a fost. N-are cum să fie frumos. Tu stai acolo crăcănată, ca vai de tine, pe lângă tine doctori și, dacă ai noroc, și studenți la medicină și zece gură cască. Oricum, în condițiile alea, tot aia e câți sunt. Ce să fie frumos în asta? E frumoasă ideea că scapi, dar apoi te gândești ce vine, ce greu va fi, nu știu. Poate e mai ok când îți pune copilul în brațe. Dar ce să vezi acolo, o față zbârcită și o gură mare. Apoi îți ia copilul să îl spele și gata, ăsta e tot momentul. (M4)

Chiar ultima lună e mai grea, când mai mult te rostogolești decât mergi. Senzația de a nu-ți încăpea hainele e urâtă. Dar n-am avut stări de rău și de greață, a fost chiar sarcina perfectă. N-am avut nici stări de depresie sau de anxietate. La prima a fost destul de greu. La a doua, deja țineam în brațe produsul finit al primei sarcini, eram altfel motivată și abia așteptam să se întâmple și a doua. (M3)

E o perioadă mai sensibilă. Depinde și de felul tău. Au fost și momente de foarte mare bucurie, am și plâns foarte mult, că eram sensibilă la multe lucruri. Am avut nevoie și de partener cât mai aproape și să simt că e acolo lângă mine. Mi-a fost

Scanned with OKEN Scanner

somn mereu, pe parcursul sarcinii, mai ales în primele luni. Dormeam şi la serviciu, unde am fost până la 7 luni, un sfert de oră, cu capul pe birou, dar am avut înţelegere din partea colegilor. (M1)

Cel mai probabil, personalizarea naşterii şi a graviditătii se justifică numai în mod complex. La un nivel social, prin detabuizarea subiectului şi expunerea lui în revistele dedicate mamelor, dar şi prin emanciparea femeilor care doresc să aibă controlul asupra cunoştinţelor medicale ce le vizează şi asupra corpului propriu. Cred, însă, că nivelul de forţă al naşterii rămâne nivelul ontologic şi că acesta justifică mai bine – dar oricât de puţin, numai în conjuncţie cu nivelul social – personalizarea naşterii, prin aceea că aceasta este o experienţă a trupului intim, nu doar a sufletului, a spiritualităţii copleşite de reduplicarea în altul, după cum discursul religios al culturii de masă româneşti afirmă în varii feluri, precum implică şi o experienţă a proximităţii morţii[1] („Perioada de sarcină a fost liniştită şi suportabilă fizic. Emoţional, nu prea. Aveam temeri că voi muri la naştere", M15), nu doar a vieţii, după cum discursul stereotipic cultural se încăpăţânează să susţină. Cu toate acestea, este drept că, în absenţa eliberării sociale, ontologia naşterii s-ar fi făcut mai greu ascultată şi lăsată să fasoneze discursul feminin. Dar, pe de altă parte, ne-am putea gândi că e posibil ca, în toate timpurile şi pretutindeni, naşterea să fi fost o experienţă profund personală, redusă sau nu la

---

[1] „Nu putem gândi maternitatea fără să gândim, o dată cu aceasta, moartea" (trad. n.), consideră Martine Delvaux. Cf. Martine Delvaux, „Mère"; „Naissance", în Folco, Philipe di (ed.), *Dictionnaire de la mort*, Larousse, Paris, 2010, pp. 673-675, pp. 726-728.

Scanned with OKEN Scanner

tăcere, verbalizată într-un mod care să respecte cutumele socio-culturale aferente.

Personalizarea naşterii indică, în măsura în care se admite, o pluralitate de experienţe personale ale naşterii, o tendinţă de cristalizare culturală a maternităţii. Însă în măsura în care alte discursuri vin să standardizeze ceea ce se numeşte experienţă personală, impunând norme precum, de pildă, naşterea controlabilă prin voinţa femeii (pe filiere naturaliste precum cea de tip *lamaze*)[1], care ar suferi doar din propria vină – altfel naşterea normală fiind naturală, deci neutră –, faţeta culturală a maternităţii este întunecată de umbra naturalismului re-emergent, întrucât naturalismul reduce femeia la funcţia sa biologică, o scoate din individualizarea culturală şi o aruncă în specie. În cazul nostru însă, la acest capitol al relatării naşterii proprii, majoritatea respondentelor par a nu datora prea mult unor concepţii culturale manipulatoare. Sunt puţine femeile care par a copia în totalitate un anumit tip de discurs şi este greu de verificat gradul în care prezenţa unor elemente disparate de discurs convenţional sunt susceptibile de a denota o de-personalizare a experienţei naşterii sau o personalizare ne-naturală.

Post-natalitatea impune unei facţiuni dintre femeile care au răspuns la interviu o rezervă mai mare în ceea ce priveşte abordarea personală. Este adevărat că majoritatea îşi descriu perioada de după ca pe una a schimbărilor moderate sau mari, de la reorganizarea dinamicii de cuplu, până la dificultatea de gestionare a timpului liber, dar subzistă o reluctanţă în faţa intervievatorului în a povesti despre cum anume se reorga-

---

[1] Fernand Lamaze, *Painless Childbirth: The Lamaze Method*, Contemporary Books Publishing Group, Chicago, 1984. Frederick Leboyer, *Birth Without Violence*, Healing Arts Press, Rochester, 2009. Michel Odent, *Birth Reborn: What Childbirth Should Be*, Souvenir Press Ltd., Londra 1994.

Scanned with OKEN Scanner

nizează viaţa de cuplu după venirea pe lume a copilului, ori cum se face gestionarea timpului liber. Dacă oricărei întrebări legate de naştere şi de graviditate i se răspundea rapid şi foarte colorat expresiv, a fost necesar, la multe dintre respondente, să insist pentru a obţine informaţii referitor la această perioadă de post-graviditate, unele escamotând voit, de pildă, neînţelegerile cu partenerul de viaţă, semn că perioada postnatală nu are suficient glas pentru a se exprima pe sine, fiind încă condiţionată de modelul cultural al copilului care rezolvă problemele cuplului, de cel al naşterii ca armonizator al familiei. Pe de altă parte, au fost femei care nu au ezitat să discute pe larg despre problemele apărute după naştere şi majoritatea dintre acestea au fost femei cu o educaţie superioară (masterat, doctorat).

> Sunt multe schimbări şi trebuie să te redresezi, şi e mult mai uşor după un singur copil. După naşterea celui de-al doilea a fost mai dificil cu împărţirea sarcinii pentru că cea mare voia să fie mai mult cu mine decât cu tatăl, pe cel mic îl alăptam. A fost mare presiune pe mine. Pe cea mare nu voiam să o dau încă la grădi. După al doilea ne-am redresat mult mai greu, am trecut printr-o criză. Făceam lucruri mai complexe şi trebuia să ţinem cont de etapele de creştere şi responsabilităţile, iarăşi, erau plasate diferit. Ne era greu să facem un lucru împreună, pentru că trebuia să ţii cont de pampers, de ora de masă a celui mic, trebuia să ţii cont de somn şi de eventual preferinţa celei mai mari şi, atunci, timpul care ne rămânea efectiv pentru noi, neavând nici un alt sprijin, era foarte redus. Poate fi uşor meschin să spun că un copil este un rău necesar. Da. După primul copil mi-am revenit rapid ca dinamică în cuplu şi a fost mai uşor să gestionăm toate grijile şi activităţile care se impun după ce ai un copil. În schimb, după al doilea a fost dificil. Dificil să ne regăsim, dificil să ne recăpătăm aceeaşi viziune, aceleaşi interese. Ne-am îndepărtat într-un fel unul de celălalt. Pentru că ce preferam

Scanned with OKEN Scanner

înainte de căsătorie a devenit mult mai pregnant pentru fiecare în parte. (M3)

9.2. (Hiper-)Naturalizarea naşterii

Aşa cum reiese din răspunsurile la interviu, naşterea nu este numai personală, ci şi naturală. Şi pentru că apare riscul de a spune un truism, trebuie precizat, încă o dată, ce înțeleg prin naturalizarea naşterii. Desigur, nu este vorba de faptul că, aşa cum ştim cu toţii, naşterea este şi a fost din cele mai vechi timpuri un proces natural, ci de receptarea ei în cheia naturalismului, ideologie de dată relativ recentă, despre care aminteşte şi o feministă precum Elisabeth Badinter[1], un naturalism nociv femeii, care asimilează femeia naturii prin intermediul maternității, în cadrul căreia punctul proeminent, de maximă punere în lumină a naturalului, este naşterea, aflată în lumina mai largă a scurtăturii conceptuale a instinctului matern (desemnând iubirea necondiționată şi neconstruită, irupție onto-biologică pură, a mamei pentru copil). Dacă instinctul şi iubirea maternă ar fi un fapt atât de sigur şi indiscutabil, nu ar mai trebui să existe cazuri de copii abandonați sau urâți de părinții proprii. Or, ştim cu toţii că nu ne putem bucura de o asemenea situație ideal(izat)ă, după cum ştim şi că multe relații dintre părinți şi copii adoptați sunt mai bune decât altele dintre părinți şi copii naturali. În plus, aşa cum vom mai discuta pe parcursul acestei lucrări, dacă ne referim la instinct ca decizie de a procrea, această decizie se naşte frecvent din constrângerile şi presiunile sociale exercitate asupra femeilor. Nici o garanție, prin urmare.

---

[1] Elisabeth Badinter, *Mamă sau femeie? O polemică despre maternitate ca o nouă formă de sclavie*, pp. 39-69.

Scanned with OKEN Scanner

După etapa contraculturii, în care maternitatea se eliberează de povara esențialismului şi definirii rigide, Badinter consideră că avem de-a face cu o nouă *ofensivă a naturalismului* care-şi re-cere drepturile în moduri perfide, cu anacronisme bine mascate de noi direcții socio-conceptuale şi ştiințifice, precum ecologismul înfloritor, ştiințele pediatrice care fac furori şi antropologia ce-şi sprijină descoperirile pe primatologie. Inclusiv feminismul este acuzat de către Badinter că ar fi permis şi încurajat acest nou naturalism ce generează un maternalism naturalist, sociobiologic, în ceea ce s-a numit al doilea val de feminism. Iar feminismul actual, în ciuda diversității lui, este departe de a se fi scuturat de moştenirile acestuia, la care se adaugă presiunile prezentului ecologizant ce colorează etic întreg ataşamentul contemporan față de natură[1].

> De acum înainte, natura este un argument decisiv pentru a impune legi sau pentru a da sfaturi. A devenit o referință etică greu de criticat, alături de care restul face o figură ştearsă. Ea singură încorporează Binele, Frumosul şi Adevărul atât de dragi lui Platon.

Doar că, aşa cum spune Pascal Bruckner:

> Noi nu suntem doar nişte simple animale, şi aici e marea problemă. Ceea ce ne apropie de primate nu reprezintă esența noastră. Cele câteva gene diferență rămân un abis[2].

---

[1] A se vedea, pentru o critică a ideologiei ecologismului, Pascal Bruckner, *Fanaticii Apocalipsei. Salvați pământul, pedepsiți omul!*, traducere din franceză de Daniel Nicolescu, Editura Trei, Bucureşti, 2012 (2011).

[2] Pascal Bruckner, *op. cit.*, p. 135.

Scanned with OKEN Scanner

Aşadar, prin naturalizarea naşterii înțeleg, în fapt, o hiper-naturalizare, adică o naturalizare care e mai mult decât recunoaşterea naturii într-un proces care este şi biologic, şi cultural, e o exagerare a acestuia la nivel de auto-reprezentare şi de racordare la ideologia contemporană naturalistă, la nivel de mecanism intern.

Există două direcții care se remarcă în răspunsurile la interviu în care este detectată naturalizarea naşterii: naturalizarea puternică, hard şi naturalizarea uşoară, soft. În urma naturalizării hard, durerile, suferința şi chiar riscul de moarte devin nu doar de neocolit, ci necesare şi sunt privite într-o lumină pozitivă, iar aici există, iarăşi, două situații: suferința naşterii este înnobilată şi sentimentele proprii față de aceasta nu mai contează, ele sunt prezentate ca etape firești, de depăşit, iar apoi, o a doua situație, naşterea devine o experiență de-a dreptul frumoasă, uneori extatică, durerile fizice dispar şi cele care povestesc astfel de naşteri fericite acuză cultura sau pe celelalte femei de a le fi mințit referitor la naştere. Interesant că, până şi aşa, cuvântul datorie nu este plăcut intervievatelor, multe respingându-l clar.

> Pentru mine a fost un lucru foarte uşor. Au fost cele mai plăcute dureri pe care le-am avut vreodată. După ce am născut, râdeam pur şi simplu. Cele mai frumoase dureri. N-au fost enervante. Nu mi se pare neapărat o datorie. (M8)

> În momentul în care m-au lăsat să împing, am fost cea mai fericită. N-am mai avut nicio durere. Am avut o bucurie mare care a persistat şi după. Cred că m-a ajutat gimnastica pentru mămici făcută la măicuțele de la şcoala la care am mers. (M7)

> Am vrut naştere naturală. M-a înfiorat ideea de a face cezariană. Mi-a fost frică de operație şi dacă se putea natural, eram dispusă să suport durerea pentru micuțele mele. (...) Pe

Scanned with OKEN Scanner

> cât de dureroasă este, pe atât de minunată este experienţa. Nu voi uita niciodată când mi-am văzut pentru prima dată fetiţele, după durerea suportată, am uitat totul. În viaţă avem multe evenimente importante referitoare la carieră, sănătate, familie, dar pentru o femeie este unic a naşte un copil. (M12)

Naturalizarea soft menţine neutralitatea în evaluarea dificultăţilor şi pericolelor legate de naştere, mai mult, chiar nu se fereşte să le sublinieze, să discute despre ele, dar se prezervă atitudinea de non-revoltă şi respingerea unor metode alternative la naştere, care nu sunt naturale, cum este operaţia cezariană şi uneori chiar injecţia epidurală, de atenuare a durerii naşterii. Însă naturalizarea soft nu va include niciodată o idee de tip naşterea e printre cele mai frumoase experienţe din viaţa unei femei şi nici nu va miza pe fericirea femeii în timpul travaliului.

> Naşterea este echivalentă cu fracturarea simultană a 20 de oase, ce poţi să zici că e frumos aici. Îi fain însă momentul de după. Efectiv naşterea nu e frumoasă, e chinuitor. Dar spunea un OM că femeia de-asta a fost făcută, ca să nască NORMAL, nu prin CEZARIANĂ, dar tot e urât. (M5)

Poziţia sacrificiului în gândirea naturalizantă a naşterii la unele dintre intervievatele noastre (dar şi în general) este cel puţin perversă. Pentru că sacrificiul este privit de către unele respondente ca o componentă a naturalului – trebuie să faci sacrificii pentru a da naştere – confundând aleatoriul biologicului, orbirea naturii, cu straturile de sens ale socialului şi conferind naturii intenţionalitate, astfel încât datul natural (mergând, la limită, până la decesul mamei) este supra-investit semantic şi gata să primească hainele culturale ale lucrurilor întâmplate în vederea salvării unei ordini sau stabilirii uneia noi, superioare. Datorită dezvoltării medicinii, problema sacrificiului la naştere

Scanned with OKEN Scanner

(mai mult decât pericolul inclus în orice naştere, a deciziei mamei de a naşte punându-şi viaţa în pericol) nu se mai pune atât de acut şi, prin urmare, dimensiunea sacrificială a maternităţii părăseşte naşterea pentru a se fixa mai curând în zona de creştere a copiilor şi de asumare globală a faptului de a fi mamă, după cum vom vedea puţin mai încolo. Totuşi, în ceea ce priveşte strict naşterea, sacrificiul, în accepţiunea sa naturală, nu poate fi combătut conceptual şi la nivelul imaginarului decât cu greutate, pentru că ceea ce elimină sacrificiul matern, atunci când cu adevărat se pune problema pierderii sau prejudicierii vieţii mamei, este nenaturalul – intervenţia chirurgicală cezariană sau procedurile abortive.

> Femeia de-aia e făcută, ca să se SACRIFICE. De-aia e mai puternică şi de-aia se maturizează mai repede, ca să nască. Aşa a lăsat Dumnezeu. Şi sarcina în sine e o suferinţă. De exemplu, eu am avut probleme cu spatele. Şi acum am. După ce a născut, o femeie nu mai e niciodată la fel, toate se modifică, rapoartele între organele abdominale, toate se modifică, nu mai e nimic la fel. Acum, dacă aşa a vrut Dumnezeu să fie, n-avem ce face. Dar e cam mult spus DATORIE. (M5)

Una dintre respondente a realizat o veritabilă deconstrucţie a spiritului sacrificial al naşterii, identificându-i rădăcinile în cultura occidentală creştină[1]. Nu doar că moştenirea biblică a impus sacrificiul în conştiinţa feminină, dar, conform participantei la această cercetare, se pare că durerea însăşi este

---

[1] Despre nihilismul cărnii şi necesitatea înnăscută a umilirii ei în cultura occidentală, cultură construită pe direcţiile valorice ale creştinismului, umilire care ar putea avea anumite legături şi cu spiritul de sacrificiu, în sensul că îl reclamă, îl generează, a se vedea Michel Onfray, *Le Souci des plaisirs: Construction d'une érotique solaire*.

Scanned with OKEN Scanner

un reflex somatic al înfierării psiho-culturale a femeii căreia i se atribuie păcatul originar. În cele spuse de respondentă se pot decela atât o critică a abordării creştine a feminităţii, cât şi amprentele unui model naturalist al maternităţii (Lamaze, *attachment parenting*[1]).

> E o chestiune de mental şi mai ales indusă religios, vizavi de ce se spune în Geneză. S-au făcut ceva studii cum că femeile din India nasc mult mai uşor. Ele spun că noi, europenele, suntem alintate. S-au făcut tot felul de măsurători, de şolduri, de uter, de bazin, dar nu s-au găsit diferenţe care ar putea să explice această trăire diferită a durerii, nimic fiziologic. Se pare că e vorba de ceea ce este imprimat în mentalul colectiv, de ceea ce este transmis generaţiilor. Cei din alte culturi care nu au cunoştinţă de blestemul din geneză nasc mult mai uşor. Aceasta ar fi o primă explicaţie. (M3)

Cezariana este, continuând ideea, marele şi temutul inamic al ne-naturalului. La nivelul imaginarului intervievatelor, cezariana este cea care ameninţă statutul de experienţă personală a naşterii, care aduce o incompletitudine în fiinţa mamei, ce simte că îi sunt negate contactele prime cu bebeluşul, este cea care inautenticizează trăirea venirii pe lume a copilului propriu. Cezariana este, de obicei, privită cu regret de către femeile care au recurs la ea, fie de cele care şi-au dorit-o de la bun început, din cauze medicale, fie de către cele care au recurs la ea în ultima clipă din pricina unor complicaţii neanticipate, o decizie a medicului mai mult decât o decizie a lor.

---

[1] Cf. Jean Liedloff, *The Continuum Concept: In Search Of Happiness Lost*, De Capo Press, 1986 (1957).

Scanned with OKEN Scanner

> Păi, eu mereu am zis că o să nasc natural, numai aşa am vrut, numai aşa am conceput. Nu s-a întâmplat însă, că am avut contracţii în ultimele 2 săptămâni, tensiune intrauterină. Cezariana a fost un element foarte enervant pentru mine şi şocant. Am fost la spital pentru un control de rutină, dimineaţa, şi nu m-a mai lăsat să plec. Au fost mai mulți factori, că pleca doctorul din localitate peste noapte şi i-a fost frică să nu se întâmple ceva. (M1)

> A doua oară am decis prin cezariană, dar nu mi-a plăcut, e o tăietură, e o operație, nu mi-a plăcut anestezia. (M7)

> Păi se spune că copilul e mai sănătos dacă iese singur prin efortul lui, el se străduieşte să iasă, decât dacă pur şi simplu e scos. Da, regret că nu am născut natural. Îmi pare rău că am intervenit într-o ordine lăsată de Dumnezeu. Dar sunt sinceră. (M6)

Pe de altă parte, am constatat însă că femeile care au recurs la cezariană nu atât la recomandarea medicului, din pricina unor afecțiuni ca miopia severă sau din cauza nedeclanşării corespunzătoare a naşterii, ci pur şi simplu pentru că şi-au dorit acest lucru nu au resimțit naşterea prin cezariană ca pe o experienţă a alienării şi nu au caracterizat-o în termeni de ne-naturalitate, artificialitate, rămânând în continuare o experienţă importantă, profund personală etc.

> Naşterea este foarte emoționantă. Dar altfel, nu ai timp să o vezi ca fiind cea mai frumoasă, ca moment. Acum eu am şi născut cu cezariană, cu anestezie totală, poate de aceea. Dar sunt emoții aşa, de o clipă, că apoi vin alte sentimente, te fură valul. Eram tot cu plânsul în nas, ce să văd aşa frumos? Când mi-au arătat fata eram adormită, nu mi-am prea dat seama. Naşterea e semnificativă, dar nu ştiu dacă în acest fel. Cred că la persoanele care adoptă poate fi la fel, ataşamentul faţă de copii, şi fără să aibă memoria naşterii. (M2)

Scanned with OKEN Scanner

Revenind la femeile care încearcă sentimente negative în raport cu cezariana proprie, socotind-o ca pe o imixtiune, mai mult sau mai puţin brutală, într-un proces natural, firesc, ca pe o bruiere a lucrurilor stabilite de mii de ani prin legi nescrise, trebuie, de asemenea, să mărturisesc că am constat că aceste reprezentări ale lor se susţin logic în ansamblul gândirii lor asupra maternităţii. În alţi termeni, dacă sistemul lor de reprezentare a maternităţii a fost mai curând naturalist, atunci şi aprehensiunile şi idiosincraziile faţă de cezariană au fost crescute, inversul fiind inexistent. La toate acestea se adaugă ceea ce aminteam şi în partea introductivă a lucrării, faptul că societatea contemporană şi-a desemnat un soi de inamic public în figura operaţiei cezariene, văzută ca dezertare a femeii de la datoriile ei sociale[1]. O ipoteză este că ceea ce societatea detestă în cezariană nu e atât medicalizarea momentului venirii pe lume a omului – de altfel, ieşirea din scenă, moartea însăşi, este intens medicalizată –, ci subminarea unui model tradiţional al maternităţii, subversiune care provoacă teamă. Iar în chiar centrul acestei temeri s-ar putea afla o angoasă de moarte: dacă preferinţa pentru cezariană trădează, la o adică, reticenţa femeii în a asigura omenirii urmaşi?

---

[1] Cf. Vlad Mixich, „Jumătate din copiii romani NU se mai nasc pe cale naturală. De ce?", în *HotNews*, 22 aprilie 2013, http://www.hotnews.ro/stiri-opinii-14667820-jumatate-din-copiii-romani-nu-mai-nasc-cale-naturala.htm, consultat ultima dată în 14.11.2016. Andreea-Mihaela Retea, „De ce femeile din România nu vor să nască natural", în *Andressa*, 16.05.2016, http://www.andressa.ro/2016/05/de-ce-femeile-din-romania-nu-vor-sa-nasca-natural/, consultat ultima dată în 08.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

9.3. Interludiu: naturalul controlat sau contradicția medicalizare-naturalizare

Nu ar fi nimic dacă cezariana, în ciuda beneficiilor sale și în ciuda unei comparații trunchiate care se face cu nașterea vaginală, ar fi supusă unui cvasi-oprobriu public. Ceea ce deranjează și semnalează că libertatea de alegere a femeilor este manipulată social este contradicția internă a maternității occidentale datorată raportului medicalizare-naturalizare[1]. Față de paradoxul cultural mamă-femeie, de care am vorbit în introducere[2], acest paradox nu este format prin co-prezența unui element paradigmatic al feminității non-materne cu un element al feminității materne, ci totul se joacă în cadrul maternității. De data aceasta, axa separatoare, locul de ruptură și de irupție a contradicției este nașterea sau, mai exact, linia subțire de dinaintea momentului nașterii. Până la această linie totul este permis pentru a avea copii, ceea ce implică o medicalizare exacerbată, deseori agresivă, cu riscuri, despre care apar încă puține lucrări în literatura studiilor de gen. Parțial voi relua acest subiect în partea dedicată reprezentărilor maternității în cadrul legilor țării. Femeile sunt îndemnate să aibă copii cu orice preț. Iată cum, dacă a naște copii e ceva natural, atunci când a *nu* avea copii din rațiuni imposibil de explicat medical se prezintă tot o expresie a naturalului (selecție naturală), societatea devine nemulțumită, iar medicina dornică să-și ofere ajutorul, perpetuând însă paradoxul unei inconsistențe ideatice:

---

[1] Alexandra Dincă realizează o interesantă anchetă despre modurile în care femeile nasc în România, oscilând între medicalizarea extremă (cezariană) și naturalizarea extremă (nașterea acasă). A se vedea „Începuturi", *DoR* #19, primăvară 2015.

[2] Sharon Hays, *op.cit.*

Scanned with OKEN Scanner

a naşte natural, alături de a procrea nenatural. Pe majoritatea portalurilor ce tratează chestiunea infertilității, din diverse puncte de vedere, medicale, sociale, de într-ajutorare comunitară etc., reproducerea umană asistată medical (fertilizarea *in vitro*, inseminarea artificială şi stimularea ovariană) apare ca etapă *normală*, de *bun simț* în drumul dobândirii unui copil[1]. A se vedea, de pildă, prezentarea fertilizării in vitro pe un portal precum *nastenatural.ro*[2]. Reproducerea umană asistată medical, incluzând aici tehnici şi elemente de la medicamentația pentru stimulare ovariană, până la fertilizarea in vitro, implică numeroase pericole pentru femei, de la banala îngrăşare şi stare de rău, trecând prin formarea unor chisturi ovariene sau de sân, trombofilie, aritmii şi ajungând la sarcini ectopice sau cancere mamare şi dereglări ale întregului sistem nervos şi ale celui endocrin[3].

---

[1] „Dacă tratamentele inițiale nu dau rezultate se poate apela la reproducerea asistată, precum fertilizarea in vitro. Această procedură necesită ovule şi spermă de bună calitate, astfel încât unele cupluri apelează la donatori de ovule sau spermă. Alte cupluri aleg adopția", http://www.sfatulmedicului.ro/Infertilitate-feminina/infertilitatea-sterilitatea_1057, consultat ultima dată în 21.06.2016), „În Romania, aproximativ 30% dintre cupluri nu pot să aibă copii pe cale naturală, iar procentul tinde să crească de la an la an. Majoritatea cuplurilor apelează la fertilizarea in vitro, care este metoda cea mai des folosită" (http://www.avantaje.ro/Sanatate/Mama-si-copilul/Nu-puteti-avea-copii-Exista-solutii-568732, 20 iulie 2006, consultat ultima dată în 21.06.2016.

[2] Irina Olteanu, *Tot ce trebuie să ştii despre fertilizarea in vitro*, 6 octombrie 2015, http://www.nastenatural.ro/tot-ce-trebuie-sa-stii-despre-fertilizarea-in-vitro/, consultat ultima dată în 09.11.2016.

[3] Cf. Rachel Gurevich, „Side Effects and Risks of Fertility Drugs. From Headaches to Twins, Hot Flashes to Mood Swings", *Verywell*,

Scanned with OKEN Scanner

Corpul femeii care dorește să aibă copii, dar și corpul celei care nu este lăsată să aleagă atunci când nu poate să aibă copii, prin resemnare în fața infertilității[1] sau prin amânarea sarcinii (nici chiar adopția nu este foarte încurajată în societatea românească), devin un soclu al științei ginecologice moderne și al industriei farmaceutico-medicale:

> Dacă vrei cu adevărat să aduci pe lume un copil, trebuie să lași la o parte toate prejudecățile și să te prezinți la medic, cu tot cu partenerul de viață. Asta după ce, vreme de un an de zile, în care ai avut o viață sexuală activă, fără a utiliza nicio metodă de protecție, nu ai rămas însărcinată[2].

---

6 octombrie 2016, https://www.verywell.com/what-are-the-potential-risks-of-fertility-drugs-1960190, consultat ultima dată în 09.11.2016.

[1] Cruntă resemnare, totuși, căci: „Diagnosticul de infertilitate poate însemna pentru multe cupluri un capăt de drum, deci un sentiment de resemnare, sau un început anevoios în lumea încâlcită a zecilor de analize medicale, a tratamentelor hormonale agresive, a frustrărilor, a depresiei și a prejudecăților pe care majoritatea oamenilor le au. De multe ori, femeia infertilă este privită cu milă sau chiar cu repulsie de cei din jur, aceasta preferând să țină ascuns acest aspect" (Paula Rotaru, „Infertilitatea nu este o condamnare! Descoperă-i cauzele și vezi cum poate fi tratată", *Ce se întâmplă doctore*, 18.06.2014, http://www.csid.ro/sex/cuplu/infertilitatea-nu-este-o-condamnare-descopera-i-cauzele-si-vezi-cum-poate-fi-tratata-12778593/, consultat ultima dată în 09.11.2016).

[2] Mirela Barbă, „FIV este ultima frontieră a cuplurilor infertile", *Libertatea pentru femei*, 19 octombrie 2016, http://www.libertateapentrufemei.ro/articol/fiv-113416, consultat ultima dată în 16.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

Aceiaşi doctori care adeseori prescriu terapii hormonale cu foarte multă lejeritate, substituind hormonii vitaminelor, în speranţa de a obţine paciente gravide, devin refractari atunci când se pune problema ca femeia să nască printr-o metodă, e adevărat, invazivă, precum cezariana, ce comportă riscurile oricărei intervenţii chirurgicale – dar, nu trebuie uitat, naşterea vaginală însăşi implică extrem de multe riscuri. Naşterea naturală şi durerile ei sunt banalizate tocmai pe ideea că ceea ce este natural are sens, trebuie suportat. Dar, iarăşi, semn de întrebare, atâtea alte dureri *naturale* au fost sau tind să fie complet eradicate – durerea de dinţi în cazul unei extracţii dentare, durerile menstruale etc., în vreme ce durerile naşterii constituie piatra de rezistenţă într-o civilizaţie occidentală a terapiei generalizate.

Dorinţa femeii şi, ca să spunem aşa, putinţa de a avea copii sunt supuse medicalizării intensive, în timp ce livrarea copiilor pe lume îşi păstrează, în imaginarul social şi cultural, dar şi în practică, primatul naturalului. Iar femeile care aleg[1], în

---

[1] De fapt, ideea de alegere, deja problematică (paternalismul medical este puternic în România, o femeie nu decide asupra corpului său decât în mod limitat), devine şi mai puţin aplicabilă, căci, se pare că, începând din luna martie a anului 2014, Statul român nu va mai deconta operaţiile prin cezariană. Dacă vor dori să nască prin cezariană, la spitalele private, femeile vor trebui să plătească întreaga sumă (în jur de 1500-2000 de euro la privat, iar în spitalele de stat, „atenţia" dată medicului oscilează între 250 şi 400 de euro). Cf. http://stirileprotv.ro/stiri/actualitate/statul-ia-decizii-in-locul-mamelor-de-la-1-martie-nasterile-prin-cezariana-nu-se-mai-deconteaza.html, 2 ianuarie 2014, consultat ultima dată în 23.02.2016, sau http://adevarul.ro/news/societate/cezariana-cerere-operatie-platita-luna-martie1_52b898e1c7b855ff56f415f7/index.html, 23 decembrie 2013, consultat ultima dată în 23.02.2016.

Scanned with OKEN Scanner

pofida opozițiilor sociale, familiale, medicale şi de anturaj, să nască cu operație cezariană, ca şi cele care se văd silite să accepte operația cezariană ca recomandare medicală trebuie să se confrunte cu critici şi să accepte că, într-o măsurare în raport cu grila mamei bune, care face totul pentru ca *puiului* ei să îi fie bine, sunt şanse mari să iasă perdantă. Căci discursul naturalizant al naşterii este însoțit mai mereu de discursul care relevă avantajele naşterii naturale pentru copii, cei născuți vaginal fiind mai inteligenți şi mai sănătoşi – copiii născuți prin cezariană sunt predispuşi să devină alergici, obezi, diabetici, cu sistem imunitar deficitar etc.[1] Ca o glumă, aş spune că s-ar mai putea adăuga şi că cei născuți pe cale naturală vor fi mai buni la suflet decât cei născuți prin cezariană. Studiile care vin să scoată în evidență asemenea diferență abundă, în vreme ce studii similare care să investigheze în ce măsură copiii concepuți prin reproducerea umană asistată sunt mai puțin sănătoşi şi mai puțin inteligenți decât cei concepuți natural sunt puține şi slab reprezentate în mass-media.

Iată, de pildă, verva cu care critică decizia femeilor de a naşte prin cezariană o publicație din Banat, de evidentă coloratură religioasă. De remarcat în acest articol este că responsabilitatea unei astfel de alegeri este văzută ca ținând mai curând de femei, decât de medici, doar că nu în direcția unui

---

[1] http://www.copilul.ro/nastere/nastere-naturala/Copiii-nascuti-natu ral-mai-destepti-decat-cei-nascuti-prin-cezariana-a11839.html, 17 septembrie 2012, consultat ultima dată în 21.06.2016, http://www.parinti.com/Copiiinascutiprincezarianasuntmaiexpusila alergii-articol-2376.html, consultat ultima dată în 21.06.2016, http://www.publika.md/descoperire-uimitoare-doctorii-au-aflat-de-ce-risca-sa-sufere-copiii-nascuti-prin-cezariana_1417701.html, 28 mai 2013, consultat ultima dată în 21.06.2016.

Scanned with OKEN Scanner

empowerment matern. Femeile, dând dovadă de un soi de imaturitate în care se combină frica şi jena, forţează, fac presiuni şi, se subînţelege, corup cadrele medicale în vederea aprobării operaţiei, cu riscul, considerat indiscutabil, al multiplelor daune aduse copiilor proprii. Ulterior se vorbeşte în articol şi despre *industria medicală* a cezarienelor, dar, subtextul e clar: cercul vicios este generat de către femei.

> Pentru a scăpa de travaliu, foarte multe viitoare mame decid ca micuţii să vină pe lume printr-o intervenţie chirurgicală. Preţul operaţiilor: sănătatea copiilor (...) în România, femeile – din cauza jenei sau a fricii de durere ori de eventuale complicaţii ori din fobie faţă de mediul spitalicesc – exercită presiuni asupra medicilor pentru a naşte prin cezariană, iar aceştia acceptă şi chiar pledează pentru intervenţia chirurgicală[1].

Apoi, pentru a da de pământ şi mai bine cu orice normă jurnalistică, autoarea, o femeie, utilizează o metaforă bine ticluită pentru a reda violenţa maternă încapsulată în consimţământul la cezariană: „majoritatea bebeluşilor văd pentru prima dată lumina reflectată în lama bisturiului".

Este drept că, de pe poziţii sociologice, nu pot judeca obiectiv pertinenţa unor astfel de studii, dar felul în care ele se împletesc în discursul culturii de masă, felul în care sunt preluate în mass-media, fiind produse de această contradicţie culturală a maternităţii şi contribuind ele însele la adâncirea acestei contradicţii ale cărei victime sunt femeile asupra cărora apasă

---

[1] Dana Istrate, „Peste jumătate dintre timişorence îşi condamnă copiii la probleme de sănătate", în *Renaşterea Bănăţeană*, 14.05.2016, http://renasterea.ro/peste-jumatate-dintre-timisorence-isi-condamna-copiii-la-probleme-de-sanatate/, consultat ultima dată în 09.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

noi standarde calitative materne, noi cerințe socio-culturale care se exercită asupra lor ca forme de putere şi control nu trebuie să lase indiferent pe nimeni. După cum şi ipocrizia unor discursuri, precum cel medical şi medicalizant, sau cel de inspirație religioasă, se cere explicată şi, de ce nu, supusă şi ea unor evaluări etice.

Femeile cu care am discutat par a avea extrem de puține cunoştințe referitoare la ce presupun tehnicile de reproducere umană asistată, la riscurile pe care medicalizarea gravidității şi a capacității de a avea copii le comportă. Mai mult, aproape toate arată încredere în medicul personal şi în medici în general, în drepturile şi puterea medicinii de a rezolva marea problemă a infertilității. Femeile care nu pot să aibă copii trebuie să meargă la doctor, să facă *tot ce se poate face.* Iar după ce îl au, să îl nască natural. Singura persoană care a apelat la reproducerea umană asistată medical pe care am reuşit să o intervievez, fără să fie absolut singura care să cunoască riscurile reproducerii umane asistate (se mai înscriu, printre cunoscători, încă două persoane), a fost şi singura care şi-a expus, fără nicio rezervă, părerea de rău pentru a fi ales să nască natural. S-ar putea să existe o corelație între aceste două ipostaze, cea a femeii care îşi medicalizează capacitatea reproductivă şi, respectiv cea care ar putea fi mai tentată să renunțe la *naturalitatea naşterii.* Dar, din discuții cu alte femei, în afara interviului (femei care nu au dorit să participe efectiv la interviu) şi din examinarea unor forumuri pe acest subiect, tind să am rezerve. Multe dintre cele care îşi povesteau întâmplările prin care au trecut, cu tratamente de stimulare ovariană, cu complicații ale fertilizării in vitro (FIV), au mărturisit că au născut sau plănuiau să nască natural.

Două respondente au identificat, evident fără nicio legătură una cu cealaltă, o situație pe care au numit-o paradoxală. Anume faptul că medicii ginecologi recomandă naşterea naturală pacientelor, afiliindu-se discursului contemporan naturalist,

Scanned with OKEN Scanner

dar pentru apropiatele lor fac tot ce pot să le ajute să nască cu cezariană. Una dintre ele a născut cu cezariană propunându-şi din start asta, iar pentru cealaltă, cezariana a fost un eveniment care a dărâmat o construcţie mentală a naşterii cu care femeia se obişnuise, la care ţinea. În acest sens, rezervele se impun, putând fi vorba şi de o valorizare posterioară a acestui tip de naştere (teoria după practică), deşi la fel ne putem poziţiona şi faţă de naşterea naturală. Adică, femeile care au născut natural tind să aprecieze acest tip de naştere numai pentru că ele au trecut prin ea. Există însă şi excepţii (M13).

> A fost sfatul medicului, nu neapărat dorinţa mea. Nu îmi era frică de durere, nu acesta a fost motivul. Dar există un paradox astăzi. Toţi spun ce bună e naşterea naturală, la televizor, prin reviste, se zice că îţi revii repede şi că aşa trebuie născut. Medicii spun însă că nu e aşa. Mi-a spus şi medicul meu: dacă ai fi fata mea, ţi-aş spune să naşti prin cezariană. Acum tu faci cum vrei. Şi l-am ascultat. Am auzit de tăieturile care se fac la naşterea naturală, de durerile care sunt. Luni de zile nu îţi revii după tăieturi. Apoi, naşterea naturală e primejdioasă şi pentru făt, şi pentru mamă. De curând am aflat de o colegă de serviciu a cărei fată a născut natural. Copilul a suferit la naştere o privare de oxigen, iar acum e aproape legumă. Ai un copil normal în pântec nouă luni, apoi îl scoţi tălâmb. (M2)

Acest scurt interludiu este de încheiat prin constatările a două dintre intervievate care, cu o radicală şi oarecum spontană luciditate, pun în evidenţă contradicţia culturală medicalizare-naturalizare în chiar discursul propriu:

> Analgezicele şi epidurala sunt tot înşelăciuni, ca şi cezariana. MIMEZI NAŞTEREA. (M9)

Scanned with OKEN Scanner

> Oamenii care nu pot să aibă copii ar trebui să apeleze și la mijloace de reproducere umană asistată, la tehnologie. Uite, îmi dau seama că sunt în contradicție cu mine însămi. Pe de o parte spun că nu e bine să intervenim în ordinea lui Dumnezeu, asta cred eu mereu, de aceea spuneam și de avort, că nu te poți băga peste ce a hotărât Dumnezeu, dar uite, pe de altă parte mă folosesc de achizițiile ultime în domeniu. (M6)

9.4. Alăptarea. Necesitate și revoltă

Alăptarea este și ea o formă de naturalizare și, în consecință, livrată discursiv și ca practică drept cea mai firească activitate a mamei în beneficiul copilului, activitate care întărește legăturile dintre cei doi, deși, de altfel, este o chestiune eminamente culturală. Literatura de specialitate din zona sociologiei și a studiilor de gen critică cultura a ceea ce s-ar putea numi *extremism lactic* și dezvăluie caracterul de construct cultural al alăptării[1], dar realitatea este că *madona lactans*, idealul renascentist european al femeii dedicate copilului său,

---

[1] Vanessa Maher, *The Anthropology of Breastfeeding. Natural Law or Social Construct*, Berg Publisher, Oxford, 1992. Petrina Brown, *Eve. Sex, Childbirth and Motherhood through The Ages*, Summersdale, West Sussex, 2004. Brown arată, de pildă, că, dintotdeauna, societatea și femeile au încercat o anumită repulsie sau măcar reluctanță în fața alăptării, că era o activitate stratificată social, în sensul că femeile avute, din clase sociale superioare, plăteau pe femeile din clasa de mijloc pentru a le alăpta copiii, iar acestea, la rândul lor, plăteau pe cele din clasele inferioare (așa-zisele doici sau *wet-nurses*). O altă chestiune interesantă evidențiată de autoare este că morbiditatea mare la copii din cauza alăptării cu lapte ne-matern se datora nu compoziției chimice diferite a acestuia, ci microbilor, igienei precare.

Scanned with OKEN Scanner

ideal reprezentat în arta picturală[1] şi în sculptură este tot mai aproape de întrupare în realitatea cotidiană. Doar că sânul de inspiraţie creştină, trăitor în timpuri (post)moderne este mai tolerabil la invazia unor semnificaţii care vin de pe altă filieră, una a erotizării femeii, acceptând să se îmbogăţească, în limite decente însă, cu sexualitate. Badinter dezvăluie, în cartea sa din 2010, unele dintre pârghiile ascunse care fac din cultura laptelui, a alăptării, o cultură atât de agresivă. Ea le identifică în *La Leche League International,* asociaţie americană fondată în 1958 de către câteva femei casnice, de confesiune catolică, militante tradiţionaliste creştine, care începe prin a-şi propune să înveţe femeile *arta alăptării*, dar care dobândeşte o putere fără precedent în întreaga lume, având numeroase filiale în toate ţările, sponsorizând şi comandând cercetări (din care reies întotdeauna avantajele alăptării la sân). Badinter subliniază ideologia naturalistă *à La Leche League*[2], modelele şi reprezentările maternale pe care aceasta le impune: mama disponibilă tot timpul pentru nevoile bebeluşului ei, alăptarea ca rezolvitor absolut de probleme (de la revenirea la silueta iniţială, până la eradicarea din faşă a depresiei post-partum), prelungită cât mai multe luni, tatăl inutil (relaţia privilegiată şi auto-suficientă după naşterea copilului este cea dintre copil şi mamă). Totodată, cercetătoarea franceză notează că strategiile politice extrem de abile ale Ligii şi întreg discursul său persuasiv nasc nu numai modele ale mamei bune[3], ci şi ale mamei rele. Iar una dintre

---

[1] Celebra *Madonna Litta* (1490-1491), a lui Leonardo da Vinci, dar motivul e prezent la mulţi pictori celebri, precum Rafael Sanzio, Jacopo Tintoretto sau Andrea del Sarto.

[2] http://www.llli.org/, consultat ultima dată în 23.02.2016.

[3] A devenit celebră coperta revistei *Time* (21 mai, 2012), prezentând o tânără mamă de 26 de ani, alăptându-şi băiatul de patru ani (acesta stă în picioare, pe un scăunel, astfel că ajunge până la sânul mamei),

Scanned with OKEN Scanner

definițiile de forță ale mamei rele conține negarea alăptării din partea acesteia[1].

Poate pentru că în țara noastră nu a pătruns atât de puternic acest curent al alăptării, datorită și unei practici spitalicești ce-și mai conservă rădăcinile comuniste, în care nu se insistă prea mult pe nevoile copilului și nici pe instruirea mamei, însă respondentele s-au arătat mai puțin dogmatice în privința alăptării decât am anticipat, ca ipoteză de cercetare. Multe femei mi-au relatat dificultățile prin care au trecut pentru a alăpta – masaj mamar extrem de dureros, reproșuri din partea familiei cum că nu doresc sau nu pot să alăpteze, diminuarea accentuată a timpului liber și a independenței de mișcare, atașamentul excesiv al copilului de mamă, scăderea calității somnului femeii, inserarea unei apatii în relația cu partenerul de viață, imaginea de sine ca instrument în beneficiul exclusiv al copilului, ca „mașină de muls" etc. Pentru multe dintre cele care au alăptat, perioada nu a avut nimic din frumusețea promovată de avatarurile Ligii, din contră. A fost o perioadă tolerată, însă iritantă și destabilizatoare, ori, în cel mai bun caz, o perioadă neutră din punctul de vedere al implicării afective. Printre motivele care au contribuit la acceptarea alăptări au fost cele medicale, mai mult sau mai puțin documentate (uneori din cărți, alteori din familie, alteori nici măcar, ci *din auzite*), potrivit

---

și având titlul „Are You Mom Enough?", care a născut multe dispute în *social media*. http://content.time.com/time/covers/0,16641,20120521,00.html, consultat ultima dată în 22.11.2016.

[1] Un articol inspirat tocmai de coperta revistei *Time*, care contestă ideea că maternitatea ar trebui să se concentreze, ca semnificații, discuții și reprezentări sociale în jurul hrănirii copilului: Lisa Belkin, „No. I Am Not Mom Enough", în *The Huffington Post*, 29 octombrie 2013, http://www.huffingtonpost.com/lisa-belkin/no-i-am-not-mom-enough_b_1507550.html, consultat ultima dată în 18.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

cărora este sănătos, se creează anti-corpi pentru copil, floră digestivă. De altfel, această toleranţă vădeşte şi un accentuat spirit de sacrificiu, întrucât prea puţine femei au identificat avantaje pentru ele însele (de pildă prevenţia cancerului de sân, unul dintre avantajele mult clamate în cultura de masă), mai numeroase fiind cele care au văzut, în ceea ce le priveşte, o activitate fastidioasă sau cu impact negativ asupra esteticii trupului feminin. Alăptarea şi discursul pozitivizant al acesteia întăresc singurătatea maternă a femeii. Lucru vizibil şi din discuţiile cu respondentele noastre.

> Două luni am avut un stres enorm, luam injecţii să mi se desfunde canalele, dacă ţi se împietresc canalele şi se face infecţie, te taie pe viu, nu te pot anestezia, chiar mi s-a spus. Ştiu că dacă vrei să nu mai alăptezi e posibil să nu reuşeşti şi să păţeşti lucruri urâte. Sunt care spun că trebuie să te strângi peste sâni cu ceva, ca să nu mai iasă laptele, ştiu cazuri că le-a ieşit laptele pe sub braţ, nu eşti sigur să reuşeşti. (M6)

> Dacă decizi să alăptezi e clar că eşti mult mai legată de copil şi responsabilă de tot ce se întâmplă. Dacă se decide formula, atunci e mult mai simplu pentru că, da, într-adevăr, poţi spune că responsabilităţile sunt egale. Oricum se spune că copilul este legat emoţional de mamă şi că în primii doi ani resimte tot ce simte mama, supărare, bucurie, toate stările ei. (...) primul an e dificil pentru copil, mai ales dacă doreşti să şi alăptezi. E mult mai bine pentru copil şi atunci îţi asumi. Dependenţa e mult mai mare de tine. Îţi semnezi singură sentinţa, practic. Cred că totuşi e ceva specific pentru copilul tău ce poţi tu să îi dai. De ce să îi dai chestiuni care nu ştiu cât de naturale sunt. Se zice că slăbeşti mai repede după naştere, dacă alăptezi. La mine nu a fost aşa, că trebuie să consumi alimente care au mai multe calorii, să fie laptele dulcele. (M3)

Scanned with OKEN Scanner

Nu am avut lapte şi m-am străduit din plin vreo trei săptămâni, dar am sfârşit prin a hrăni copilul cu lapte praf. Sunt tot felul de campanii care ne spun cât de bun şi minunat este laptele matern şi ce rău este celălalt. Totuşi, copilul meu a fost mereu sănătos tun şi a pus în greutate ca la carte. A mers mai bine decât alţi copii care au fost alăptaţi. E chiar mai sănătos decât alţi copii care ştiu că au fost alăptaţi până la 6 luni. Din experienţa mea, nu cred că a avut nici un fel de neajuns. E mult mai comod, dacă vorbeşti de partea comodităţii, cu lapte praf. Nu e vorba că te chinui, că te chinui cu drag, dar pierzi enorm de mult timp şi oricum eşti obosit şi ai multe de făcut în perioada asta. Am văzut la altele, e foarte greu şi abia au aşteptat să scape. E discutabil câte săptămâni sunt necesare pentru ca să îşi ia copiii anticorpii din lapte. Cât despre legătura aia care se creează prin alăptare, nu ştiu ce să zic, oricum ţii copilul în braţe, nu cred că alăptarea creează afecţiune, cred că sfaturile sunt pur şi simplu medicale, legate de sănătate. La mine presiunea de a alăpta a fost foarte mare. Parte din familia mea aştepta să pot face acest lucru. Am încercat de toate. Am făcut, în spital, un dureros masaj pe sâni de pornire a laptelui, relativ inutil. Am plâns însă de durere cât a durat acea procedură chinuitoare. Acasă eram zilnic întrebată dacă am reuşit să mă mulg şi cât anume, iar acest lucru mi-a creat un stres îngrozitor. Nu am văzut nimic înălţător în toată povestea cu alăptatul. Nu mi se pare că aşa te apropii de copil. Măcar data viitoare, dacă o să mai am un copil, o să ştiu să nu mă mai agit inutil. (M1)

Nu este nimic plăcut în alăptare, nimic înălţător, deşi aşa se spune. Nu pot să spun că mi-a fost chiar silă să alăptez, deşi pe-aproape, dar a fost foarte dureros. Copilul plângea de foame, eu plângeam de ciudă. M-am simţit ca o vacă. Dar mă gândesc că, dacă e să zicem că suntem ca vacile, ca mamiferele, atunci tot ca ele, unele avem lapte bun, altele lapte slab, ar trebui să se spună şi asta, că peste tot se zice ce bun e laptele de mamă, ca şi când nu ar fi diferenţe între mame, între laptele lor. (M2)

Scanned with OKEN Scanner

Un chin. Alăptatul a fost cu adevărat un chin. (M11)

Soluția nu este renunțarea în mod aprioric la alăptare, ci iarăşi, abandonarea unui discurs normativ şi care face întotdeauna loc de evaluări şi culpabilizări ale femeii, toleranța pentru diversitate – hrănire cu lapte praf, cu lapte de vacă, hrănire mixtă etc. – în funcție de fiecare femeie în parte, de dorințele, de preferințele şi de disponibilitatea ei în a se consacra unei activități care-i limitează mult autonomia, antrenând-o şi mai mult într-o relație de co-dependență, din care tatăl pare a fi alungat sau prea puțin folositor.

9.5. De-feminizarea naşterii

Prin de-feminizarea naşterii înțeleg acea disponibilitate a femeilor de a renunța, într-un exercițiu imaginar cerut de interviu, să se raporteze la naştere ca activitate tipic feminină. De fapt, a fost o metodă prin care am verificat cât de dispuse se arată respondentele în a-şi imagina maternitatea fără componenta naşterii şi de a include şi de a re-gândi rolul paternal al bărbaților într-un context în care nu ar mai exista diferențe biologice între bărbați şi femei. Pentru multe respondente, diferențele de afecțiune pentru copil între bărbați şi femei există şi ele se datorează inclusiv naşterii, faptului că există o complicitate trupească inerentă a mamei şi a copilului, deşi, într-o mai mare măsură, ea se explică printr-o înzestrare naturală diferențiată:

> Copilul are nevoie de afecțiune şi de la mamă, şi de la tată. Nu e bine să nu fie aşa, nu e sănătos. E foarte sănătos pentru copil să fie şi de la mamă şi de la tată. Nu ştiu în ce proporție acum, nu ştiu dacă egal. (M9)

Scanned with OKEN Scanner

> E mai cu frică față de copil, mai retractil. Femeia îl giugiulește, îl ține în brațe. E mai multă afecțiune între mamă și copil. E în natura noastră să știm cum să ne purtăm cu ei, bărbații se simt puțin în minus. (M5)
>
> Da, e mai obligată o mamă față de copil, decât tatăl. Acum poate este doar o preconcepție de tip tradițional, dar mama este prima și atunci ea are cele mai mari responsabilități. Mi se pare anormal ca cea mai mare responsabilitate să cadă pe tată. Pentru că există mama. Ea este MAMA, ea trebuie să aibă grijă. Tatăl numai să completeze. (M6)
>
> Ambii părinți își iubesc copilul. Nu știu dacă în mod egal, dar odată ce o mamă a purtat în pântec copilul 9 luni și l-a adus pe lume, l-a alăptat la sân, cred că s-a realizat o legătură deosebită între ei. Nu vreau să zic că o mamă își iubește copilul mai mult, dar există diferențe între mamă și tată. (M12)

Am întrebat, prin urmare, în cadrul interviului, ce s-ar întâmpla în eventualitatea în care și bărbații ar putea naște și dacă femeile (în general, și respondenta cu care discutam la acel moment) ar accepta să împartă cu bărbații corvoada nașterii unor copii în familie (întrebarea 22 din ghidul de interviu). Am primit două categorii de răspunsuri. O parte din femei s-au arătat de acord, sigur, hazul a fost întotdeauna prezent, deci, datorită comicului de limbaj și de situație, datele obținute trebuie privite cu rezervă, mai mult pentru formarea unei idei. Aceste participante care au intrat în joc au venit cu diverse amendamente și s-au legat în principal de ideea unei egalități în fața durerii, și consistent mai puțin de ceea ce ar decurge din preluarea gravidității și a nașterii, anume o posibilă creștere de afecțiune dinspre copil înspre tată, în dauna mamei și formarea unei alte diade cultural privilegiate, copil-tată, și relaxarea diadei clasice, copil/-mamă.

Scanned with OKEN Scanner

Da, ar fi interesant (râde). Probabil că ar avea mai multă empatie. Da, cred că ar fi astfel de femei. Asta a fost condiția mea la căsătorie. Eu fac primul copil, restul faci tu, te descurci (râde). Până la urmă m-am oferit eu voluntară. I-am zis, la un moment dat, măcar o dată să ai ciclu să vezi cum e, să treci prin ce trec eu lunar. Să vezi cum e să ai sentimente pe care nu prea le poți controla. Nu ştii să le gestionezi, dar mă rog, încerci, te stăpâneşti, nu e ceva ce ține de persoana ta. Avem ceva schimbări legislative, cu concediul de paternitate. Cu drepturile homosexualilor. S-ar schimba multe. Iar la angajare i s-ar spune: te rog frumos să ai în vedere ca soția ta să nască, nu tu. S-ar da peste cap sistemul, pentru că, în mare parte, se bazează pe bărbați, sistemul de producție şi angajare. Cumva se aşteaptă de la femei, pentru că ele stau cu copiii când sunt bolnavi, ele sunt cele care nasc, alăptează, nu invers. Şi atunci ar fi ceva mai haotic. (M3)

Păi da, când stă găluşca aia în tine 9 luni s-ar schimba ceva-ceva. Dar oricum ei au afecțiune de transmis, ei, tații. Să zicem că mi-aş fi lăsat soțul să nască (nehotărâtă, retrasă). (M9)

Da, cred că ar fi ok. Poate şi-ar schimba şi ei comportamentul. Nu s-ar mai plânge de chestiuni minore, că îi jenează copiii. (M5)

Ar fi super să se poată. Unul îl face femeia, altul bărbatul. Ar fi cupluri care ar dori asta, cum să nu, de ce nu. Doar nu de-aia te căsătoreşti ca să faci un copil, hai să fim serioşi. Un copil îl faci şi necăsătorită. Eu aş fi de acord. S-ar schimba multe. Dar Biserica nu ar vrea, ar zice cum, doamne, ca un bărbat să nască. Iar bărbații ar fi primii cărora le-ar fi frică. Fug şi de o injecție. Nu, nu ar fi de acord. Dar ei îşi doresc întotdeauna copil. Şi spun: hai, mai fă tu, hai mai fă un copil, ce e aşa de greu. Dar în momentul în care ar trebui ei să nască… n-ar mai spune şi gândi aşa. (M4)

Am hotărî să avem doi copii. Unul născut de mine, altul născut de el. Serios vorbind, da, ar afecta probabil relațiile

Scanned with OKEN Scanner

> dintre bărbați și femei, însă cred că conturile s-ar regla destul de repede... Relațiile dintre femei și bărbați în secolul XXI sunt oricum extrem de dinamice. Cred cu tărie că nu mai este cale de întoarcere; astăzi toate – absolut toate! – modelele de familie imaginabile pot găsi înțelegere și acceptare; whatever works for you, it's OK. (M10)

O altă parte, ceva mai restrânsă, a fost total în dezacord cu această posibilitate și au fost și situații când femeia intervievată a catalogat din start întrebarea ca prostească, răspunzând apoi că nu, în niciun caz nu ar ceda acest drept. Printre motivațiile de forță se află inutilitatea contestării legii naturale – *așa am fost făcuți* și teama că lumea și-ar pierde din sens – *am fost făcuți cu un rost așa*, precum și ideea că graviditatea nu ar schimba prea mult din capacitățile afective ale bărbatului. Cel mai probabil, la baza mecanismelor psihologice de adâncime care contribuie la această negare ludică a masculinizării naşterii, a abolirii discriminării naturale maternal – paternal, se află teama de a nu pierde o poziție socio-culturală de valoare, anume aceea de a fi mamă, în cadrul căreia naşterea aduce o deosebire semnificativă între bărbați și femei, societatea apreciind, am văzut, până la stereotipizare și reificare, rolul femeii de a aduce pe lume prunci. Această categorie nu se selectează nici dintre cele cu educație superioară, nici dintre cele cu educație restrânsă. Sunt femei cu școală profesională care, cel puțin discursiv, exultă la ideea unei împărțiri a responsabilităților față de copii, și femei ce au finalizat un doctorat care nu acceptă nici în glumă ideea unui bărbat capabil să nască. Din nou, vârsta nu a părut să aibă nicio importanță. Singura axă de oarecare variație pe care am găsit-o este ataşamentul față de confesiunea creştină. Cele care au manifestat și în alte răspunsuri puternice înclinații religioase (*nu* dat avortului pe criterii religioase, datoria religioasă a femeii de a avea și creşte copii etc.) au fost și cele mai spe-

Scanned with OKEN Scanner

riate de o astfel de perspectivă resimțită ca dureros egalitaristă. Dar nu numai cele ataşate de religie au respins o astfel de posibilitate. Pe de altă parte, numărul de respondente este prea mic pentru ca astfel de afirmații să nu intre sub incidența speculativului. Categoria femeilor care nu vor să împartă cu bărbații posibilitatea de a naşte este cea mai reprezentativă conform unui sondaj derulat de o revistă franțuzească dedicată maternității în anul 2010[1], de aproximativ 60%, iar explicația sociologului revistei a fost următoarea: „cu toate că femeile revendică paritate între sexe, ele nu doresc in-diferențiere. Această experiență a maternității le conferă o distincție pozitivă, o specificitate de care sunt foarte ataşate"[2].

> Eu zic că în primul rând e contra naturii. Dar, ca o glumă, ar fi foarte bine să ştie şi bărbații cum e. Nu neapărat că nu ar avea şi ei altele de dus, dar, de ce nu. Probabil că s-ar schimba multe, nu pot să îmi dau seama. (...) Ar fi păcat ca femeile să renunțe la a da naştere, pentru că, totuşi, bărbații nu sunt făcuți astfel. Ar trebui toată structura lor să se modifice pentru asta. Nu cred că bărbații s-ar schimba dacă ar naşte, chiar nu cred. Nu înseamnă neapărat că după ce ar naşte ar şti să se ocupe ca o femeie. Oricum se spune că există diferențe între femeie şi bărbat. De exemplu, femeile se pot concentra mai bine la două sau mai multe lucruri deodată. Iar ca mamă trebuie să poți face asta. Să faci lapte, să speli haine, să fii cu un ochi pe copil. Cred că atenția distributivă le lipseşte bărbaților. Ar putea să stea în pat 9 luni de zile cu burta mare, să suporte o durere, dar nu mai mult. Eu zic că diferențele astea sunt înnăscute, mai mult decât dobândite,

---

[1] http://www.enfant.com/papa/devenir_papa/hommes-enceints-resultats-du-sondage.html, consultat ultima dată în 22.06.2016.

[2] Christine Castelain Meunier, *Idem*, (trad.n.).

Scanned with OKEN Scanner

toți le au astea, indiferent de mediu și de educație. La toți se pot observa, că de-asta intrăm câteodată și în contradictoriu, femeile și bărbații. (M1)

N-aș rata experiența. E o experiență care merită trăită din toate punctele de vedere. (M8)

Eu una n-aș accepta. Mi se pare împotriva firii, foarte rău. Ciudat, aiurea. NU că nu ești open-mind, dar... (M7)

Eu, personal, sunt împotrivă. Deși de multe ori am spus că mi-ar plăcea ca bărbații să simtă ce înseamnă să fii însărcinată măcar o săptămână ca să ne înțeleagă, nu cred că mi-ar place să se transfere aceasta. O femeie are tot „pachetul" hormonal și de instinct pentru a-și îndeplini rolul, pentru un bărbat ar fi doar „un job" și mă tem că acei copii ar fi lipsiți de o dragoste și o grijă specială pe care doar o femeie ar putea să o ofere. Nu știu care ar putea să fie consecințele emoționale asupra copiilor. (M13)

Nu pot să văd această situație în niciun fel. Deci nu pot să comentez. Realitatea este că doar femeile pot avea copii. (M12)

*

* *

Cele mai importante concluzii care se degajă din acest capitol care a avut în vedere nașterea ca experiență observabilă atât în regim biologic, cât și cultural, sunt următoarele

- nașterea este importantă pentru femei (experiență corporală liminală, proximitate cu moartea), indiferent de conotația pozitivă, negativă sau ambivalentă pe care o dau nașterii ca proces general;

Scanned with OKEN Scanner

- amintirea naşterii nu se estompează o dată cu vârsta, există chiar tendința de rafinare în timp la nivel de discurs către celălalt şi către sine (memorie afectivă);
- există narative complexe, poveşti despre naştere în care femeile îşi depozitează amintirile şi trăirile pentru a fi transmise altora şi care atestă personalizarea naşterii;
- post-graviditatea este mai puțin personalizată, există tendința de retragere discursivă, cel puțin în fața intervievatorului;
- ar fi mai corect să spunem că naturalizarea naşterii este întotdeauna o hiper-naturalizare;
- există o naturalizare hard (acceptare şi înnobilare a suferinței naşterii) şi o naturalizare soft (ne-acceptare, ruptură față de naturalul paradigmatic al naşterii);
- naşterea prin cezariană este marele inamic al naturalizării naşterii;
- contradicția culturală, medicalizare (a dorinței şi capacității de a avea copii, a graviditații) – naturalizare (a naşterii), indică presiunea socială la care sunt supuse femeile;
- alăptarea tinde să fie mai puțin naturalizată decât naşterea; există un discurs contestatar al alăptării la intervievate;
- de-feminizarea naşterii are atât adepte, cât şi oponente, printre intervievate predominând uşor prima categorie;
- şi adeptele şi oponentele sunt, în principal, de două feluri, moderate, reținute față de ideea pe care o susțin, respectiv înfocate, ataşate de percepția lor;
- religiozitatea crescută a femeii pare a fi un factor de predictibilitate pentru aderența la menținerea statutului feminin (tradiționalist) al naşterii, într-un exercițiu de imaginație privitor la posibilitatea de a putea împărți naşterea cu partenerul.

Scanned with OKEN Scanner

10. Maternitatea între imperativ şi facultativ

În acest capitol al cărţii voi analiza modurile de raportare la maternitate a persoanelor care au răspuns la interviu, de data aceasta nu cu referire la naştere, ci într-o înțelegere mai largă, a maternității ca dimensiune socială şi personală. Sunt foarte multe aspecte care fac din maternitate o zonă tensionată între imperativ şi facultativ, între datorie socială, culturală, politică şi alegere personală. Revoltele împotriva unor reprezentări tradiționaliste sau neo-tradiționaliste (de tip modelul mamei bune) sunt prezente, însă neorganizat şi discontinuu. Nu există, din cele 16 respondente, decât foarte puține la care să se observe clar o configurare discursivă anti-stereotipică în raport cu toate structurile conceptuale urmărite prin interviu (M10, M14). În rest, glasul femeilor este întotdeauna înecat în discursuri străine, relația personală cu maternitatea pare pătată de invazii semantice străine, constrânsă de acestea. Pe de altă parte, vestea bună este că sunt puține glasuri deplin scufundate. Majoritatea găsesc, pe porțiuni mici, forța de a contesta anumite chestiuni, îşi manifestă dezacordul. Acelaşi lucru s-a văzut şi în relație cu naşterea şi graviditatea, dar naşterea ca proces de livrare a copilului pe lume e, desigur, mai puțin pretențioasă decât maternitatea, ca proces de creştere a copilului şi, mai mult, de interiorizare socio-personală a faptului de a fi mamă.

Anticipând însă aspectele pe care le voi examina, trebuie spus că cea mai puternică valență a maternității – cel mai pregnant reprezentată şi ale cărei adepte depăşesc cu mult procentul de 50% dintre intervievate – rămâne cea a sensului suprem în viața femeii. Totuşi, şi aici se pot adăuga nuanțe: la unele respondente, cele mai numeroase, sensul maternității îşi abandonează aura demiurgică, iese din distincția sa stridentă şi se alătură sensurilor obişnuite. Sigur, nu în ideea că devine un sens

Scanned with OKEN Scanner

banal, ci în accepţiunea posibilităţii de convieţuire cu sensurile obişnuite ale vieţii. Maternitatea devine un alt sens, o altă ipostază a femeii. Dar şi într-o astfel de coborâre în mundan a maternităţii pot apărea probleme. După cum remarcă una dintre participantele la interviu, a fi mamă este, în epoca actuală, mai puţin *înălţător* decât altădată – şi sunt zone ale culturii de masă unde apar astfel de dezvrăjiri, cum am văzut în cele două texte de blog analizate, dar şi în articolul al doilea de pe portalul *SmartWoman* –, o experienţă importantă, dar comună, ceea ce, atenţie!, nu face din non-maternitate o opţiune viabilă.

> Am impresia că a avea copii a devenit o opţiune „trendy". Am auzit pe cineva spunând că dacă scenariul serialului „Sex and the City" ar fi fost scris astăzi, toate protagonistele ar fi fost mame şi ar fi fost „cool". Femeia modernă era, prin definiţie, child-less; femeia „late-modernă" este prin definiţie... totul. Astăzi, cum bine sublinia U. Beck, se face extrem de mult caz de asumarea tuturor ipostazelor care ar putea aduce un „ceva" în plus identităţii tale. Nu cred că o femeie angajat-modernă (ca să nu zic „târziu-modernă") îşi poate „permite" să ignore ipostaza de mamă... (M10)

10.1. Reprezentarea maternităţii în context istoric

La setul unu de întrebări: Ce credeţi despre experienţa de a avea copii în lumea contemporană? Mai reprezintă o prioritate copiii pentru cuplurile actuale? Este mai simplu sau mai dificil să ai astăzi copii decât în alte vremuri?, femeile au făcut, după cum era de aşteptat, din însăşi structurarea întrebării, o comparaţie între maternitatea de astăzi şi maternitatea de ieri, în sens larg. Dar aici intervin nuanţele, că fiecare respondentă s-a focalizat, din vastul trecut uman, după voie, fie

Scanned with OKEN Scanner

pe o perioadă anume (comunismul e un reper frecvent), fie pe un trecut sintetizat pe baza percepției proprii și subliniat nostalgic, idealizat, sau, dimpotrivă demonizat. Selecția celui de-al doilea termen al comparației și ponderea care i se dă în funcție de aspectul ales în cadrul acestuia se face în raport cu elementele maternității considerate relevante de către respondente. Prin urmare, sunt trei categorii de răspuns posibile, în cadrul acestei comparații: este mai greu acum decât atunci, este mai ușor acum decât atunci și este mai mult sau mai puțin la fel. Nu este suficient însă să constatăm acest tipar de poziționare, ci trebuie adăugat că verdictul de greu sau ușor se poate da în funcție de două elemente, mama sau copilul. Mai exact, respondentele aleg să situeze prezentul în avantaj sau dezavantaj față de trecut prin referire fie la mamă, fie la copil. Este mai greu din punctul de vedere al mamei (presiuni sociale, dificultatea de găsire a unui serviciu, instabilitatea familiei moderne, amânarea maternității din pricina profesiei) sau mai greu din punct de vedere al copilului (viața este mai grea, în consecință va fi mai grea și pentru copil). Ori, este mai ușor prin raportare la mamă (naștere mai bine controlată medical, mortalitate redusă, posibilitate de informare mai bună cu privire la orice subiect), sau prin referire la copil (morbiditate și mortalitate infantilă diminuate, atenție și dragoste sporite din partea părinților). Atunci când respondentele nu se pot hotărî în a aloca un semn de superioritate prezentului în dauna trecutului sau invers, faptul se explică prin sesizarea simultană, de către femei, a unor aspecte ce privilegiază trecutul, respectiv a unora ce avantajează prezentul. În plus, sunt și femei – pe care le-am încadrat tot în această categorie a egalității trecut-prezent, deși e mai degrabă vorba de ceva ce nu intră sub incidența egalizabilului sau non-egalizabilului – pentru care diferențele aduse de curgerea timpului asupra concepțiilor și practicilor maternității rămân diferențe și

Scanned with OKEN Scanner

atât, nu sunt prelucrate etic de către respondente, ca de exemplu, pentru unele, faptul că se fac copii mai târziu.

> Să ai copii este întotdeauna ceva unic, nu neapărat în lumea de astăzi. Nu pot să mă gândesc, dar sunt avantaje: în ziua de astăzi te poţi informa foarte mult, faţă de familiile noastre, unde se perpetuau nişte tipare, ce făcea mama, ce făcea bunica se făcea mai departe. Apoi, ceea ce observ pentru epoca asta este că creşte vârsta la care se fac copiii şi apar tot felul de situaţii. La mine la birou, din 15 persoane, doar 3 au viaţă de familie normală: adică mama, tata şi copiii. În rest, sunt numai soţ şi soţie sau divorţaţi sau necăsătoriţi. Dar sunt persoane care tânjesc după copii, tot felul, după situaţie. Dar normalitatea, eu aşa văd normalitatea, mama, tata şi copiii, e mai puţin întâlnită. (M9)

> În Evul Mediu copilului îi era mai greu, acum are toate şansele din lume pentru că părinţii şi societatea vor să-i ofere totul în lume copilului. Dacă e educat cum trebuie, copilul înţelege şi nu profită. Sau în comunism, câte oprelişti, câte tabuuri, câtă incertitudine. Acum îi poţi oferi copilului ce desert vrea el, orice. Dacă există carieră, cuplul nu este dispus să facă copii, nu este timp pentru crescut copii. Amână. Dar, când eşti realizat, ai obligaţii multe şi nu mai ai timp fizic. (M6)

> O, grea, grea experienţă. E mai greu, foarte greu. Cred că toţi gândesc aşa. Mie mi-ar fi groază să mă apuc din nou să fac copii, să o iau de la zero. Era mult mai multă linişte, nu se compară cu ce este acum. Şi nu mă refer la partea financiară, ci la restul. Uită-te la televizor, la ştiri, numai minuni. Abia aştept să termine liceul şi mă bucur că nu este acum la grădiniţă. Ce se întâmplă în clasele primare, restul copiilor, e groaznic, nu se compară. Este mai greu să educi un copil astăzi pentru că şcoala nu mai e ceea ce trebuia să fie. (M4)

> Cred că în prezent este mult mai uşor să creşti un copil, dar, paradoxal, pare mai dificil. Pe deoparte, avem la dispoziţie

Scanned with OKEN Scanner

> foarte multe chestii care să uşureze munca unei mame (maşina de spălat, scutece de unică folosință, blender etc.), pe de alta, societatea modernă, cu provocările ei, face dificilă creşterea şi educarea unui copil echilibrat. Copiii prezintă încă o prioritate pentru cuplurile actuale, dar după o anumită etapă în care ei se asigură că au suficient de multe să ofere unui copil. (M13)

> Copiii sunt o binecuvântare, nu o povară. Eu cred că pe alte timpuri a fost mai greu, pentru că nu se putea aloca timp copilului, nu îi puteau oferi dragostea, nu erau cunoştințe de ce înseamnă matern şi patern. Se transmitea chin copiilor, că viața e un chin. Acum poți să afli informații de peste tot, ştii cum se naşte. (M7)

Dincolo de viziunea pozitivizantă asupra trecutului, dincolo de aşezarea maternității contemporane sub semnul plusului sau al minusului, femeile critică diverse elemente sociale, ceea ce echivalează cu identificarea, mai mult sau mai puțin lucidă, a părții ce contribuie la creionarea unui chip al maternității, parte minimal exploatată în discursurile culturii de masă, aceea a societății care, prin implementarea unor politici, prin valorile pe care le exaltă impune şi favorizează anumite caracteristici ale relației mamă-copil.

10.2. Maternitatea, o decizie limitată

Cât de mult se poate decide maternitatea şi care sunt deciziile pe care o femeie le poate lua cu privire la maternitatea proprie? În ce măsură o femeie este liberă, din punct de vedere social, să îşi asume, după voie şi în limite decise de ea însăşi, statutul de mamă? La acest capitol nu stăm deloc prea bine cu toleranța. Maternitatea, este verdictul aproape general al respondentelor la interviu, nu este chestiune de decizie decât din

Scanned with OKEN Scanner

interiorul sau de la periferia ei. Cu alte cuvinte, nu se poate alege între non-maternitate şi maternitate, ci numai între diverse tipuri de maternităţi, în funcţie de diverse criterii.

Cum se alege maternitatea

După criteriul temporalităţii: o femeie poate alege, astăzi mai bine decât ieri, spun respondentele noastre, *când* să devină mamă. Vorbim, în acest caz, de maternitate timpurie sau târzie, cea din urmă frecvent blamată, dar şi de maternitate întreruptă violent, amânată prin avort (şi aceasta extrem de devaluată). Dacă tot ne aflăm în acest punct de discuţie, trebuie spus că există atât o critică fervent a maternităţii amânate, cât şi un ideal al vârstei optime de debut a maternităţii, strâns interrelaţionate. Am observat la o parte dintre respondente şi, iarăşi, n-am găsit omogenităţi de vârstă sau educaţie, că există o tendinţă de a penaliza femeile care fac copii la vârste mai mari de 30 de ani. Unele sunt mai generoase şi oferă un interval optim, care poate varia: 25-30 de ani, 30-40, 20-30. Dar este indubitabil faptul că maternitatea are restricţii de timp, că ea nu se poate întâmpla oricând, sau, mai exact, că momentul în care ea debutează este conotat etic: bun sau rău. Am observat că respondentele tind să penalizeze sau chiar penalizează femeile ce nasc abia după ce bifează alte etape ale vieţii: educaţie, carieră, chiar distracţie, aceasta indiferent dacă aceste etape sunt trecute cu brio abia după depăşirea vârstei ideale de a avea copii sau a intervalului optim, când nu par legate de o cronologie auto-impusă a unor astfel de evenimente de viaţă. Ceea ce se condamnă este, în esenţă, nimic altceva decât ceea ce se consideră a fi o devalorizare a maternităţii în raport cu alte dimensiuni ale vieţii, o ierarhizare a activităţilor feminine care nu poziţionează maternitatea în top. Critica ce se poate face acestei critici a amânării este că aceasta din urmă pleacă şi de la

Scanned with OKEN Scanner

premisa că importanța lucrurilor se exprimă în rapiditatea cu care ele se înfăptuiesc în planul temporalității. Or, de multe ori, și e o înclinație profund umană, lucrurile foarte importante sunt amânate tocmai din cauza comprehensiunii importanței lor și a angajamentului pe care îl reclamă. Suspiciunea devalorizării maternității nu se susține prin simpla analiză a amânării. Cu toate acestea, sunt și respondente care văd în amânare nu atât o decizie a femeii în raport cu importanța sau lipsa de importanță a maternității, ci o capcană în care societatea le determină să cadă, prin supralicitarea culturală și economică a carierei și a educației. În această accepție, cea real vinovată nu este femeia, ci societatea. Cântecul ei de sirenă le îmbată pe cele care nu se fixează îndeajuns de strâns de catargul datoriei materne. În plus, există și o medicalizare (o medicalizare pop, desigur) a vârstei de debut a maternității, intervievatele amintind de multe ori că sunt și limite biologice peste care nu e bine să treci, ca să nu te expui unor riscuri de sănătate.

> E dovedit că după 30 încep probleme medicale și apar riscuri. Eu una n-am fost dispusă să risc, în nici un caz. Dar nu mai jos de 25, 26. (M6)

> E bine să nu amâni. Apoi ajungi la 40 și vrei să îți dai toată averea ca să ai un copil și nu mai poți. Ești mai liber până în 35 de ani, iei lucrurile așa cum sunt, nu sterilizezi în prostie etc. (M7)

> 30 ani, aceea e vârsta optimă. După pot să apară probleme. (M16)

Spre deosebire de critica maternității amânate, îndreptate mai mult contra celorlalte femei și mame, idealul vârstei optime pentru avea copii este în mai mare proporție o construcție prin intermediul căreia respondentele se auto-contemplă. Uneori critic, ele reproșându-și alegerea de a avea copii la o vârstă nu

Scanned with OKEN Scanner

foarte tânără (e vorba de auto-percepţie, deci această tinereţe are multiple valori temporale), iar alteori pur şi simplu ca proiecţie generalizantă, când se pune în lumină că ar fi bine ca femeile să aibă copii mai devreme, dar şi că e bine să nu te grăbeşti, să ai timp să-ţi trăieşti viaţa, deoarece, după venirea pe lume a copilului, urmează perioade dificile. Vârsta ideală şi faptul că aproape toate respondentele ţin la ea dezvăluie necesitatea de control a prezenţei maternităţii în viaţa femeii. Dar oboseala de care se plâng anumite femei, coroborată cu ideea unei vârste optime, ce se dovedeşte pentru ele, într-un fel sau altul, pierdută, ratată, arată că alegerea momentului în care au decis să aibă copii nu a fost, poate, cea mai bună şi, prin extensie, că momentul în care o femeie hotărăşte să aibă copii este problematic. O demonstraţie potolită a faptului că un copil nu este prin sine un remediu universal, că poate veni prea târziu sau prea repede în raport cu ceea ce femeia îşi doreşte de la viaţă, la un moment sau altul de timp.

> Cred că e bine să ai copii când eşti tânără, adică în jur de 25-30. Foarte tânără este foarte greu (ştiu din experienţă proprie). Acum, când mă uit în urmă, simt că am făcut o trecere bruscă de la adolescentă la a fi adultă, mamă. Mi-ar fi plăcut să am perioada de tinereţe, să capăt experienţa în faza de a fi femeie. Adeseori spun ca eram un copil când m-am căsătorit şi am avut prima fetiţă. (M12.)

> Nu repede. Mai bine mai târziu. Mai repede nu îţi trăieşti viaţa, nu se consolidează cuplul. Dar, mai important, nu apuci să te bucuri de ce e în jur, să trăieşti anii ăia fără nicio grijă, cu asta rămâi toată viaţa. După ce ai copii, gata. E firesc să îţi faci de cap înainte. (M4)

> Sub 30, din punctul meu de vedere, aş spune. După cum mă simt eu, mi-aş dori să am cu 5 ani mai puţin acum. Pentru relaţia cu copiii în primul rând. Dar depinde de la persoană la

Scanned with OKEN Scanner

> persoană. Pot să spun numai ce mi-aş dori eu. Poate sunt care au mai multă răbdare peste 40. E vorba de răbdare, de tot. Eu de-aia cred că ar fi fost mai bine să fiu mai tânără acum. Mă simt obosită. E obositor să fii mamă, e pe toată viața şi pe toată ziua. Poate dacă aş fi mai tânără aş avea altă energie. Poate, cine ştie. (M2)

> Mie îmi pare rău acum numai că nu s-a întâmplat mai devreme, simțindu-mă câteodată obosită, poate şi din cauza vârstei, pentru că altă energie ai la 20 de ani față de 30 de ani sau față de 40 de ani. Din punctul acesta de vedere numai. În plus, şi să faci copii la 40 şi ceva de ani şi să fii un părinte mai bătrân, negândindu-te cât de tare ai vrea să te bucuri de nepoți, că atunci te-apucă jalea. Şi gândindu-mă cât ajutor am de la mama şi de la soacra mea, tocmai pentru că sunt mai tinere. Mă gândesc că şi copilul meu poate va avea nevoie şi din punctul asta de vedere ar fi bine mai tânăr, dar cred că nimeni nu îşi calculează chestiunea asta. Viața nu îți oferă toate circumstanțele pentru a face asta. (M1)

O definiție atipică a vârstei ideale, în funcție nu de copiii viitori şi de diferența de vârstă între mamă şi aceştia, ci de capacitatea femeii de a se simți responsabilă pentru un altul este dată de una dintre respondente în felul următor:

> Cred că nu există o singură vârstă ideală. Vârsta ideală pentru a avea copii e atunci când începi să te simți confortabil cu gândul că va trebui să porți cuiva de grijă. (M10)

După criteriul numărului de copii, o femeie poate alege *câți* copii să aibă şi discutăm, prin urmare, de maternitatea unică (acuzată de participantele cu minim doi copii ca fiind o maternitate egoistă) sau de maternitate plurală (doi sau mai mulți copii). Cele mai multe dintre femeile care au răspuns interviului au găsit cu greu cuvinte pentru a-şi motiva decizia de a avea

Scanned with OKEN Scanner

primul copil, de a deveni mame, iar unele dintre ele au mărturisit că nici nu pot să o facă, cel puţin nu într-un mod clasic, argumentativ, şi că ceva din sensul maternităţii le scapă. Recursul a fost cel mai des la natură şi naturalism, dar printre alte motivaţii s-au aflat modelul social pre-existent – joaca cu păpuşile, în copilărie, de-a mama şi de-a tata, deşi sunt şi respondente care insistă că această joacă nu a fost practicată de ele şi nu le-a alterat în nici un fel dorinţa de a avea copii, pe care au resimţit-o de mici – ori lungul şir al mamelor, adică organizarea familială la care au fost expuse şi pe care au dorit să o perpetueze.

> Am considerat ca pe ceva „firesc". Nu mă puteam imagina fără copil. Aşa am fost crescută, aşa am văzut pe alţii. În plus, iubeam copiii şi lucram cu ei la şcoala duminicală. (M13)

> Mi-ar fi plăcut să am bebeluşi, dar păpuşile nu îmi plac, nu mă jucam cu ele, nici măcar nu mi se pare distractiv, ci insipid. Aşa mi se pare normal să fie cursul vieţii: te căsătoreşti, faci copii. Nu m-am gândit niciodată de ce vreau unu sau de ce doi sau de ce trei. Nu puteam să am unul şi să mă gândesc să mă opresc că i-aş putea oferi mai mult. Cred că am vrut trei pentru că e simetrie, e număr magic. Mai mult de trei devii numai mamă şi nu mai ieşi din cercul acela, nu mai poţi avea o viaţă socială. (M6)

> Soţul meu şi-a dorit copii mai mult decât mine. Mă rugam să am ca să nu plece de lângă mine, deşi cred că glumea. Aşa era normal, aşa se făcea. Te căsătoreai, făceai copii, nu te gândeai atâta. (M11)

> Cred că pur şi simplu faptul că-mi plac copiii, că de foarte mică mă gândeam la un viitor cu copii. Şi probabil şi mediul meu familial (ambii fraţi ai mei au copii) a avut o influenţă. (M14)

> Discutând foarte mult în perioada aceea, ne-am dat seama că asta ne lipsea foarte mult în viaţă la amândoi. Acesta era idealul nostru, de a avea o relaţie din care să rezulte şi un copil.

Scanned with OKEN Scanner

> Asta a contat în primul rând. Un pic poate şi e bine să nu te gândeşti foarte mult. Pentru că dacă te gândeşti chiar la toate aspectele… ți-e greu… dacă te gândeşti la tot, totuşi, trebuie să te gândeşti numai la ce îți aduce bun copilul acesta, nu trebuie să te gândeşti la neajunsurile pe care o să le ai, la greutățile prin care o să treci, la lucrurile la care trebuie să renunți tu, ca mamă, pentru că trebuie să renunți la multe. (M1)

Cu mare surpriză, recunosc, am remarcat că, dacă argumentarea pentru decizia de a avea primul copil este deficitară, pentru cel de-al doilea ea se axează numai pe pragmatism. Neplanificat într-o proporție mai mare decât primul copil, mai puțin expus unor semantizări ontologizante (de tip completare a feminității mamei, rolul de sens suprem în viața mamei) sau naturalizante (firescul naşterii) decât acesta, cel de-al doilea copil este *justificat* prin dorința mamei, a părinților, de a asigura un partener de joacă celui dintâi copil, care să devină, eventual, ulterior, un sprijin în viață, sau prin urmarea unor tipare tradiționale – e mai bine doi copii decât unul singur, *îl facem acum, ca să ştim că am rezolvat problema.* Pentru anumite persoane, cel de-al doilea copil poate să fie la fel de imperativ ca primul, iar femeia care, din considerente familiale, refuză să îi dea naştere este privită cu dezaprobare.

> Am vrut încă un copil, şi să nu fie mare diferență între ei, deci a doua sarcină a fost planificată de comun acord. (M12)

> Prima dată am vrut un copil, şi a fost greşit. Am văzut copii singuri la părinți, care nu aveau cu cine să se joace, aşteptau să vină părinții şi să se joace cu ei sau să îi ducă în parc. Şi am zis, cine suntem noi să îl lăsăm pe acesta singur. Şi am simțit asta. Amândoi înțeleg la fel de bine şi l-am învățat pe cel mic să nu-şi exploateze fratele, am impus reguli. Pe al doilea tind în general părinții să îl iubească mai mult. Încă un factor, ştiam pe cineva

Scanned with OKEN Scanner

> sub 30 de ani, bolnavă de cancer, cu tot aparatul reproducător, aproape, scos. Adică avem posibilitatea să facem copii şi nu facem, dar cine sunt eu să decid? (M7)
>
> Am vrut doi copii şi m-am gândit că e bine să-i faci unul după altul. Şi soţul meu şi-a dorit asta. (M9)
>
> Mai am o prietenă, căsătorită, care are o situaţie materială foarte bună, maşini, casă, super-joburi. Are un copil şi soţul nu se implică deloc, deloc în creşterea copilului. Astfel, ea, care mereu şi-a dorit doi copii, nu mai vrea să îl facă pe al doilea, eu spun că o să regrete mai târziu. Trebuie să ştim ce dorim, ce vrem cu adevărat. (Ce vrei să semnalezi, că ar trebui să-l facă?). Da, pentru că ea a fost singură la părinţi şi mereu şi-a dorit doi copii că ea a fost singură la părinţi. Personal cred că şi dacă nu se implică tatăl se pot găsi soluţii. (M9)

Şirul întrerupt al mamelor. Absenţa maternităţii, avortul şi nepoţii pierduţi

După cele mai multe dintre femeile care au răspuns la acest interviu, femeia nu poate să aleagă să nu aibă copii nici chiar atunci când ar fi în joc o alegere ajutată de natură. Adică nici măcar incapacitatea reproductivă a femeii nu se poate îndrepta către versantul non-maternal al existenţei feminine. Iar dacă tehnicile de reproducere umană asistată medical nu ajută, atunci adopţia poate produce, cu certitudine, o schimbare în bine pentru femeie. Paradoxul aici este că o parte dintre cele care recomandă adopţia ca soluţie în faţa incompletitudinii feminine datorată non-maternităţii au ele însele rezerve faţă de această metodă de a înlocui urmaşul biologic cu unul non consangvin. Subiacent, se conturează ideea unei inferiorităţi a relaţiei mamă – copil adoptat faţă de relaţia mamă – copil natural şi se profilează sacrificiul pe care femeia incapabilă să procreeze natural trebuie să-l accepte. De altfel, există participante la interviu care con-

Scanned with OKEN Scanner

sideră că această incapacitate reproductivă este o culpă a mamei sau a cuplului, iar, în unele cazuri, infertilitatea şi chiar copilul handicapat devin o pedeapsă divină. Dincolo de astfel de condamnări, infertilitatea este inseparabil percepută ca o formă de patologie împotriva căreia trebuie luptat.

> Când nu poți de la mama-natură cred că sunt foarte puține cazuri. De obicei sunt de vină alimentația, stresul, anticoncepționalele. (Bun, dar sunt oameni care pur şi simplu nu pot să aibă copii, ce i-ai sfătui să facă?). E foarte bine să ai copilul tău, dar dacă nu se poate sub nici o formă e ok şi să înfiezi un copil sau să ai grijă de altul. Sunt cazuri oricum în care el e problema, nu femeia, deşi toată lumea consideră că femeia e de vină. (M9)

> Sunt metode şi reguli ca să nu ajungi acolo, să nu poți să ai copii. Odată ce ai ajuns acolo înseamnă că şi tu ai o vină că ai ajuns acolo. Ai greşit acolo, mai trebuie să şi plăteşti la un moment dat. (...) Să adopte. Aş recomanda asta. Dar sunt şi acolo riscuri şi tot felul de greutăți, probabil că nefiind al tău, copilul respectiv îți poate părea străin şi să nu activeze acelaşi spirit matern. Cine adoptă trebuie să adopte şi sentimentul ăla. Trebuie să adopte asumat, nu doar plăcerea de a avea copii, ci şi greutatea. Şi să adopte din țară, nu din alte locuri. Dar să adopte dacă nu poate avea. (M6)

> Am apreciat pe fiecare persoană care a înfiat. Mi se pare hilar să-ți iei un cățel şi să-l duci la frizat, să ai grijă de el sau să ieşi cu curcanul în mall. Care nu pot să facă copii să îl întrebe pe Dumnezeu care e rolul lor. (M7)

Realitatea este că am formulat întrebarea *ce ar trebui să facă femeile care nu pot avea copii* fără să dau lămuriri dacă acel *nu pot* se corelează sau din contră cu voința de a avea copii şi am ales intenționat această indeterminare. Din 16 persoane,

Scanned with OKEN Scanner

doar două au înţeles că întrebarea era nesatisfăcătoare sub raportul clarităţii, supoziţia celorlalte fiind, automat, că femeile care nu pot să aibă copii, vor să aibă. Iarăşi, gradul de voinţă nu a fost luat în calcul. A dori să ai copii este una, dar a dori să-i ai cu orice preţ, acceptarea chinului trecerii prin tratamente hormonale sau prin tehnicile de reproducere umană asistată şi tot ce decurge dintr-o funcţie reproductivă medicalizată – ca de pildă, internări, scădere a tensiunii erotice în cadrul cuplului, afectarea vieţii de zi cu zi etc. – este cu totul altceva.

Bazele de pe care se respinge alegerea non-maternităţii sunt multiple, ele ţin, în principal, de o tradiţie a socio-biologicului care se confundă cu cultura însăşi. A naşte copii este o condiţie umană prin excelenţă (deşi nu numai), o temelie a oricărei culturi, cultură ce până la inventarea pilulei contraceptive nu avea suficiente motive pentru a se simţi zguduită, impunându-se ca naturală şi esenţială – pentru că o cultură nu poate continua să existe decât dacă apar permanent indivizi noi, dar de subliniat aici ar fi statutul de condiţie necesară, nu şi suficientă. Excepţie de la această acceptare a normalităţii naşterii au fost tentativele femeilor de a-şi controla corpul, sexualitatea şi ponderea maternităţii în viaţa personală. Avorturile la care femeile au recurs întotdeauna, în mai mică sau mai mare proporţie, în funcţie şi de perioada istorică despre care vorbim, încă de dinainte de ajutorul venit din partea ştiinţelor farmaceutice şi medicale (iar oscilaţii între mai mult sau mai puţin au existat mereu) denotă această dorinţă de independenţă. Cum corpul femeilor nu a fost dintotdeauna al lor, ci al societăţii, al medicilor, al bărbatului de lângă ele, al copiilor care-i limitau independenţa, avortul a reprezentat calea prea puţin regală de redobândire, în proporţii limitate, a sinelui. Avortul a însemnat mult timp, pentru femeile care au recurs la el, risc de moarte şi, nu de puţine ori, în loc să aducă pe lume (încă) un copil, ele au preferat să părăsească viaţa.

Scanned with OKEN Scanner

În România, după perioada comunistă, când celebrul decret 770[1], din 1966, şi-a luat deja partea de victime, avortul devine legal[2], doar că niciodată foarte agreat, lucru normal, ne-am putea gândi, dacă n-ar mai fi de precizat că, la această lipsă de simpatie pentru avort, se adaugă penalizarea etico-socială a celor care îl practică. O penalizare care se arată a fi destul de virulentă şi la intervievatele noastre. Majoritatea, dar nu toate, sunt de acord cu avortul din punct de vedere legal, dar condamnă pe cele care recurg la o astfel de practică. A fi mamă este o împlinire extraordinară, dacă nu supremă, după cum este şi, am mai spus-o şi o vom mai vedea puțin mai jos, datoria şi menirea femeii. Sunt cele trei puncte tari, întâlnite în cadrul interviului, fiecare în parte, câte două sau toate împreună, de contracarare pe baze morale a avortului. Maternitatea este împlinire personală, menire naturală şi datorie socială. Dar femeia care avortează nu este în totalitate instrumentalizată de către intervievate, în raport cu maternitatea ei – femeia ca funcție a maternității –, fiind recuperată ca individ prin evidențierea inconvenientelor psihice pe care avortul i le aduce. Într-adevăr, se insistă mult asupra urmelor pe care avortul le lasă asupra femeii, urme *pe viață*, care nu se şterg niciodată. Însă nimeni nu pune în contrapondere urmele, tot *pe viață*, pe care un copil nedorit le lasă asupra femeii, cel mai probabil pentru că, din codările sociale ale maternității, eşecul maternal nu este conceput ca posibilitate. Poți eşua ca soție, ca tată, ca soț, dar eşecul matern este intolerabil social, singurele cazuri admise fiind cele grave, de violentare a copilului. Nefericirea unei

---

[1] http://www.comunismulinromania.ro/index.php/1966-decret-770-intreruperea-sarcinii/, consultat ultima dată în 14.11.2016.

[2] Mai multe în partea dedicată reprezentărilor maternității în spațiul normativ românesc.

Scanned with OKEN Scanner

mame, incapacitatea sa structurală sau contextuală de a-şi trăi rolul maternal iese din discuţie.

> Eu nu l-aş face niciodată. Am văzut femei afectate foarte mult psihic de avort. Şi chiar şi bărbaţii, chiar dacă nu zic, sunt afectaţi de asta. Majoritatea bărbaţilor care beau făceau copii aiurea şi apoi femeile rămâneau gravide şi avortau. Apoi bărbaţii se afundau, de necaz, mai tare în băutură. Sunt interdependente lucrurile astea, alcoolismul de avort. (M7)

O parte, e adevărat, foarte redusă, dintre respondente, tind să creadă că inclusiv avortul terapeutic (periclitare a vieţii mamei sau posibilitatea crescută de a avea un copil cu probleme de sănătate grave: retard, sindrom Down, alte malformaţii congenitale) nu ar trebui practicat. Ataşamentul religios are şi el un cuvânt de spus. Altfel însă, majoritatea respondentelor se arată în favoarea avortului terapeutic, mai ales atunci când e vorba de un copil cu probleme. Dar şi aici experienţa personală îşi spune cuvântul. Trei respondente tind să îl respingă pentru că au fost ele însele suspectate de a fi purtătoare a unui copil cu sindrom Down, lucru ce s-a dovedit, în cele din urmă, fals. Dintre cele care susţin cel mai înverşunat avortul terapeutic, chiar obligatoriu, mare parte au cunoscut sau cunosc astfel de cazuri în familia extinsă sau la prieteni.

> Nu ar trebui noi să alegem asta. (dar cine?) Dumnezeu. Eu, dacă aş fi pusă în situaţia asta nu cred să aş interveni, e foarte greu. N-o să mai ai viaţă, de fapt, dar am văzut şi oameni care îşi duc povara şi nici nu le vezi că se plâng. Nu o iau ca pe o povară. Asta e viaţa lor, asta e copilul şi încearcă să îi facă viaţa cât mai ok. Oricum e mai bine ca în alte epoci unde cei diferiţi erau clar izolaţi şi daţi la o parte. Am şi nişte convingeri religioase care mă duc cu gândul la asta. (M6)

Scanned with OKEN Scanner

Ultima întrebare a chestionarului de interviu a vizat să descopere tocmai disponibilitatea femeilor de a accepta non-maternitatea, nu în ceea ce le priveşte pe ele, toate mame sau pe cale să devină mame, ci la femeile din apropierea lor, mai precis la fiică sau la noră. M-am raportat numai la aceste două categorii, de fiică sau noră, pentru că altfel aş fi riscat să obțin cam aceleaşi răspunsuri pe care le-am primit la întrebarea *ce trebuie să facă femeile care nu pot să aibă copii.* Este destul de clar că femeile *trebuie* să aibă într-un fel sau altul copii şi, prin urmare, nu ar fi avut sens o astfel de întrebare, n-ar fi adus decât variații pe aceeaşi temă. Per total, femeile care au răspuns la interviu se arată dispuse să accepte că fiica sau nora pot alege să nu fie mame, mai exact, ele spun că nu ar face altceva – partea acțiunii le este blocată şi ele ştiu acest lucru – decât să se intereseze de motivele pentru care această decizie este luată, să încerce să dea sfaturi de regândire a situației. Cu toate acestea, neplăcerea unui astfel de exercițiu imaginar este evidentă. Adesea participantele afirmă că nu e treaba lor, că fiecare decide pentru el, dar din felul în care o spun răzbate neîmpăcarea şi frustrarea provenită din neputința, oricât de imaginară, de a acționa. Foarte rar, câte un răspuns ilustrează neutralitatea deplină (M10). Demnă de analizat este şi dihotomia care se creează între necesitatea de a justifica non-maternitatea şi normalitatea cultural acceptată a lui *a avea copii*, fără nici un fel de motivație. Chiar la nivel social extins, este greu să ne imaginăm o situație în care o persoană ce are un copil este întrebată *cum de ați vrut să aveți copii, de ce ați făcut un copil* şi, invers, una în care o altă persoană de gen feminin este lăsată în pace, nu i se cer lămuriri atunci când face un avort, sau atunci când pur şi simplu nu are copii ori (afirmă că) nu doreşte să îi aibă.

Scanned with OKEN Scanner

M-aş întrista. De obicei, motivele țin de egoism. Eu nu-mi doresc copii egoişti. Aş face tot ce ține de mine să-i conving, dar până la urmă le-aş respecta decizia. (M13)

Păi o să încerc să-i explic să înțeleagă de ce e bine să aibă un copil, ce înseamnă să aibă un copil. Dacă ea nu vrea, e alegerea ei, eu nu pot să o conving. I-aş spune despre experiența mea. (M8)

E alegerea ei. Mi se pare profund nedrept să intervin în procesul decizional al copilului meu. Nu voi face asta nici când este mic (în sensul că mă voi strădui să-i las cât mai mult spațiu de manevră). Cu atât mai puțin se justifică o astfel de intervenție când este mare... (M10)

M-aş ruga şi aş posti. Dacă îmi cere părerea o spun, dacă nu, nu. Nu e ok să te bagi în viața nimănui la nivelul acesta. Nu e decizia mea, asta pot să spun, e decizia lor. E prea devreme să spun că m-aş simți lezată ca bunică. Dar ştiu că dacă tu poți să faci un copil şi eşti viabil, nu poți trăi bine. Ştiu oameni cu depresie din cauză că nu au făcut copii. Un copil îți aduce fericirea, dar ai şi tu partea de dat. Ca să te bucuri de el trebuie să faci şi tu ceva. (M7)

Aş încerca să o conving că un copil este un lucru minunat, un motiv pentru care trăieşti şi munceşti. (M12)

Trebuie să ai un copil. Orice femeie trebuie să aibă copii ca să ştie pentru ce trăieşte în viață şi pentru ce munceşte. Aş încerca să o conving de asta şi să-i spun că şi eu am dorit să am un copil. Măcar unul, e normal să aibă. (M16)

Explicația care stă în spatele acestei abordări, pe lângă cele deja enunțate, a considerării maternității pentru femeie şi în general, pentru societate, ca fiind întotdeauna bună (pozitivizarea maternității), o funcție naturală de reglare culturală (fără copii nu există viitor), ar putea fi aceea că, admițând că viața

Scanned with OKEN Scanner

femeii ar putea să nu aibă drept condiție necesară a împlinirii sale maternitatea, participanta s-ar putea simți descoperită. Că a investit enorm în valențele sale maternale, că s-a identificat puternic cu rolul său de mamă, ca şi când ar fi fost unica sau cea mai bună cale de trăire a vieții. De aceea, poate, pe lângă categoria dominantă a celor care nu sunt de acord cu decizia fiicelor de a introduce discontinuități în lanțul mamelor, se află şi cea a mamelor (patru la număr) care se arată nu doar de acord, în sensul celorlalte respondente, de acord forțat, sau în sens de indiferență, ci îşi manifestă un acord mai profund, scoțând în evidență beneficiile non-maternității. Am remarcat că răspunsurile care acceptă deschis ideea unor potențiali nepoți pierduți aparțin unor persoane care au trăit maternitatea în mod traumatic şi au conştientizat această traumă – senzația de renunțare la sine, sentimentul că asumarea statutului de mamă a dus la abandonarea unor lucruri importante pentru persoana în cauză, precum realizarea prin studiu, profesie, divorț şi dificultate în creşterea copilului etc. De sesizat că toate cele trei persoane au copii (primul copil) mai mare de cinci ani.

> Dacă mi-ar spune că nu vor să aibă copii, exact la asta mă gândeam, le-aş spune să fie foarte bine decise. Să ştie ce implică şi să ai, şi să nu ai copii. Nu m-ar deranja să îmi spună vreuna dintre ele că nu vrea să aibă copii. Mnuuu, nu aş încerca să le schimb deciziile. Dar aş vrea să ştiu care sunt motivele lor, nu aş insista eu însă să le forțez într-un fel sau altul, nu m-ar deranja deloc. Eu, de exemplu, m-am jucat mereu cu păpuşile, dar nu mi-am dorit, până târziu, să fiu mamă. Ideea asta că orice fată trebuie să îşi asume maternitatea de la o vârstă fragedă e forțată. Eu n-am ştiut ce e aia să fii mamă, nici chiar la început, când am avut copii. Nu ştiam exact ce se aşteaptă de la mine. (M2)

Scanned with OKEN Scanner

> Aş înţelege-o cel mai bine, nici eu nu mi-am dorit copii, nu aş insista pe acest subiect, ştiind că „nimic nu e bătut în cuie". (M15)
>
> N-aş condamna-o. Cred că i-aş respecta decizia. Da, e mai egoist, cumva. Şi mulţi zic: vai, atunci pentru ce mai trăieşti, ce rost mai are viaţa. Dar viaţa are rost şi fără copii. Cum am trăit până la 27 de ani fără ei, de ce n-aş mai putea trăi încă 27 de ani? Comparaţia e ok, chiar dacă a fost copilăria şi adolescenţa. Da, fiecare îşi doreşte să aibă nepoţi, sau... Probabil că nici nu am avut un sentiment al maternităţii în general şi l-am dobândit numai pentru copiii mei. Nu mă entuziasmez când văd copii mici, vai, lugulugu. Nu. E un copil şi atât. Copiii mei sunt speciali pentru mine, dar nu mai mult. (M3)
>
> Alegerea ta, dragă. Îţi iei un câine. E alegerea fiecăruia. Eu de multe ori i-am spus: nu fi proastă, să nu te măriţi. Nu că am avut o discuţie serioasă, dar i-am zis. Sunt revoltată de ce înseamnă căsătorie şi de ce des se divorţează. Eu o las să facă ce vrea, să îşi trăiască viaţa. E important să înveţe, ca să aibă un viitor asigurat, dar atât. (M4)
>
> Dacă mi-ar spune că nu vrea să aibă copii cred că aş încerca să îi mai schimb un pic punctul de vedere, dar nu să îl impun, căci e dreptul fiecăruia să aleagă. (M1)

Dumnezeu a murit, a spus Friedrich Nietzsche şi a reluat-o, în forme nuanţate şi uşor relativizante un filosof precum Gianni Vattimo. Într-o viziune foucauldiană, omul, la rândul lui, nu mai e decât o figură de nisip peste care marea va trece curând. Căsătoria, la rândul ei, este o configuraţie socială supra-investită emoţional, care trage să moară, ne avertizează sociologii[1]. Timpul marilor absoluturi şi a esenţialismelor pare a

---

[1] Eric Klinenberg, *Going Solo. The Extraordinary Arise and Surprinsing Appeal of Living Alone*, The Penguin Press, New York, 2013.

Scanned with OKEN Scanner

fi apus. Ideea de a avea copii, mai mult decât maternitatea însăşi, ar putea fi ultima redută etică, valorică a Occidentului.

10.3. Maternitatea ca sens suprem al femeii

Am spus deja, la începutul acestei părți, că cele mai multe dintre respondente consideră maternitatea ca fiind sensul suprem al vieții femeii. Printre principalele calități ale maternității se află şi aceea de a fi o dimensiune a transcenderii, o dimensiune programată biologic, căci este înscrisă în ADN-ul feminin. Cu alte cuvinte, toate celelalte elemente cu care femeia intră în contact – familia, munca, relațiile de prietenie etc. devin mai puțin importante decât valența sa maternală, intră într-un proces de subordonare față de aceasta. Maternitatea dă adevărata lumină acestor elemente, care nu mai pot fi extrase din raza sa de acțiune, motiv pentru care majoritatea femeilor spun că nici nu îşi mai pot imagina viața fără copil – intră aici şi respondente cu copil de 2, 3 ani sau de două luni. Maternitatea apare la foarte multe din respondentele noastre, şi formulările tind să fie cu atât mai stereotipizate cu cât educația este mai puțin influentă, ca un far luminator în viața femeii, altfel dezorientată. Abia devenind mamă, aceasta află pentru ce trăieşte, pentru ce lucrează, pentru ce iasă la restaurant. Strâns legată de această configurare epifanică a maternității este impresia de izolare în doi, de configurare a unei noi unități, perfecte, care este formată din mamă şi copil, o impresie pe care o provoacă foarte multe din viziunile asupra maternității a celor intervievate.

> Dacă n-ai copii nu ştii pentru ce lucrezi, care ți-e scopul în viață. (M5)

Scanned with OKEN Scanner

> Nu pot, n-am cuvinte să, să... deci nu văd viaţa fără copii. Ca şi cum ai fi mort. Eşti total diferită după ce ai copil. Nu mai eşti acelaşi om. (M8)

> Eu zic că o femeie se simte împlinită doar atunci când devine mamă. Menirea noastră într-un fel este de a procrea, de a aduce pe lume un alt suflet, o nouă persoană, copilul nostru. (M12)

> Spre deosebire de bărbaţi, care au şansa paternalităţii, sau, măcar a expresiei ei la îndemână, în orice loc s-ar afla, a deveni mamă este o condiţie *sine qua non* pentru împlinirea statutului de femeie, dincolo de statutul strict biologic al speciei *homo sapiens*. (M15)

> Maternitatea te împlineşte pe o latură esenţială şi înseamnă, da, să fii mai mult femeie. (M7)

Tot mai sus spuneam şi că există şi un mod alternativ de concepere a maternităţii, anume maternitatea ca sens printre alte sensuri ale vieţii, ce completează feminitatea, semn al influenţei postmoderne. Femeile care tind să se raporteze în acest mod la maternitate, prin urmare fără să supraliciteze valoarea maternităţii prin încărcare semantică răspund la întrebarea dacă a fi mamă e mai mult sau mai puţin femeie că nici una, nici alta, şi una şi alta sau pur şi simplu nu consideră că întrebarea e bine pusă şi nu validează raportul de intersecţie dintre a fi mamă şi a fi femeie, altfel decât că a doua este condiţie pentru prima.

Dar, ceea ce rămâne asemănător între aceste două tipare de raportare la maternitate este că şi unul, şi altul fac din maternitate un lucru necesar. Cu mici excepţii, maternitatea este văzută ca fiind necesară şi de către cea de-a doua categorie. În consecinţă, maternitatea nu este un sens suprem al vieţii femeii în mod direct, aceasta întrucât nu se creează ierarhii în cadrul cărora maternitatea să fie cel mai sus posibil situată, ea nu este deasupra feminităţii, ci un pilon, o variantă a ei. Dar este un

Scanned with OKEN Scanner

sens suprem al vieții femeii, întrucât rămâne singurul sens dictat de o *necesitate*, de o menire, naturală şi, prin extensie, culturală. Maternitatea reprezentată în acest fel nu este, ca la cealaltă categorie de respondente, o iluminare cu privire la rostul femeii în viață, ci o intensificare a tot ceea ce ea face. Astfel, a ieşi cu copiii în parc devine o lecție de joc şi voie bună, la fel cum, pentru că ştie că are copii, cina în oraş cu prietenii dobândeşte o valoare suplimentară. Pentru foarte puține respondente maternitatea are doar un sens important, fără ca el să fie şi suprem. Ea se adaugă celorlalte dimensiuni, dar nu este o necesitate, ci o alegere a femeii (ex: M10, M14, M4).

> A fi mamă cred că reprezintă 50% din sensul existenței unei femei. Cele care nu se bucură de acest dar (din diferite motive) sunt incomplete ca persoane şi se simte asta. Cred că am fost create ca femei şi cu scopul de a da viață, şi atunci când nu îți împlineşti menirea simți că ceva îți lipseşte. (M13)

> Important. Nu e chiar cap de listă, dar e important. Pentru că sunt mamă, sunt soție, sunt fiică, îți aduce împlinire. E drept că trebuie să oferi totul copilului, de la afecțiune la igienă, dar e foarte important că lucrurile astea se întorc înapoi înzecit, îți aduc împlinire. (M9)

> Nu îmi pot imagina viața fără copii. Dar să spunem că anostă. Dacă n-ai copii nu găteşti, ce faci, găteşti numai de două ori pe săptămână, mergi la restaurant, mai ai nişte prieteni în vizită. (M9)

> Cumva mamă e o subcategorie, dar nu defineşte feminitatea. Nu mi se pare că se pune un semn de echivalență la ele. Se întâmplă să fii mamă. Se întâmplă să nu fii mamă. Şi atunci nu mai eşti femeie? Eşti la fel de femeie. O problemă e, de exemplu, din punctul de vedere al religiilor. Pentru greco-catolici nu eşti femeie decât atunci când eşti mamă, iar cuplul nu este cuplu în fața lui dumnezeu, decât atunci când cei doi

Scanned with OKEN Scanner

> au renunţat să se mai protejeze. De fapt, e singura raţiune pentru care se admite, moral, divorţul: lipsa copiilor. Tot greco-catolicii, dar poate şi ortodocşii, nu te lasă să fii arhimandrit sau alte ranguri de-astea preoţeşti decât dacă ai minim patru copii. (M3)

> În mintea mea, a fi mamă înseamnă a trăi ceva în plus (în sensul de trăiri efective ale mişcărilor fiinţei dinăuntrul tău, urmate apoi de schimbarea formulei de cuplu în doi, de integrarea copilului în viaţa ta şi de ajustarea fiecăruia la ritmul celuilalt) şi a-ţi modifica stilul de viaţă probabil cel puţin pentru o perioadă de timp, însă nicidecum a fi mai puţin femeie (habar n-am cum s-a creat clişeul ăsta de mai puţin sau mai mult fiinţă). (M14)

La ambele forme de raportare la maternitate ca sens suprem în viaţa femeii se remarcă conceperea maternităţii ca realitate incomunicabilă între o mamă şi o non-mamă, o realitate despre care nu se poate vorbi decât din interiorul ei, mai pregnantă totuşi la prima categorie de respondente. Am văzut, în partea dedicată analizei structurilor semantice ale maternităţii internautice, că este o configuraţie destul de frecventă. Respondentele, o parte dintre ele, afirmă că numai atunci când eşti mamă poţi să înţelegi ce înseamnă să devii mamă, că, prin urmare, fiicele îşi vor aprecia cu adevărat mamele doar ajungând, la rândul lor, să fie mame. Prin această formă de reprezentare a maternităţii se infuzează conotaţii de mister, ce pot contribui la mistificarea realităţii maternităţii, în direcţia pozitivizării şi a (hiper-)naturalizării ei. În plus, acest tip de fenomenologizare a maternităţii merge mână în mână cu un soi de autoflatare, auto-gratulare a femeii care se descoperă ca fiinţă specială şi nu se poate abţine să nu se evidenţieze astfel.

Scanned with OKEN Scanner

> Varianta scurtă este că maternitatea împlineşte o femeie şi o face completă. Că nu are cum să mă înțeleagă, decât după ce va deveni şi ea mamă. Iar naşterea, deşi este o experiență traumatizantă, este una din minunile care se petrec pe pământ şi că este o onoare să fii parte din acest proces. (M13)

> A fi mamă înseamnă să fii mai mult femeie, cu siguranță. E un sentiment care nu se poate explica decât când treci prin experiența aia. Îți simți ziua împlinită, nu-ți mai lipseşte nimic în viață. Şi ce dacă nu sunt profesoară la un liceu foarte bun? Pentru că acasă mă aşteaptă doi îngeraşi. Acum, dacă văd un cuplu cu bebeluşi pe stradă mi-aş mai dori unul. (M6)

> Maternitatea schimbă toată viața. Cel puțin într-o foarte mare proporție. Este foarte important ca o femeie să cunoască această experiență, cred eu, care am un copil pe care mi l-am dorit. Cel mai bine înțelegi ce înseamnă să fii părinte când ai un copil. Îți înțelegi altfel proprii părinți, neliniştile lor. E o împlinire pe care nu cred că o poți compara cu ceva. (M1)

A fi mamă este cel mai important lucru din viața unei femei ori cel puțin un statut care contribuie la împlinirea ei per ansamblu, asta rezultă din răspunsurile obținute. Dar, orişicum, merită sesizat faptul că această legitimare identitară prin maternitate şi ridicarea ei la rang de valoare comportă anumite riscuri pentru femeie. Teoretic, orice femeie are capacitatea de a da naştere şi extrem de multe sunt mame. Stabilirea unei soi de meritocrații tipic feminine, fără alte grile de evaluare, doar prin simpla constatare a exprimării reproductive şi prin simpla observare că o femeie creşte copii, promovarea acestui model prin care femeile sunt reduse la o esență biologică de către femeile însele, poate avea consecințe nefaste pentru trăirea individuală şi liberă a maternității şi pentru emanciparea feminității de un fundamentalism cu care celălalt gen nu se confruntă. E poate şi prea mult, şi prea puțin, după caz, să-i ceri unei femei să-şi identifice cel mai important sens al vieții în maternitate.

Scanned with OKEN Scanner

*
* *

Din cele discutate în capitolul care investighează poziționarea maternității, la cele 16 femei intervievate, între cei doi poli culturali, polul maternității imperative, respectiv cel al maternității facultative, sunt demne de reținut următoarele aspecte:

- există tendința de a compara prezentul cu trecutul şi a găsi fie un context social favorabil maternității, fie unul nefavorabil, dar, destul de frecvent, sunt raportate şi avantaje, şi dezavantaje ale maternității în actualitate;
- în compararea prezent – trecut, femeile au în vedere, ca ax de raportare, fie mai mult copilul, fie mai mult mama, pe care un anumit context social îi poate ajuta sau din contră, îi poate rătăci printre obstacole;
- nu se permite alegerea între non-maternitate şi maternitate, ci doar între diverse categorii de maternitate;
- femeile care nu pot să aibă copii sunt îndemnate să recurgă la reproducerea umană asistată medical sau la adopție;
- femeile nu-şi pot motiva decizia de a avea copii, dar cer celor care nu vor să aibă copii să-şi justifice alegerea;
- criteriile în acord cu care putem vorbi despre alegeri în cadrul maternității sunt: criteriul temporal şi criteriul cantitativ;
- există o critică a amânării maternității (importanța acordată maternității este gândită pe linii temporale);
- există o vârstă sau un interval ideal în care se consideră că e bine ca o femeie să aibă copii, şi care arată dorința femeilor de a controla apariția maternității în viața proprie;
- femeile tind să condamne moral pe cele care fac avort pe trei criterii: maternitatea este o datorie socială, maternitatea este o împlinire personală, maternitatea este menirea naturală a femeii;

Scanned with OKEN Scanner

- prea puține pun în contrapondere urmele pe viață lăsate de un avort cu urmele pe viață pe care un copil nedorit le lasă asupra femeii, cel mai probabil pentru că, în codările sociale ale maternității, eşecul maternal nu este conceput ca posibilitate;
- referitor la ideea de a nu avea nepoți (fiică sau noră care refuză maternitatea) există două mari categorii: cele pe care o astfel de perspectivă nu le face să se simtă confortabil şi care, de cele mai multe ori, ar încerca să intervină în acest refuz al maternității măcar prin cuvinte şi, mai puțin numeroase, cele care afirmă că nu ar fi o tragedie şi recunosc direct sau indirect avantajele non-maternității;
- maternitatea este în general văzută ca fiind sensul suprem în viața unei femei;
- frecvent, sensul suprem al maternității apare sub aura sa transcendentă – maternitatea este o dimensiune privilegiată, în raport cu care se poziționează, descendent ca însemnătate, celelalte dimensiuni ale existenței feminine;
- când maternitatea are conotații de transcendere a feminității efective, femeia *află* de ce trăieşte;
- pentru majoritatea respondentelor, maternitatea completează viața femeii, dar sensul ei suprem se menține într-o astfel de ipostază nu datorită subordonării altor sensuri existențiale, ci prin faptul că maternitatea implică încă ideea că ea este *menită* femeii;
- când maternitatea are conotații de completare a feminității, se consideră că femeia adăugă, prin experiențele maternale, *sare şi piper* vieții de zi cu zi;
- înțelegerea maternității ca experiență comprehensibilă şi comunicabilă numai din interiorul ei creşte riscul, o tendință vizibilă în răspunsurile la interviu, de mistificare a maternității, în direcția pozitivizării şi (hiper-)naturalizării ei.

Scanned with OKEN Scanner

11. Maternitatea şi munca – o relaţie conflictuală

Din interviurile avute cu cele 16 femei, precum şi din discuţiile ulterioare, care au prelungit timpul alocat efectiv intervievării, a reieşit că pentru toate participantele maternitatea proprie, dar şi ideea de maternitate în general, dezvoltă o relaţie tensionată cu munca remunerată. Mai precis, este vorba de un conflict mocnit muncă-maternitate, conflict care se află la un nivel sub-conceptual – adică neconştientizat ca atare de către femei şi, prin urmare, neteoretizat, neexprimat într-un mod direct de către ele. Aceasta este forma primară, latentă a conflictului, regăsibilă la absolut toate participantele, prin care se subînţelege faptul că coabitarea muncii cu maternitatea este dificilă. Munca devine un factor destabilizant pentru maternitate şi invers, maternitatea ridică obstacole în calea exercitării muncii. Atunci când se manifestă, conflictul muncă-maternitate îmbracă două forme majore: una blândă, benignă (soft) şi una puternică (hard).

Manifestarea soft se referă la percepţia şi reprezentarea maternităţii ca fiind aflată într-o incompatibilitate tranzitorie cu munca. De cele mai multe ori, această manifestare apare atunci când se discută despre responsabilităţile imediat ulterioare naşterii, când femeia decide dacă şi cât timp să alăpteze (alăptatul mixt sau exclusiv la sân, de scurtă durată sau prelungit) ori momentul în care să revină la serviciu din concediul de maternitate, în funcţie de posibilităţile personale şi familiale pe care le are pentru a se confrunta satisfăcător cu starea de co-dependenţă a copilului de mamă, dar şi atunci când sunt povestite greutăţile pe care o sarcină dificilă le-a implicat: somnolenţa la locul de muncă, diminuarea puterii de concentrare datorată sarcinii sau unui tratament hormonal, alterarea confortului psihic din pricina unor stresori interni (terapie medicamentoasă) sau externi (suspiciunea de a avea un copil cu trisomie 21 etc.) Este indubitabil

Scanned with OKEN Scanner

că, pe de o parte graviditatea, iar pe de altă parte, perioada imediat consecutivă naşterii implică numeroase probleme de sincronizare ale maternității cu munca. De pildă, în primul caz, atât o sarcină ce evoluează normal, non-patologic, cât mai ales o sarcină ce interferează cu activitățile cotidiene ale femeii (un exemplu: iminența de avort ce poate impune ca femeia să stea în pat, acasă sau la spital) sunt susceptibile de a produce modificări în relația femeii cu munca şi o abordare, din partea respondentei, de tip disjunctiv (sau, sau) a acestui raport. În a doua situație, este evident că maternitatea presupune, în primele sale stadii temporale, retragerea femeii de pe piața muncii, aceasta mai cu seamă într-un mediu românesc cu infrastructură slabă în acoperirea nevoilor de îngrijire a nou-născuților (existența unui număr insuficient de grădinițe, creşe etc.)[1].

Dacă manifestarea soft se caracterizează prin determinarea temporală tranzitorie a conflictului muncă-maternitate, cu alte cuvinte o plasare a raportului muncă-maternitate într-un context nefast pentru buna şi relativ egalitara conviețuire dintre cele două elemente – graviditatea, naşterea, lăuzia – un context care poate fi depăşit, manifestarea hard este vertebrată de ideea conform căreia în relația dintre muncă şi maternitate rezidă întotdeauna o incompatibilitate funciară. Structural, munca şi maternitatea sunt în aşa fel orânduite socio-cultural încât sunt animate de puternice impulsuri divergente. Acest lucru se observă la participantele la interviu atunci când se aduce în prim planul discuției decizia de a avea copii – care depinde, observă ele, în foarte mare măsură de condițiile de muncă ale mamei, dar şi de pasiunea cu care posibila mamă se dedică unei *cariere* –,

---

[1] Ramona Păunescu, *op. cit.*, vezi şi http://www.economica.net/numarul-de-gradinite-a-scazut-de-10-ori-in-ultimii-15-ani-statul-va-oferi-bani-pentru-constructia-de-gradinite-private_124825.html, consultat ultima dată în 18.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

imaginea unei vieţi fără copii, pe care multe intervievate o descriu ca una dedicată profesiei, marcată de imperativul cultural corporatist actual al excelenţei, sau când se vorbeşte despre responsabilităţile consecutive venirii pe lume a copilului. Una dintre expresiile predilecte utilizate atât în interviu, cât şi în discuţiile ce l-au precedat ori ce l-au urmat, o expresie ce surprinde subtil, dar indubitabil, conflictul muncă-maternitate este *mamă cu normă întreagă* sau *mamă full-time.*

Trebuie precizat că şi atunci când discutăm despre conflictul matricial, latent, maternitate-muncă, dar şi atunci când avem în vedere manifestările sale în forma soft, respectiv hard, există două mari axe pe care se observă acest conflict la participantele la interviu: axa particulară (cea mai frecventă) şi axa generală. Astfel, nu înseamnă că observarea conflictului pe axa generală şi evaluarea lui pe diverse scale de intensitate de către participantele la interviu coincide întotdeauna cu asumarea lui ca firească de către acestea. Frecvent, participantele discută despre un conflict structural muncă-maternitate, identificându-l în varii ocurenţe sociale, fără să considere că, în ceea ce le priveşte, acest conflict se repercutează în aceeaşi proporţie. Prin urmare, sunt şi intervievate, foarte puţine, totuşi, care contestă fie mecanismele socio-culturale de generare a acestui conflict, fie pe cele personale, ale altor femei. De pildă, se situează în opoziţie puterea de muncă pe care ar conferi-o graviditatea, cu viziunea debilitantă a acestei perioade, aşa cum este ea propusă de către cultura de masă. Sau, o altă ipostază, participante care cred că, pentru ele, munca funcţionează ca o completare a maternităţii şi invers, în vreme ce tot aceleaşi persoane remarcă tratamentul antagonic aplicat raportului muncă-maternitate de către alte femei.

Mult mai frecvente sunt însă cazurile în care intervievatele apreciază conflictul muncă-maternitate ca fiind existent în societate în general, la alte femei, deşi ignorat de către acestea prin balansarea puternică a raportului muncă-mater-

Scanned with OKEN Scanner

nitate înspre primul termen. Cu alte cuvinte, participantele la interviu discută, într-o atare configurație conceptuală, despre mamele care ignoră, cu prea mare ușurință uneori, îndatoririle materne și chiar decizia de a avea copii, lăsându-se captate de mirajul muncii sau al educației (altă formă de muncă, etapă premergătoare). Ceea ce se contestă nu este aici asumarea valorizantă a muncii în fața maternității, întrucât ideea că munca ar putea fi, lucid și programatic, preferată maternității este aproape inexistentă în interviurile luate, ci o inconștiență a femeilor referitoare la rolul lor – unul eminamente matern –, inconștiență care le duce la intensificarea cvasi-involuntară a conflictului dintre maternitate și muncă. Dar, dincolo de gradul de conștientizare și de rațiunile suspectate a fi la baza acestui dezechilibru muncă-maternitate, femeile din această categorie predominantă în interviu exclud, în realizarea portretului ideal al mamei bune, atașamentul și implicarea mamei în muncă, incluzând-o însă în creionarea portretului robot al mamei rele[1].

Rezultatele interviului arată că educația participantelor nu a contat foarte mult în gradarea conflictului muncă-maternitate într-un sens sau în altul pe axa personală. Persoane cu studii superioare sau chiar unele care au terminat un doctorat s-au arătat refractare la ideea unei bune coabitări muncă-maternitate, înclinând pentru forma hard a conflictului. Vârsta, în schimb, acționează în sensul unei relaxări a conflictului pe axa personală, detașare direct proporțională cu numărul de ani ai mamelor și cu înaintarea în vârstă a copiilor. Deși amintesc de el, femeile trecute de 40 de ani, cu copii relativ mari (de la peste 10, la peste 30 de ani) sunt mai puțin încrâncenate în a evidenția o incompatibilitate de structură între maternitate și muncă. O

---

[1] Anna Gotlib, *Bad Mothers*.

Scanned with OKEN Scanner

explicație ar putea-o constitui faptul că, având copii mari, sunt mai puțin solicitate de responsabilitățile de îngrijire a acestora, mai urgente la vârstele fragede ale copiilor, aşa încât presiunea resimțită în urma acestor îndatoriri se estompează. În plus, plecarea copiilor din casa părintească contribuie, de asemenea, la detensionarea raportului. O altă explicație, cu un grad de complexitate mai mare, o explicație alternativă, sau, mai curând, complementară, ar putea fi că femeile trecute de 40 de ani au fost mai puțin timp expuse la modelul mamei bune, fiind însă expuse modelului comunist de maternitate ce includea întotdeauna munca, nu de puține ori într-o manieră brutală şi emfatică[1].

11.1. Resorturi social-imaginare

În continuare voi încerca să arăt, prin examinarea datelor obținute prin interviu, că există mecanisme culturale care fac mai probabile anumite reprezentări ale muncii şi ale maternității, în speță unele marcate de mari contraste, resorturi culturale ce țin de imaginarul social şi care explică, mențin şi perpetuează, cel puțin la nivel de reprezentare şi discurs, relația conflictuală maternitate – muncă.

Naturalismul maternității şi percepția capitalist-alienantă a muncii

Unul dintre principalele mecanisme socio-imaginare de acutizare a conflictului maternitate – muncă rezidă în însuşi naturalismul specific stereotipizării occidentale a maternității, despre care am discutat deja pe larg. Maternitatea suferă acel deja descris proces de hiper-naturalizare, fapt ce exclude, în

---

[1] Ramona Păunescu, *op. cit.*

Scanned with OKEN Scanner

plan simbolic şi nu numai, munca. Pe de altă parte, în acelaşi sistem de concepere a lumii, munca remunerată este văzută de către femei ca având o putere de alienare şi fiind aservită ideologiei capitaliste[1].

A fi mamă a fost întotdeauna un tip aparte de muncă neremunerată[2], care a contribuit în mod indirect la munca remunerată – naşterea de copii ce vor avea rol în societate şi, colateral, creşterea disponibilității de muncă a partenerului de viață prin preluarea masivă a sarcinilor de educare şi îngrijire[3]. Dar naturalismul actual maschează această latură a maternității într-un mod cât se poate de insidios. Pentru că nu se limitează la a escamota acel efort depus de către femei, propriu maternității în genere, ci îl amplifică în acelaşi timp în care îl face să dispară. Căci, pentru a se încadra în acest model al mamei bune, femeile depun o muncă suplimentară şi se confruntă cu teama sau cu realitatea efectivă a penalizării socio-culturale din cauza unei implicări considerate insuficientă în relația cu copilul[4].

---

[1] Marcia D. Hernandez, „Capitalism and Motherhood", O'Reilly, Andrea (ed.), *Encyclopedia of Motherhood*, Sage, Thousand Oaks CA, 2010, pp. 162-165. Sophie Christophy, *Capitalism vs. the Stay at Home Parent*, 24 martie 2016, https://sophiechristophy.wordpress.com/2016/03/24/parenthood-and-capitalism/, consultat ultima dată în 14.11.2016.

[2] Mariarosa Dalla Costa and Selma James, *The Power of Women and the Subversion of the Community*. Ann Ferguson, „Feminist Perspectives on Class and Work", *Stanford Encyclopedia of Philosophy*, 28 septembrie 2016, http://plato.stanford.edu/entries/feminism-class/, consultat ultima dată în 15.11.2016.

[3] Massimo De Angelis, *Production and Reproduction*.

[4] Anna Gotlib, *Bad Mothers*.

Scanned with OKEN Scanner

Răspunsurile primite la întrebările din interviu au arătat că acest naturalism se colorează, pe teritoriu românesc, într-un mod aparte, din cauza unui fond religios creştin încă puternic, care aşază femeia în rolul său tradiţional de mamă şi soţie. Reluând datele prezentate mai sus, la întrebarea referitoare la ce mai înseamnă astăzi pentru cupluri să aibă un copil, majoritatea răspunsurilor au convers înspre ideea că a avea copii nu mai este sau tinde să nu mai fie o prioritate deoarece femeile sunt în prezent mult mai preocupate de profesie (aproape de fiecare dată indicată, în această accepţie de tergiversare a asumării maternităţii, ca fiind, de fapt, *carieră*). Se întâlneşte o percepţie comună potrivit căreia există o certă putere de-maternizantă a muncii, dincolo de nuanţele şi diferenţele de interpretare a epocii contemporane drept una favorabilă dezvoltării armonioase a copilului, sau, din contră, una plină de nesiguranţă din cauza instabilităţii socio-economice. Natura paradoxală a epocii actuale, în cadrul căreia este simultan mai uşor şi mai greu să ai copii este frecvent pusă în lumină de către participante, unele dintre acestea stabilind drept nucleu iradiant al acestui paradox tocmai (supra)solicitarea socială a femeii atât în rolul de mamă, cât şi în rolul de om al muncii, iar altele axându-se numai pe supralicitarea sensului muncii pentru femeie.

> Nu mai e o prioritate. Toată lumea pune pe primul loc cariera. (M5)

> Cred că în prezent este mult mai uşor să creşti un copil, dar paradoxal, pare mai dificil. Pe deoparte, avem la dispoziţie foarte multe chestii care să uşureze munca unei mame (maşina de spălat, scutece de unica folosinţă, blender etc.), pe de alta, societatea modernă, cu provocările ei, face dificilă creşterea şi educarea unui copil echilibrat. (M13)

Scanned with OKEN Scanner

Istoria personală negativă a relației muncă-graviditate are, de cele mai multe ori, un impact negativ asupra relației muncă – maternitate. Cu alte cuvinte, dacă femeia a întâmpinat dificultăți serioase în a integra noul său statut de viitoare mamă în cel de persoană salariată, care prestează o muncă într-o locație, alta decât propria sa casă – de pildă, oboseală, stres, neînțelegere din partea colegilor şi a superiorilor, senzație de înstrăinare de sine, de pierdere de sens – ea va avea tendința de a prelungi conflictul tranzițional şi după naşterea copilului, permanentizându-l într-un conflict de structură. Femeile pentru care munca, în contextul graviditătii, a implicat încorporarea afectivă a unor traume psihice şi-au manifestat mai clar părerea că cele două elemente nu pot prea facil coabita, după cum şi-au subliniat şi mult mai clar opțiunea pentru renunțarea, după concediul de maternitate, la o parte din responsabilitățile incluse de slujbă, fie ele înscrise în fişa postului sau preluate de către femeie din dorință proprie sau prin persuasiune indirectă. Renunțarea s-a produs, din mărturisirile obținute, doar atunci când situația financiară familială a permis-o.

Aceasta este mişcarea de suprafață a relației maternitate-muncă. Însă, în spatele ei, este posibil să se ascundă o predeterminare socio-imaginară de tip conflictual a relației muncă – maternitate. Adică este posibil să existe, în imaginarul social al unora dintre participante (şi, prin extensie, a unora dintre femeile din România) reprezentarea matricială a muncii ca destructuratoare a autenticității ființei. Reprezentare ale cărei şanse de actualizare cresc în prezența maternității, la rândul ei infuzată de sensuri culturale mai degrabă unilaterale şi pozitivante, în centrul cărora apare întotdeauna sensul regal al maternității, anume cel de împlinire spirituală, ontologică (deci

Scanned with OKEN Scanner

autentică) a mamei prin copil[1]. La o astfel de concepere a maternității se adaugă, cel mai probabil, într-o anumită măsură, percepția negativă a muncii, într-o România a locurilor de muncă instabile, etern pândită de şomaj şi crize. De altfel, importanța simbolică pe care o dobândeşte maternitatea, într-o lume capitalistă marcată de insecuritate şi pragmatism a fost pusă în evidență de către cercetările recente, prin referire la situația occidentală[2]. Prin urmare, cu un astfel de background socio-imaginar, din confruntarea muncă – maternitate, primul termen este întotdeauna perdant. Şi chiar atunci când nu este, pe axa generală (atunci când respondentele comentează situația altor femei ce aleg munca în dauna maternității, fie deja prezente – femei ce au copii, fie amânate – femei ce nu au încă copii), aplecarea către muncă a altor femei este sancționată şi considerată incorectă ori cel puțin privită cu neîncredere.

Se remarcă, în cadrul răspunsurilor la interviu, utilizarea peiorativă a cuvântului *job* pentru a desemna o activitate lucrativă golită de orice valență de autenticitate şi orientată exclusiv în sens pragmatic, de asigurare a unei existențe. *Job*-ul este fratele mai mic şi mai necăjit al *carierei*, lipsindu-i toată strălucirea acesteia, emanată de către steaua occidentală a excelenței şi contaminată uneori cu nuanțe personale şi intelectualiste. Job-ul rezumă, în mai mare măsură, o reprezentare a muncii în accepțiunea unei alienări capitaliste implicit de-

---

[1] Paul van Tongeren, *op. cit.*

[2] Marcia D. Hernandez, *Capitalism and Motherhood.* Arlie Russell Hochschild and Anne Machung, *The Second Shift: Working Parents and the Revolution at Home*, Penguin Group, 2012 (1989). Arlie Russell Hochschild, „The Commodity Frontier", Jeffrey, Alexander C.; Marx, Gary T. and Williams, Christine L. (eds.), *Self, Social Structure and Beliefs: Essays in Sociology*, University of California Press, Berkley, 2004.

Scanned with OKEN Scanner

personalizante. De aceea, tendința participantelor la interviu este de a utiliza cuvântul *job* în relație cu bărbații sau cu ele însele atunci când nu există o distanță critică și de cele mai multe ori inclusiv temporală față de asumarea unui serviciu, folosind, pe de altă parte, cuvântul *carieră* atunci când își imaginează, în cazul în care permit acest exercițiu imaginar, cum ar fi fost viața lor fără copii. Este vorba însă de o tendință, nu de o regulă deplin sedimentată, termenii fiind și interșanjați.

> Munceam mult și până la 4 luni și jumătate mi-a fost foarte rău din cauza stresului și oboselii. Ajungeam seara acasă și nu eram bine deloc. Mi-am dat seama ce bolnavă era viața dinainte. După 4 luni și jumătate nu m-am mai dus, am intrat în concediu. Lipsa de somn și stresul sunt două cauze care ar trebui eliminate dinainte să fii gravidă. Cred că aș fi putut să am grijă de asta înainte. La nunta mea abia am ajuns. Lucram la bancă, în agenție. Acum îs într-o chestie, că orice activitate ajută, dar nu mai vreau job. Nu mi se pare ok să ai bone sau să îți crească bunicii copiii. Bunicii și-au crescut copiii, nu trebuie ei să fie full-time. (M7)

> Mă văd cu un doctorat mai repede terminat, sau două (râde), cu ceva cărți publicate și eventual cu un post undeva, la o catedră universitară sau orice altceva. (M3)

Unele participante s-au arătat neîncrezătoare în bărbații cărora le-ar putea ceda competența naturală a nașterii, suspectându-i că ar face din maternitate un simplu *job*. Așadar, într-o astfel de interpretare, se vădește că maternitatea este altceva decât munca – lucru de bun simț, ar spune oricine – dar că există, că este posibilă o abordare a maternității în stilul în care se abordează munca și care le-ar fi caracteristică cui altcuiva decât bărbaților, din moment ce maternitatea este altceva decât parentalitatea. Opoziția care se creează aici este

Scanned with OKEN Scanner

dublă şi este redevabilă unei surprinzător de intense viziuni tradiționaliste şi patriarhale, din perspectivă feminină, a lumii. Conflictul muncă-maternitate se suprapune, aproape contopindu-se, peste un alt conflict: femeie-bărbat. Consecințele, la nivel socio-imaginar, sunt că a avea copii devine apanajul femeilor, în vreme ce munca remunerată revine bărbaților.

> Probabil că s-ar schimba multe, nu pot să îmi dau seama. În ceea ce priveşte serviciul, nu cred că s-ar schimba, pentru că e vorba de bani. Un patron se gândeşte la afacerea lui, la interesul său, indiferent că e vorba de o femeie sau de un bărbat. Nu e neapărat ceva sexist. Lucrurile trebuie să rămână aşa, bărbații sunt mai curând cu serviciul. (M1)

Chestiunea incompatibilității dintre muncă şi maternitate este mai complexă decât atât. Munca şi maternitatea par a se respinge reciproc, din perspectiva participantelor la interviu, nu numai pentru că maternitatea este preponderent reprezentată sub aspectul hiper-naturalizant al paradigmei mamei bune sau pentru că, de cealaltă parte a baricadei, munca este proiectată, ca tip de reprezentare, pe fundalul alienării capitaliste, ci îndeosebi deoarece maternitatea înseamnă ea însăşi un soi de muncă. Doar că o altă muncă decât cea care stă sub semnul *job*-ului, precum şi decât cea care stă sub zodia carierei. Neremunerată, munca maternității, munca de creştere a copiilor necesită, în concepția respondentelor, o competență specială care se dobândeşte în momentul naşterii copiilor şi care se cultivă prin devotament părintesc şi, eventual, în mod secundar, prin lecturarea unor materiale auxiliare, reviste, manuale etc. Astfel, această competență este la o primă vedere naturală – vine din actul comun al reproducerii umane, ține de instinct. De aceea, se consideră, această competență este complet străină de femeile care nu au copii. Munca maternității nu devine chiar echivalentă,

Scanned with OKEN Scanner

dar are suficiente elemente în comun, în imaginarul social al respondentelor, cu munca naturii şi a perpetuării speciei.

Pe de altă parte, aceeaşi competență a naşterii şi creşterii copiilor, sub influența aceluiaşi model al mamei bune, model ce presupune aplicarea intensivă a unor strategii prin care mama să se apropie de copil, să-i înțeleagă necesitățile, dedicându-se lui, deseori în dauna ei înseşi, este de-naturalizată sau hiper-naturalizată. Adică nu mai e vorba numai de a plasa maternitatea sub specia naturalului, întrucât, deşi femeile nasc pui vii, asemenea celorlalte mamifere, ele se supun şi dezvoltă un întreg sistem de creştere şi educare a acestora, impregnat cu anumite valori, setat după reguli şi deziderate care, oricât s-ar concentra în jurul unui obiect *natural*, sunt totuşi culturale. Ambele aceste coordonate, şi cea naturalistă şi cea de-naturalizantă se fac răspunzătoare de reticența femeilor intervievate de a ceda altora – bunici, creşe, grădinițe, bone – creşterea copiilor. Pentru că, pe de o parte este rolul lor, natural consfințit de a avea grijă de copilul propriu, iar pe de altă parte, chiar dacă şi-ar scoate din minte acest primat al naturalității, ar rămâne faptul că ceilalți nu au cunoaşterea şi competențele necesare. Deoarece e o cunoaştere strâns legată de persoana adultă în cauză, de mamă, şi este slab transferabilă inclusiv femeilor din familie care au la rândul lor copii, cea mai reprezentativă fiind, în acest sens, bunica.

Mai mult, faptul că a fi mamă este şi ea o formă de a munci, cea mai importantă, spun un număr mare de respondente şi, iarăşi, o muncă foarte solicitantă constituie o explicație puternică, venită de pe palierul imaginarului social, pentru disjuncția categorică operată între muncă şi maternitate de către unele respondente. Dacă munca remunerată trebuie totuşi păstrată din rațiuni financiare, ca soclu esențial subzistenței familiei, ea nu trebuie investită cu valoare, nu trebuie autonomizată în raport cu maternitatea, ci subordonată ei. Multe intervievate sunt deplin conştiente că, nefăcând acest lucru, le pândeşte sancțiunea

Scanned with OKEN Scanner

socială. Iar penalizarea socială datorată unui copil în educaţia căruia mama nu s-a implicat suficient (lucru relativ) este mult mai temută, de către participantele la interviu, decât cea datorată a ceea ce ar putea fi considerat un retard feminist prin absenţa pasiunii pentru muncă şi prin lipsa de conştientizare a necesităţii independenţei economice a femeii.

> Dacă există carieră, cuplul nu este dispus să facă copii, nu este timp pentru crescut copii. Amână. Dar când eşti realizat ai obligaţii multe şi nu mai ai timp fizic. Cunosc şi femei care au întrerupt cariera ca să facă copii (...) Eu aş renunţa la carieră pentru copii. Întotdeauna aşa m-am gândit: eu vreau în primul rând să fiu mamă, cariera nu contează atât de mult. Pot mai greu cariera şi copiii să meargă mână în mână, nu se prea poate, ori ai succes în carieră şi angajezi o bonă care să stea până la 7 seara când vii tu de la serviciu, obosită, şi nu mai ai timp de copii, ori stai cu copilul şi ţi-l creşti şi ai mai puţini bani. Noi suntem în a doua situaţie. Nu aş vrea să am mai mulţi bani, să angajez o bonă să stea cu copilul. Bona e exclusă. Păi eu nu permit nici părinţilor mei să vină să stea 2 săptămâni cu copilul. (M6)

> Nimeni nu te plăteşte pentru că eşti mamă şi produci forţă de muncă pentru societate. (M3)

Dacă a fi mamă este o meserie practicată 24 de ore din 24, după cum afirmă, mai în glumă, mai în serios, câteva dintre participantele la studiu, ar fi necesar să stabilim o grilă de evaluare pentru această muncă, alta decât cea generalistă, detaşabilă din paradigma culturală occidentală a mamei bune, care funcţionează mai mult ca un soi de ghid, de subiect de examen lipsit de rezolvarea personală a unui student. Apoi, dacă a fi mamă implică o muncă continuă, fie ea însoţită de plăcere sau sacrificiu, înseamnă, automat, că ea este realizată mai bine sau mai rău în funcţie de anumite criterii, că există maternitate

Scanned with OKEN Scanner

mediocră, maternitate bună, maternitate performantă etc. şi, ca o urmare firească, că maternitatea nu conferă automat, *natural*, plus-valoare unei ființe umane. Pentru femeile de astăzi, asemănarea maternității cu munca este indubitabil esențială până la un punct, deoarece presupune recunoaşterea efortului şi a greutăților comportate de creşterea unui copil[1], dar echivalarea completă a maternității cu munca neremunerată, la nivelul imaginarului social, este păguboasă, din cauza riscului ridicat de reificare a femeii şi din pricina separării maternității de parentalitate (ce include paternitatea). Iar femeia trebuie să aleagă drumul maternității, drum ce face dificilă, într-un astfel de context, şi practicarea unui job, şi dezvoltarea unei cariere. În plus, ideea că maternitatea este o muncă, o dată asumată cinstit, trebuie să cuprindă şi grilele de evaluare de care vorbeam mai sus, grile care se pot uşor converti într-un instrument de putere, căci ele vor fi manevrate de către cei neimplicați în maternitate, de către bărbați sau alte femei. Iar aceasta într-un context al unui Occident în care implicarea taților în creşterea copiilor este precară şi discriminatorie.

Copilul ca sens suprem în viața femeii vs. work-life balance

Sunt şi ocurențe discursive ale relației muncă-maternitate care sunt subîntinse de ideea unui echilibru relativ între muncă şi viața personală, ceea ce în spațiul anglo-saxon se numeşte *work-life balance*, chiar la aceleaşi persoane care nu ezită să identifice diverse conflicte muncă-maternitate, fie pe axa per-

---

[1] Susan Douglas and Meredith Michaels, *The Mommy Myth: The Idealization of Motherhood and How It Has Undermined Women.* Arlie Russell Hochschild and Anne Machung, *The Second Shift: Working Parents and the Revolution at Home.*

Scanned with OKEN Scanner

sonală, fie pe cea generală. Problema care apare este că această balanță este şi ea rigidizată în sensuri predeterminate de ambele părți. Munca, deşi lăsată să aibă o anumită putere de a genera satisfacție personală, nu este percepută de respondente ca având un rol fundamental în structurarea individuală psiho-spirituală şi socială a femeii, în vreme ce viața femeii, o dată devenită mamă, se concentrează în jurul copilului. Într-adevăr, datele obținute din intervievarea celor 16 persoane, mame sau gravide, arată fără dubiu că, pentru majoritatea, maternitatea nu este chestiune de alegere (decât temporală şi cantitativă), fiind un imperativ social[1] căruia femeia trebuie să i se supună pentru propriul său bine. Cum am văzut, pentru mai mult de jumătate dintre respondente, maternitatea nu este unica dimensiune ce oferă împlinire femeii, dar este cea care completează şi transcende toate celelalte dimensiuni (familie, muncă etc.). Epifania majoră pe care o oferă maternitatea este cea a unei identități relaționale mamă-copil.

Balanța muncă-viață personală este mai problematică pentru femei atunci când devin mame inclusiv din pricina acestei cristalizări, la nivel de imaginar, a maternității ca menire. În plus, acestui neo-naturalism maternalist i se adaugă ideea că femeia are datoria de a aduce pe lume copii pentru a asigura pragul demografic optim al țării în care trăieşte[2]. În

---

[1] Nancy Chodorow, *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender*.

[2] Victoria Stoiciu, „Politici de natalitate: despre clasă, rasă şi biopolitică", în *Critic Atac*, 29 ianuarie 2013. A se vedea discuțiile recente iscate de campania pro-fertilitate demarată de ministerul sănătății în Italia: Lara Rutherford-Morrison, „Italy's Fertility Day Ads Are Pressuring Women To Have Kids ASAP", în *Bustle*, 2 septembrie 2016, https://www.bustle.com/articles/182092-italys-fertility-day-ads-are-pressuring-women-to-have-kids-asap, consultat ultima dată în

Scanned with OKEN Scanner

consecință, dacă balanța muncă-viață personală implică, pentru fiecare femeie în parte, un management al priorităților, fiind altceva decât o deplină egalitate aritmetică între cele două talere, întrucât echilibrul balanței se asigură prin cel de-al treilea termen, care este tocmai omul, sistemul de referință[1], este evident că managementul priorităților pentru o mamă care interiorizează perceptele culturale contemporane ale maternității bune este restrâns şi destul de liniar. Munca este bună, în această viziune, atâta timp cât nu se transformă, cum spuneam şi mai sus, în scop în sine, ci se menține ca o funcție a creşterii şi educării copilului, fie economică – munca înseamnă mai multe resurse financiare pentru familie, deci pentru copil –, fie de status social. În orice caz, munca mamelor este secundară ca însemnătate maternității şi disciplinată în acord cu această balanță a echilibrului predeterminat în favoarea copilului.

> Eu nu am întâlnit pe nimeni îndrăgostit de munca în sine şi fără dorința de a avea un copil. Mai degrabă cuplurile munceau mult pentru a avea ce să ofere copilului. (M13)
>
> Un copil este un lucru minunat, un motiv pentru care trăieşti şi munceşti. (M12)
>
> Dacă n-ai copii nu ştii pentru ce lucrezi, care ți-e scopul în viață. Ne-am mutat la casă datorită copiilor, până să-i am nu m-am gândit. (M5)

15.11.2016. Gaia Pianigiani, „Italy's 'Fertility Day' Call to Make Babies Arouses Anger, Not Ardor", în *New York Times*, 13 sept. 2016. http://stiripentruviata.ro/deputat-independent-depune-proiect-de-lege-care-ofera-15-000-lei-la-casatorie-si-la-al-treilea-copil/, 03.10.2016, consultat ultima dată în 01.11.2016.

[1] Jack Welch and Suzy Welch, *Winning*, Harper, Londra, 2007, pp. 313-335.

Scanned with OKEN Scanner

O bună parte dintre participantele la interviu acuză femeile care nu vor sau amână să devină mame că sunt femei de carieră. Se admite, deci, că până când cerinţa maternităţii nu se acutizează, munca poate împlini un rol important în viaţa femeii. Există respondente care se încadrează pe ele însele în categoria femeilor de carieră până să ia decizia de a avea un copil, deşi mai multe sunt cele care se imaginează, în exerciţiul solicitat în interviu, ca fiind femei de carieră în absenţa unui copil. Am observat mai sus că există o tendinţă de a penaliza femeile care fac copii la vârste înaintate.

Munca este pentru participantele la acest interviu un element mai degrabă întunecat, care se plasează mereu în antiteză cu viaţa personală – aşadar se rupe de orice posibilă semnificaţie individuală majoră. Drept urmare, alegerea muncii în faţa vieţii private, alegere deviată de la norma realizării complete prin maternitate este o eroare, iar nu o alegere propriu-zisă. Se vede, şi pe această cale, că balanţa muncă-viaţă personală este un concept care nu se susţine decât artificial într-o abordare socio-imaginară a maternităţii. Acest concept nu poate competiţiona, pe plan imaginar, la modul sincer, cu fericirea atribuită maternităţii. De altfel, se sesizează la unele participante rolul de compensare a unei slujbe mai puţin mulţumitoare pe care îl are maternitatea, de tip: *nu e nimic dacă nu am cea mai bună muncă din lume, cât timp am lângă mine o fiinţă minunată care e copilul meu.*

> Cred că vinovată pentru scăderea natalităţii este mentalitatea actuală din mijlocul familiilor tinere. Tinerii amână foarte mult acest moment şi limitează numărul copiilor din diverse considerente (doresc să-şi aranjeze cariera sau casa mai întâi, să acumuleze venituri). (M13)

> 24-26 ani. La aceasta vârstă o femeie şi-a finalizat studiile şi apucă să lucreze un an-doi. La această vârstă ai mai puţine

Scanned with OKEN Scanner

> tabieturi şi mai multă disponibilitate de sacrificiu şi energie, care sunt esenţiale când vrei să ai un copil. (M13)
>
> Carieră, dacă nu aveam copii. Asta era. Carieră şi distracţie. Distracţia a fost până a venit pe lume copilul. (M4)
>
> E un sentiment care nu se poate explica decât când treci prin experienţa aia. Îţi simţi ziua împlinită, nu-ţi mai lipseşte nimic în viaţă. Şi ce dacă nu sunt profesoară la un liceu foarte bun. Pentru că acasă mă aşteaptă doi îngeraşi. (M6)
>
> Ajungem la a avea copii mult mai târziu pentru că toţi vrem să ne facem înainte carieră, locuinţă şi altele. Nu mai este o prioritate, din păcate, pentru familiile tinere să aibă copii şi e păcat, că ajungi apoi prea în vârstă şi se pierde dorinţa de a avea copii. (M1)
>
> Ne tot gândim la siguranţa locurilor de muncă şi la carieră, la distracţie, lăsăm copiii pe mai târziu, dar mai târziu poate nu îi mai putem face. (M9)

O explicaţie mai puţin imediată pentru tendinţa intervievatelor de a utiliza reprezentări negative şi devalorizante ale muncii, suspectând-o de o putere de-maternizantă, s-ar putea realiza printr-un al treilea termen, scufundat, care complexifică şi modelează discret relaţia muncă-maternitate. Este vorba despre sacrificiu. În imaginarul cultural occidental al naşterii şi maternităţii, filonul creştin care postulează ispăşirea, de către femeie, a păcatului strămoşesc al Evei, prin chinurile facerii, a fost întotdeauna extrem de vizibil, un vârf atingându-se mai cu seamă în perioada medievală[1]. A naşte rămâne şi astăzi un proces ce situează femeia în proximitatea morţii[2]. Pe de altă parte, dacă femeii îi revin chinurile naşterii, conform viziunii creştine care

---

[1] Petrina Brown, *Eve. Sex, Childbirth and Motherhood through The Ages.*
[2] Martine Delvaux, *Naissance.*

Scanned with OKEN Scanner

urmăreşte textul biblic, lui Adam îi revine chinul muncii. Dimensiunea sacrificială este deseori adusă în discuţie de către participantele la interviu, mai direct când e vorba de naşterea propriu-zisă şi mai voalat când se referă la responsabilităţile mamei – responsabilităţi care, cumulate la cele ale femeii, determină simultaneitatea activităţilor, *multitasking-ul* şi distributivitatea atenţiei – la trăirea vieţii sale în funcţie de un altul, de copilul său.

> Mi-am dat seama că viaţa e mai mult decât până atunci. Tot făceam şcoli, adunam, ca un cal, diplome peste diplome, dar nu aveau sens. Viaţa e mai mult decât atât. Au fost mai multe etape. Am văzut oameni mai în vârstă decât mine cu copii cu probleme pentru că s-au axat pe job. (M7)

> Cu cea de-a doua am stat cam 6 luni din 8 în spital, non-stop. Pot spune ca am luptat să duc la bun sfârşit sarcina, să am fetiţa. Şi a meritat. Am luat medicamente, perfuzii care mă făceau să mă simt rău şi să mă îngraş. (M12)

> Femeia de-aia e făcută, ca să se sacrifice. De-aia e mai puternică şi de-aia se maturizează mai repede, ca să nască. Aşa a lăsat Dumnezeu. Şi sarcina în sine e o suferinţă. De exemplu, eu am avut probleme cu spatele. Şi acum am. După ce a născut, o femeie, nu mai e niciodată la fel, toate se modifică, rapoartele între organele abdominale, nu mai e nimic la fel. Acum, dacă aşa a vrut Dumnezeu să fie, n-avem ce face. (M5)

Nu este exclus ca într-o ţară ca România, în care credinţa în Dumnezeu este mult mai crescută faţă de alte ţări laicizate, dincolo de alte aspecte care ţin de imaginarul social al maternităţii, dar şi de coordonata sa socio-economică, ideea că femeia a făcut deja, prin naştere şi continuă să facă, prin maternitate, sacrificiul pe care bărbatul îl realizează prin muncă, să activeze o anumită reticenţă, sau, după caz, o relaxare în faţa implicării

Scanned with OKEN Scanner

personale a femeii în muncă şi să contribuie la sedimentarea antagonismului muncă-maternitate.

11.2. Resorturi socio-politice

Tensiunea dintre maternitate şi muncă, observată în discursul femeilor intervievate, este determinată şi de mecanisme socio-politice. În vederea unei foarte necesare lipsite de superficialitate înţelegeri a fenomenului, trebuie observat faptul că riscul de a neglija acest tip de mecanisme este la fel de mare ca şi riscul de a nu ţine cont de mecanismele socio-imaginare ale structurării relaţiei maternitate-muncă, ambele generând o cunoaştere incompletă. Socotind pierderile în punctele extreme, prin ratarea primului set de mecanisme socio-imaginare se produce o de-responsabilizare masivă a femeilor şi o plasare a problematicii maternităţii şi muncii mamelor exclusiv în contul statului sau al sistemului, iar prin pierderea din vedere a mecanismelor socio-politice se realizează, din contră, o unilateralizare a chestiunii conflictului maternitate-muncă, prin accentul exclusiv situat pe aspectele sociale ale inconştientului feminin, scoţând din ecuaţie realităţile sociale efective care contribuie la configurarea unor atare reprezentări.

Două sunt principalele chestiuni socio-politice româneşti cu impact negativ asupra relaţiei muncă-maternitate. Chestiuni surprinse şi de către participantele la interviu, uneori mai mult la modul descriptiv, alteori, mai rar, la modul critic. Acestea sunt oboseala pe care o generează munca în genere, corelată cu cea a maternităţii, şi masculinizarea socială crescută a muncii, din România, cel puţin. Într-adevăr, orice muncă, fie ea oricât de pasionantă pentru cel care o practică, presupune un anumit efort şi se traduce printr-o pierdere de energie, astfel încât organismul se resimte şi apare senzaţia de oboseală. În

Scanned with OKEN Scanner

cazul femeilor însă, peste oboseala muncii se suprapune oboseala maternităţii, care uneori degenerează în depresie sau afectează starea de sănătate[1]. Este o realitate banală, frecvent şi programatic ignorată de discursurile culturii de masă occidentale care insistă pe frumuseţea, împlinirea experienţei maternităţii. Apoi, în România, dubla zi de muncă[2] este o realitate încă dureros de actuală, femeile realizând mare parte din treburile de întreţinere a casei, de îngrijire a bărbatului şi de educare şi creştere a copiilor[3].

Pare de la sine înţeles, o constatare logică de aritmetică elementară, că femeile (oamenii în genere) nu pot executa două lucruri în acelaşi timp la fel de bine – şi totuşi, discursurile culturii de masă exaltă reprezentarea femeii (post)moderne ce îndeplineşte mai multe roluri, mamă, soţie, obiect al dorinţei masculine, femeie de carieră etc. –, dar rămâne greu pentru o femeie ce trăieşte în afara ideologiilor culturii de masă să-şi stabilească la modul veritabil, personal, balanţa muncă-maternitate, cât timp pretenţiile societăţii referitoare la implicarea sa în cea de-a doua parte rămân exacerbate. Să amintim în acest context numai de declaraţia fostului preşedinte, Traian Băsescu:

> Cum Dumnezeu femeia romă poate ţine cinci-şase copii, iar românca nu poate? E adevărat, ea nu este manager, femeia romă (...) Trebuie să mergem şi în zona cealaltă. Poate mater-

---

[1] Ranae. J. Evenson and Robin W. Simon, *Clarifying the Relationship between Parenthood and Depression*. Bonnie Rochman, „Why Having Kids Is Bad for Your Health", în *Time (Health and Family)*, 11 aprilie 2011.

[2] Arlie Russell Hochschild and Anne Machung, *op. cit.*

[3] Ramona Păunescu, *op. cit.*

Scanned with OKEN Scanner

> nitatea este una dintre misiunile fundamentale ale femeii, asta mi se pare mie[1].

Cele mai multe dintre femeile cu care am discutat sunt conştiente că, în ciuda unor revoluții mai mari sau mai mici, precum apariția scutecelor de unică folosință sau a maşinilor de spălat performante, există numeroase dificultăți în a fi mamă astăzi – şi, cel mai probabil, ele au în minte background-ul românesc –, identificând două tipuri de presiuni. Presiunile sociale: ale statului (numit ca atare sau implicit designat, deseori prin sintagma *politici sociale*), ale societății (termen vag şi utilizat cu înțelesuri cumulative), ale familiei (foarte rar conotată negativ, mai degrabă în sens de model de urmat, chiar dacă dificil) şi presiunile indirecte datorate lipsei de alternative la prelungirea maximală a concediului de maternitate şi, destul de des, la perioada de după acesta: numărul redus de unități de îngrijire şi educare, creşe, grădinițe şi şcoli. În cadrul presiunilor directe, cea mai des semnalată este presiunea de a fi o mamă bună – de a educa copilul la anumite standarde, de a-l forma ca om etc., de a alăpta la sân cât de mult posibil etc.

> Politicile sociale nu sunt de natură să încurajeze natalitatea, în nici un caz. (M2)
>
> Mai complicat devine însă procesul devenirii ca om – ca implicare a părintelui în modelarea lui. (M14)

---

[1] http://www.mediafax.ro/social/basescu-natalitatea-misiune-pe-care-si-femeile-trebuie-sa-si-o-asume-cum-dumnezeu-femeia-roma-poate-tine-cinci-sase-copii-iar-romanca-nu-poate-10982478, consultat ultima dată în 24.06.2016.

Scanned with OKEN Scanner

Paradoxul societăţii care oferă puţin, dar cere mult în schimb este sesizat de foarte multe participante, însă, per global, cu riscul de repetiţie, trebuie remarcat că este specific sentimentul că maternitatea este mai degrabă o chestiune privată. Cu alte cuvinte, chiar dacă există aceste presiuni, ele sunt asumate de către femeile participante la interviu ca inerente. Faptul că România nu poate să ofere o infrastructură adecvată dorinţei etatiste de a avea copii este privit ca un epifenomen al logicii sociale şi personale a maternităţii. Mai ales de către cele care trec mai uşor cu vederea peste acest paradox, afirmând că decizia de a avea copii a unei femei sau a unui cuplu nu ar trebui să atârne de stat, nu ar trebui ca ceea ce oferă sau nu oferă statul să funcţioneze ca o scuză pentru a renunţa la maternitate, respectiv la parentalitate.

> E obligaţia ta să investeşti mult mai mult în ei şi dacă nu şi-au format personalitatea până atunci e grav, înseamnă că nu ai muncit tu şi nu ai clădit bazele. E presiunea mai mare decât înainte. Înainte aveai un copil şi nu trebuia să îi dai luna de pe cer. Reveneai mai repede la lucru şi copilul mergea la grădiniţă. Plus că nu erau aşa de multe informaţii. Nu se vehiculau atâtea date despre educaţie, psihologie, pediatrie, multe. Aşteptările societăţii sunt mai mari. (M3)

> O, grea, grea experienţă. E mai greu, foarte greu. Cred că toţi gândesc aşa. Mie mi-ar fi groază să mă apuc din nou să fac copii, să o iau de la zero. Era mult mai multă linişte, nu se compară cu ce este acum. Şi nu mă refer la partea financiară, ci la restul. (...) Este mai greu să educi un copil astăzi pentru că şcoala nu mai e ceea ce trebuia să fie. (M4)

> Acum să nu dăm vina numai pe stat. Nu prea multe din persoanele pe care le cunosc nu fac copii pentru că nu îşi permit financiar sau că nu au o situaţie bună. (M1)

Scanned with OKEN Scanner

> Până să te gândeşti la stat, ce face el, trebuie să ne gândim fiecare ce responsabilitate avem. (M9)

Indiferent câtă amploare dau responsabilității statului în a asigura o bună premisă socială pentru maternitate, toate respondentele acuză într-o formă tranzitorie sau cvasi-permanentă, oboseala rezultată în urma solicitării maternale. Câteodată, oboseala este reprezentată sub o înfățișare de exasperare, de hăituire a mamei. Maternitatea pare a fi percepută de către intervievate inclusiv ca o povară. Aminteam şi mai sus că femeile cele mai tinere au fost mai înclinate să sublinieze conflictul muncă – maternitate, din cauza presiunilor care se exercită mult mai puternic, cel puțin dinspre partea maternității, atunci când copilul e mic şi are nevoie de o atenție mult mai concentrată şi de satisfacerea nevoilor elementare, hrană, somn. Dar am remarcat şi la femeile trecute de 40 de ani o *groază de a o lua de la început*, motivând acest sentiment prin creşterea dificultăților socio-economice în zilele noastre. Tot oboseala şi provocarea de a face față simultan maternității şi muncii este una dintre explicațiile nostalgiei idealizante a mamei tinere, întâlnită la unele respondente. Pe de altă parte, la foarte multe dintre ele am sesizat teama de a nu înstrăina, de a nu externaliza, sub nici o formă, creşterea copilului, o parte dintre respondente negând aproape vehement necesitatea sau alternativa implicării egale a tatălui în educația copilului – lui revenindu-i mai curând serviciul – şi o suspiciune ce sporeşte în fața posibilității de ajutor din partea bunicilor sau a unei bone.

> După ce ieşi din spital tot asta faci, te ocupi de copil non-stop, non-stop. (M4)

> După cum mă simt eu, mi-aş dori să am cu 5 ani mai puțin acum. Pentru relația cu copiii în primul rând. (...) Eu de-aia

Scanned with OKEN Scanner

cred că ar fi fost mai bine să fiu mai tânără acum. Mă simt obosită. E obositor să fii mamă, e pe toată viaţa şi pe toată ziua. Poate dacă aş fi mai tânără aş avea altă energie. Poate, cine ştie. (M2)

Mie îmi pare rău acum numai că nu s-a întâmplat mai devreme, simţindu-mă câteodată obosită, poate şi din cauza vârstei, pentru că altă energie ai la 20 de ani faţă de 30 de ani sau faţă de 40 de ani. (...) Ca mamă nu te mai poţi relaxa, asta se întâmplă. Eşti într-o priză continuă. (M1)

Nu mai eşti la fel după ce ai copil. Primele luni, după câte văd sunt grele, toată ziua stau cu copilul, iar soţul meu lucrează, vine la 8 seara, obosit, se străduieşte, dar tot greul cade pe mine. De bonă n-avem bani, părinţii nu ne pot ajuta. Eu nu pot merge la serviciu deocamdată, mai bine să am grijă de copil, e mai bine, aşa credem noi. (M16)

Mult mai uşor cred că renunţă o femeie la alt program sau la altă activitate care nu este neapărat necesară (nu mă refer la serviciu) decât un tată. În privinţa responsabilităţii nu există diferenţe, sau nu ar trebui să fie. Deşi, din păcate, în general, taţii sunt mult mai puţin responsabili. (M1)

A crescut şi presiunea pe tată, să se implice şi el la fel de mult ca şi mama, ceea ce nu mi se pare echitabil. Înainte veneau mama, sora, cele din comunitate, după ce năşteai şi te ajutau cât erai lăuză. Ele îţi găteau, aveau grijă de copil, tatăl nu prea ştia ce sunt alea nopţi nedormite. Acum, pentru că şi femeia aduce bani în casă, pare normal să îi ceri tatălui să contribuie şi el, să nu doarmă noaptea. Presiunea e mult mai mare pe el. (M3)

Foarte mult am pus in balanţa timpul petrecut cu copiii. Dacă stăteam la serviciu până la 9 seara nu ştiu ce le transmiteam copiilor. Încerc să aloc timp mai scurt la locul de muncă ca să petrec mai mult timp cu copiii. Nu poţi să laşi pe seama profesorilor, a bunicilor, a grădiniţei, sarcina de părinte. Cred

Scanned with OKEN Scanner

> că greșesc cei care o lasă așa. Iar tu transmiți copiilor că banii sunt mai importanți decât ei. Iar când ei au 16 ani, tu ai casă, mașină, dar nu mai ai copil. Am văzut și la mulți în jur. Trebuie să te ocupi de copil când are el nevoie, când e mic, nu acum. De-aia acum eu sunt în reconfigurare. Îți trebuie, și timpul acordat copiilor solicită foarte mult. Dacă vii de la serviciu și îi spui du-te și joacă-te până faci mâncare e greșit, nu e bine. (M7)

Pe de altă parte, munca este făcută după chipul bărbaților, chestiune explicabilă, până la un punct, istoric[1]. În Occident, și, treptat, tot mai mult și în România, sunt apreciate valori precum performanța crescută, fidelitatea față de companie și față de echipa de lucru, excelența, depășirea limitelor[2], care se traduc de multe ori în statul prelungit peste program, deseori voluntar, neremunerat, auto-responsabil. Într-adevăr, așa cum arată unele cercetări actuale[3], munca corporatistă de inspirație japoneză, tendința de a dori și aștepta totul de la serviciul în care lucrezi, de la activitatea pe care o faci, este flatată de numeroși manageri și construită prin politici organizaționale. Asistăm la elaborarea unei noi direcții în configurarea identitară umană, direcție de mare forță, ce mizează pe ideea că omul este ceea ce lucrează, ceea ce face. Dacă Marx vorbea despre alienarea prin muncă în sensul rupturii dintre muncitor și obiectul produs prin

---

[1] Michael J. Piore and Charles F. Sabel, *The Second Industrial Divide*, Basic Books, New York, 1984.

[2] Alain de Botton, *The Pleasures and Sorrows of Work*, Vintage, 2010. Michael Foley, *The Age of Absurdity: Why Modern Life Makes It Hard to Be Happy*. Omid Safi, „The Disease of Being Busy", *On Being*, 6 noiembrie 2014.

[3] „Le travail nuit-il à la santé?" (anchetă), în *Philosophie magazine*, mai, 2010, pp. 35-57.

Scanned with OKEN Scanner

muncă, astăzi s-ar putea avansa ideea unei alienări mai complexe, ca scindare între muncitor şi însăşi munca sa, iar de aici, între el şi ideea de muncă. Încă din 1998, sociologii[1] discutau despre problemele etice şi practice pe care le întâmpină bărbaţii pentru a concilia viaţa de familie cu cea de angajat: cum se poate să rămâi fidel valorilor personale şi familiale, loialitate, angajament pe termen lung, în contextul în care munca însăşi presupune, în contemporaneitate, o serie de alte valori, precum abnegaţia, mobilitatea (adică deplasarea în multiplele locaţii ale firmei sau ale clienţilor ei), cunoaşterea membrilor echipei în ipostaze cât mai diverse (team-building, party), adesea, inevitabil, în detrimentul timpului alocat familiei.

Mai rămâne acum de plasat problematica maternităţii într-un asemenea context şi ne dăm seama că, oricât de stereotipic ar părea, nu e uşor să fii mamă. În plus, datorită dezinteresului statului, vizibil în numărul insuficient şi în proasta dotare a unităţilor de îngrijire şi educare, în absenţa unor programe sociale menite să încurajeze implicarea egalitară a bărbaţilor (care se conformează mai uşor cerinţelor muncii de tip corporatist) şi a femeilor în întreţinerea familiei, a fi mamă, în România de astăzi, poate fi o adevărată aventură care să aibă urmări nefaste pentru libertatea femeilor şi pentru dezideratul socio-cultural al egalităţii de gen.

---

[1] Richard Sennett, *The Corrosion of Character: The Personal Consequences of Work in the New Capitalism*, W.W. Norton & Company, New York, 1998.

Scanned with OKEN Scanner

*
* *

Şi din acest capitol putem extrage câteva concluzii, de data aceasta în legătură cu diversele raporturi care se stabilesc între muncă şi maternitate în percepţia femeilor care au răspuns la interviu.

- relaţia muncă – maternitate a apărut ca fiind o relaţie conflictuală pentru cele 16 femei pe care le-am intervievat asupra unor chestiuni legate de naştere şi maternitate;
- conflictul dintre cele două elemente, fie în forma tranzitorie (lentă, *soft*), fie în cea structurală (*hard*), este determinat de mecanisme psihologice şi culturale care ţin de imaginarul social, respectiv de mecanisme socio-politice;
- munca este deseori suspectată de a avea o putere de dematernizare asupra femeilor, intervievatele aşezând cariera la loc de cinste în fruntea motivelor pentru care se amână decizia de a avea copii;
- se observă apetenţa pentru culpabilizarea femeilor despre care se consideră că nu au copii din pricina muncii;
- când maternitatea tinde să fie reprezentată în tuşe întunecate: responsabilităţi, oboseală, etc., se activează mecanismul cultural al sacrificiului matern, care dă sens asumării maternităţii ca valoare supremă în viaţa femeii şi ca datorie socială, şi care face din maternitate un substitut pentru munca remunerată;
- şi mecanismele socio-politice ale acestei incompatibilităţi între muncă şi maternitate sunt cele care justifică relaţia cu năbădăi dintre muncă şi maternitate: politicile sociale care au în vedere sprijinirea familiei şi a mamelor sunt deficitare;
- alegerea care se impune este între copil şi muncă;

Scanned with OKEN Scanner

- munca, la rândul său, mai ales în zona corporatistă, este articulată de valori ale competiției, excelenței şi fidelității față de companie, care aduc un plus de dificultate raportului maternitate-muncă, şi, probabil, rămân mai atractive pentru bărbați.

12. Limite de cercetare şi direcții viitoare

Unul dintre punctele de plecare a cercetării ce stă la baza acestei cărți, o premisă care s-a verificat numai parțial, a fost aceea că, oricât de diferite, femeile tind să îmbrățişeze paradigma socio-culturală a mamei bune şi să privilegieze, cel puțin discursiv, semantismul extrem-pozitiv al maternității ca dimensiune feminină. Acesta s-a verificat doar parțial, pentru că la nivelul fiecărui răspuns individual există segmente mai mult sau mai puțin extinse de non-aderare la acest model al mamei bune şi la alte stereotipii care vin pe filieră strict românească (de pildă, mama-erou a comunismului, mama religioasă etc.). Contradicțiile şi oscilațiile vizibile în dialogul cu participantele la interviu întăresc ideea că maternitatea românească tinde tot mai mult, la nivelul personal al fiecare femei, să se pună în chestiune, să se desprindă de normele în care o fixează atât cutumele, cât şi noile modele de reprezentare a maternității – paradigma mamei bune. Pe de altă parte, toate acestea demonstrează cât de fragilă este maternitatea, ca realitate personală, cât de vulnerabilă este ea în fața discursurilor socio-culturale care tind, cu discontinuități de la un regim discursiv la altul, incoerent, să o explice şi să o normeze. Iarăşi, nu există nicio respondentă care să îmbrățişeze o atitudine dogmatică de la începutul până la finalul interviului, deşi sunt foarte puține cele care se eliberează total de discursuri străine şi, apropo de paradigma mamei bune,

Scanned with OKEN Scanner

care să manifeste o atitudine contestatară, în mod flagrant sau discret, implicit (în sens de suspiciune igienică, de gândire critică), față de diverse ocurențe ale acestei paradigme. Un alt punct de plecare invalidat a fost cel potrivit căruia va exista, printre intervievate, o toleranță pentru non-maternitate, ca alegere potențială, toleranță direct proporțională cu educația. Așadar, cu cât educația respondentei este mai serioasă, cu atât ar fi trebuit ca deschiderea sa pentru posibilitatea și dreptul moral al unei femei de a alege să nu fie mamă să se accentueze. Or, am văzut, situația nu a fost deloc ca cea preconizată. Totuși, datele obținute prin acest interviu sunt mult prea restrânse. Astfel, nu este exclus ca o cercetare bazată pe metode cantitative să releve o astfel de corelație.

Un posibil merit al acestor rezultate ale interviului ar putea fi imboldul, pentru alți cercetători interesați de problematica maternității, sau, de cea mai extinsă, a feminității, de a aprofunda direcțiile deschise, încercând, eventual, să verifice prin metode cantitative anumite date obținute – ca de pildă relația strânsă dintre acordul moral dat avortului terapeutic și cunoașterea directă a unui caz de copil cu probleme, pentru care ar fi fost permis un astfel de avort, sau raportul dintre toleranța față de non-maternitate și frustrările venite pe filiera maternității proprii (regretul, verbalizat sau nu, în fața pierderilor provocate de apariția copilului în viața mamei etc.) ori posibila corelație paradoxală dintre dorința de a naște natural și încrederea în tehnicile reproducerii umane asistate medical.

Este destul de evident că a venit deja timpul pentru politici sociale care să iasă în întâmpinarea femeilor, care să le ajute să-și trăiască maternitatea ca pe ceva personal și neopresiv social. Iar când spun personal, nu mă refer la intrarea în intimitatea tăcută și întotdeauna primejdioasă, căci expusă la abuzuri și deformată de nepăsarea socială, a unei dimensiuni de

Scanned with OKEN Scanner

maxim interes cultural precum aceea a naşterii, creşterii, şi educării copiilor, ci la o personalizare în sens de o limitare a imixtiunii sociale care să se facă în dauna femeii. Cu alte cuvinte, societatea nu ar trebui să devină prescriptivă, coercitivă şi nici să esenţializeze rolul de mamă al femeii, ci, dimpotrivă, să facă tot ceea ce îi stă în putinţă ca ea să trăiască maternitatea într-un mod degajat, în care responsabilitatea pentru celălalt să continue să fie valorizată, dar să nu devină definitorie într-un mod unic, masiv, stereotipizant.

Scanned with OKEN Scanner

Reprezentări ale maternității în cadrul normativ românesc. Reminiscențe comuniste şi postmodernitate

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

13. Propunere de lectură cultural-semiotică a reprezentării realității prin lege

Maternitatea este o coordonată importantă a spiritualității feminine, a societății şi a culturii umane în general. Comunitățile, iar pe măsură ce gradul de organizare socială a crescut, statul şi instituțiile sale, au încercat, prin legi şi inițiative sociale care să le susțină, încă din cele mai vechi timpuri, să disciplineze maternitatea. Prin disciplinare se înțelege supunerea la o serie de constrângeri menite să structureze maternitatea, ca set de semnificații şi practici socio-familiale, în acord cu valorile etice, naționale, religioase, mai mult sau mai puțin explicite, existente într-un moment anume.

Această parte a treia a lucrării are trei obiective. Mai întâi, îmi propun să explorez logica construirii maternității ca realitate socială în cadrul normativ românesc: proiectul de lege pentru consilierea psihologică înainte de avort, legea reproducerii umane asistate (până în anul realizării acestei părți a cercetării, 2014) şi campania desfăşurată de Ministerul Muncii pentru a le îndemna pe tinerele mame să se întoarcă la muncă cât mai repede. Apoi, să relev oscilația acestui cadru între un pol postmodern puternic (sprijinirea carierei, individualismul feminin etc.) şi un pol al reminiscenței comuniste (blamul asupra avortului, privilegierea statului în raport cu familia sau individul). În al treilea rând, doresc să surprind diferitele interacțiuni (influențe, diferențieri) pe care reprezentările maternității în cadrul normativ românesc le au cu alte reprezentări ale maternității în

România, în special cu reprezentarea mass-mediatică şi cu reprezentarea pop-culturală a maternității.

Oricât ar părea de bizar, cadrul legal al unei țări este un mediu propice pentru a studia reprezentările socio-culturale curente ale unor aspecte importante ale vieții sociale. Mai precis, este un mediu în care se pot observa diferitele orientări de configurare a realității sociale, ceea ce o țară decide explicit, dar şi implicit, că este de dorit privitor la o chestiune sau alta, idealurile referitoare la aceste chestiuni, precum şi strategiile de ținere sub control a ceea ce ar putea împiedica realizarea standardului legal. Prima decizie este conținută în însuşi principiul de formulare a legii şi se referă la trecerea din sfera privatului, a intimității, în cea a publicului şi a politicului. Simpla intrare în sfera legii a unui element al realității presupune asumpția că acel element trebuie să fie supus încadrării într-o normă – o normă de comprehensiune, de interpretare şi de funcționare –, o normă care să aibă valabilitate (ca obligativitate de respectare şi ca drepturi stipulate în raport cu ea) pe tot cuprinsul țării. Practic, legea conține două operații semnificative de transformare a realității. Standardizarea realității: adică cuprinderea într-o formulă ce poate da seama de toate ocurențele în care obiectul legii s-ar putea afla, o formulă ce postulează încrederea în repetitivitatea fenomenelor sociale şi, desigur, pe baza celei dintâi operații, normalizarea realității: adică instituirea unui model de realitate şi, reciproc, valorizarea acestui model ca fiind *realitatea* şi, mai mult, *normalitatea* (definită prin diferențiere față de patologic, morbid, şi alți vectori ai deviației)[1]. Pretenția ascunsă a oricărei legi este aceea că ea poate să capteze realitatea, să o re-prezinte şi, nu în ultimul rând, să o aducă înspre posibilitatea de a se

[1] Peter L. Berger şi Thomas Luckmann, *op. cit.*

Scanned with OKEN Scanner

realiza maximal (idealul unei realități organizate *cât mai bine*). Dar instituirea realității este motivată şi de fragilitatea, de impulsul de destructurare al porțiunii de realitate care se dorește a fi cuprinsă de către lege. Tocmai de aceea legea prevede şi sancțiunile pentru cazurile în care este încălcată – altfel spus, corpul legii se recunoaşte limitat încă de la bun început.

În felul său, cadrul legal funcționează ca o matcă de reprezentări, prin reprezentare înțelegând acel proces de generare a unor reprezentări-imagini, a unor reprezentări-produs. Este un declanşator pentru reprezentările aflate la felurite niveluri ale realității – nivel personal, nivel artistic, nivel social etc. Trecând la ceea ce ne interesează în acest studiu, reprezentarea legală a maternității influențează alte reprezentări ale maternității, sociale, personale, colective, artistice, favorizând anumite propensiuni către reprezentări tradiționale ale maternității sau către reprezentări ce s-ar încadra mai curând în (post)modernitate şi, invers, defavorizând altele. Circulația relativ extinsă a acestor reprezentări normative ale maternității ar trebui să determine un interes de cercetare crescut, căci e de presupus că ele se vor infiltra pe multe căi în concepția pe care un popor o are despre maternitate la un moment dat şi vor acționa, în general, oricât de slab, ca un instrument de evaluare a celorlalte reprezentări non-legale. Pe de altă parte, este necesar să precizăm că raportul de forțe şi influență nu este niciodată numai de sus în jos, de la politic înspre personal, ci şi invers. Doar că primul tip de raport, de sus în jos, este acela care poate fi studiat în acelaşi timp în care el se produce (cercetătorul poate detecta pârghiile prin care raportul se activează), iar cel de-al doilea tip este mai puțin detectabil pe o axă a prezentului şi are mai mult de-a face cu arheologia culturală.

În cele ce urmează, îmi propun să examinez trei elemente care țin de cadrul normativ al maternității din România ultimilor ani şi care au suscitat, în grad mai mare sau mai mic, anumite

Scanned with OKEN Scanner

controverse: reproducerea umană asistată medical, întoarcerea la muncă după naşterea copilului şi consilierea psihologică în cazul avortului. Nu voi trata mediul legal dintr-un punct de vedere pur politic, ci o voi face dintr-o perspectivă sociologică care găseşte în formulele politice o bună ocazie pentru a reflecta la articulațiile sociale ale ideilor şi ale practicilor socio-culturale ale maternității. În fond, se poate afirma că ne apropiem de textul legii ca de oricare altă producție socio-culturală (articole de presă, emisiuni de televiziune, articole ştiințifice), fără pretenția de a aduce în discuție situația reală, palpabilă a avorturilor, a reproducerii umane asistate medical sau a locurilor de muncă pentru mame; nu vom intra prea mult, deci, în domeniul politicilor sociale. Legea, în cele trei forme ale sale, va fi analizată, într-o manieră non-exhaustivă, ca mijloc de codare a realității maternității, ca formă de evidențiere a unor idealuri şi a unor temeri socio-culturale legate de aceasta, dar şi a posibilelor implicații conceptuale asupra maternității.

Voi investiga elemente ale legilor care au ca obiect maternitatea, cum sunt discursul explicit (tipul de text utilizat, dincolo de constrângerile rigorii legislative, formulele, sintagmele privilegiate referitoare la maternitate şi care pot trăda aderarea la anumite principii în ceea ce priveşte raportarea *cuvenită* la maternitate), narațiunile sociale scufundate (adică concepții despre realitatea maternității care nu sunt prezente efectiv în text, dar care constituie un fundal pe care se grefează legile şi care sunt socotite a fi împărtăşite de către toți cetățenii țării[1], fiind infiltrare cu judecăți de valoare de tip bine/rău), dar şi

[1] Narativele sociale scufundate ar fi acele concepții comune despre realitatea maternității (sau ceea ce se consideră a fi comun, unanim acceptat) care stau în spatele semnificațiilor puse în circulație de către lege. De exemplu, pe scurt: a avea un copil este un drept

Scanned with OKEN Scanner

dinamica dintre actorii desemnați de către lege ca responsabili pentru implementarea acesteia (responsabili, organisme intermediare etc.). Relația dintre discursul explicit al legii și narativele sociale scufundate va fi utilă pentru a examina obiectivele legii (mai ales ale campaniei pentru reîntoarcerea la serviciu după concediul de maternitate) și felul în care se gestionează (textual și ca soluție propusă) seria de tensiuni dintre vizibilitate și non-vizibilitate, dintre asumare obiectiv-strategică și context al asumării, dintre rezultatul subînțeles al adoptării legii și impactul posibil (construcție anticipatoare pe care conlucrarea dintre cele două tipuri de discurs, explicit și implicit, o transformă în strategie de lectură a legii). Apropo de impact, voi trece în revistă impactul pe care cele două legi – promulgate sau nu, și campania pentru reluarea serviciului după naștere l-au avut asupra mass-mediei sau a diverselor comunități de femei.

Vom vedea că toate cele trei forme de normare a maternității prezintă incoerențe structurale provenite dintr-o insuficientă elaborare culturală a acestei dimensiuni personal-umane și sociale. Se va putea observa că, deși aproximativ simultane și coprezente spațial-economic, cele trei forme dezvoltă și imposibilități de funcționare împreună, contrazicându-se, ca discurs prim, dar în special ca discurs scufundat în chiar punctele lor de pornire, de legitimare. Acest lucru se petrece pentru că în spatele fiecăreia dintre aceste trei ocurențe legislative se află paradigme culturale diferite. Ar trebui precizat că cvasi-simultaneitatea acestor încercări de normare a maternității românești a funcționat drept criteriu al discutării lor în această carte.

(pentru legea reproducerii umane asistate medical) și, mai mult, un lucru dezirabil social (aici intră în acțiune toate miturile continuității sociale prin copii) sau avortul este o modalitate ce pune în chestiune demnitatea umană și care periclitează starea psihică a gravidei etc.

Scanned with OKEN Scanner

14. Consilierea psihologică în criza de sarcină

Prima legea pe care o voi supune analizei – mai specific, o propunere legislativă datând din primăvara anului 2012 şi vizând înfiinţarea, funcţionarea şi organizarea de cabinete/unităţi de consiliere în ceea ce s-a numit „criza de sarcină" – este o lege momentan eşuată. Mai precis, a fost respinsă de către Senatul României în data de 17 septembrie 2012, iar în 12 martie 2013 a fost respinsă şi de către Camera Deputaţilor[1].

Pe scurt, conţinutul legii se referea la obligativitatea femeilor care doresc să facă avort până în termenul stabilit de lege (12 săptămâni) să beneficieze de consiliere psihologică într-un cabinet medical care să fi primit o anumită acreditare în acest sens. Planificând cel puţin o şedinţă cu femeia, psihologul ar fi trebuit să îi descrie potenţialei mame riscurile medicale şi psihologice la care se expune printr-o procedură ca avortul, să îi prezinte fotografii sau materiale video cu procedura de întrerupere a sarcinii, precum şi să vizualizeze ecografia cu embrionul propriu. Femeia ar fi trebuit să aştepte (mai exact să mediteze la cele aflate de la psiholog) timp de cinci zile şi, dacă totuşi ar fi dorit să continue pe drumul renunţării la graviditate, psihologul cu care a discutat îi va oferi certificatul în lipsa căruia orice întrerupere de sarcină ar fi devenit imposibilă, fie că e vorba de sistemul medical privat, fie de cel de stat.

Cu toate că diversele mişcări feministe de emancipare a femeii au semnalat sub-reprezentarea femeilor în politică şi consecinţele negative ale acestui fapt în ceea ce priveşte abordarea

---

[1] http://www.senat.ro/Legis/Lista.aspx?cod=16636&%20pos=0&NR=b118&AN=2012, consultat ultima dată în 17.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

corespunzătoare a chestiunilor care privesc femeile în mod preponderent (muncile casnice, creşterea copiilor) sau în exclusivitate (graviditatea, naşterea, menopauza etc.), iată că, paradoxal, proiectul de lege ce culpabiliza implicit dorința de a recurge la avort pentru a nu da naştere unui copil nedorit are drept co-inițiator, o femeie. Este vorba despre deputata Partidului Democrat Liberal, Sulfina Barbu. Celălalt inițiator, aparținând aceluiaşi partid, este Marian Dugulescu. Ei au motivat propunerea de lege prin numărul mare de avorturi înregistrate în România (peste 22 de milioane între anii 1958 şi 2008), prin faptul că un număr de femei tinere recurg la această procedură încă de la prima sarcină[1] şi prin posibilitatea ca decizia de avort să nu reflecte dorința femeii de a renunța la sarcină, ci o formă de constrângere socială, de presiune la care femeia răspunde deoarece nu are suficient timp de gândire. Sunt enumerate consecințele negative ale avortului (imediate, ca hemoragie, infecție ori tardive, precum sterilitate, sarcini următoare premature, risc de cancer uterin şi consecințe psihice: culpabilizare, sindrom post-avort, labilitate emoțională etc.). Ca alternativă la avort se propun, în motivațiile la această lege, soluții precum plasamentul în casele maternale administrate de organizații non-guvernamentale şi adopția (care este acum mult mai uşor de realizat, ni se spune). Fetusul este numit aproape peste tot copil şi embrionul este considerat o persoană având drepturi depline (de donație, moştenire etc.) încă de la concepere[2].

---

[1] A se vedea documentul cu numele *expunerea de motive la inițiativa legislativă* de pe site-ul Senatului României mai sus precizat.

[2] *Expunerea de motive la inițiativa legislativă*, p. 4.

Scanned with OKEN Scanner

14.1. Psihologizarea maternității. Libertatea întrebărilor și obligativitatea răspunsului unic

Narativa socială scufundată este dublă. Pe lângă narativa care comportă ideea că un copil este, indiferent de circumstanțe, întotdeauna bun, pentru că, la nivel individual, copilul nu este corupt social, este pur[1], iar la nivel inter-individual, relația unui adult cu un copil este socotită benefică pentru ambii[2], există o a doua narativă, tipic occidentală, a beneficiilor psihologiei în viața cotidiană, fie că vorbim de probleme grave, fie, pur și simplu, de gestionarea trăirilor normale. Un teoretician al realității sociale, precum Gilles Lipovetsky, a arătat, încă din 2006, că societatea actuală occidentală suferă un proces de psihologizare[3], prin aceasta înțelegând tentația de a semnifica realitatea printr-o grilă psihologică, creșterea autorității specialiștilor din domeniul psihologiei și, mai ales, contaminarea culturii de masă cu noțiuni și reflexe de interpretare psihologică. Într-adevăr, omul postmodern face mai greu față de unul singur vieții sale stresante, are nevoie de terapia lui *totul va fi bine*, totul se va putea rezolva, o terapie pe care i-o servește, ca pe pâinea caldă, psihologul de serviciu (persoană sau set de strategii de mai multă sau mai puțină *liniștire*, de diminuare a anxietății existențiale). Cert este însă că figura psihologului dobândește putere în imaginarul socio-cultural contemporan și, prin urmare, în relația femeie ce dorește avort/psiholog care o consiliază mai curând în vederea menținerii sarcinii, puterea rămâne de partea

---

[1] O moștenire Rousseau-istă încă puternică.
[2] Despre paradoxul iubirii de copii: Paul van Tongeren.
[3] Gilles Lipovetsky, *Fericirea paradoxală. Eseu asupra societății de hiperconsum.*

Scanned with OKEN Scanner

celui de-al doilea element. Ne dăm seama de acest lucru mai ales dacă realizăm că acest raport, provocat de către instituțiile, de către legile statului, este între o persoană aflată *în criză*, definită din chiar motivațiile propunerii de lege ca susceptibilă de a fi supusă presiunilor exterioare (aşadar o persoană *slabă,* vulnerabilă) şi o altă persoană care reprezintă structurile statului – psihologul desemnat de către stat pentru a face lumină în situația femeii care nu dorește să fie mamă. Proiectul de lege menționează zadarnic faptul că decizia va aparține exclusiv femeii, din moment ce este evident că aceasta se confruntă cu o apriorică lipsă de încredere din partea statului. Însăşi ideea proiectului de lege pleacă de la premisa că prima decizie a femeii, cea de avort, nu este cea bună, cea în acord cu dezideratele sociale, aşa cum le vede statul. Deci, prima percepție şi judecată a femeii față de ea însăşi, de corpul său, de viața sa, față de statutul de mamă este catalogată ca fiind greşită („femeia însărcinată trebuie să fie conştientă că şi cel nenăscut are dreptul la viață").

Într-adevăr, dacă socotim strict din punctul de vedere al relației dintre ceea ce decide femeia şi ceea ce îşi dorește (relație ce iese din sfera binelui şi răului, respectiv a corectului/ incorectului), se poate întâmpla ca decizia să fie incorectă. Adică ca femeia să ia decizia de avort fără să se gândească la ceea ce îşi dorește cu adevărat, fără să acceadă la o anumită autenticitate a trăirilor personale. Dar la fel de bine se poate întâmpla şi să ia decizia de a menține sarcina fără ca această alegere să fie în conformitate cu ceea ce femeia îşi dorește. Dacă putem vorbi de presiunile sociale exercitate în sensul renunțării la a avea un copil, aceasta nu face mai puțin reale, deşi, am văzut, mai puțin acceptate, conştientizate, presiunile de a avea un copil. Se face vizibil, încă o dată, fundamentul ideologic de la care pleacă proiectul de lege.

Scanned with OKEN Scanner

O altă modalitate prin care voința femeii este subminată și desconsiderată este însuși conținutul procesului de consiliere – vizionare de materiale cu extragerea fetusului etc. –, un proces brutal și orientat în direcția dorită de către stat, a păstrării sarcinii. Această obligativitate de informare cu privire la procedura medicală prin care se realizează renunțarea la fetus este o încălcare a dreptului femeii (a oricărui om) de a cunoaște – ceea ce implică inclusiv ce și cât o persoană dorește să nu cunoască. De pildă, în nicio unitate medicală nu i se cere bolnavului să privească imagini sau filme cu operații de apendicită, hernie de disc, transplant, extrageri dentare etc. Este o gravă confuzie între noțiunea de *informare* (cunoaștere generală a unor aspecte care interesează/afectează persoana în cauză) și cea de *specializare* (cunoaștere detaliată, cvasi-profesională). Dar, chiar și trecând peste această confuzie, rămâne ideea că, dacă statul ar fi dorit ca, prin intermediul consilierii psihologice, femeia *să cunoască* cu adevărat în ce ar putea consta consecințele alegerii sale, ar fi fost necesar ca ea să vizualizeze și filme sau imagini cu copii abandonați în orfelinate, orfelinate care trebuie prezentate ca alternativă viabilă la avort, spun propunătorii proiectului de lege în documentul conținând motivațiile propunerii. Respectând un demers obiectiv, neutru și orientat numai către femeia devenită pacientă, *riscurile intervenției*, psihologice și fizice, despre care se vorbește în propunerea legislativă, riscuri care trebuie cunoscute, ar trebui corelate cel puțin cu riscurile nașterii (mortalitatea maternă rămâne în continuare o problemă spinoasă a contemporaneității[1]), dacă nu și cu riscurile psihologice de a deveni mai puțin

[1] Petra Ștefan, „Mortalitatea maternă în contextul social contemporan", în *Calitatea vieții*, anul 11, nr. 1-4, 2000, pp. 109-121.

Scanned with OKEN Scanner

fericit, riscuri despre care se vorbeşte relativ puțin[1], dar care sunt cunoscute cercetătorilor[2].

Toate acestea se întâmplă pentru că substratul medical şi cel social al avortului (ceea ce, vom vedea, nu se va petrece în cazul legii reproducerii umane asistate, unde medicalizarea este ridicată la rang de dimensiune primă, sau în campania pentru reîntoarcerea la muncă, unde este exaltat substratul social) sunt aproape complet eludate, persistând doar cel psihologic. Scurtele trimiteri la cancerul de col uterin şi la cel de sân ca efecte ale avortului, extrem de discutabile[3], sunt neconvingătoare şi periferice în ansamblul argumentativ al motivării propunerii de lege. De fapt, consilierea psihologică, aşa cum este concepută de către Stat prin cei doi proponenți, este cum nu se poate mai ipocrită. Ea trebuie să însceneze dialogul dintre psiholog şi femeie (în sens de negociere, de joc al pluralității perspectivale) şi nicidecât să îl realizeze, considerând femeia ca aflată într-o veritabilă *inferioritate de cu-*

---

[1] Bonnie Rochman, *Why Having Kids Is Bad for Your Health.* „Parentalitate = fericire?", în *Psychologies Magazine*, nr. 58, aprilie 2013.

[2] Cf. Roy F. Baumeister, *Sensuri ale vieții*; Ranae. J. Evenson and Robin W. Simon, *op. cit.*

[3] Cancerul de col uterin şi cel de sân sunt corelate mai degrabă cu utilizarea de contraceptive orale, în plus, cel de col uterin cu relațiile sexuale cu parteneri multipli, iar cancerul de sân cu nuliparitatea. Totuşi, ambele tipuri de cancere sunt mai susceptibile să apară la femeile care s-au supus unor tratamente în vederea unei proceduri de reproducere umană asistată medical.
Cf. http://www.sfatulmedicului.ro/dictionar-medical/sindromul-de-hiperstimulare-ovariana-ohss_7199, consultat ultima dată în 25.04.2016.

Scanned with OKEN Scanner

noaştere în raport cu psihologul. Astfel, întrebărilor specifice unui dialog, pluralității de sensuri care pot izvorî din acesta, i se opune, violent, răspunsul unic: femeia trebuie să aleagă să devină mamă. E drept, nu e o obligație totală, dar una morală, da. În modul în care cei care propun legea înțeleg consilierea psihologică se identifică un accentuat filon ideologic şi propagandistic: orice copil este mai bun decât niciun copil (a se vedea ierarhizarea dare înspre adopție – avort). E în menirea unei legi să generalizeze, să *standardizeze*, cum spuneam mai sus, dar asta nu ar trebui să determine limitări ale libertății, fie ele şi libertăți de dată recentă, precum sunt cele câştigate de către jumătatea feminină a cetățenilor.

14.2. Trupul sublimat. Copilul da, embrionul ba

Psihologizarea nu e singura caracteristică a proiectului de lege. O alta trăsătură, aflată în strânsă relație cu psihologizarea este sublimarea corpului în suflet. În primul rând este vorba despre corpul fătului. Din toate cuvintele folosite de textul legii (*copilul*, *cel nenăscut*), a căror idee este aceeaşi, după cum se spune în buletinul de consiliere („fătul este o ființă umană vie chiar din momentul concepției sale"), reiese un adevărat proces de transformare a trupului în suflet. Fetusul, embrionul (structuri corporale) sunt considerate copil. Dezbaterile pe tema momentului în care începe efectiv un fetus să devină o persoană umană sunt nenumărate, loc comun aproape, dar acest lucru nu scuză, ci acuză lejeritatea cu care sunt acordate înțelesuri rigide lucrurilor de acest gen de către legiuitorii români. Singura metodă prin care femeile ar putea fi convinse să aibă copiii pe care nu îi doresc (căci acesta este scopul, e drept, declarat voalat, cu jumătate de gură în textul şi motivațiile legii) este să îi considere o formă spirituală, umană. Transformarea trupului

Scanned with OKEN Scanner

în suflet este un proces simbolic, desigur, dar care pune în joc un potențial de manipulare. Relația care se stabilește între femeie și fetus nu mai este cea între femeie și corpul său, nici cea între femeie și un alt trup care ar putea deveni suflet, ci o relație de tip suflet – suflet. Iar femeia nu este numai femeie, ci este mamă – femeia fiind preponderent numită mamă în propunerea de lege, propunere care invocă articole precum art. 29 din Declarația Universală a Drepturilor Omului (principiul satisfacerii *justelor cerințe ale moralei*), astfel că asupra ei obligativitatea sufletului este dublă – ca asumare de sine și ca asumare a Celuilalt. În aceste condiții, a recurge la avort este sinonim cu a comite o crimă (*avortul înseamnă încetarea unei vieți* și considerarea celor 22 de milioane de avorturi ca pierderi *de oameni*[1]), doar sancțiunea ei nefiind la fel de drastică.

În imaginarul care susține discursul acestei legi, trupul aparține unei paradigme conceptuale clasice, de inspirație creștină. Antagonismul dintre suflet și trup există, plasându-ne în plin dualism, în plină schismă între cele două, dar trupul este subordonat valoric sufletului. El este un vehicul pentru suflet, un simplu instrument care nu afectează calitatea a ceea ce îl utilizează. Suntem, în acest punct, departe de paradigma postmodernă a corpului puternic, care corporeifică ființa umană[2] și

---

[1] A se remarca, deja, slaba relaționare a unei legi cu alta în mediul normativ românesc. În cazul legii reproducerii umane asistate medical, mai precis a fertilizării in vitro, avortul (nenumit astfel) apare ca un fundament propriu-zis al practicilor care stau sub această etichetă.

[2] Alain Corbin, Jean-Jeacques Courtine și Georges Vigarello (coord.), *Istoria corpului. Mutațiile privirii. Secolul XX*, traducere din limba franceză de Simona Manolache, Mihaela Arnat, Muguraș Constantinescu, Giuliano Sfichi, Editura Art, București, 2009 (2006).

Scanned with OKEN Scanner

care devine extrem[1], dar, în același timp, mașinizat, funcționalizat la maxim[2]. O paradigmă care se infiltrează în narativă socială scufundată a legii reproducerii umane asistate medical.

14.3. „In the Name of the Father". O altă comodificare a femeii

Dorința de manipulare este suficient de clară în formulări precum „o perioadă de reflecție poate schimba hotărârea inițială de a face avort, reducând numărul avorturilor și dând astfel șansa unui copil de a veni pe lume"[3]. A se vedea că obiectivul de stat – reducerea numărului avorturilor este situat în frază înaintea șansei individuale la viață, lucru deloc întâmplător.

Am afirmat că apelul la psihologie și consiliere este o punere în scenă, o mascaradă. Acum o să susțin mai mult. După îndepărtarea măștilor, ceea ce descoperim este figura tatălui-Stat. El este adevăratul psiholog, forța care acționează, în folosul propriu, prin formula culturală postmodernă a necesității psihologiei. Iar acest tată-Stat nu se poate dezlipi de istoria sa comunistă, când (folosind metafora imagistică a lui Goya) a fost un tată saturnian pe dos, căci și-a devorat fiii aruncându-i în lume și forțându-i și pe aceștia să arunce, la rândul lor, alți fii în lume[4]. Celebrul decret 770 din 1966, care a impus o maternitate forțată,

---

[1] Patrick Baudry, *Le corps extrême. Approche sociologique des conduits à risques*, L'Harmattan, Paris, 1991.

[2] Glennys Howarth, *Death & Dying. A Sociological Introduction*, Polity Press, Cambridge, 2007.

[3] *Expunerea de motive la inițiativa legislativă*, p. 4.

[4] Termen existențialist intenționat folosit pentru a nuanța ideea de hazard și de non-intenționalitate impuse ca regulă de către legea comunistă a avortului.

Scanned with OKEN Scanner

împreună cu tot alaiul propagandistic al discursurilor comuniste au făcut istorie[1]. Se pare că nu suficient de multă, căci cei doi inițiatori ai legii consilierii psihologice reactivează o perspectivă de abordare paternalistă a maternității, tipică acelor vremuri[2]. Dacă în comunism femeia era privită ca o ființă care avea *datoria* de a naşte copii pentru patrie, în religia creştină maternitatea a fost şi mai este încă socotită, după cum arată Petrina Brown în cartea sa[3], o modalitate de exorcizare a răului făcut lumii de cea care a aruncat omenirea în păcat, Eva.

În această exaltare a ideii de sacrificare de sine pentru altul, pentru copil, ideologia comunistă se întâlneşte cu tradiția creştină, accentuând inegalitatea de şanse dintre femeie şi bărbat. De altfel, apropo de alianța dintre politică şi Biserică (în calitatea sa de instituție), se observă că semnatarii propunerii legislative provin, în afara politicienilor, din mediul ortodox (Federația

---

[1] Nu o să intrăm în prea multe detalii legate de consecințele adoptării acestui decret pentru viața femeilor şi pentru reprezentările culturale româneşti ale maternității. Pentru o descriere amănunțită şi nişte mostre savuroase de discurs propagandistic, a se vedea Ramona Păunescu, *op. cit.*, pp. 117-155.

[2] Un articol recent care reia tema consecințelor nefaste ale Decretului din 1966: Elisabeth Bouleanu, „Povestea de groază din spatele *afacerii decreteilor* comuniști. Numărul terifiant al românceior moarte din cauza avorturilor ratate în perioada 1966-1989", Adevărul, 27 mai 2016, http://adevarul.ro/locale/alexandria/povestea-groaza-spatele-afacerii-decreteilor-comunisti-numarul-terifiant-romancelor-moarte-cauza-avorturilor-ratate-perioada-1966-1989-1_5746e4635ab6550cb8523876/index.html, consultat ultima dată în 15.11.2016.

[3] Petrina Brown, *Op.cit.* Brown vorbeşte despre canonul suferinței prin naştere impus de creştinism femeii şi de reducerea identității acesteia la maternitate. A se vedea mai ales p. 60, p. 64, p.70.

Scanned with OKEN Scanner

Organizațiilor Ortodoxe Pro-vita din România, Centrul Noua Speranță, Fundația Arsenie Boca etc.)[1]. Politicienii se încred în expertiza organizațiilor ortodoxe Pro-vita și își extrag exemplele pentru a susține necesitatea consultului înaintea avortului din cazuistica Fundației Pro-vita Medica Timișoara. Unilateralitatea culturală și religioasă a semnatarilor propunerii de lege este evidentă. Ei i se vor opune semnatarii unei scrisori deschise adresate lui Crin Antonescu, președintele de atunci al Partidului Național Liberal din România[2], care se vor numi organizații apolitice și democratice tocmai pentru a sugera *parti pris*-ul celorlalți. Printre organizații se numără ECPI – Centrul Euroregional pentru Inițiative Publice, IPP – Institutul pentru Politici Publice, CPE – Centrul Parteneriat pentru Egalitate, SECS – Societatea de Educație Sexuală și Contraceptivă, Fundația Pro Women, APFR – Asociația de Planificare Familială din România, Filia – Centrul de Dezvoltare Curriculară și Studii de gen, ASUR – Asociația Secular-Umanistă din România, ALEG – Asociația pentru Libertate și Egalitate de Gen. Ele vor pleda pentru respectarea drepturilor femeii și vor evidenția încercările mai vechi ale organizațiilor pro-creștine de a anula dreptul de avort terapeutic al femeii sau de a determina interzicerea, prin lege, a oricărei forme de avort[3].

---

[1] *Expunerea de motive la inițiativa legislativă*, p. 11.

[2] http://www.centrulfilia.ro/images/PDF/scrisoare_deschisa_adresata_domnului_crin_antonescu.pdf, 25 aprilie 2012 (în 17.11.2016, link-ul este, din păcate, nefuncțional).

[3] Nu voi expune toată argumentele ridicate împotriva proiectului de lege, întrucât ceea ce ne interesează în acest moment al cercetării noastre este reprezentarea maternității în propunerea legislativă. O întreagă cercetare s-ar putea realiza asupra impactului acestei legi asupra opiniei publice. În mediul online există nenumărate comentarii

Scanned with OKEN Scanner

Există însă o altă dimensiune prezentă în propunerea de lege care diferențiază viziunea politică, așa cum este relevată de acest proiect, de viziunea creștină tradiționalistă a maternității, fără să le așeze în deplină contradicție. Această dimensiune, funcționând ca o nuanță intermediară între politic și religios, și ținând mai mult de politic, este *comodificarea*[1]. Femeile sunt tratate asemenea unor bunuri, de fapt, mai mult, asemenea unor furnizoare de bunuri sociale – copiii, în baza unui contract social mai mult sau mai puțin explicit. Paradigma cultural-economică care este responsabilă de acest statut al femeii este cea a capitalismului târziu și a hiperconsumerismului, dar fantasma socială a continuării unei identități naționale prin generații succesive de ființe umane se pierde în negura timpului și se leagă de mecanismul supraviețuirii speciei[2]. Cu toate acestea, specifică epocii actuale este retorica salvării statului (adeseori dobândind nuanțe naționaliste; de pildă, problema nu este că scad numărul oamenilor de pe întreg Pământul, ci că a scăzut natalitatea românilor în raport, de ce nu, cu a romilor) și, prin extensie, a Terrei, prin copii și tratarea ideii de reproducere umană în termeni statistici și economici[3]. Comodificată sau nu, perspectiva etatistă asupra maternității intră frecvent în opoziție cu perspectiva individuală sau de

---

la articolele din ziare care au semnalat propunerea, cele mai multe dintre ele negative, dar este greu de precizat care ar fi părerea majoritară a segmentelor de populație care nu accesează internetul.

[1] Termen preluat din limbajul anglo-saxon, desemnând, într-o paradigmă capitalistă, acele atitudini și comportamente prin care oamenii sunt considerați ca *obiecte* de consum.

[2] Zygmut Bauman, *op .cit.*, p. 90.

[3] Pentru o deconstrucție bine argumentată a ideii de necesitate națională a reproducerii, a se vedea articolul Victoriei Stoiciu, *Politici de natalitate: despre clasă, rasă și biopolitică.*

Scanned with OKEN Scanner

grup asupra aceleiaşi teme, exact aşa cum se petrece cu problema raportării la moarte[1].

Pentru religia creştină, şi mai ales pentru mult mai conservatorul ortodoxism, înspăimântat[2] de feminismul pe care îl consideră o derivă de la feminitatea naturală, lăsată de Dumnezeu, maternitatea poate fi o formă de comodificare în măsura în care ne gândim că femeia devine nu o resursă capitalistă, ci, forțând exprimarea, o resursă esențialistă. În alți termeni, un instrument care, bine utilizat – prin aceasta înțelegând învățat să accepte graviditatea, naşterea ca elemente obligatorii ale vieții personale – este o demonstrație vie a faptului că socialul este până la urmă natural şi că există o ordine intrinsecă a lucrurilor, care trebuie respectată. Maternitatea instrumentată religios ajută Biserica Ortodoxă să arate că realitatea nu este construită social,

---

[1] Cf. Roy F. Baumeister, *op. cit.*, p. 362. Socio-psihologul spune că problema socială a morții se contrazice cu problema individuală a morții. Societatea vrea să înlocuiască cât mai repede oamenii care nu mai sunt de folos, în vreme ce individul are nevoie să se simtă unic şi de neînlocuit.

[2] Exemplele sunt numeroase. De la discursul religios anti-feminist al preoților în timpul oficierii slujbelor, trecând prin orele de religie din gimnaziu, în cadrul cărora copiii sunt obligați să privească documentare tendențioase despre cum se realizează un avort, şi până la conținutul publicațiilor creştine şi al culturii creştine de masă, al ortodoxismului-pop, dacă se poate spune astfel. Cf. http://www.razbointrucuvant.ro/2011/05/10/feminismul-si-pervertirea-feminitatii-cu-parintii-epifanie-teodoropulos-si-nicolae-tanase-intr-un-stil-putin-mai-nonconformist/, consultat ultima dată în 17.11.2016, http://www.cuvantul-ortodox.ro/2011/08/09/suflete...-schimbate-la-fata-2-povestea-unei-tinere-mame-vindecate-in-mod-minunat-de-cancer-si-tbc-dupa-ce-a-ramas-si-insarcinata/, consultat ultima dată în 15.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

ci demiurgic. Şi, nu în ultimul rând, comodificarea maternității este de folos Bisericii ca să îşi reafirme puterea, fie ea şi o putere care funcționează în gol, inconştient sau inerțial.

Pe un fundal socio-cultural precum cel românesc, percepția generală a Bisericii Ortodoxe asupra femeii vine să accentueze comodificarea politică a femeilor şi, lucru important, scade riscul de comodificare politică a tatălui, a bărbatului, prin reactivarea, în discurs şi în practică, a structurilor tradiționale ale familiei. Merită să ne oprim puțin asupra acestui aspect şi să remarcăm faptul că legea pe care o analizăm este construită pe un veritabil paradox: fetusul are drepturi umane, este socotit un suflet (cum aminteam mai sus) ce nu aparține femeii, dar, pe de altă parte, femeia are responsabilități față de acest suflet încă din momentul concepției, în timp ce bărbatul, partenerul, nu are nicio responsabilitate, nu este chemat să participe la aşa-numită celulă de criză, nu este luat în nici un fel în calcul. Or, dacă a avea copii este o datorie a cetățenilor pentru stat, ar trebui ca bărbații să fie ceva mai prezenți în proiectele de lege.

*
* *

Pe foarte scurt, se poate spune că proiectul de lege vizând înființarea de unități destinate consilierii femeilor care doresc să facă avort contribuie la reprezentarea femeii într-o manieră vetustă, tradiționalistă şi riscă să adâncească inegalitățile de şanse dintre femei şi bărbați, persistente în societatea românească, prin abuzul interpretativ asupra a ceea ce poate fi considerat ființă umană şi calitate a vieții (privilegierea adopției în raport cu non-viața), prin diminuarea autorității feminine referitor la viața şi statutul său (mamă, non-mamă), prin eludarea responsabilității masculine şi prin instrumentalizarea politico-religioasă a femeii

Scanned with OKEN Scanner

care trebuie să își asume maternitatea ca datorie față de stat și morală. Ideea în sine de consiliere, de răgaz de gândire, ar putea fi binevenită, dar nu în actualul context al proiectului de lege care stabilește un protocol de dialog extrem de viciat, care ascunde dorința de persuadare în vederea păstrării copilului și care are ca efect colateral des-ontologizarea, la același nivel de reprezentare, a ideii de a avea, de a naște copii.

Deși nu este un obiectiv al cercetării noastre, nu putem ignora faptul că adoptarea unui astfel de proiect de lege ar putea cauza mai multe probleme decât rezolvări. Putem admite, dincolo de criticile aduse politicilor etatiste pro-nataliste, că statul român are nevoie de politici de sporire a natalității. Dar rămâne problematic cum se va descurca statul român cu noii cetățeni pe care pare a-i dori cu orice preț, din moment ce eșuează semnificativ în a avea grijă de cetățenii pe care îi are deja (a se vedea numărul mare de emigranți români) și are serioase dificultăți în a asigura infrastructura necesară sporirii numărului de cetățeni (mult mediatizata problemă a scăderii numărului de creșe, grădinițe și școli, reducerea duratei concediului maternal și a alocației pentru creșterea copilului).

15. Reproducerea umană asistată medical

În România cadrul normativ al reproducerii umane asistate medical se caracterizează prin indeterminare și prin tatonări multiple, în anul 2016 aflându-se încă în curs de clarificare. Prima propunere legislativă, denumită *Proiect de lege privind sănătatea reproducerii și reproducerea umană asistată medical*, datează din anul 2004 și îl are ca autor pe senatorul Partidului Social Democrat, Ovidiu Bârzoi și, după o lungă serie de examinări și re-examinări, treceri de la Senat la Camera Deputaților, cu popasuri în comisii de evaluări în urma unor

Scanned with OKEN Scanner

sesizări la Curtea Constituțională, este respins, doi ani mai târziu, în 9 februarie 2006. În 2009 o a doua propunere legislativă, de data aceasta inițiată de mai mulți senatori ai Partidului Democrat Liberal, este adoptată de către Senat, dar respinsă de Camera Deputaților, în 19 octombrie 2010. În 2011, deputatul PDL, Mihaela-Ioana Șandru, propune o nouă lege vizând același subiect al reproducerii asistate medical. În 2 martie 2011, legea este trimisă pentru a solicita un punct de vedere asupra ei Guvernului, care își exprimă rezervele: neconstituționalitatea unor articole, complexul de elemente bioetice, de sănătate și educaționale care trebuie supuse unor dezbateri mult mai ample. Inițiatoarea retrage proiectul de lege în 11 aprilie 2011.

Un alt proiect de lege, privind reproducerea umană asistată medical cu terț donator este înregistrat la Senat în 11 octombrie 2011, inițiator fiind Guvernul României (aprobat fiind de Guvern) și aflându-se, pentru mult timp, în curs de dezbatere la Camera Deputaților, după ce a fost adoptat de Senat în 13 martie 2012. Interesant este că, chiar într-un astfel de context instabil legislativ, în România s-au derulat programe de fertilizare in vitro, precum, în 2011, *Programul național de fertilizare in vitro și embriotransfer*[1], care continuă și în 2016, realizat în scopul îmbunătățirii sănătății reproductive, de care au putut beneficia cuplurile infertile, căsătorite de minim 2 ani, fără donare de ovocite sau spermă și fără mamă surogat. Actul aferent funcționării Programului Național a fost emis de către Ministerul Sănătății și publicat în Monitorul Oficial, în 31 mai 2011, iar pentru ca el să fie posibil a luptat Asociația SOS

---

[1] http://www.legex.ro/Norma-Nr.0-din-27.05.2011-112692.aspx, Act Publicat În Monitorul Oficial Nr. 378 din 31 mai 2011, consultat ultima dată în 17.11.2016. http://www.ms.ro/?pag=62&id=9008, consultat ultima dată în 18.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

Infertilitatea[1]. Coordonarea la nivel național a subprogramului FIV/ET a fost asigurată de către Institutul pentru Ocrotirea Mamei și Copilului, „Prof. dr. Alfred Rusescu". Pentru cuplurile acceptate în program, Ministerul Sănătății suportă parte din costurile necesare unei singure proceduri de reproducere umană asistată. Iarăși, o fațetă poate nu lipsită de interes este că Mihaela-Ioana Șandru, care a inițiat proiectul de lege din 2011, a fost susținută în munca de documentare de către Asociația SOS Infertilitatea, care a avut și inițiativa subprogramului FIV/ET.

Printre principiile proiectului din 2011 și ale programul național FIV/ET, ce continuă să se deruleze și în prezent, se află cel de garantare a demnității umane individuale și familiale și se vorbește despre *respectarea interesului superior al copilului.* Alte drepturi considerate a fi garantate sunt informarea cu privire la procedurile medicale, protecția împotriva eugeniei, a clonării etc. De remarcat, în acest punct, că și această lege se auto-descrie ca fiind un instrument de apărare a drepturilor femeii, întocmai ca legea anti-avort mai sus examinată. Printre motivațiile inițiatorilor legii figurează, ca și în cazul celei precedente, scăderea natalității în România ultimelor decenii și catalogarea infertilității ca fiind o boală ce tinde să afecteze tot mai mult populația țării (1 din 5 cupluri sunt infertile și o creștere anuală cu 20% în ultimii cinci ani a cuplurilor declarate infertile și care apelează la tehnicile de reproducere umană asistată medical; sau, o creștere cu 10% a infertilității în 2016, față de anul precedent, cum se spune în programul FIV pe 2016).

Pe scurt, reproducerea umană asistată medical are două componente principale: inseminarea artificială (embrionul este

---

[1] A se vedea: http://forum.infertilitate.com/viewtopic.php?f=6&t=567. Pentru patologizarea infertilității, vezi și: http://infertilitate.com/category/campania-infertilitatea-este-o-boala-sezonul-trei/, consultat ultima dată în 18.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

produs în corpul femeii, prin inserarea spermei de la partener sau donator) şi fertilizarea in vitro (embrionul este produs exogen corpului femeii şi introdus, ulterior, în uterul acesteia). Ambele proceduri sunt precedate de o etapă de stimulare ovariană[1] (pentru producerea unui număr mai mare de ovule), iar cea de-a doua se bazează pe un proces de selecţie a embrionilor, astfel că embrionii care nu sunt introduşi în uter sunt criogenizaţi pentru o eventuală utilizare ulterioară. Ovulele pot fi de la mamă sau, o dată cu legea din octombrie 2011 şi programele naţionale care se derulează deja, de la o donatoare (voluntară, fără să fie remunerată). Există, atât în legea din 2011, cât şi în normele metodologice ale programului, un adevărat glosar de termeni noi (surogat, reproducere post-mortem, mamă purtătoare, pre-embrion etc.). Spre deosebire de primul caz, când un singur termen era utilizat pentru a desemna realităţi diferite (embrion, fetus, copil), aici realităţile maternităţii şi conceperii par a se fragmenta destul de mult, fiecărui fragment corespunzându-i unul sau mai mulţi termeni.

15.1. *Nemesis* medical. Către o post-medicalizare a maternităţii?

Dacă în cazul consilierii în celula de criză narativa ascunsă a fost aceea a psihologizării (s-a văzut, incomplete, formale), dar şi cea a necesităţii şi obligativităţii personal-feminine şi sociale de a aduce pe lume copii, în cazul de faţă avem de-a face cu narativa scufundată a medicalizării. Soluţia pentru

---

[1] De altfel, stimularea ovariană este o metodă utilizată şi în afara inseminării artificiale şi a fertilizării in vitro, la femeile ale căror ovule se dezvoltă insuficient. Şi în această ocurenţă, stimularea ovariană este socotită parte a reproducerii umane asistate medical.

Scanned with OKEN Scanner

problemele maternității este găsită, după cum portretizează legea, prin intermediul medicinii. Imaginarul etatist al necesității unor generații tinere cât mai bogate cantitativ, dar probabil, de asemenea, și câteva anxietăți culturale tipic postmoderne, ca cea a extincției speciei umane prin inhibarea capacității reproductive, stau la baza acestei narative scufundate a medicalizării maternității. Teama de extincția omenirii este surprinsă adesea și de către filmele culturii de masă, după cum este deseori ilustrat și potențialul salvator al copiilor[1]. Totuși, populația globului este în continuă creștere. Dacă în 1950 erau aproximativ 2,5 miliarde de oameni, în 1999, după ONU, populația a depășit 6 miliarde de locuitori, iar estimările sunt că în 2100 vor exista 11 miliarde de oameni[2]. Pe de altă parte, beneficiile medicinii asupra maternității, incontestabile în anumite sectoare și contexte, devin interogabile atunci când se forțează venirea pe lume a unui copil. Mai cu seamă că, așa cum numeroasele organizații creștine contestare a legii reproducerii umane asistate reclamă, fertilizarea in vitro și alte tehnici asemănătoare nu reușesc nici pe departe să rezolve problema scăderii natalității din România sau de oriunde altundeva[3].

Începută în modernitate, medicalizarea este un proces social care cunoaște maximul de dezvoltare în capitalismul târziu. În literatura socio-culturală de specialitate, medicalizarea a fost

---

[1] Spre exemplu, *Children of Men* (2006, Alfonso Cuarón), dar și numeroase producții ale cinemaului post-apocaliptic.

[2] Cf. Frederick F. Cartwright și Michael D. Biddiss, *Bolile și istoria*, traducere de Gabriel Tudor, Editura All, București, 2005.

[3] Despre rata de succes a reproducerii umane asistate medical, între adevăr și discurs, a se vedea Ophra Leyser, „Infertility", O'Reilly, Andrea (ed.), în *Encyclopedia of Motherhood*, Sage, Thousand Oaks CA, 2010, pp. 564-569.

Scanned with OKEN Scanner

asociată cu implementarea unor practici prin care se încearcă exercitarea controlului asupra indivizilor[1]. Printre cele mai cunoscute lucrări, în acest sens, cuprinzând şi o perspectivă mai strict direcționată asupra medicalizării morții, se află lucrarea din 1975 a lui Ivan Illich[2]. Fără să respingă în masă achizițiile medicinii, acesta dărâmă o serie de mituri puse în funcțiune de științele medicale şi remarcă, înverşunat, pierderile suferite de societate şi de indivizi în acest proces de medicalizare. Deresponsabilizarea față de sănătatea proprie, prin pasivizare şi adoptarea statutului de pacient este una dintre cele mai aprige critici. Într-un articol din 1999[3], Illich reiterează mai vechile sale concepte, adăugând nuanțe noi: sănătatea presupune o continuă căutare, e o adevărată misiune pentru individul acestor vremuri şi, mai grav, o obsesie, ceea ce aruncă această căutare în zona patologicului însuşi. În plus, sănătatea devine cu atât mai dificilă cu cât societatea şi științele medicale par determinate să găsească noi şi noi boli, motorul fiind interesul comercial.

Dintre procesele sociale de medicalizare cel mai des observate au fost medicalizarea morții[4], a bătrâneții[1], a naşterii

---

[1] Faptul că discursul medical este un discurs de putere a fost pus în evidență, încă din 1954, cu referire la boala psihică: Michel Foucault, *Boala mentală şi psihologia*, traducere de Dana Gheorghiu, Editura Amarcord, Timişoara, 2000 (1954). A se vedea şi Bryan S. Turner, *Medical Power and Social Knowledge*, Sage, Londra, 1987.

[2] Ivan Illich, *Némésis médicale*, Editions du Seuil, Paris, 1975.

[3] Ivan Illich, „Un facteur pathogène prédominant. L'obsession de la santé parfaite", în *Le monde diplomatique*, martie, 1999, p. 28.

[4] Critica tanatologiei clasice împotriva de-personalizării muririi şi a înstrăinării muribundului de familie. Cf. Louis-Vincent Thomas, *Mort et pouvoir*, Éditions Payot & Rivages, Paris, 1999. Philippe Ariès, *L'Homme devant la mort*, Editions du Seuil, Paris, 1977.

Scanned with OKEN Scanner

(ca proces de expulzare a fătului). Toate trei au fost aspru criticate şi, în prezent, cel puţin în ceea ce priveşte naşterea, există numeroase mişcări care susţin revenirea la natural[2]. Practic, toate cele trei medicalizări au cunoscut două etape, una de afirmare şi de glorie, şi una de platformă şi critici. Oarecum defazată temporal de aceste trei tipuri de medicalizări, medicalizarea reproducerii umane, cu emfază pe momentul concepției, dar cuprinzând şi etapa pregătitoare (pregătirile, medicamentația etc.) continuă să se afle într-un prim stadiu. Criticile privind reproducerea umană asistată medical, în afara celor religioase, pe baze sociologice sau culturale sunt încă puține[3] şi slab mediatizate, întrucât țin mai mult de cercetarea teoretică. Şi mai puține sunt criticile funcționării reproducerii umane asistate medical în context capitalist, critici care să vizeze, eventual, posibila derivă a medicinii înspre interese financiare, din moment ce, cel puţin în România, majoritatea, dacă nu chiar toate procedurile de fertilizare şi inseminare in vitro se realizează în clinicile medicale particulare, sunt extrem de costisitoare şi cu o rată de succes care nu depăşeşte, optimist vorbind, 35%. Cazuri

---

[1] Cf. Norbert Elias, *La solitude de mourants (traduit de l'allemand par Sibylle Muller) suivi de Vieillir et mourir, quelques problemes sociologiques (traduit de l'anglais par Claire Nancy)*, Christian Bourgois Editeur, 1998.

[2] Filosofiile parentale de tip *attachment parenting*, care descurajează intervențiile medicale în timpul naşterii, considerând că ele pot conduce la ruptura afectivă mamă-făt. Cf. Judith Warner, *op. cit.*

[3] Cf. David le Breton, *Antropologia corpului şi modernitatea*, traducere de Doina Lică, Editura Amarcord, Timişoara, 2002 (1990). Conform lui Breton, modelul corpului maşinist este cel care explică, în mare măsură, proliferarea practicilor de reproducere umană asistată medical.

Scanned with OKEN Scanner

precum cel al clinicii Sabyc, acuzată de trafic de ovule, au făcut relativ puțină vâlvă în presă și a lăsat indiferentă opinia publică românească[1].

Deocamdată, occidentul trăiește fascinația pentru ceea ce medicina reproductivă asistată reușește să obțină: supunerea naturii, dominarea capriciilor ei, iar statele participă la elaborarea unor programe naționale de fertilizare in vitro și își cristalizează direcțiile legislative în legătură cu reproducerea umană asistată medical. Medicina este chemată să lupte împotriva infertilității – și o face mână în mână cu Statul – întrucât infertilitatea este ea însăși medicalizată, mai precis, patologizată. Infertilitatea este socotită o boală. Prin extindere, a nu putea avea copii devine o boală, iar asta presupune, așa cum se vede din proiectul de lege vizând reproducerea umană asistată cu terț donator, că și non-nașterea, inabilitatea unei femei ar putea sta sub zodia bolii și viceversa: o femeie care naște, chiar dacă naște un copil care nu este al ei biologic, își poate răscumpăra statutul de *bolnav*.

---

[1] Pentru mai multe informații: http://www.realitatea.net/idosarul-sabyc-inchisoare-cu-executare-pentru-medicii-vinovati-de-trafic-de-ovule_1052704.html, consultat ultima dată în 18.11.2016. http://www.evz.ro/detalii/stiri/sentinte-fara-precedent-medici-con damnati-pentru-trafic-de-ovule-1011047.html, consultat ultima dată în 31.01.2016. http://www.evz.ro/detalii/stiri/israelieni-sus pectati-de-trafic-cu-ovule-fara-pasaport-860058.html, consultat ultima dată în 18.11.2016. http://www.evz.ro/detalii/stiri/sefii-de-la-sabyc-ca-la-auschwitz-860030.html, consultat ultima dată în 18.11.2016. http://stirileprotv.ro/stiri/eveniment/clientii-clinicii-sa byc-isi-vor-primi-inapoi-ovulele-si-spermatozoizii.html, consultat ultima dată în 18.11.2016. http://www.romanialibera.ro/actuali tate/justitie/zota-despre-dosarul-sabyc-voi-sesiza-instantele-europene-284089.html, consultat ultima dată în 18.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

Aceasta din moment ce se consideră că un cuplu poate alege să aibă un copil (adică femeia), chiar utilizând material genetic de la femeia din cuplu plus sperma unui donator, sperma bărbatului cuplului în combinație cu un ovocit donat sau, caz extrem, ambele materiale genetice donate. Iar aici, în acest punct, implicațiile socio-culturale și etice sunt încă greu de evaluat, dar nu ar trebui neglijate. Un fapt de o oarecare bizarerie care vine să confirmare o patologizare în exces a infertilității sunt acele cazuri de infertilitate de origine necunoscută, așadar, pe care medicina nu le poate decripta în sensul unui cifru patologic, dar pe care le tratează ca atare (a se vedea recomandările din lege) și care ar putea să nu fie decât expresii ale selecției naturale.

Despre caracterul de construct cultural al infertilității, despre focusul aproape exclusiv al tehnicilor de reproducere umană asistată medical asupra corpului feminin și despre normalitatea biologică extinsă, în ansamblul speciei, a infertilității de origine necunoscută, discută pe larg și sistematizat Ophra Leyser[1]. Tot despre infertilitate, dar, de data aceasta, despre cât de lipsite de încredere sunt datele vehiculate de o parte a lumii medicale, în acord cu care fertilitatea femeilor scade dramatic după vârsta de 35 de ani, vorbește cercetătoarea Jean Twenge. În „How Long Can You Wait to Have a Baby?"[2], ea trece în revistă diverse studii care încearcă să stabilească cum variază fertilitatea de-a lungul vieții unei femei. Se pare că una dintre cele mai citate statistici, conform căreia 1/3 femei între 35-39 de ani nu vor rămâne însărcinate după un an de încercări, se bazează pe un articol din 2004, din *Human Reproduction*, în care nu se

---

[1] Oprah Leyser, *op. cit.*

[2] Jean Twenge, „How Long Can You Wait to Have a Baby?", în *The Atlantic*, iulie/august, 2013.

Scanned with OKEN Scanner

menționează data surselor care este: înregistrări ale naşterilor în Franța între 1670-1830! Cu alte cuvinte,

> milioanelor de femei li se spune când să rămână însărcinate pe baza unor statistici dintr-un timp anterior electricității, antibioticelor sau tratamentelor de fertilitate[1].

Apoi, arată Twenge, eşecul reproducerii umane asistate medical este suprapus peste eşecul conceperii naturale. Astfel, se pare că eşecul de a concepe un copil, destul de mare, şi mult mai puternic corelat cu vârsta mamei, din procedurile de reproducere umană asistată medical este raportat ca fiind eşecul încercărilor fără intervenție medicală de a concepe un copil. Ceea ce reprezintă o deformare a realității. Twenge citează alte studii care arată că scăderea fertilității nu este deloc atât de gravă pe cât se vehiculează în presa occidentală: 82% dintre femeile între 35-39% vor rămâne gravide într-un an, prin comparație cu 86% dintre femei între 27-34, cam acelaşi procent fiind valabil şi la femeile până la 20 de ani, ori 78% pentru femeile din categoria 35-40 ani, în comparație cu 84% pentru categoria 20-34 ani.

Medicalizarea infertilității şi, prin extensie, după cum vom vedea imediat, a maternității, sub ochiul vigilent şi uniformizator al reproducerii umane asistate medical ar putea sta sub semnul răzbunării, al lui *Nemesis*, pentru că riscurile pe care femeia le suportă recurgând la o asemenea metodă sunt nenumărate (cancer în urma administrării de medicamente pentru stimularea ovariană, sindrom de hiper-stimulare ovariană, sarcini multiple, avort, pre-eclampsie etc.), nici fătul nefiind

---

[1] *Idem*, (trad.n.).

Scanned with OKEN Scanner

scutit de un risc crescut de malformații genetice[1]) și uneori inutile, căci nu toate intervențiile de acest gen sfârșesc prin obținerea copilului mult dorit. De fapt, cele mai multe sunt eșecuri. Apoi, rolul pe care și-l asumă medicina este unul de forță și de ruptură în raport cu tradiția, un rol de redefinire a valorilor umane, a liniei fragile dintre sănătate și patologie. Ar fi, desigur, în acest sens, vorba despre o post-medicalizare. Nu doar pentru că, spre deosebire de medicalizarea morții, medicalizarea reproducerii începe și mai ales își ia avânt în postmodernism, dar și pentru că însăși substanța medicalizării este acum neunitară, adesea contradictorie, integrând povești multiple, precum cea a medicinii alternative, alopate sau naturiste, astfel că medicalizarea nașterii nu ar fi decât una dintre povești.

---

[1] http://www.sfatulmedicului.ro/Reproducerea-umana-asistata/complicatiile-tehnicilor-de-reproducere-asistata_1170#Riscuri_pentru_viitoarea_mama, consultat ultima dată în 18.11.2016, http://www.csid.ro/family/fertilizarea-in-vitro-risc-de-malformatii-genetice-la-bebelusi-5121246/, consultat ultima dată în 18.11.2016. http://www.sfatulmedicului.ro/Reproducerea-umana-asistata/transferul-embrionar-a-fertilizarea-in-vitro_1080, consultat ultima dată în 31.01.2016. În general, comunitatea medicală este împărțită, neomogenă în ceea ce privește părerea referitoare la riscul crescut de malformații congenitale la copiii concepuți prin reproducere umană asistată medical. A se vedea, în acest sens, o meta-analiză cuprinzătoare care înclină balanța de partea celor care consideră că acest risc este crescut: Michèle Hansen, Carol Bower, Elizabeth Milne, Nicholas de Klerkand Jennifer J. Kurinczuk, „Assisted Reproductive Technologies and The Risk of Birth Defects – A Systematic Review", în *Human Reproduction*, Volume 20, Issue 2, 2013, pp. 328-338.

Scanned with OKEN Scanner

15.2. Trupul extrem-funcționalizat. Ovul, embrion, copil

O caracteristică importantă a şirului mai sus enumerat, ovul, embrion, copil este că elementele nu sunt, în viziunea reproducerii umane asistate, de aceeaşi natură ontologică. Ultimul termen e cel mai puternic ontologizat, fiind produsul primelor două elemente. Plus alte încă câteva elemente de natură organică (spermă etc.), dar încă nu animată, nevalidate într-o paradigmă a umanului, elemente asupra cărora se exercită puterea medicală. Suntem departe de acea formulare din buletinul semnat de consilier şi de către femeia care vrea să facă avort („fătul este o ființă umană vie chiar din momentul concepției sale"), act fără de care medicul nu poate interveni asupra pacientei. Ne aflăm într-o altă paradigmă socio-culturală a corpului decât în cazul consilierii în criza de sarcină. O paradigmă a corpului pe care au descris-o (şi supus-o criticii) teoreticieni ai ştiinţelor sociale precum Patrick Baudry[1], Alain Corbin, Georges Vigarello[2] sau Glennys Howarth[3]şi care se defineşte prin supra-investirea semantică şi pragmatică a corpului, astfel încât, „corpul a devenit mai important decât sufletul nostru, el a devenit mai important decât viața noastră"[4]. Iar această devenire a corpului presupune o

---

[1] Patrick Baudry, *Le corps extrême. Approche sociologique des conduits à risques.*

[2] Alain Corbin, Jean-Jeacques Courtine şi Georges Vigarello(coord.), *Istoria corpului. Vol. III: Mutațiile privirii. Secolul XX.* Capitolul „Eliberarea corpurilor şi a sexualităților", pp. 119-139 şi capitolul „Corpul în fața medicinei", pp. 13-99.

[3] Glennys Howarth, *Death& Dying. A Sociological Introduction.*

[4] Alain Corbin, Jean-Jeacques Courtine şi Georges Vigarello (coord.), *op. cit.* p. 504.

Scanned with OKEN Scanner

transcendere a corpului obișnuit, o ieșire din limitele sale naturale[1] și o de-spiritualizare a lui[2]. Practica medicală occidentală a fost și continuă să fie acuzată că tratează corpul prin ruptură de suflet. Într-adevăr, într-o astfel de paradigmă culturală, care, fără să fie singura, este, cel mai probabil, paradigma dominantă, practica medicală nu face decât să contribuie la accentuarea mișcării de cădere, de reducere a sufletului la trup[3]. O mișcare contestată de către medicina psiho-somatică[4].

Corpul extrem-funcționalizat merge mână în mână cu medicalizarea reproducerii umane și cu emergența și impunerea reproducerii umane asistate ca vârf extrem (dar, am spune, bine ascuțit) al acesteia. Iar asta se întâmplă pentru că medicalizarea potențează către maxim posibilitățile *naturale* ale corpului. Îi redă funcțiile pierdute, estompate de către o natură insuficient de bine pusă la punct. Dacă am ajuns la natură, trebuie spus că, în cazul legii reproducerii umane asistate medical, imaginarul naturii este cu totul altul decât în cel al legii consilierii în criza de sarcină. În primul caz, femeia nu voia copii, dar rămânea gravidă

---

[1] Câteva semne ale acestei depășiri: tatuarea, practicarea sporturilor extreme, chirurgia estetică.

[2] A se vedea donarea de organe. Devenit nefolositor, corpul nu mai este nimic. El există doar prin funcția socială pe care reușește să o îndeplinească. Cf. Glennys Howarth, *op. cit.*

[3] Încercăm să descriem logica de adâncime a unei paradigme culturale și nicidecât cele prezentate nu trebuie înțelese în sensul unei apocalipse a generalului, a exclusivului. Ideea e de a surprinde un principiu de funcționare care, desigur, în ansamblul complex al culturii umane, din perspective non-teoretice, se vede ca o tendință.

[4] Darian Leader și David Corfield, *De ce se îmbolnăvesc oamenii?*, traducere din engleză de Cristina Spătaru, Editura Trei, București, 2012 (2007).

Scanned with OKEN Scanner

şi statul intervenea în decizia ei de a renunța la sarcină, considerând că, indiferent de cât de pregătită se simțea femeia să devină mamă, copilul este prețios pentru stat şi este un dat al naturii, al lui Dumnezeu. În acest al doilea caz, femeia nu rămâne gravidă şi statul decide că ar fi bine ca ea să rămână, considerând că, indiferent de riscuri, copilul este prețios pentru stat şi din moment ce nu este dat de natură, natura trebuie convinsă să cedeze. Naturii tari din substratul cultural al primei legi i se opune natura slabă (deci asupra căreia se poate interveni) din a doua lege. Doar că, la rândul său, acest mecanism al imaginarului este suprascris, pentru a nu fi prea bătător la ochi şi pentru a nu dezvălui prea mult dintr-o posibilă structură de manipulare, de valorizarea individualului, chiar într-un sens de „empowerment" al femeii. Motivația organizațiilor care militează pentru programele de reproducere umană asistată este dreptul (nu obligația) cuplurilor de a avea un copil, mai ales în țări europene în care astfel de proceduri sunt bine reglementate legislativ. Copilul devine un bun, şi, dacă putem vorbi despre comodificare în această regiune a imaginarului care irigă, din subteran, logica reproducerii umane asistate, copilul viitor este cel mai afectat de comodificare. În vederea obținerii unui copil viabil, a creşterii acestei posibilități, sunt produse, în cazul fertilizării in vitro, prin stimulare ovariană, mai multe ovule, sunt obținuți în afara corpului feminin mai mulți embrioni, din care sunt implantați în uterul femeii numai câțiva, din care se vor dezvolta cel mai probabil unu-doi. Embrionii rămaşi pe dinafară sunt reziduali şi asumați ca atare.

Sub-investirea embrionului din reproducerea umană asistată medical diferă în mod flagrant de supra-investirea embrionului în acelaşi cadru normativ românesc din proiectul de lege pentru consilierea femeilor care doresc să avorteze. La fel, contrastează puternic încurajarea unor femei în a obține copii mai mult sau mai puțin biologici (mai puțin pentru că se acceptă ideea

Scanned with OKEN Scanner

de donator, ceea ce ridică numeroase alte probleme etice) și riscurile pe care aceasta le comportă și, de cealaltă parte, descurajarea femeilor care nu doresc, la un anumit moment din viața lor, un copil. Ambele pot să pară logice în acord cu premisele de la care pornesc, dar ambele sunt la fel de minate de dificultăți etice și conceptuale.

*
* * *

Un fapt care se impune ca o concluzie și care decurge dintr-o analiză a legii reproducerii umane asistate medical, dincolo de nuanțele ei din diverse propuneri și dincolo de lipsa de clarificare actuală, este că legea reproducerii umane asistate medical favorizează anumite tipuri de maternități și desconsideră altele. Este preferată și susținută maternitatea dorită, maternitatea care își asociază un regim imaginar capitalist al dorinței și al ambiției, al depunerii de efort în vederea obținerii unui rezultat, în acest caz, copilul. Pe de altă parte, maternitatea biologică este devalorizată, redusă la o funcție a organismului care poate fi folosită după voia celei care *deține* acel corp. Femeia care își donează ovulele devine mamă pentru un copil pe care nu-l va cunoaște niciodată și pentru care i se cere, invers decât în propunerea de consiliere psihologică, să nu aibă niciodată curiozitatea sau dreptul de a cunoaște cine e acel copil. Apoi, pe un plan oarecum colateral, după cum o demonstrează cazul Sabyc, donarea de ovule se poate transforma într-o afacere cu ovule, în cursa căreia pot cădea femeile cu venituri mici, cu o situație materială și uneori educațională precară. La fel, situația mamei surogat, nu se arată mai puțin lipsită de primejdii. În legea din 2011 se spune că „Întreruperea voluntară a sarcinii se poate face, în condițiile legii, de către mama purtătoare sau la cererea

Scanned with OKEN Scanner

oricăruia din soții beneficiari, cu suportarea prejudiciului cauzat". Astfel, poate n-ar fi exagerat să avansăm metafora unui joc de-a sarcina în ceea ce privește reproducerea umană asistată medical. Mai întâi un joc de-a naşterea (chiar dacă copilul nu este copilul biologic al cuplului), când este biologizată (considerat doar sub aspectul posibilităților biologice) femeia donatoare şi/sau bărbatul donator, apoi un joc de-a copilul moştenitor de material genetic, când este biologizată tocmai funcția de a da naştere (caz în care avem de-a face cu mama-surogat).

Oricum, discrepanța discursivă, conceptuală, paradigmatică dintre cele două legi este nu doar evidentă, ci enormă. Ea arată că maternitatea continuă să fie supusă unor coduri culturale diferite în chiar contextul aceleiaşi culturi şi indică, în subtext, dificultatea femeilor de a se conforma unui cod sau altuia şi presiunea la care sunt supuse în asumarea rolului matern şi politizarea acestuia.

16. Reîntoarcerea la muncă a tinerelor mame

În cele ce urmează mă voi ocupa nu de un proiect de lege, nici de normele metodologice de implementare ale unui program național, ci de o campanie inițiată de către Ministerul Muncii şi demarată începând cu luna februarie 2013[1]. Obiectivul campaniei este să le semnaleze tinerelor mame că a sta acasă cu copiii – probabil peste perioada regulamentară sau mai mult de un an de concediu de natalitate, după care suma acordată de stat pentru îngrijirea copilului se reducea, până de curând, când a avut din nou loc o schimbare a modului în care se calculează suma

---

[1] http://www.echilibru.com/mainsite/, consultat ultima dată în 16. 04.2016.

Scanned with OKEN Scanner

lunară datorată mamelor[1] – ar putea să fie sinonim cu distrugerea carierei, din aceasta rezultând nefericirea și, ulterior, o afectare a calității relației cu copilul. Campania s-a realizat în cadrul unui proiect cu finanțare din fonduri structurale (8,7 milioane de euro), iar vârful de maximă vizibilitate l-a constituit spotul TV a cărui protagonistă este cântăreața de muzică pop și vedetă de emisiuni de tip *reality show*, Andra. Sloganul este: „Nu renunța la tine de dragul copilului! Într-o zi, va simți". Proiectul s-a numit „Echilibru – o nouă abordare a vieții familiale cu cea profesională", a fost cofinanțat din POSDRU, iar Ministerul Muncii, Primăria sectorului 3, cea a sectorului 6, Primăria Brașov au fost parteneri în cadrul acestuia.

Ministerul Muncii a emis un comunicat în care a precizat că o componentă importantă a proiectului este tocmai atragerea atenției tinerelor mame asupra dezavantajelor îndepărtării îndelungate de activitatea profesională, astfel că spotul:

> conține îndemnul adresat tuturor femeilor de a păstra echilibrul între viața de familie și cea profesională, acordând atenție egală ambelor planuri. Acest spot face parte dintr-o campanie mai largă, care cuprinde o serie de acțiuni de informare și educare a publicului prin evenimente organizate în anul 2013 în toate regiunile geografice ale României[2].

---

[1] Se aplică Legea nr. 66/2016: cuantumul indemnizației lunare pentru creșterea și îngrijirea copilului se calculează astfel: 85% din media veniturilor nete realizate în ultimele 12 luni, din ultimii doi ani anteriori datei nașterii copilului.

[2] http://adevarul.ro/news/societate/ministerul-muncii-indeamna-femeile-isi-continue-carierele-devenit-mame-1_510b83864b62ed5875c3ebfe/index.html, 01 februarie 2013, consultat ultima dată în 16.04.2016.

Scanned with OKEN Scanner

În afara spotului sunt anunțate postări de afişe pe străzi şi în supermarket-uri, campania urmând să se desfăşoare pe parcursul a trei luni.

Contextul social al unei astfel de campanii nu pare să fi fost foarte favorabil receptării ei. Rolul unei campanii de comunicare este, într-adevăr, cel de modificare a unor comportamente a publicului vizat față de o realitate socio-culturală sau alta, aşa încât un anumit unghi de refracție între cadrul inițial şi ce aduce nou campania este de la sine înțeles. Cu toate acestea, atunci când diferența între ceea ce există şi ceea ce campania îşi propune să modifice, să provoace este prea mare, schimbarea dorită are puține şanse de realizare, iar comunicarea poate fi alterată. Contextul social al acestei campanii a fost cel al deficitului accentuat de creşe şi şcoli – eternă promisiune a guvernanților, punct forte în diversele campanii politice –, de institute care să acrediteze şi/sau să ofere un sistem de bone şi, în plus, în ultimii trei ani anteriori campaniei, concediul pentru creşterea copilului a fost diminuat de la 2 ani (3 pentru copilul cu handicap) la 1 an cu 85% din cuantumul ultimelor 12 luni lucrate anterior naşterii copilului[1], femeile putând opta pentru un concediu de 2 ani, dar cu penalizare financiară, după cum este şi al revoltelor mamelor, acestea ieşind în stradă, în 2010, pentru a protesta contra diminuării indemnizației pentru creşterea copilului[2]. Până şi acel stimulent de 500 de lei, insuficient pentru a acoperi salariul unei bone neprofesioniste, oferit, maxim un an, femeilor care optează

---

[1] http://www.realitatea.net/totul-despre-indemnizatia-pentru-cresterea-copilului-stimulente-si-limita-de-trei-nasteri_1052807.html, consultat ultima dată în 16.04.2016.

[2] http://www.hotnews.ro/stiri-esential-7280672-mamele-ies-strada-pentru-apara-indemnizatia-pentru-cresterea-copiilor.htm, 17 mai 2010, consultat ultima dată în 16.04.2016.

Scanned with OKEN Scanner

pentru reinserarea în muncă, ar putea să nu fi constituit o prea mare consolare pentru mamele care s-au confruntat cu absența unor soluții practice, palpabile, la problema îngrijirii unor ființe dependente de ele. Abia în 16 aprilie 2013 ziarele anunță că un nou proiect de lege, inițiat de Partidul Conservator din România, propune remunerarea bunicilor care stau cu copiii, atunci când femeile aleg să se reîntoarcă mai repede la muncă[1], proiect care nu a fost concretizat în nimic, până în 2016.

Contactată de ziarul *Adevărul*, Poliana Cătălin, coordonatorul de comunicare în cadrul proiectului, a susținut că Ministerul Muncii va iniția, de asemenea, o campanie menită să determine factorii decizionali să dezvolte și să amelioreze serviciile de îngrijire a copiilor, mai ales a celor de vârstă preșcolară. Oricum, reacțiile la campania Ministerului Muncii au fost mai degrabă negative. S-a sancționat premisa greșită. Ideea cum că femeile renunță la carieră doar de dragul de a sta cu copilul și că nu își asumă *echilibrat* rolurile de mamă, respectiv de om al muncii a fost catalogată de Oana Băluță, președinta Centrului de Dezvoltare Curriculară și Studii de Gen FILIA, ca ascunzând adevărata problemă care este absența infrastructurii menite să sprijine creșterea copiilor[2]. Ziarul *Adevărul* a dezvăluit că, în acord cu datele puse la dispoziție de chiar Ministerul Muncii, ar rezulta că pentru un loc într-o creșă din România se luptă 35 de copii, iar psihologii chestionați de *Adevărul* nu au nicidecât o părere mai bună despre această campanie, socotind-o inutilă.

---

[1] http://www.mediafax.ro/social/bunicii-care-au-grija-de-nepoti-ar-putea-primi-indemnizatie-propunerea-vine-in-sprijinul-cresterii-natalitatii-10753633, 16 aprilie 2013, consultat ultima dată în 16.04.2016.

[2] http://ro.stiri.yahoo.com/ministrul-muncii-arunc%C4%83-milioane-euro-pe-un-proiect-081949339.html, consultat ultima dată în 16.04.2016 (la data de 17.11.2016, link-ul este, din păcate, nefuncțional).

Scanned with OKEN Scanner

Textul spotului este următorul:

> adevăratul echilibru ca mamă ți-l găsești revenind la cariera ta, la sursa ta de putere. După o zi de muncă, cea mai mare bucurie a unei mame este să se întoarcă la copilul ei. Nu renunța la tine de dragul copilului. Într-o zi va simți. Păstrează echilibrul între minunea de a fi mamă și minunea de a fi puternică și împlinită, adică de a avea o carieră!

16.1. „We can do it!" Munca între maternitatea deconstruită și super-maternitate

Ar putea părea bizar, la o primă vedere, scurt-circuitul care se realizează, în sloganul campaniei („Nu renunța la tine de dragul copilului! Într-o zi, va simți"), între statul/ne-statul acasă cu copilul și copilul care *ar putea să simtă* asta într-o bună zi. De fapt, nu este vorba despre un scurt-circuit, ci despre abrevierea unor termeni care alcătuiesc narativa scufundată a acestei campanii, dar și discursul efectiv al spotului din cadrul campaniei: fericirea și munca. Aceşti doi termeni se află într-un dublu raport, de interconectare: fericirea prin muncă, munca livrează fericire celui angrenat în ea și de incluziune: fericirea nu este numai prin muncă, din moment ce include și fericirea prin copil, dar fericirea prin muncă este o componentă importantă a fericirii în general. Așa cum este portretizată de această campanie, munca desparte semnificațiile mesajului campaniei în două mari direcții: o deconstruire a maternității tradiționale românești – putem vorbi de deconstrucție numai strict cu privire la spațiul românesc – respectiv, aglutinarea unei paradigme a super-maternității, o paradigmă tipic postmodernă, care funcționează deja, cu parametrii sociali ușor diferiți, în alte țări occidentale. Într-un anumit sens, se poate afirma că cele două direcții sunt suprapuse, fiind unul și același lucru. Într-un context cultural și național ne-românesc,

Scanned with OKEN Scanner

separarea s-ar putea mai greu face, dar în ceea ce ne priveşte, distincția dintre cele două este funcțională atât în planul scopurilor asumate ale proiectului şi campaniei, cât şi în planul imaginarului social aferent.

Spotul TV realizează o deconstruire a maternității întrucât în România, aşa cum se poate observa şi din interviurile analizate, dar şi din reprezentările maternității în spațiul internautic românesc, asocierea dintre muncă şi maternitate este preponderent situată sub semnul negativ, mai mult încă decât în alte țări occidentale, unde modelele coexistă. Munca îndepărtează mama de îngrijirea copilului, îi limitează, cantitativ, manifestările de afecțiune, devine – s-a văzut asta la o bună parte dintre intervievate – rivalul copilului, cel care luptă şi el pentru cucerirea mamei. Apoi, într-un climat cultural al *ofensivei naturaliste*, după cum numeşte Badinter[1] complexul de factori socio-culturali care reactivează înțelegerea maternității ca dat al naturii – reactivare care, în România, este activare cvasi-continuă, căci modelul divergent este slab inserat – munca apare ca opusă naturalismului maternității şi valențelor pozitive ale acesteia şi este percepută (iarăşi, s-a văzut şi în interviuri) ca un corp impersonal, străin în raport cu femeia, un corp care alienează. În viziunea tradiționalistă şi naturalistă a maternității munca este non-naturalul prin excelență, maligna construcție financiar-economică care nu aduce fericire, ci orientează forțat interesul dinspre copil înspre patron sau, în cel mai bun caz, înspre cariera înțeleasă ca o fascinație, ca un cântec de sirenă reuşit al acestui corp străin. Din punct de vedere social, înțelegerea muncii ca un element ce inoportunează relația mamă-copil formează un cerc vicios îm-

---

[1] Elisabeth Badinter, *Mamă sau femeie? O polemică despre maternitate ca o nouă formă de sclavie*, pp. 37-41.

Scanned with OKEN Scanner

preună cu situația problematică a muncii remunerate a femeilor, dar şi cu munca domestică pe care femeile o practică într-un procent covârşitor, superior față de cel desemnând munca domestică masculină, atât în România, cât şi în Europa, în sensul că se perpetuează devalorizarea muncii privitor la ceea ce se consideră feminitate şi maternitate şi se îngreunează accesul tinerelor mame pe piața muncii. Iată cum sună un fragment dintre numeroasele studii (în spațiul occidental, mai puțin în cel românesc) ce surprind dificila legătură dintre maternitate şi munca externă, remunerată:

> un obstacol fundamental în calea creşterii (cantitative şi calitative) a implicării femeilor pe piața muncii rezultă din persistența rolurilor tradiționale de gen care a condus la asumarea, de către femei a majorității sarcinilor domestice (apariția copiilor într-un cuplu adânceşte diviziunea de gen a muncii domestice), acest lucru ducând, la rândul său, la efecte negative asupra carierei profesionale[1].

Autoarea aceluiaşi studiu, Alina Dragolea, observă că politicile sociale de reconciliere a rolului de mamă cu viața profesională a femeii sunt puține şi deficitare, astfel încât o latură oarecum extremă a acestei stări de fapt este că femeile care doresc să investească timp şi resurse în practicarea profesiei lor, amână sau renunță la decizia de a avea copii.

Textul campaniei încearcă să re-situeze munca drept o posibilitate umană *personală* a femeii – *cariera ta, sursa ta de putere, minunea* – şi să demonstreze că alegerea între copil şi muncă nu ar trebui să se facă sau nu ar trebui să se realizeze

---

[1] Oana Băluță, Alina Dragolea şi Alice Iancu, *Gen şi interese politice*, p. 95.

Scanned with OKEN Scanner

stereotipic, prin alegerea (condiționată cultural) a copilului. Nu trebuie optat, indică campania în subsidiar, între copilul *meu* și muncă, ci trebuie împăcate două elemente, copilul meu și munca *mea*. Într-adevăr, cum am amintit și mai sus, intenția campaniei nu a fost prea bine primită, și aceasta pentru că s-a apreciat că ea funcționează în felul bine-cunoscut al formelor fără fond – adică e o vorbărie goală, căci nu există modalități concrete prin care femeile pot alege ușor, fără sacrificii și scamatorii, munca pentru a lăsa îngrijirea copilului pe mâinile altcuiva – și că forțează alegerea între muncă și copil în direcția muncii[1]. Vom lăsa critica pe mai târziu, rezumându-ne acum să arătăm modul în care se lucrează, în ciuda imperfecțiunilor, la deconstruirea paradigmei maternității tradițional-naturaliste.

Pentru acest lucru este nevoie să readucem în atenție perspectiva teoretică a sociologului britanic, Catherine Hakim, care susține, în lucrările sale, că explicația pentru piața de muncă feminină mai săracă decât cea masculină – angajarea cu jumătate de normă, slaba accedere în funcțiile de conducere, implicarea slabă pe piața de muncă, aproape aceeași după cel de-al doilea război mondial etc. – trebuie căutată nu într-o pluralitate de strategii sociale de oprimare mai mult sau mai puțin voită a femeii, ci în preferințele efective ale femeilor. Hakim apreciază că miturile feministe privind problemele de incluziune a femeii pe piața muncii ocultează adevăratul motiv: nu toate femeile își doresc să se afirme prin muncă, nu toate percep munca drept un factor esențial pentru obținerea unei stări de bine. Alegerile femeilor sunt eterogene, în funcție de categoria căreia ele aparțin: centrate pe casă (*home-centered*), adaptative și centrate pe muncă

---

[1] Cf. http://cealalta-planeta.blogspot.ro/2013/02/maternitate-si-feminism.html, 5 februarie 2013, consultat ultima dată în 16.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

(*work-centered*)[1]. Nimic rău în a susține că interesele femeilor nu sunt aceleași, că ele se diferențiază, devenind nu de puțin ori divergente. Este, de altfel, așa cum s-a observat, una dintre caracteristicile de bază ale postfeminismului. Dar, pe de altă parte, a arunca în joc această monedă a preferințelor feminine ca pe o explicație a tabloului actual al tipurilor de muncă feminină și al percepției feminine asupra muncii este dovadă de incompletitudine teoretică. Este perfect valabilă (și am mai subliniat acest lucru în studiul de față) ideea surprinsă și de Diana Elena Neaga în lucrarea sa, consacrată construcției de gen a cetățeniei, cum că „femeile sunt actori activi atât în perpetuarea patriarhatului, cât și în deconstrucția acestuia"[2]. Altfel spus, femeile pot să aleagă tocmai ceea ce le face mai dificilă existența, întărind structurile patriarhale sociale care fac ca anumite alegeri să pară mai acceptabile social decât altele, dintr-un soi de inerție culturală, dincolo de o preferință personală propriu-zisă. Și apoi, însuși conceptul de preferință personală trebuie văzut în fragilitatea sa funciară: sfera personală este supusă constant construcțiilor socio-culturale[3]. Personalul nu se poate decanta

---

[1] Catherine Hakim, *Work-Lifstyle Choices in the 21st Century*, Oxford University Press, 2000, p. 6.

[2] Diana Elena Neaga, *Gen și cetățenie în România*, Editura Polirom, Iași, 2013, p. 122.

[3] A se vedea, în acest sens, conceptul de discriminare societală (dinaintea implicării pe piața muncii), propus de Blau, Ferber și Winker, conform căruia femeile pot lua decizii care să le dezavantajeze pe plan social și personal, fiind supuse unui complex de influențe sociale prin care se realizează un proces de asumare a unor roluri în conformitate cu norma socială dominantă. Francine D. Blau, Marianne A. Ferber and Anne W. Winker, *The Economics of Women, Men and Work*, Pearson, 2013 (ediția a 13-a).

Scanned with OKEN Scanner

perfect din social. Exagerând puțin de dragul sublinierii argumentului, s-ar putea ca alegerea femeilor adaptative şi centrate pe casă să aibă destule în comun cu alegerea femeilor indiene rămase văduve şi consimțind la tradiționala sinucidere hindusă Sati.

Prin urmare, revenind la spotul propus de Ministerul Muncii, devine evident atât că el nu poate mulțumi pe toată lumea, căci, dincolo de categorisirea operată de Hakim, rămâne în continuare faptul că există mai multe tipuri de femei şi de revendicări feministe, cât şi că spotul nu se referă la partea de pură *preferință personală* a femeii devenite mamă, ci la constrângerile sociale care acționează asupra acestor preferințe şi mai cu seamă asupra diverselor alegeri ale femeii. Iar constrângerile sunt de două mari feluri: constrângeri structurale, care se referă la insuficiența din societate, în speță cea românească, a unei infrastructuri care să susțină maternitatea şi independența femeii în acelaşi timp, respectiv constrângeri mentalitare – este mai frecventă şi are un grad mare de acceptare şi valorizare comunitară ideea ca femeile să stea după naştere cât mai mult alături de copilul lor. Între aceste două tipuri de constrângeri se află o categorie intermediară: aceea a constrângerilor legate de politicile sociale care pot să provoace inegalități de şanse[1]. Tentativa spotului, a campaniei este de a acționa la nivelul constrângerilor mentalitare şi mai puțin asupra celorlalte tipuri. Acesta este sensul în care el trebuie acceptat ca o deconstrucție a maternității tradiționale.

Doar că acelaşi spot cochetează şi cu o altă paradigmă a maternității, aceea a maternității superlative, atotînglobante: şi munca, şi copilul, şi cariera şi mama bună. Exact cum remarca una dintre intervievatele anchetei anterior prezentate (M10),

[1] Oana Băluță, Alina Dragolea şi Alice Iancu, *op. cit.*, p. 88.

Scanned with OKEN Scanner

maternitatea devine o dimensiune de bifat pentru feminitatea multi-funcțională și neapărat multilateral dezvoltată a postmodernismului. O critică ce s-ar putea ridica aici este că propensiunea culturală pentru *napoleonismul* feminin contemporan ar putea avea ca efect scăderea performanței în domeniile vizate, dacă nu chiar mediocritatea. Faptul că autorii campaniei s-au gândit să recurgă la imaginea unei vedete de televiziune determină o apropiere și mai mare de paradigma super-maternității. O maternitate multi-funcțională[1], având, în plus, o aură de *star*. Munca poate fi *o minune*, la fel cum poate fi și *o sursă de putere* –, iar formularea textuală și imagistică a acestei sintagme în spot nuanțează mai mult vedeta, pe Andra, decât mesajul ei –, dar aceasta mai curând în cazuri rare. Altfel, munca este o sursă de putere în măsura în care este o sursă de independență financiară, aceasta în primul rând, iar apoi, în măsura în care reprezintă șansa de sporire a unui capital social și inter-relațional.

16.2. Dezvrăjirea muncii. A educa și a îngriji ca piloni etici

Dacă în subcapitolul anterior am discutat mai mult despre părțile pozitive ale campaniei pentru reîntoarcerea tinerelor mame la muncă (cel mai important: legitimarea considerării muncii în regim *personal*), focalizându-ne mai ales asupra reprezentării maternității tradiționale românești și socotind munca un agent extern, mai degrabă conceptual, al dizolvării acestora, este timpul acum să privim munca ca pe o configurație de adâncime a realității sociale românești în relație cu maternitatea. Ideea

---

[1] A se vedea și analiza întreprinsă asupra imaginilor maternității din comunitățile internautice românești dedicate maternității.

Scanned with OKEN Scanner

unui echilibru este, într-adevăr, de dorit şi lăudabilă atunci când se încearcă susținerea sa socio-politică, dar realitatea nu este prea uşor surmontabilă prin cuvânt, concretețea realității limitând puterea de persuasiune a discursului. Prin urmare, chiar dacă socotim că țelul campaniei este zguduirea, dacă nu dizolvarea, unor constrângeri socio-mentalitare cu privire la asumarea muncii proprii de către tinerele mame, sunt două mari structuri ale realității maternității, respectiv a muncii, structuri care opun rezistență în receptarea mesajului campaniei.

Mai întâi, este vorba despre faptul că maternitatea înseamnă încă, în spațiul occidental, dar mai ales în cel românesc[1], în bună măsură a îngriji şi a educa copilul. Aceste două verbe alcătuiesc, după cum am mai nuanțat anterior, pilonii de susținere a modelului contemporan dominant al maternității din România şi funcționează ca postulate etice ale maternității concrete, intrând în alcătuirea unor formule de evaluare a calității materne a femeilor. O mamă bună este o mamă care îngrijeşte şi educă copilul şi, după cum subliniază Ramona Păunescu pe baza chestionarului realizat, vorbind despre un *parteneriat inegal*, cu un decalaj în direcția evidențierii mai puternice a îngrijirii decât a educației, căci percepția bărbaților şi a femeilor participante la chestionar este că tatăl are un cuvânt mai important de spus în educația copiilor (alegerea carierei, a şcolii etc.) decât îl are în ceea ce priveşte strict îngrijirea lui (hrănire, vizite la doctor etc.)[2]. La toate acestea se adaugă munca domestică ce oricum revine într-un procent mai mare femeii. Prin urmare, a susține echilibrul între muncă şi copil ar putea, la limită, să fie sinonim cu a fixa şi mai clar ceea ce în literatura de specialitate a fost numit *dubla zi*

---

[1] Cf. Ramona Păunescu, *op. cit.*, pp. 68-84.
[2] *Idem.* p. 173.

Scanned with OKEN Scanner

de muncă şi cu a crea anxietăţi la femeile care se simt deja copleşite de multiplele responsabilităţi.

Mesajul campaniei şi-ar fi maximizat şansele de reuşită în direcţia dorită dacă s-ar fi putut vorbi despre un parteneriat egal între femei şi bărbaţi, în cadrul instituţiei căsătoriei, fără prezenţa masivă a unor elemente (de)structurante, precum spiritul feminin de sacrificiu şi asumarea optativă şi intermitentă a sarcinilor domestice de către bărbaţi. Dificultatea vine nu numai din prezenţa acestor trăsături în realităţile sociale ale maternităţii, ci mai cu seamă din asumarea şi interiorizarea profundă a acestor deziderate culturale de către femei. În anumite cazuri şi, cel mai probabil, nu rare, echilibrul vizat s-ar putea converti în veritabil dezechilibru dacă femeile ar încerca să crească gradul lor de implicare în muncă, iar distribuţia tradiţională de roluri în familie ar rămâne neschimbată. Apoi, mai există şi o anumită inechitate a mesajului campaniei, dacă luăm în considerare posibilul efect de auto-culpabilizare a femeilor în raport cu relaţia lor cu munca: bărbaţii nu sunt implicaţi deloc în această odisee feminină de la serviciu până acasă, la copil, şi invers, ca şi cum faptul că această campanie nu ar avea legătură şi cu rolul lor în familie sau cu raportarea lor (cu condiţionările culturale de rigoare) la muncă. Interesant este că ei nici nu apar în videoclipul campaniei în rol de tată. Singurătatea maternă a femeii este perpetuată şi pe această cale.

O altă structură de rezistenţă vine dinspre celălalt element al ecuaţiei campaniei: munca. Nu orice muncă salarizată înseamnă carieră şi nu orice muncă aduce un grad sporit de satisfacţie. Este totuşi drept că implicarea femeilor în muncă devine necesară în contextul în care se discută despre feminizarea

Scanned with OKEN Scanner

sărăciei[1] și despre slaba implicare civică a femeilor, ale căror valențe relaționale rămân superioare numeric și calitativ autonomiei lor individuale. Dar o reprezentare a muncii ca cea din videoclipul campaniei, strălucitoare și puțin apropiată de realitățile cotidiene ale femeii are puține șanse de a fi bine primită de către femei și oricum, dincolo de receptare, produce o estetizare ieftină, consumistă și hedonistă a muncii în genere (munca ca plăcere, gratificare a sinelui).

16.3. Starificarea maternității. Deschideri și limitări

Edgar Morin a fost printre primii cercetători care au vorbit despre starificare[2], ca un proces tipic cinematografiei hollywoodiene de a transforma o persoană obișnuită într-o vedetă. Puțin mai târziu, Lipovetsky remarcă[3] cum generatorul starificării nu mai este acum cinematograful, ci televiziunea și că tipic starului contemporan este efemeritatea, amatorismul și mai ales asemănarea cu oricare dintre noi. Sistemul actual de starificare hiperconsumeristă împacă atât nevoia oamenilor de diferență, de special, cât și cea de proximitate. Starurile sunt idoli, dar felul în care ei sunt alcătuiți demonstrează potențialul

---

[1] Sara McLanahan and Erin Kelly, „The Feminization of Poverty: Past and Future", J. Chafetz (ed.), *Handbook of the Sociology of Gender*, Plenum Publishing Corp, New York, 1999, pp. 127-145. http://www.ippf.org/gender-report/, consultat ultima dată în 11.11. 2016.

[2] Edgar Morin, *Les stars*,Editions du Seuil, Paris, 1957.

[3] Gilles Lipovetsky și Jean Serroy, *Ecranul global. Cultură, mass-media și cinema în epoca hipermodernă*, traducere de Mihai Ungurean, Editura Polirom, Iași, 2008 (2007), p. 217.

Scanned with OKEN Scanner

oricărui individ din public de a deveni, la rândul său, idol. Prin urmare, este posibil ca ideea de a ilustra mesajul campaniei prin intermediul unei cântărețe la modă cum e Andra, prezentatoare de emisiuni mondene cu audiență ridicată să nu fie din start o cauză pierdută. Andra este celebră, dar celebritatea ei nu este similară nici măcar celei a lui Marilyn Monroe sau nici măcar a Madonnei, ceea ce ar putea să o facă mai aptă de a se converti într-un model pentru tinerele mame. Dar, pe de altă parte, Andra este o vedetă tipică culturii de masă, dar mai ales laturii mediocre a acesteia. Nu a fost implicată în scandaluri, nu a avut tradiționalele apariții în Playboy ale vedetelor feminine, dar a anunțat cum că acest lucru nu este exclus[1], nu a fost asistentă de emisiune mondenă, ci prezentatoare, dar nu se sfieşte să îşi expună nurii în numeroase ocazii. E posibil ca anumite categorii de femei, cu studii superioare, educate etc., să se simte lezate de prezentarea unui astfel de model/exemplu de maternitate.

Dincolo de speculații, ar trebui un studiu de impact pentru a vedea în ce măsură alegerea unei vedete ca protagonistă a spotului campaniei, fie ea şi o vedetă a sistemului de starificare contemporan, a fost sau nu o bună opțiune. Adică dacă femeile au fost mai receptive la mesajul spot-ului, sau, din contră, s-au simțit deranjate de această preferință pentru o vedetă, aşadar pentru o persoană non-prototipică pentru marea masă a mamelor tinere din România. O reacție critică găsim pe un blog al cărei autoare apreciază că alegerea solistei Andra nu numai că nu a fost una inteligentă, ci reprezintă un soi de sfidare la adresa femeilor obişnuite:

---

[1] http://www.wowbiz.ro/a-venit-timpul-ca-andra-sa-pozeze-in-reviste-pentru-barbati-ce-zice--sexy-nevasta-lui-maruta--e2809cand-mi-se-va-propune-si-imi-voi-dori-acest--luc_43735.html, 10 martie 2013, consultat ultima dată în 17.04.2016.

Scanned with OKEN Scanner

> Realitatea este că 99,9% dintre noi nu avem nici garderobieră, nici make-up artist şi nici rochiţa roşie cu bling bling care să stea după fundul nostru la servici. Realitatea este că multe ajung să îşi trimită copiii departe de casă, pe la rude/bunici ca să se reîntoarcă la muncă. Realitatea este că această campanie nu numai că nu are legătura cu realitatea, ci mai mult este o palmă pe obrazul multor romînce[1].

Pe de altă parte, există şi comentarii pozitive, care salută ideea unei astfel de campanii[2].

Narațiunea spotului este simplă. În prim plan este Andra, zâmbitoare, într-o rochie roşie cu paiete, foarte decoltată, cel mai probabil în culisele unei scene sau unei emisiuni TV, unde este pudrată, machiată, femei şi bărbați roind în jurul ei, cu camerele de filmat îndreptate asupra sa. Cu zâmbetul pe buze şi stridentă, spune publicului cuvintele redate mai sus: nerenunțarea la carieră, bucuria de a reveni la copil după o zi de muncă. Înțelegem acum mai bine, la vizualizarea spotului, că munca Andrei e diferită de munca altor femei. Aşa cum este ilustrată de videoclip, munca este translatată într-un registru *glossy*, cu note voyeuriste, cadrul în care este filmat spotul fiind sinonim acelor cadre prezente în videoclipurile muzicale româneşti sau în imaginile din revistele pentru femei. Prezența erotizată a Andrei nu face decât să accentueze acest detaliu. Pentru a nu fi prea similară unei zeițe căreia i se face totul pe plac, Andra a fost încercuită de trei femei care sunt şi ele mame, după cum ne arată

---

[1] http://bogdanasblog.blogspot.ro/2013/02/echilibrul-in-viziunea-ministerului.html, 6 februarie 2013, consultat ultima dată în 16.04.2013.

[2] http://www.iqads.ro/a_25014/andra_este_protagonista_unei_campanii_adresate_tinerelor_mame.html, 01 februarie 2013, consultat ultima dată în 17.04.2013.

Scanned with OKEN Scanner

videoclipul, femei care seara, după muncă, merg şi ele acasă, îşi revăd cu bucurie copilul şi îşi arată una alteia, în studioul în care muncesc, pentru şi cu Andra, albumele cu copii. Această prezenţă a altor femei şi intenţia de utilizare a unui model inductiv al raportării la maternitate în relaţie cu munca – Andra poate, cele trei femei pot, deci şi restul pot – salvează spotul de la un eşec total, cel puţin de la unul conceptual şi de compoziţie. Cu toate acestea, este clar că maternitatea astfel reprezentată suferă un proces de contaminare cu procesul de starificare (a Andrei). Limitele şi deschiderile acestei reprezentări în raport cu scopul campaniei nu pot fi precizate cu exactitate, rămân de evaluat în timp.

*
* *

Şi în cadrul acestei campanii se poate vedea că există incoerenţe structurale şi că bunele intenţii nu sunt de ajuns pentru ca ea să îşi atingă scopul. Mai mult, ca şi în cazurile anterioare, a proiectului de lege privind avortul şi a legii reproducerii umane asistate medical, scopurile nu sunt suficient de bine clarificate şi pot fi suspectate de a ascunde pe adevăratul şi ultimul beneficiar: Statul. Este greu şi poate nici măcar obligatoriu necesar ca o campanie, chiar derulată de Ministerul Muncii să fie educaţională, însă sunt carenţe majore ale campaniei pentru reîntoarcerea la muncă a tinerelor mame şi nu este vorba atât de alegerea unei vedete ca protagonistă a videoclipului campaniei, ci de reprezentarea unui tip de muncă care nu îşi găseşte, în realitatea femeilor obişnuite şi numeroase ale României, o corespondenţă, carenţe ce comportă o anumită tentă anti-educaţională. Aceasta pentru că munca Andrei nu este numai *a*-tipică, dar are şi prea puţină legătură cu educaţia, fiind mai degrabă încadrabilă la con-

Scanned with OKEN Scanner

fluența dintre talent și șansa pe care orice *star* trebuie să o aibă pentru a deveni star.

Toate cele trei ipostaze normative (ultima pseudo-normativă, dar generând o reprezentare al cărei autor este (și) Statul român) demonstrează că maternitatea este un subiect interpretabil inclusiv într-o grilă a valorilor statului și că nu există o esență a maternității, ci doar tentative de elaborare a unei esențe, în acord cu ceea ce am numit narativele sociale scufundate proprii. Contradicțiile pot coexista (și o fac) de minune în același cadru normativ. Femeia însărcinată cu un suflet, cu un copil, încă din momentul concepției, trăiește, fără putința de a renunța la ceea ce e un dat natural, divin, alături de femeia care-și sileşte trupul, cu ajutorul medicinii și utilizând resurse biologice proprii sau donate, să-i ofere copilul mult dorit sau alături de femeia care trebuie să priceapă că munca îi este necesară pentru a-și putea extrage fericirea cuvenită din copilul pe care-l creşte, cu mai mult sau mai puțin ajutor de la familie, de la rude, de la Stat. În afara acestor femei conceptuale, produse ale unor imaginarii socio-culturale, femeile obișnuite sunt sfâșiate între tendința personală și presiunea socială de a se conforma la unul, la altul, sau la toate.

Scanned with OKEN Scanner

Concluzii generale

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

17. Câteva văluri smulse

Nu voi relua aici concluziile pe care le-am desprins la fiecare capitol în parte, ci voi încerca să realizez un portret sintetic al maternității, așa cum rezultă el din rezultatele de cercetare cuprinse în această carte, precum și să creionez câteva direcții de re-evaluare culturală, socială și personală a maternității, care ar putea avea contribuții la eliberarea femeii de sub imperativul maternității, un imperativ care, cel puțin în prezent, se dovedește a fi o construcție socio-culturală cu numeroase deficiențe. Înțeleg prin imperativ al maternității atât ideea că maternitatea trebuie să fie o etapă obligatorie în viața unei femei, cât și că această etapă trebuie să respecte strict niște coduri sociale altfel contestabile, arbitrare și uneori dominate de conflicte latente:

- maternitatea internautică este, atunci când de ea se ocupă comunități dedicate mamelor (așadar, atunci când există un spirit și o organizare preponderent colectivă), intens stereotipizată, stereotipiile cele mai frecvente aparținând paradigmei neo-tradiționaliste a mamei bune (*Captain Mama*, maternitatea *fun*, valorizarea extremă a maternității) sau generate de confluența acesteia cu paradigma tradiționalistă clasicizată deja (maternitatea ca datorie, feminitatea relațională, uitarea de sine a femeii, (re)esențializarea femeii);
- există și o intensă aplatizare, edulcorare și stereotipizare lingvistică: utilizarea substantivului *pui* ca sinonim pentru copil („puizarea" limbajului), a diminutivelor, poetizarea și pedagogizarea discursului;

- atunci când maternitatea internautică este investigată prin prisma unor teritorii ale personalizării și individualizării puternice, precum blogurile personale, reprezentările care se pun în mișcare sunt frecvent contestatare ale reprezentărilor standard ale maternității (mama obosită *vs.* super-mama, copilul tiranic *vs.* copilul ideal, de-feminizare *vs.* feminizare supremă, absența timpului liber *vs.* timp de joacă, destructurare a cuplului *vs.* armonizare familială, depresie *vs.* fericire, necesitate de transfer a cunoștințelor despre maternitate, de sinceritate *vs.* fenomenologia maternității, ocultarea);
- o caracteristică a acestor contestări este că ele nu se mențin mult timp, tind să fie, o dată enunțate, puse în reprezentare, răscumpărate de cele care le-au formulat;
- textele de pe portalul *SmartWoman* demonstrează că există aprehensiuni și idiosincrazii între categoria celor (nu neapărat numai *cele*) care au copii și cele care nu au copii;
  – discursul de combatere a celor care nu au copii mizează pe o retorică pragmatică;
  – discursul celor care au copii mizează pe o retorică fenomenologică, a experienței despre care nu se poate vorbi decât din interior (barieră ontologică și etică, deopotrivă);
- în cazul interviurilor se remarcă faptul că participantele dau răspunsuri stas numai pe porțiuni scurte, numai la anumite întrebări, în vreme ce, per total, se observă o tendință de personalizare a maternității, cu o mai mare forță în ceea ce privește reprezentările și narațiunile nașterii și gravidității;
- există câteva atitudini și tipare comportamentale frecvente la intervievate, care arată cum funcționează punerea în scenă a reprezentărilor maternității:
  – supralicitarea discursivă a unor realități slab reprezentate;
  – model ce stabilește tensiunea dintre cuvânt și realitate și

Scanned with OKEN Scanner

încearcă să escaladeze, în sens de escamotare, prin primul element, dificultățile ridicate de cel de-al doilea;
– tendința crescătoare de naturalizare a răspunsului și de (auto-)persuadare;
– tendința de argumentare fals inductivă, prin exemple;

- pentru cele mai multe dintre participante, decizia de a avea copii nu se justifică ușor și nici nu se resimte o astfel de necesitate; paradoxul este că o mare parte dintre ele cer, implicit și/sau explicit, justificări din partea celor care nu au copii (nu vor, nu pot);
- maternitatea este înțeleasă de cele mai multe dintre participante ca o formă de completare a ființei feminine (paradigmă postmodernă), abia pe locul doi în topul reprezentărilor clasându-se maternitatea ca sens suprem al vieții femeii;
- pentru ambele categorii, maternitatea rămâne însă o necesitate (biologică mai mult decât socială), ceea ce o face să fie resimțită și prezentată ca obligatorie;
- alegerea este întotdeauna intra-maternală; de cele mai multe ori, alegerea între a fi mamă sau a nu fi mamă nu există, iar când există este falsă sau greșită;
- participantele tind să respingă – să caute soluții, să penalizeze, să condamne, cu puține excepții, sub orice formă, non-maternitatea (avort, infertilitate);
- în ceea ce privește nașterea, există două direcții de reprezentare care parțial se resping: hiper-naturalizarea și personalizarea;
- la multe dintre participante se observă paradoxul naturalizare a nașterii – medicalizare a capacității reproductive, paradox iscat din coliziunea a două modele diferite (unul tradițional, iar altul postmodern, dar ambele integrate în această formă dihotomică de modelul mamei bune);

Scanned with OKEN Scanner

- oarecum ciudat în contextul unei tendințe pregnante de naturalizare şi a uneia de esențializare a maternității, alăptarea este unul dintre fenomenele cele mai contestate la intervievate;
- munca şi maternitatea se află într-o situație de conflict latent (soft, tranzitoriu) la toate cele 16 intervievate şi la aproape toate acest tip de conflict este dublat de cel structural (hard, permanent);
- spațiul normativ românesc denotă, la nivel de imaginar social, o reprezentare contradictorie a maternității, iar la nivel de text normativ efectiv, incoerențe intra şi inter-normative:
  – femeia este numai suflet când nu trebuie să avorteze;
  – femeia este numai trup când trebuie să se reproducă medical;
  – femeia este datoare statului când nu trebuie să avorteze;
  – femeia este datoare ei însăşi când trebuie să se reproducă medical;
- consilierea psihologică în criza de sarcină s-a sprijinit pe următoarele narative sociale scufundate: psihologizarea maternității, sublimarea de tip creştin a trupului în suflet şi comodificarea hiperconsumeristă a femeii;
- reproducerea umană asistată medical se sprijină pe paradigme, precum post-medicalizarea maternității şi maşinizarea extremă a trupului;
- reîntoarcerea la muncă este clamată prin utilizarea unor narațiuni postmoderne de tip femeia *multitasking*, femeia erou şi prin starificarea maternității;
- din toată cercetarea ce articulează această carte reiese clar faptul că asupra femeilor se exercită discursuri şi practici de putere: politică, farmaceutic-medicală, socială şi culturală.

Scanned with OKEN Scanner

18. Câteva sugestii

- maternitatea este o dimensiune socială importantă, dar, totuşi, discursurile sociale care sunt sau care se simt îndreptățite să o reprezinte şi să o perpetueze nu trebuie să uite că maternitatea este şi o dimensiune personală, cu rezistențe ontologice care nu pot fi traduse într-o abordare strict socio-culturală;
- pe de altă parte, maternitatea este o dimensiune personală importantă, dar, totuşi, discursurile socio-culturale care pun în relief această latură nu trebuie să uite că de-privatizarea maternității a adus numeroase beneficii culturale, dacă ar fi să amintim numai scăderea mortalității la naştere; ce este privat este politic, spune un clasic dicton feminist;
- a nu fi mamă ar trebui să constituie o opțiune la fel de viabilă ca şi aceea de a fi mamă, fără penalizări sociale şi etice, fără etichetări de tip egoist, hedonist, carierist, patologic sau absurd;
- există mame bune şi mame rele, dar, mai ales există mame, majoritatea, aflate între aceste două extreme. Maternitatea este o dimensiune ambivalentă a existenței femeii, aduce bucurii şi necazuri, comportă avantaje şi dezavantaje. O demistificare a maternității – recunoaşterea caracterului său de construct cultural – ar putea conduce la o asumare mai autentică a acestui rol şi la mai puțină presiune asupra femeilor constrânse prin diverse mecanisme socio-culturale să devină, la un anumit moment al vieții lor, mame, în exact modul care se aşteaptă de la ele;
- există copii buni şi copii răi, dar, mai ales, majoritatea, şi buni şi răi, întrucât copiii, oricât potențial şi deschidere spre viitor ar avea, sunt şi ei oameni, iar nu îngeri care la un anumit moment al vieții lor încep să cadă. O demistificare a

Scanned with OKEN Scanner

copilului idealizat şi transcendent ar putea, şi ea, conduce la o trăire mai degajată a maternității;

- aşa cum este structurată în prezent, reprezentarea socială a maternității în spațiul românesc, în diversele sale ocurențe, contribuie la perpetuarea inegalităților de gen prin:
  – hiper-responsabilizarea, cu iz social şi ontologic, a femeii în raport cu copilul;
  – atrofierea prezenței şi a rolului tatălui în viața copilului (programe naționale prin care să se urmărească implicarea tatălui în familie şi valorizarea triadei mamă – copil – tată ar fi binevenite);
  – hiper-naturalizarea (instinct matern) şi esențializarea naşterii (menire a femeii) şi a maternității;
  – tendința de evaluare a femeii pe baza rolurilor pe care le joacă în viața celorlalți: a copilului în primul rând, al familiei în al doilea rând;
  – tabuizarea culturală a eşecului maternității;
- gândirea într-un mod minim integrativ a unor legi (avortul, reproducerea umană asistată medical etc.), stabilirea unei platforme ideatice comune ar asigura coerență viziunii sociale asupra maternității şi ar apropia mai mult femeile conceptuale ale legii de femeile de carne ce trăiesc, prin raportarea la modele, cu mari discontinuități;
- femeile trebuie să participe activ la eliminarea valențelor opresive ale maternității, atât în relație cu ele însele, cât şi cu alte femei;
- numai o dublă mişcare, contestatoare şi reformatoare, pe palierul personal al imaginarului şi pe cel social al politicilor de stat (şi, secundar, de companie) va putea salva precarul echilibru în care se află, în prezent, în România şi nu doar, relația muncă – maternitate, şi tot numai o astfel de mişcare va putea smulge femeile din maternitatea înțeleasă ca *o nouă*

Scanned with OKEN Scanner

formă de sclavie. În ambele cazuri, un efort consistent din partea femeilor se arată a fi cel de a renunța să mai considere privată chestiunea maternității;

- faptul că maternitatea se supune, ca orice realitate, unui proces complex de construire socio-culturală nu o face mai puțin valoroasă decât dacă ar fi cea mai pură expresie biologică a umanității.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Anexa 1. Texte emblematice

Mama şi copilul[1]

https://www.facebook.com/pages/Mama-si-copilul/190248477782513?fref=ts, 49603 *like*-uri, la data de 16.11.2016.

T1. DA SUNT MAMĂ... Şi asta face din mine un ceas deşteptător, o bucătăreasă, o femeie de serviciu, o servitoare, o învăţătoare, o infirmieră, un bodyguard, un fotograf, un taxi, un sfătuitor, o organizatoare de evenimente, o decoratoare, o asistentă personală, o stilistă, un psiholog, şi o vânătoare de monştri de sub pat… Nu am vacanţe, nici nu pot să fiu bolnavă, nici zile de odihnă săptămânale... Lucrez zi şi noapte, sunt disponibilă 24 din 24..., 7 zile pe săptămână pentru tot restul vieţii mele... şi toate astea doar pentru unul dintre cele mai importante lucruri din viaţa mea: SĂ FIU MAMĂ... poate sunt nimic pentru voi, dar sunt TOTUL pentru cineva!

T2. Când mă vor întreba dacă viaţa mea a avut sens, le voi răspunde că, aducând pe lume, o parte din mine a dat sens vieţii mele♥.

---

[1] Precizez că am operat modificări asupra acestor texte, în vederea creşterii lizibilităţii lor. Mai precis, am pus diacritice (care lipseau aproape cu desăvârşire) şi am introdus virgule acolo unde, în absenţa acestora, ar fi fost greu de captat sensul unei propoziţii/fraze. Cuvintele care apar integral cu majuscule nu îmi aparţin mie, ci textelor ca atare. De asemenea, nu am intervenit asupra uşoarelor stângăcii de exprimare, asupra unor dezacorduri fără impact major în înţelegerea conţinutului.

T3. PENTRU TINE MAMĂ... Dacă aş putea să mă întorc în trecut, şi să aleg în ce burtică să cresc, fără să mă gândesc te-aş alege pe TINE. TU eşti perfectă, eşti unică pentru mine... nu mai este nimeni în lume ca TINE... dacă vreodată oglinda îţi va spune că anii au trecut, în ochii mei vei rămâne la fel, frumoasă... cea mai minunată creatură!!! Cu vocea ta şi ochii tăi vei reuşi mereu să îmi deschizi toate uşile sufletului. Nimeni nu ar fi reuşit să îmi ofere tot ceea ce TU mi-ai oferit... ceea ce m-ai învăţat... m-ai învăţat să ajung ceea ce sunt... datorită ŢIE am VIAŢĂ!!!

T4. A fi MAMĂ înseamnă să te naşti din nou cu copilul tău, să îţi dai seama că până atunci ai trăit incompletă, înseamnă să descoperi o iubire necondiţionată şi infinită... înseamnă să faci multe şi să nu te simţi obosită... înseamnă să plângi în faţa televizorului când vezi un copil bolnav sau mort pentru că te pui în locul mamei şi nu îţi imaginezi suportând atâta durere.

T5. Cred în dragoste la prima vedere, pentru că am iubit-o pe mama din prima clipă în care am deschis ochii♥.

T6. De ce are nevoie o femeie pentru a fi o mamă bună? E îndeajuns să îşi hrănească pruncii, să îi spele, să îi îmbrace, să îi culce, să aibă grijă de ei când sunt bolnavi? Ar mai fi nevoie să îi şi iubească (...), să îi mângâie, să îi aline, să îi strângă în braţe, să îi sărute, să fie înţelegătoare şi atentă cu ei, să aibă vorbe bune, sfaturi, încurajări, să îi susţină când au nevoie etc. (...) Cele mai multe dintre femei fac toate astea aproape din instinct. Nu le învaţă nimeni (mai mult sau mai puţin), nu le iau ca pe o obligaţie. Vin pur şi simplu; cresc în ele începând cu momentul concepţiei şi apoi, al naşterii. Sunt implicite cumva. Dacă nu îţi faci griji pentru copilul tău, înseamnă că nu eşti o mamă bună. Sau că nu îl iubeşti îndeajuns (...) Am văzut destule cazuri de femei care şi-au abandonat copilul imediat după naştere. L-au dat spre adopţie, simţind că nu pot face faţă, că sunt prea tinere şi neajutorate ele însele. După care şi-au urmat cursul vieţii. (...) Unele femei îşi dau seama că nu pot face faţă în rolul de mamă, aşa că nu şi-l asumă. (...) copiii nu cer să fie aduşi pe lume. Sau, cel puţin aşa ştim noi (...). Mama este bună când îl alăptează, îl ţine în braţe, îi oferă căldura ei, mângâierea şi

Scanned with OKEN Scanner

glasul ei. Devine mamă rea când nu mai răspunde nevoilor copilului (hic et nunc!), când nu i se mai oferă, când şi cum vrea el. Lui poate să îi fie în continuare foame, sau să aibă senzaţia de foame, dar ea să îi oprească alăptarea, considerând că a mâncat suficient. Cam ăsta ar fi primul pas. Mama poate face oricâte eforturi, niciodată nu vor fi îndeajuns. Întotdeauna vor fi şi momente în care va face o greşeală, va uita ceva, nu va acorda suficientă atenţie sau dragoste. Dar ea e mereu acolo (...) faptul că ea e cea care i-a dat viaţă contează cel mai mult.

T7. Râsul unui copil ar putea fi pur şi simplu unul dintre cele mai frumoase sunete din lume.

T8. COPIII sunt comorile cele mai de preţ pe care le putem avea în această viaţă!

T9. Nimeni nu ştie ce este în sufletul unei mame. Singurul lucru universal cunoscut este menirea ei – aceea de a fi mamă.

T10. Ca să înţelegi dragostea părinţilor tăi faţă de tine, trebuie să creşti şi tu copii, la rândul tău.

T11. Copile, te iubesc/ Eşti raza mea de soare/ Un dar dumnezeiesc,/ Minune şi candoare,/ Copile, te iubesc!/ Sublima fericire/ Ce mult o preţuiesc,/ Imensa strălucire,/ Copile, te iubesc!/ Eşti rostul meu în viaţă,/ Ştiu pentru ce trăiesc.../ Eşti marea mea speranţă,/ Copile, te iubesc!/ Eşti binecuvântarea,/ Cu tine mă mândresc.../ Tu îmi eşti alinarea/ Când sufletu-mi rănesc/ Şi chiar de eşti departe/ Şi-ntruna te doresc,/ Te simt mereu aproape/ Copile, te iubesc!/ Lui Dumnezeu îi mulţumesc/ Că mi te-a dăruit,/ Copile, cât te iubesc/ Că mi-ai fost zămislit...

T12. Fiecare om are, în viaţă, o persoană a cărei importanţă şi valoare este incontestabilă şi de neuitat şi, cu siguranţă, unicul cuvânt care se rezumă spre acea persoană este simplu spus: MAMA.

T13. Când eşti mamă, nu eşti niciodată cu adevărat singură în gândurile tale. O mamă trebuie întotdeauna să se gândească de două ori: o dată pentru ea şi o dată pentru copilul ei.

Scanned with OKEN Scanner

T14. Un copil îl porți nouă luni în pântece, în brațe până la trei ani, în inimă toată viața.

T15. Viața este o flacără ce se stinge totdeauna, dar recapătă scânteie de câte ori se naşte un copil.

T16. Le iubim necondiționat, le iubim şi când le contrazicem, şi când ne urlă hormonii în corp şi le negăm, şi când ne e bine, şi mai ales când ne este greu, când sunt aproape, dar cu precădere când sunt departe sau nu mai sunt... Mamele sunt unice, sunt ale noastre pentru totdeauna şi ne iubesc oricum am fi noi...

T17. De când am devenit mamă, viața mea a cunoscut un univers aparte. Lucrurile care nu mă interesau înainte acuma îmi prezintă interes deosebit. Nu înțelegeam acele discuții interminabile cu mămici şi tătici care îşi lăudau odraslele în stânga şi dreapta. Care leagă orice subiect abordat într-o discuție de copii. Cum să nu o facă, dacă copiii sunt bucuria vieții.

T18. Orice subiect legat de copii trebuie să fie interesant pentru că copiii sunt viitorul nostru.

T19. Singura dragoste care nu se va stinge niciodată este dragostea pentru copiii tăi.

T20. SCRISOAREA UNUI BEBELUŞ CĂTRE MAMA LUI... Bună mami, ce mai faci? Eu sunt foarte bine, mulțumesc lui Dumnezeu. Au trecut doar câteva zile de când m-ai conceput în burtica ta. Cu adevărat, nu aş putea să explic fericirea ce o simt pentru că tu vei fi mămica mea. Alt lucru care mă umple de mândrie este să văd dragostea prin care am fost conceput. (...) Mami, deja a trecut o lună de când m-ai conceput şi pot să văd cum corpuşorul meu începe să ia formă, eu ştiu că nu sunt atât de frumos ca tine, dar acordă-mi o şansă! Sunt foarte fericit! Dar este ceva care mă preocupă. În ultima vreme, am observat că sunt anumite gânduri ce se tot rotesc prin capul tău şi nu mă lasă să dorm, dar totul va fi bine, sigur acestea vor trece. (...) Pentru ce trebuie să plângi în toate nopțile? De ce când te întâlneşti cu tata începeți să strigați unul la altul tot mai mult? (...) Vă rog, voi face

Scanned with OKEN Scanner

tot ce-mi stă în putință ca să mă iubiți. Au trecut deja trei luni, mami, te văd foarte deprimată, nu știu ce se întâmplă, nu știu ce să mai cred, sunt foarte confuz. Astăzi, de dimineață, am fost la doctor și ne-a dat o programare, pentru mâine. Nu știu pentru ce, eu mă simt foarte bine. Cumva te simți tu rău, mamă? Mami, s-a făcut deja ziuă, unde mergem? Ce se întâmplă, mami? Mami, nu te întinde, nu este încă ora de odihnă, nu îmi este încă somn, vreau să continuu jucându-mă cu mânuțele mele. Ah! Ce face tubul acesta în căsuța mea? Este cumva o nouă jucărie? Privește! Hei, pentru ce vor să absoarbă căsuța mea? Mami, picioruşul meu, încearcă să îl smulgă! Doamne, pentru ce l-a smuls? Ei nu văd că mă rănesc? Nu văd că sunt mult prea mic pentru a mă apăra singurel? Mami! Așteptați, opriți-vă! Asta este mânuța mea! Mami, apără-mă! Mami, ajută-mă! Spune-le să se oprească, îți jur că, de acum înainte, mă voi purta frumos și nu îți voi mai da cu picioruşele (...) Mami, au trecut deja 17 ani din ziua când eu am plecat și de aici de sus pot să văd cum încă te mai doare pentru că ai luat decizia aceea. Te rog, nu mai plânge, adu-ți aminte că te iubesc și că voi fi aici așteptându-te cu multe sărutări și îmbrățișări.

T21. Mama Îl aduce pe Dumnezeu în inima copilului și-l duce pe copil în inima lui Dumnezeu.

T22. Știați că, de-a lungul vieții, o femeie poate duce fizic 35 de sarcini? Știați că, începând cu luna a 7-a de sarcină, bebelușul din burtică poate plânge în liniște, exprimându-și astfel unele nemulțumiri? (...) Știați că atunci când respiră pentru prima dată, nounăscutul depune un efort de 50 de ori mai mare decât un adult pentru a-și umple cu aer plămânii? (...) Știați că în ultimul trimestru de sarcină fătul acumulează peste 50% din greutatea pe care o va avea la naștere? Știați că testiculele unui băiețel sunt cu peste 1 grad Celsius mai încălzite în scutecele de hârtie, care conțin gel, față de cele din lavabile din bumbac?

T23. Fiecare dintre noi avem sau am avut o MAMĂ. Am iubit-o ca pe cel mai frumos dar de la Dumnezeu, deoarece ea ne-a dat viață din viața ei, ne-a îndrumat primii pași, ne-a alăptat, ne-a crescut și educat.

Scanned with OKEN Scanner

T24. Când o mamă plânge, Dumnezeu îi numără lacrimile; Când o mamă ocrotește, toți îngerii din cer i se alătură; Când o mamă zâmbește, ea adună în zâmbetul ei toată fericirea.

T25. Fericirea unei mame se afla în zâmbetul copilului ei... când copilul îi zâmbește și e fericit... mama este cea mai fericită femeie din lume! ♥

Burtica mea

https://www.facebook.com/burticamea, 5156 *like*-uri, la data de 16.11.2016.

T26. „A baby's cry is precisely as serious as it sounds!" (Jean Liedloff)

T27. Când ești mamă, niciodată nu ești singură cu gândurile tale. O mamă mereu se gândește de două ori – o dată pentru ea, și o dată pentru copiii ei. (Sophia Loren)

Mămică de toată lauda

https://www.facebook.com/MamicaDeToataLauda?fref=ts, 15962 *like*-uri, la data de 10.10.2015. La data de 16.11.2016, site-ul pare a fi nefuncțional.

T28. Orice mămică are grijă de puiul ei! Iar de grija asta nu ne vom vindeca niciodată, nu-i așa?

T29. „A fi mamă este singurul lucru din viața mea de care am fost absolut sigură că vreau să îl fac". (Cynthia Nixon)

T30. Copiii îmi demonstrează zilnic prin zâmbetele lor că toți ne naștem cu bunătate.

T31. „Să fii mamă cu normă întreagă e unul dintre cele mai bine plătite posturi… având în vedere că plata e dragostea pură". (Mildred B. Vermont)

Scanned with OKEN Scanner

Mămica mea

https://www.facebook.com/mamicamea?fref=ts,75524 like-uri, la data de 16.11.2016.

T32. Dumnezeu nu ne dă copii care „să se strice" când punem mâna pe ei, aşa că nu trebuie să te temi, vei fi o mamă minunată. Puiul de om te-a ales pe tine să îi fii mamă, deoarece ştie că poţi să fii cea mai bună mamă pentru el.

T33. Mama este un medicament universal, mama poate vindeca orice durere şi asta pentru că este MAMĂ.

T34. O schemă logică care ne arată clar de ce este mai importantă MAMI decât TATI pentru copil.

Sfatul Mămicilor

https://www.facebook.com/SfatulMamicilordesprecopii?fref =ts, 50042 *like*-uri, la data de 16.11.2016.

T35. Sarcina are şi simptome mai puţin plăcute, dar suportabile fiindcă fiecare mămică este încântată de minunea din burtică!

T36. Când Dumnezeu a creat Mamele. Atunci când Dumnezeu a creat mamele, era în a şasea zi după crearea Lumii. Îngerii l-au întrebat: „De şase zile încerci să creezi o Mamă. De ce durează atât de mult?" Dumnezeu le-a spus: „Aţi citit cerinţele pentru aceste fapturi? Trebuie să aibă 180 de părţi, toate uşor de înlocuit. Să supravieţuiască doar cu resturi de mâncare. Să aibă un sărut care să vindece orice – de la o rană până la o suferinţă în dragoste. Să aibă şase perechi de mâini". Îngerii s-au mirat: „Şase perechi de mâini? Nu e posibil". „Nu din cauza mâinilor îmi ia atât de mult să le făuresc. Ci din cauza celor trei perechi de ochi pe care trebuie să le aibă orice Mamă... O pereche de ochi care să vadă prin uşa închisă atunci când ea întreabă 'Ce faceţi acolo, copii?'. O altă pereche de ochi care văd întotdeauna adevărul din ochii copilului şi o pereche de ochi cu care îşi priveşte copilul atunci când acesta greşeşte şi care exprimă 'Te înţeleg şi te iubesc'. Îngerii îi spun lui Dumnezeu că este mai bine să se odihnească fiindcă este o misiune foarte grea. „Nu pot", spune Dumnezeu. „Sunt atât de

Scanned with OKEN Scanner

aproape de a născoci o făptură aproape identică mie. Deja are puterea de a se vindeca singură atunci când e bolnavă... de a hrăni o familie întreagă dintr-o bucată de pâine...",„Nu e prea sensibilă?" întreabă îngerii... „Dimpotrivă. Nici nu vă imaginați cât de puternică este o Mamă! Cât de mult poate să îndure şi câte compromisuri poate să accepte pentru a-şi vedea familia fericită", spune Dumnezeu. „Dar, uite, primul defect! Are o picătură de apă pe obraz." spun îngerii. „Nu este un defect, este o lacrimă!" îi uimeşte cu răspunsul Dumnezeu. „O lacrimă? De ce?"„Pentru bucurie, tristețe, dezamăgire, durere, singurătate şi... mândrie." „Eşti cu adevărat divin", strigară îngerii în cor... Îngândurat, Dumnezeu le spune: „Nu EU am pus lacrima acolo...".

T37. Ştiai că te naşti în acelaşi timp cu copilul tău? Nu trăieşti cu adevărat decât atunci când ai un copil!♥

T38. Un bebeluş este o mică bucată de rai pe pământ...

T39. Infertilitatea este o boală, aşadar poate fi tratată. Dar pentru a găsi un tratament trebuie să identificam întâi cauzele infertilității.

T40. ♥ Orice suferință a copilului poate fi vindecată de îmbrățişările mamei!

T41. Copiii cresc atât de repede, priveşte-i, ascultă-i, iubeşte-i… viața trece prea repede!

T42. 1000 de femei mor zilnic la naştere în lume, iar rata mortalității materne în România a fost în 2011 de 43 de cazuri la 100.000 de nou-născuți.

T43. Dragostea unei mame pentru copilul ei îi dă forța să învingă orice durere.... Share dacă eşti de acord.

T44. Emoțiile pentru primul copil ce urmează să vină pe lume sunt de neegalat.

Urbankid.ro

https://www.facebook.com/UrbanKid.ro?fref=ts, 23952 *like*-uri, la data de 16.11.2016.

Scanned with OKEN Scanner

T45. Ioana, nu ne cunoaştem, dar te iubim pentru comentariul ăsta http://www.urbankid.ro/editorial/wow-mamica/confesiunile-unei-mame-care-alapteaza-14531#comment-696102099.

T46. Taţii pot fi foarte cool... şi prieteni buni şi tovarăşi de şotii, nu-i aşa?

T47. Voi aţi văzut un copil care este atât de implicat în joaca lui, încât nu mai vede şi nu mai aude nimic altceva în jur... Oare cum să facem şi noi să experimentăm mai des bucuria prin care copilul trăieşte cu adevărat clipa, fără trecut şi fără aşteptări?

Mamica.ro

https://www.facebook.com/socialkids.mamica, 33623 *like*-uri, la data de 16.11.2016.

T48. Mai mult decât adevărat: „Dacă ai dubii, alege familia! E timp berechet şi pentru carieră!"

Totuldespremame.ro

https://www.facebook.com/totuldespremame?fref=ts, 167590 *like*-uri, la data de 16.11.2016.

T49. Nu-i uşor să fii mamă! În fiecare zi discutăm despre problemele şi neliniştile mămicilor, oferim cele mai bune sfaturi ajutate de experţi psihologi, nutriţionişti şi medici pediatri. Să nu uităm însă că orice mămică este în primul rând femeie, aşa că vrem să dăm încredere tuturor că poţi fi în acelaşi timp şi mamă, şi soţie, şi prietenă!

T50. Scriem atâta despre mame, despre ce trebuie şi ce nu trebuie ele să facă, despre greşelile mamelor noastre, despre cum să fim noi mai bune, dar despre taţi cine scrie? Nu erau şi ei acolo, cu noi, când creşteam?

T51. Nu-i aşa că taţii sunt câteodată cei mai buni prieteni şi protectori ai celor mici?

Scanned with OKEN Scanner

T52. O nouă zi este întotdeauna un nou început, iar copiii noştri sunt dovada acestui lucru. Ei trăiesc mereu în prezent şi asta trebuie să învățăm de la ei, să ne bucurăm de ce este acum, fără să aşteptăm să ne bucurăm mai târziu.

T53. Tu cum te simți atunci când pleci de acasă, de lângă micuțul tău? Crezi că este benefic ca mama să-şi depăşească sentimentele de vinovăție şi să se bucure de timpul pe care îl are de petrecut singură (sau în compania altor persoane)?

T54. Ai simțit că şi tu ai nevoie de un plâns bun sau de o revărsare de furie din când în când? Te-ai gândit că poți să fii o mamă eroină, dar te simți ca o mamă 'rea'? Nu eşti singura!

T55. Orice mămică îşi doreşte ce-i mai bun şi mai frumos pentru copilul ei. Îi proiectează un viitor strălucit şi uneori vrea ca el să facă ce nu a putut ea.

T56. Pentru toți cei care se pregătesc să se cuibărească în aşternuturile calde şi în brațele mămicilor lor, le dorim vise frumoase!

T57. Infertilitatea este un subiect care macină multe femei care îşi doresc din tot sufletul să devină mame. La 15:30 vorbim la Totul despre Mame (reluare) despre infertilitate.

T58. Atât de fragil şi, totuşi, atât de puternic – copilul este o minune care creşte sub ochii noştri. Bună dimineața, vă dorim o zi plină de grijă, tandrețe şi emoție!

T59. Maternitatea are un efect foarte umanizant. Totul ajunge să se reducă la esențial.

T60. Legătura dintre mamă şi copil este cel mai frumos şi misterios lucru! Vă dorim să o simțiți din plin şi să fiți conştiente de fiecare emoție pe care o trezeşte în voi micuțul.

Scanned with OKEN Scanner

Mami.ro

https://www.facebook.com/www.mami.ro?fref=ts, 134566 *like*-uri, la data de 16.11.2016.

T61. Stresul post-traumatic al multor femei care au născut natural pare să fie la fel de mare cu cel resimțit de persoanele care au trăit experiența războiului sau a atacurilor teroriste – se arată într-un nou studiu. Așa o fi?

T62. Dacă eşti mamă nu înseamnă că nu mai eşti femeie. După naştere trebuie să-ți îngrijeşti bebeluşul, să te îngrijeşti şi pe tine şi... să faci sex!

T63. Super-mama nu are muşchi de oțel şi nici nu merge în zbor până la supermarket, însă ea poate face alte lucruri minunate, pe care nimeni altcineva nu le mai face!

T64. De ce iubim bebeluşii? Pentru că nu putem rezista, desigur, însă există şi o explicație științifică!

T65. Mami, nu uita să furi, măcar la cafea, zece minute doar pentru tine!

T66. „Unele femei se descurcă, bravo lor! Dar eu nu pot! Faci alegeri, ca soție şi mamă, nu-i aşa? Şi nu poți să le ai pe toate!" a declarat recent Gwyneth Paltrow, explicând astfel decizia ei de a se dedica mai mult celor doi copii şi mai puțin filmelor!

Edukid

https://www.facebook.com/edukidro?fref=ts, 91778 *like*-uri, la data de 16.11.2016.

T67. Sunt mamă... Şi ce poate fi mai minunat, mai înălțător decât această bucurie pe care o simt de fiecare dată când îmi privesc copiii, când îi îmbrățişez, când dorm cu năsucurile fremătând de imaginile din visele lor curate?

Scanned with OKEN Scanner

T68. EXCELENT!!! Doi bebeluşi vorbesc: – Zi-mi, tu crezi în viața de după naştere? – Bineînțeles. După naştere vine viața. Poate că noi suntem aici ca să ne pregătim pentru ceea ce urmează după naştere. – Las-o baltă! După naştere nu este nimic! De acolo nu s-a întors nimeni! Şi, pe deasupra, cum ar putea să fie? (...) Naşterea este sfârşitul vieții şi asta este. – Uite, nu ştiu exact ce se va întâmpla, dar Mama ne va ajuta... – Mama? Tu crezi în Mamă?! – Da. – Nu fi ridicol! Ai văzut-o pe Mama pe undeva? A văzut-o măcar cineva vreodată? – Nu, dar ea e peste tot în jurul nostru. Noi trăim înăuntrul ei. Şi, cu siguranță, datorită ei, noi existăm. – Bine, acum lasă-mă în pace cu idioțenia asta, bine? O să cred în Mamă când o să o văd. – Nu o poți vedea, dar dacă eşti liniştit, poți să auzi cântecul ei, poți să simți dragostea ei. Dacă eşti liniştit, poți simți grija ei şi vei simți mâinile ei protectoare.

Lumea Mamicilor

https://www.facebook.com/Lumea.mamicilor/info?ref=ts, 306141 *like*-uri, la data de 10.10.2015. La data de 16.11.2016, site-ul pare a fi nefuncțional.

T69. Concursul „Arată-ne cum doarme puiul tău" continuă. Vrei mai multe şanse de câştig? Spune-le prietenilor tăi despre concurs şi obține cu ajutorul lor cât mai multe puncte!

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Anexa 2. Ghid de interviu: „Naşterea. Experienţă personală şi determinare socială"

Decizia de a avea copii

1. Ce credeţi despre experienţa de a avea copii în lumea contemporană? (Mai reprezintă o prioritate copiii pentru cuplurile actuale? Este mai simplu sau mai dificil să ai astăzi copii decât în alte vremuri?)
2. Ce loc ocupă maternitatea în viaţa unei femei? (Este important pentru o femeie să devină mamă?)
3. Credeţi că a fi mamă înseamnă a fi mai puţin femeie sau, din contră, a fi mai mult femeie?
4. Ce părere aveţi despre avort din punct de vedere legal (este normal sau nu să fie legal)? Dar din punct de vedere etic? (este îndreptăţită o femeie care nu doreşte un copil să renunţe la sarcină?)
5. Ce credeţi despre avortul terapeutic (avortul efectuat în beneficiul mamei sau al fătului – sindrom Down, malformaţii congenitale)?
6. Se pare că în România natalitatea este în scădere. Cine, în opinia dvs. ar trebui să se simtă responsabil pentru o astfel de situaţie? (+/- Dvs. vă simţiţi responsabilă?)
7. Ce credeţi că ar trebui să facă femeile care nu pot să aibă copii?
8. Sarcina dvs. a fost planificată sau s-a întâmplat pur şi simplu?

9. (Dacă a fost planificată) Care au fost factorii (psihologici, familiali, sociali, exemple, modele) care au contribuit la dorința dvs. de a avea un copil, ce v-a împins către această decizie?
10. Pe baza experienței dvs., care socotiți că ar fi vârsta ideală pentru a avea copii? De ce?
11. Cum vă imaginați viața fără copii? Cum ar fi fost viața dvs. dacă nu ați fi avut un copil? (Ce ați fi pierdut, ce ați fi câștigat?)

Pregătiri (medicale, financiare, familiale, psihologice) făcute în vederea nașterii

12. Cum a decurs perioada dvs. de graviditate? Cum v-ați simțit din punct de vedere fizic și emoțional?
13. Ați beneficiat de suportul celor din jur, a familiei extinse, a partenerului?
14. Prin ce metodă ați planificat să nașteți? (natural, cu anestezie, prin operație cezariană)?
15. Cum ați ales să nașteți astfel? (De ce ați ales această metodă, v-a sfătuit medicul dvs.? V-a fost frică de durere, v-a fost frică de operație etc.?)
16. Ce alte surse de informare (în afară de medic) ați mai avut, cu privire la experiența nașterii? (mamă, familie, reviste de specialitate, internet, emisiuni TV)
17. Ați luat medicamente sau ați făcut anumite tratamente pentru a rămâne însărcinată? (În ce au constat acestea? Cine vi le-a prescris? Au fost costisitoare? Au implicat riscuri?)
18. Ați făcut anumite pregătiri financiare în vederea venirii pe lume a copilului dvs.?
19. Ați făcut (re-)amenajări în casă (pregătit cameră etc.)?

Scanned with OKEN Scanner

Naşterea ca atare

20. Se spune că a naşte un copil e cea mai importantă/frumoasă experienţă de viaţă a unei femei. Ce părere aveţi dvs., cum aţi comenta o astfel de afirmaţie?
21. Există persoane care consideră că a suferi, în timpul naşterii, este o datorie a femeii. Cum vedeţi dvs. acest aspect?
22. În afară de naşterea efectivă, rezervată numai femeilor, există diferenţe între mamă şi tată, în ceea ce priveşte afecţiunea pentru copil? Dar în ceea ce priveşte relaţia lor (responsabilităţi, obligaţii etc.) cu copilul?
23. Ce credeţi că s-ar întâmpla dacă şi bărbaţii ar putea să poarte şi să nască un copil? (relaţii între bărbaţi-femei, schimbare de mentalităţi, politici sociale). Ar exista femei dispuse să renunţe la maternitatea *tradiţională*? (+/- Dvs. ce aţi face într-o astfel de situaţie?) S-ar schimba ceva în modul în care bărbaţii privesc naşterea? (imaginar, politici sociale etc.)
24. Metoda prin care aţi născut efectiv a fost aceeaşi cu cea pe care aţi planificat-o? (dacă nu, de ce?)
25. Cum a decurs naşterea dvs.?
26. Aţi avut incidente neplăcute, lucruri la care nu v-aţi aşteptat?
27. Ce sentimente v-au încercat în timpul naşterii? Frică, anxietate, furie, ură, determinare, fericire?

Elemente de post-natalitate

28. Se schimbă relaţia dintre bărbat şi femeie, în cadrul cuplului, după naştere? În bine sau în rău? De ce? (afectivitate sporită, afectivitate redusă, + responsabilitate/-timp liber)
29. Cum v-aţi simţit după ce aţi născut, din punct de vedere fizic? (epuizată, slăbită, revigorată, somnoroasă etc.)

Scanned with OKEN Scanner

30. Dar din punct de vedere emoțional? Cum vi s-a părut lumea, mai frumoasă, mai urâtă? Ați experimentat trăiri mai deosebite, speciale?
31. Au fost mari diferențele între ce ați știut înainte de a naște, cu privire la naștere (cum se desfășoară travaliul, ce modificări în plan fizic și psihic aduce graviditatea etc.), și ce ați aflat, prin experiență proprie a nașterii?)
32. Dacă ar trebui să nașteți din nou, ce metodă ați alege ? Ar fi aceeași sau ați opta pentru o alta. De ce?
33. Ați primit sprijinul (psihic, practic) al partenerului dvs. după naștere? În ce a constat acesta? (a participat la îngrijirea copilului, a preluat din sarcinile casnice etc.?)
34. Ați trecut prin depresie postnatală? Cum a fost? (dacă nu, cunoașteți astfel de cazuri; ce impresie vă fac?)
35. Cât de importantă este alăptarea? Pentru cine: mamă (în ce sens, estetic, medical), copil (în ce sens: medical/de sănătate, pentru apropierea de mamă)?
36. Cât timp ați alăptat după ce ați născut ? Când și cum ați renunțat să vă hrăniți copilul astfel?
37. Poate e încă prea devreme să vă gândiți la asta, dar ce i-ați spune fetei dvs. despre naștere? Dar despre maternitate?
38. Ce i-ați spune fetei sau nurorii dvs. dacă v-ar mărturisi că nu vrea să aibă copii?

Date demografice. Întrebări legate de intervievată

Vârsta, profesie, educație, venit, statut marital, vârsta la care ați avut copilul.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Referințe bibliografice

„Le travail nuit-il à la santé?" (anchetă), *Philosophie magazine*, mai, 2010, pp. 35-57.

„Parentalitate = fericire?", *Psychologies Magazine*, nr. 58, aprilie 2013.

Ariès, Philippe, *L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*, Editions du Seuil, Paris, 1975.

Ariès, Philippe, *L'Homme devant la mort*, Editions du Seuil, Paris, 1977.

Badinter, Elisabeth, *L'Amour en plus: histoire de l'amour maternel (XVIIème - XXème siècle))*, Livre de Poche, Paris, 2001.

Badinter, Elisabeth, „Cherchez la femme! (dialogue avec Claude Habib)", *Philosophie magazine*, 37, martie 2010, pp. 30-35, 2010.

Badinter, Elisabeth, *Mamă sau femeie? O polemică despre maternitate ca o nouă formă de sclavie*, traducere de Vasile Savin, Editura Litera, București, 2012 (2010).

Barbă, Mirela, „FIV este ultima frontieră a cuplurilor infertile", *Libertatea pentru femei*, 19 octombrie 2016, http://www.libertateapentrufemei.ro/articol/fiv-113416, consultat ultima dată în 16.11.2016.

Bari, Shahidha, „Female Nudity Is Powerful – But Not Necessarily Empowering", în *Aeon*, 12 sept. 2016, consultat ultima dată în 26.10.2016.

Baudry, Patrick, *Le corps extrême. Approche sociologique des conduits à risques*, L'Harmattan, Paris, 1991.

Bauman, Zygmunt și May, Tim, *Gândirea sociologică*, traducere din engleză de Mihai C. Udma, Editura Humanitas, București, 2008 (1990).

Bauman, Zygmunt, *Mortality, Immortality, and Other Life Strategies*, Polity Press, Cambridge, 1992.

concepțiilor greșite despre comportamentul uman, traducere din engleză de Ilinca Haliachis, Editura Trei, București, 2010.

Lipovetsky, Gilles și Serroy, Jean, *Ecranul global. Cultură, mass-media și cinema în epoca hipermodernă*, traducere de Mihai Ungurean, Editura Polirom, Iași, 2008 (2007).

Lipovetsky, Gilles, *Amurgul datoriei. Etica nedureroasă a noilor timpuri democratice*, traducere și prefață de Victor-Dinu Vlădulescu, Editura Babel, București, 1996 (1992).

Lipovetsky, Gilles, *Fericirea paradoxală. Eseu asupra societății de hiperconsum*, traducere de Mihai Ungurean, Editura Polirom, Iași, 2007 (2006).

Maher, Vanessa, *The Anthropology of Breastfeeding. Natural Law or Social Construct*, Berg Publisher, Oxford, 1992.

McLanahan, Sara and Kelly, Erin, „The Feminization of Poverty: Past and Future", Chafetz, J. (ed.), *Handbook of the Sociology of Gender*, Plenum Publishing Corp, New York, 1999, pp. 127-145.

Miroiu, Mihaela, *Drumul către autonomie. Teorii politice feministe*, Editura Polirom, Iași, 2004.

Mixich, Vlad, „Jumătate din copiii romani NU se mai nasc pe cale naturală. De ce?", în *HotNews*, 22 aprilie 2013, http://www.hotnews.ro/stiri-opinii-14667820-jumatate-din-copiii-romani-nu-mai-nasc-cale-naturala.htm, consultat ultima dată în 14.11.2016.

Morin, Edgar, *Les stars*, Editions du Seuil, Paris, 1957.

Neaga, Diana Elena, *Gen și cetățenie în România*, Editura Polirom, Iași, 2013.

Neagu, Alina, „Manifestații de susținere a familiei tradiționale la Oradea și Satu Mare. Peste 8.000 de oameni au ieșit în stradă la Oradea", în *HotNews*, 22 octombrie 2016, http://www.hotnews.ro/stiri-esential-21367771-manifestatie-favoarea-familiei-traditionale-peste-1-000-participanti-oradea.htm, consultat ultima dată în 18.11.2016.

Neiman, Susan, *Why Grow Up? Subversive Thoughts for an Infantile Age*, Penguin Books, 2016.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Abstract

The premise of this book was that, although motherhood is an extremely significant multi-layered dimension of womanhood – personal, social, and cultural –, there are quite a few number of studies, at least in Romania, tackling this subject. In other words, it is evident that investigating the most important representations of motherhood contributes to the understanding of the ways in which these representations reverberate among the more general representations of women and womanhood, and helps in evaluating their impact on the Romanian construction of feminine identity. Unlike other Romanian studies, and not only, which approach motherhood in relation to its social policies, and unlike those wherein the quantitative methodology prevails, the present book brings a breath of fresh air through its connection with the immediate contemporary social and cultural reality and by favouring the qualitative research methods. The book examines some of the current Romanian features of motherhood by identifying, analysing and discussing the representations of motherhood within contemporary popular culture.

More specifically, new media, the internet: moms' personal blogs, social networks (*Facebook*), educational and discussion platforms dedicated to motherhood (*SmartWoman*), and personal opinions on motherhood (exploratory, semi-structured interviews of 16 mothers or mothers-to-be). Another methodological novelty is to be found in the idea to approach Romanian national bills concerning motherhood as social texts, which try to

construct motherhood according to a particular ideology or paradigm. In contradistinction to other gender studies, this book views women also as active participants, producers and distributors of motherhood representations and not exclusively as passive elements that are exposed to various ordeals or on which pressures are exerted.

Motherhood proved to be intensely stereotyped within the virtual communities targeted at mothers. The most frequent clichés belong either to the postmodern paradigm of good mother (*Captain Mama*, the fun motherhood, the extreme positivisation of motherhood) or are generated by the blending of this paradigm with the neo-traditionalist paradigm of motherhood based on duty and sacrifice (relational femininity, self-neglect, the new essentialism of what it means to be a woman). On the other hand, when motherhood in the online space was investigated by taking into consideration territories of powerful personalisation and individualisation (personal blogs), the representations set in motion are often challenging the typical representations of motherhood (weary mother vs. super-mamma, tyrannical child vs. ideal child, de-feminisation vs. supreme feminisation, lack of free time vs. time to play, deterioration of the perfect couple vs. family harmony, depression vs. happiness, need to transfer the motherhood knowledge, honesty vs. motherhood phenomenology, concealment). The texts from the *SmartWoman* website show that there are idiosyncrasies between the category of women who have children and the category of those who do not have children. The combat discourse of those who do not have children rely on a pragmatic rhetoric, while the opposed discourse on a phenomenological rhetoric, of an experience that can be understood only from within.

The interviews revealed the fact that the participants are inclined to give standardized responses only partially, to certain

Scanned with OKEN Scanner

questions, whereas overall, one can notice a tendency to personalise the discourse of motherhood, with a stronger emphasis on pregnancy and giving birth narratives. For most of the participants, the decision to have babies is not easy to justify and, moreover, such a necessity seems to be completely absent. The paradox is that many of them demand justification from those who do not have children, either because of not wanting to, or because of not being able to. Motherhood is understood by the majority of the participants as a form of enrichment of a woman's identity (postmodern paradigm), and, as the second most frequent interpretation, as the supreme meaning of a woman's life. Nevertheless, for both categories motherhood continues to be perceived as a necessity (biological, rather than social), which explains why it is experienced and presented as mandatory. Thus, the choice is always an intra-motherhood one (choice of the right time to become a mother, of the number of children etc.): for the most part, the choice between being a mother and not being a mother does not exist, and, when it does, it is deemed false or wrong. In the case of many participants one can observe a surprising paradox: the hyper-naturalisation of giving birth cohabitates with the medicalisation of the reproductive capacity. This paradox is generated by the collision of two different paradigms: a traditional one, and a postmodern one. Despite the tendency of hyper-naturalisation and essentialisation of motherhood, breastfeeding is one of the postmodern imperatives that were the most contested by the interviewed women. Work and motherhood are in a latent (soft) conflict for all the participants and for almost all of them this type of conflict is doubled by a structural (hard) one.

The Romanian legislative framework is characterised in terms of imagery, by a conflictual representation of motherhood. Thus, it seems that a woman is required to be only a soul when

Scanned with OKEN Scanner

she must not abort, only a body when she should use the medically assisted human reproduction techniques, as she owes to her country when she must not abort and owes to herself when she should medically reproduce. Psychological counselling service in pregnancy crisis resorts to the following underlying social narratives: the psychologisation of motherhood, the Christian-like sublimation of the body into the soul and the hyper-consumerist commodification of the woman. Medically assisted human reproduction relies on paradigms such as the post-medicalisation of motherhood and the extreme mechanisation of the body. Mothers' return to work is summoned by employing some postmodern narratives such as the multitasking woman or the heroine-woman.

From all this research clearly emerges the fact that power discourses and practices – political, medical and cultural – are exerted on women. Another conclusion that can be drawn is that only a double action, both disavowing and reformatory, exerted on the imagery level and on the social level of state policies, will be able to save the precarious equilibrium that defines the contemporary Romanian (and not only) work-motherhood relationship. In addition, such an action will be able to extricate women from a motherhood understood as a new form of slavery. In either case, a considerable effort expected from women turns out to be refraining from setting motherhood on an essentialist background.

Keywords: *representations of motherhood, mass-culture, mass-media, blogs, good mother paradigm.*

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Résumé

Le présent livre part de la prémisse que la maternité est une dimension extrêmement importante de la féminité, à la fois personnelle, sociale et culturelle, qui est trop peu étudiée, du moins en Roumanie. Pourtant, il est évident qu'en investiguant les représentations les plus significatives de la maternité, on peut mieux comprendre la façon dont celles-ci retentissent sur les représentations de la femme et de la féminité, et, en même temps, évaluer leur impact sur la construction identitaire de la femme en Roumanie.

Comparé à d'autres études roumaines et non uniquement, qui analysent la maternité notamment en rapport avec les politiques sociales, ou qui ont recours à une méthodologie quantitative, le présent travail adopte une perspective fraîche en se connectant à l'actualité socio-culturelle immédiate et en privilégiant les méthodes de recherche qualitatives. Le livre se penche sur les réalités contemporaines de la maternité dans la culture de masse. Il s'agit, principalement, de nouveaux outils média, d'Internet : les blogs personnels des mères, les réseaux sociaux (Facebook), les plateformes de discussions et éducatives dédiées à la maternité (*SmartWoman*) et les opinions personnelles sur la maternité (interviews semi-structurées, exploratoires, avec 16 mères ou futures mères). Une autre nouvelle approche, c'est l'analyse des propositions de loi sur la maternité, en tant que documents sociaux (qui cherchent à construire la maternité selon une certaine idéologie ou un certain paradigme). Contrairement à

d'autres études centrées sur la problématique du genre, le présent livre envisage la femme également dans son rôle de participant actif, qui produit et rend visibles des représentations de la maternité, et non seulement en tant qu'élément passif, qui subit des choses et sur lequel on exerce des pressions.

Dans le cas des communautés dédiées aux mères, la maternité s'est avérée être sujette à plusieurs stéréotypes, les plus fréquents étant issus soit du paradigme postmoderne de la bonne mère (*Captain Mama*, la maternité fun, la valorisation extrême de la maternité), soit de l'interférence de celui-ci avec le paradigme traditionaliste de la maternité en tant que responsabilité et sacrifice (la féminité relationnelle, l'oubli de soi de la femme, la ré-essentialisation de la femme). D'autre part, lorsque la maternité est analysée par le biais d'un espace virtuel très personnalisé et individualisé (blogs personnels), les représentations mises en œuvre s'opposent souvent aux représentations classiques de la maternité (la mère fatiguée vs. la super-mère, l'enfant tyrannique vs. l'enfant idéal, la déféminisation vs, la féminisation suprême, le manque du temps libre vs. le temps de jouer, la déstructuration du couple vs. l'harmonisation familiale, la dépression vs. le bonheur, l'exigence de transmettre les connaissances de la maternité, la sincérité vs. la phénoménologie de la maternité, l'occultation). Les textes figurant sur le portail *SmartWoman* prouvent qu'il existe des idiosyncrasies entre les deux catégories des femmes : celles qui ont des enfants et celles qui n'en ont pas. Le discours combatif les femmes sans enfants mise sur une rhétorique pragmatique, tandis que le discours de celles qui ont des enfants se fonde sur une rhétorique d'inspiration phénoménologique, de l'expérience dont on ne peut parler que de l'intérieur.

Les entretiens ont mis en avant le fait que les femmes interviewées n'étaient enclines à donner des réponses figées que pour certaines questions. En général, on a observé une tendance

Scanned with OKEN Scanner

vers la personnalisation des discours sur la maternité, d'autant plus forte dans le cas des narrations sur l'accouchement et la grossesse. Le plus souvent, la décision d'avoir des enfants n'est pas facilement justifiable et il n'y en a aucune nécessité apparente. Le paradoxe en est que la plupart des mères exigent des justifications de la part des femmes qui n'ont pas d'enfants. Pour la plupart des participantes, la maternité représente une façon de se sentir accomplie (paradigme postmoderne), tandis que la définition de la maternité comme sens suprême de la vie d'une femme ne vient qu'en deuxième position. Néanmoins, dans les deux cas, la maternité reste une nécessité (biologique plutôt que sociale), ce qui la rend obligatoire aux yeux de celles-ci. Aussi le choix est-il toujours intra-maternel : la plupart des fois il n'y a pas de choix entre être mère et ne pas l'être (choix du moment propice pour avoir un enfant, choix du nombre d'enfants) et lorsqu'il existe il est considéré faux ou erroné. Dans la majorité des cas on remarque un paradoxe : la coexistence d'une hyper-naturalisation de l'accouchement et d'une médicalisation de la procréation, paradoxe issu de la collision de deux modèles différents, l'un traditionnel, l'autre postmoderne. Malgré une tendance à la naturalisation et à l'essentialisation de la maternité, l'allaitement est l'un des impératifs postmodernes les plus contestés par les femmes interviewées. Le travail et la maternité entrent dans un conflit latent, transitif (soft) dans tous les cas, qui est doublé à chaque fois, ou presque, par un conflit structurel (hard).

L'espace législatif roumain traduit une représentation contradictoire de la maternité au niveau de l'imaginaire social. Ainsi, on demande à la femme d'être seulement âme lorsqu'elle ne doit pas avorter, seulement corps lorsqu'elle doit utiliser les techniques de la procréation médicalement assistée ; elle est redevable envers l'État lorsqu'elle ne doit pas avorter et envers

Scanned with OKEN Scanner

elle-même lorsqu'elle doit se reproduire médicalement. La consultation psychologique dans la crise de grossesse s'appuie sur quelques narrations sociales subjacentes : la psychologisation de la maternité, la sublimation de type chrétien de l'âme dans le corps et la marchandisation consumériste de la femme. La procréation médicalement assistée se fonde sur des paradigmes comme la post-médicalisation de la maternité et la machinisation extrême du corps. Le retour au travail est clamé au travers des narrations postmodernes du genre : la femme *multitasking*, la femme-héros.

Notre recherche montre clairement que les femmes sont ciblées par les discours et les pratiques du pouvoir – pharmaceutique et médical, social, culturel. Une autre conclusion est que seul un double mouvement, contestataire et réformateur, sur le plan de l'imaginaire et sur le plan social, des politiques d'état, pourra sauver l'équilibre précaire dans lequel se trouve, à présent, la relation entre travail et maternité en Roumanie (entre autres pays). Seul ce double mouvement pourra affranchir la femme de la maternité comprise comme une nouvelle forme d'esclavage. Pour ce faire, les femmes devront déployer un effort considérable et cesser de présenter la maternité sur un arrière-plan essentialiste.

Mots-clés: *représentations de la maternité, culture de masse, les médias de masse, les blogs, le paradigme de la bonne mère.*

Scanned with OKEN Scanner

În aceeaşi serie au mai apărut:

Ideologia umanitară, Bernard Hours
Mit şi bandă desenată, Gelu Teampău
Morfologia imaginii, Corina Daba-Buzoianu
Motive economice în antropologie, Monique Selim, Laurent Bazin
Se montrer « maramureşean(că) ». Les mises en scène de l'identité paysanne, Sonia Catrina
Socioantropologia fenomenelor divinatorii, Cristina Gavriluță
Viața sexuală şi familia în mediul urban românesc, Cornelia Rada, Monica Tarcea

Scanned with OKEN Scanner

INSTITUTUL EUROPEAN

Orașul București se pretinde a fi Parisul Orientului Apropiat. El își are, fără îndoială, bulevardele sale, iar viața lui, iarna mai ales, este una foarte veselă. În înalta societate, limba franceză este cea obișnuită. Mi s-a spus că doamnele române, dacă se roagă vreodată, o fac în limba franceză. Într-o zi mi-a fost prezentat un tânăr poet. Era vizibil iritat de faptul că mi-aș putea imagina că el ar scrie în frumoasa și muzicala limbă română.

– Oh, nu, dragul meu domn, mi-a spus el sarcastic, eu nu scriu niciodată în limba română. Poeziile mele sunt scrise în limba franceză.

Eu cred că oricare bărbat sau femeie din înalta societate au fost educați în Franța și au trăit o vreme la Paris. Sunt bărbați și femei educați, familiarizați cu literatura franceză contemporană, dar, după toate aparențele, lipsiți de adevăratul *French esprit* ...

Chedomille Mijatovich

BUCUREŞTII ÎN 1886
Din memoriile unui diplomat sârb

Chedomille Mijatovich

Strada Grigore Ghica Vodă nr 13 • Cod 700469 • CP 161, OP 1 • Iași • România • Tel. 40.0232.233800; 40.0788.319462 • Fax 40.0232.230197
email: euroedit@hotmail.com, editura_ie@yahoo.com • www.euroinst.ro • www.cartedesucces.ro

Scanned with OKEN Scanner

LIBRĂRII în care puteţi comanda cărţile editurii *Institutul European*
(selectiv)

ALBA-IULIA

Librăria *Humanitas*, str.1 Decembrie 1918, bloc M10, tel. 0258826007

ARAD

Librăria *Corina*, str. Mihai Eminescu nr. 2, tel. 0257284749
Libraria *Artium*, str.Aurel Vlaicu nr.10-12, Artium Center Arad, tel. 0732 003 066

BRAŞOV

Librăria *ST O Iosif*, str. Mureşenilor nr.14, tel. 0268 477 799
Librăria *Ralu*, str. Republicii nr. 54, tel. 0268411508
Librăria *Cărtureşti*, Piaţa Sfatului nr.20 (Mureşenilor spre Schei), tel. 0368 409 015

BUCUREŞTI

Librăria *Mihai Eminescu*, Bd. Regina Elisabeta nr. 5, tel. 0213158761
Librăria *Verona*, str. Pictor Artur Verona nr. 13-15, tel. 0732003002
Librăria *Kretzulescu*, Calea Victoriei, nr. 45, tel. 0213135035
Librăria *Qunet*, str. Edgar Qunet, nr 9, tel. 0213110646
Librăria *MTR* (Muzeul Ţăranului Român), Şoseaua Kiseleff nr. 3, sector 1, tel. 03142514 80/0732 003 015
Libraria *Afi Palace* (Cotroceni Mall), Bd.Vasile Milea nr. 4, sector 6, tel. 0734554426
Librăria *Băneasa* (Shopping Mall), Băneasa Shopping City etaj 1, Şoseaua Bucureşti-Ploieşti, 42D, tel. 0734554 445
Librăria *Cărtureşti* (Promenada Floreasca), Calea Floreasca nr. 246 B, sector 1, tel. 0734 554 444
Librăria *Humanitas* (Auchan) ,str. 1 Decembrie 1918 nr. 33 A, tel. 0213452202
Librăria *Humanitas Cişmigiu*, Bd. Regina Elisabeta nr. 38 , tel. 0213114001
Librăria *Humanitas GDS*, Str. Calea Victoriei 120, vizavi de Magazinul L'Oreal, tel. 0212128821
Librăria *Bastilia*, str. Independenţei nr. 315-317-319,OB LD, nr. 18, sector 6, tel. 0213154314

CLUJ

Librăria *Logos*, Republicii nr. 11A, tel. 0264590297
Librăria *Cărtureşti* (Iulius Mall), str. Al.Vaida Voievod nr. 53-55, Iulius Mall, Parter, tel. 0732 003 008
Librăria *Book Corner*, str. Eroilor, nr. 15, tel. 0264 450130
Librăria *Humanitas „Nicolae Steinhardt"*, Str. Universităţii nr. 4, tel. 0264 439 475

CONSTANŢA

Librăria *Cărtureşti* (City Park Mall), B-dul Al. Lăpuşneanu nr. 116C, City Park Mall, Parter, tel. 0341462879

GALAŢI

Librăria *Humanitas*, Str. Domnească nr. 45, tel. 0236 468 822

IAŞI

Librăria *Casa Cărţii*, Bd. Ştefan cel Mare nr. 56, tel. 0232270610

Scanned with OKEN Scanner

Librăria *Junimea*, Piaţa Unirii nr. 4, tel. 0232412712
Librăria *Esculap*, B-dul. Independenţei nr. 22, tel. 0232270479
Librăria *Avant Garde*, str. Lăpuşneanu nr. 16, tel. 0332408447
Librăria *Cărtureşti* (Palas Mall), str. Ştefan cel Mare şi Sfânt nr.1 A, tel. 0734554439
Librăria *Cărtureşti* (Iulius Mall), str. Tudor Vladimirescu nr. 2, Iulius Mall, etaj 2, tel. 0732 003 005
Librăria *Humanitas Piaţa Unirii*, Piaţa Unirii nr. 6, tel. 0232 215 568
Librăria *Humanitas* (Centrul Comercial Felicia), Str. Bucium nr. 36, tel. 0232 239 698

ORADEA

Librăria *Humanitas „Mircea Eliade"*, Bd. Republicii, nr. 5, tel. 0259472955

PIATRA NEAMŢ

Librăria *Humanitas*, Piaţa Ştefan cel Mare nr. 15, tel. 0233 212 015

PLOIEŞTI

Librăria *Humanitas*, Piaţa Victoriei nr. 3, tel. 0244 519 475
Librăria *Cărtureşti*, Afi Palace Ploieşti, Parter, str. Calomfirescu nr. 2, tel. 0734554 446

SIBIU

Librăria *Humanitas „Constantin Noica"*, str. Nicolae Bălcescu, nr. 16, tel. 0269211434
Librăria *Habitus*, Piaţa Mică nr. 4, tel. 0269 250 383

SUCEAVA

Librăria *Cărtureşti*, Calea Unirii, nr. 22, Iulius Mall, tel. 0330803086

TIMIŞOARA

Librăria *Humanitas „Emil Cioran"*, str. Mercy nr. 1, tel/fax. 0256433180
Librăria *Cărtureşti Mercy*, str. Mercy nr. 7, tel. 0356 458210
Librăria *Esotera*, str. Lucian Blaga nr. 10, tel. 02564311340
Librăria *Cărtureşti*, str. Demetriade nr.1, extindere Iulius Mall, et. 1, tel. 0356459855: 0732003007

Librării ON-LINE

www.euroinst.ro
www. librarie.net
www.librariaeminescu.ro
www.libris.ro
www.emag.ro
www.cartedesucces.ro
www.edicart.ro
www.elefant.ro
www.carturesti.ro
www.extracarti.ro
www.humanitas.ro

Scanned with OKEN Scanner

ACADEMICA

[...] este important de semnalat una dintre concluziile majore ale cărții, faptul că diversitatea și multiplicarea modelelor culturale nu au erodat în niciun fel și, foarte posibil, nici reconfigurat relația dintre gen și maternitate. Este o afirmație tare, nuanțată și nuanțabilă însă, la rândul ei, de existența concediilor paternale, ce ilustrează convingător cel puțin o instrumentalizare a maternității și intrarea acesteia în mecanismele ideologizante ale egalității de gen. Este o concluzie ce semnalizează și capcana pe care Adriana Teodorescu a reușit să o evite cu succes: abordarea subiectului maternității din perspectivă feministă. Ar fi fost traseul facil dacă ținem cont de presiunea unei ideologii foarte prezente în discursul public contemporan și, de ce să nu recunosc, chiar dacă este o recunoaștere ce mă trimite direct în boxa acuzaților pentru delict de misoginism, de apartenența de gen a autoarei.

Dan Chiribucă

• Reprezentările maternității: mediul online și mediul offline • Revoluții mai mult sau mai puțin glorioase. Reprezentări ale eșecului maternității • Metodologie și puncte de plecare • Nașterea, experiență feminină biologică și culturală • Consilierea psihologică în criza de sarcină.

ISBN 978-606-24-0161-0
9 786062 401610
www.euroinst.ro

INSTITUTUL EUROPEAN

Scanned with OKEN Scanner